GULÁCSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY



RegÉny

SINGER ÉS WOLFNER RT. KIADÁSA

OSZK

GULÁCSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

GULACSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

MÁSODIK KÖTET

OSZK

31.—34. ezer

BUDAPESTEN
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Budapest, 1943.

153.618/2J

OSZK KÖNYVTÁR

2012J

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

2543. — Krakauer és Várnai, V., Csáky-u. 32. Felelős vezető: Várnai

NEGYEDIK RÉSZ

A NOSZTRAI HÁRSCSEMETE

OSZK

XXV.

Néha összekoccantak a fogai a belső hidegtől. Máskor meg pihegtető súllyal nehezedett rá a láz. De már nem törődött vele. A munka haladt, derekasan.

— Ez a fő! — bólogatott. — Csak nem ernyedezni! — Nem elejtődzni!

És egy napon arra eszmélt, hogy a nagy szellemi feszültségben egész megfelejtkezett a bajáról. Sőt ami több: baja is megfelejtkezett őróla!

Elmaradtak a hevülések és hidegrázások. Nem sinylette sem fájdalmát, sem hiányát az elvesztett tagjának. Teljesen könnyűnek érezte magát és jólesően fürdőzött a tárt ablakon besugárzó nyári napsütésben.

— Ha csupán ennyiből áll a dolog..? — gondolta a visszatérő egészség optimizmusával. — Akkor ugyan nincs mit sopánkodni fölötte! Ujammal sem voltam többetérő, mint vagyok nála nélkül!

Hálából annál buzgóbban mélyedt munkájába János tisztelendő szinte berekedt, olyan egyre-másra kellett olvasnia azokat a fölterjesztéseket, melyek a királyhoz, mint legfelső döntő hatalomhoz érkeztek, a tízországnyi Birodalom minden részéből. Alig fértek az asztalon az elintézett ügydarabok.

Naphajlat táján Lajos egyszerre megállást intett.

— Olvassa csak újobban tisztelendőséged ezt az instanciát?

Arca bár elgondolkozottnak, de mégis vídámnak látszott. Tekintete meleg érdeklődést fejezett ki.

— Hát a pálos atyák..?

— Igen, — hajolt vissza a levelek közé a cingár férfiú.

És rövidlátóan kezdte megint vonogatni a betűket az orra előtt.

Elejétől fogta az olvasást. A király pedig élénk figyelemmel hallgatta.

A fölterjesztésben arról volt szó, hogy a pilisi hegyek környékén igen elsokasodtak azok a remeték, akik a pálos atyák példája nyomán — átterjedvén lelkükre a szent tűz — ellentmondottak a világ csábításainak és jövendő napjaikat Isten szolgálatára kívánnák szentelni. Esennen esdik fölvételüket a „nagy tulajdonítású" magyar rend kebelébe, a rend főhatósága azonban képtelen az óhajtásoknak eleget tenni. Bármilyen dícséretes bőkezűséggel építtette is uralkodásának tizedik évfordulójakor őfelsége a márianostrai zárdát, a vallásos szellem ekkora megemelkedésére — ennyi jelentkezőre — huszonnyolc év előtt még senki sem számíthatott. És: „*actu* a klastrom jó, ha a meglévő barátok számára elég..."

— Hát mint a rend fő patrocinálóját, kérdi fölségedet a jámbor Lukács főnök, hogy mitévők legyenek szorongatottságukban? Mit válaszoljak nekik? — hajtotta össze a titkár a levelet.

A király karosszéke megzördült.

Lajos fölkelt. A szeme mélyén két fénylő pont gyulladt ki.

— Semmit se feleljen tisztelendőséged! — mondta. — Rakja szépen egybe a kalamárisládáját s valahány ideig térjen házához. Míg Nostrára penetrálna a levél s onnan megint fel-alá járna, a dologban való elmémet és szándékomat személyesen jelentem meg a derék barátoknak. Mit búsítsuk egymást gyakor írásokkal?!

— Fölséged elutazik?

— Ugyan e mai napon! — intett a király verőfényesen.

Aztán hozzátette:

— Pár óra lovon az egész! Ne is szóljon kigyelmed senkinek. Nem akarok holmi ceremoniaságot. Éppen ha a kompért leszállna a révészhöz, hogy átvigyen Nagymarosra.

Egyedüllét és egyszerűség után vágyott s arra, hogy világi sáfárkodásai közepett lelkével is törődhessék egy kicsit. Az az áhítat, mely nehéz óráiban fakadt fel a szívéből, nem suhant ki onnan nyomtalanul. Föl-emelte a tudat, hogy a próbát emberül megállta és a Gondviselés jelmutatásának tekintette, hogy egészsége viszont jó fordulatot vett közben. Tovább akart haladni a megkezdett úton és vívni Jákob létráján az Angyallal, nem bocsátván azt el magától, míg maradandó módon meg nem áldja őt.

— Annyi földi csatám után most hát majd az égiekkel ütközök s meghódítom őket is, nagy dolgom javára, a hit és rájukbizakodás fegyvereivel! — fogadkozott befelé.

Illendőségből mindössze még orvosát kívánta előbb értesíteni. De az sem támasztott akadályt. Sőt örült a király föltámadt vállalkozó kedvének. Sajátkezűleg készítette össze a patikaholmit, Olivier pedig a legszükségesebb ruhaneműt. Azzal lóraültek, csak ők ketten.

Aggodalomra nem volt okuk, amiért ilyen bejelentés nélkül toppannak Nostrára. Lajosnak, mint zárdaalapítónak, annak idején aranykürtöt ajándékozott hálából a rend; a klastrom felső emeletén meg szobát tartott berendezve számára. Ennek kulcsa szintén a királynál állt, már csak azoknál az óvatossági szempontoknál fogva is, melyek a lelkiismeretes beteget az egészségesekkel való minden érintkezésben vezették. Különben sem tartozott a ritkaságok közé, hogy az uralkodó valamelyik közeli zárdába beköszöntsön s az udvar is régen megszokhatta a király olykorvaló magános eltűnéseit. Lajos hát élvezhette nyugodtan a nyáralkonyati balzsamos levegőt, a rövidremért gondtalan szabadságot és azt a jóleső mozgást, melyet tüzes lovának fékentartása okozott neki.

A vén csatlós ura után igazodott. Szintén jó lovas létére pontosan ügyelt rá, nehogy három fejhossznál közelebb kerüljön gazdájához, akinek legkisebb mozdulatát is a hű cseléd szolgálatkészségével, egy apa

gondosságával és egy szerető féltékeny rajongásával figyelte.

De a kompon túl maga Lajos intette oldala mellé. Kedve támadt beszélgetni, mégpedig az ő eredeti nyelvükön, franciául, aminek gyakorlatára kevés alkalma adódott. Alig pár mondat után azonban azt vette észre, hogy Olivier kezdi a szavakat magyarral kevergetni. És hogy... ő is meg-meggondolkozik, míg a kellő kifejezéseket összeválogatja...

Jóízűt derült a fölfedezésen és odapillantott a vén csatlósra.

— Sohase erőködjünk, Le Guen! Átal-magyarok lettünk mink, bizony!

Az oroszlánarcú ember is megkísérelt egy oroszlánvigyorodást. De mert érezte, hogy ábrázatának falárvája nemigen mozdul, szóval fejezte hát ki amit gondolt:

— Meglaktam Párist, Nápolyt, szolgáltam Capeteket, Durazzóiakat, hanem ilyen lovagnépet sehol sem láttam. Úribb ez fölség, még a franciánál is!

Máskor talán egy egész esztendő alatt sem beszélt ennyit egyfolytában a vén picard legény. Most szinte meghökkent a saját közlékenységétől és zavart csudálkozással elhallgatott. Lajos pedig megértőleg hagyta hallgatni.

Nekivágtak egy emelkedő útnak.

Az alkonyati erdő lihegve ontotta mélyéből fűszeres illatát. Helyenkint egy-egy társtalan fenyő álldogált komolyan és mozdulatlan törzse hatalmas, szürke gyertyához hasonlított. Beljebb nászukat ülő madarak szálltak el fölöttük. Párjahívásuk megremegtette a természet ünnepélyes esteli csöndjét. Máskor ijedt nyul szökött föl s futott keresztül az útjukon. Lajos ilyenkor visszafogta lovát, hogy időt engedjen a menekülőnek. Világos értelme nem tűrte a babonát. Nyugodtan haladt tova s olvasta szívével, minden érzékével az erdő apró, de kedves és szüntelen történéseit, melyekhez képest az ő emberfajtájának nagy garral való cselekvései olyan mesterkélt és hiú handabandázásoknak tűntek föl előtte..!

— Mi az én királypalotám ehez az erdőhöz képest! — gondolta elrévedezőn. — Görög színház, koturnusos komédiásokkal, akik mind nagyobbaknak akarunk színleni, mint amilyen férgek vagyunk!

De azért nem szomorodott el. Megértette, hogy minden teremtmény a saját megszabott körét futja be itt ezen a földön és hogy az ő állapotuknak éppúgy velejárói a nagy hangok, nagy mozdulatok és nagyotakarások, mint a tücsöknek az ő szárnyadörzsölgető cirpelése, vagy a páfránynak nesztelen, árnyas növekedése, vagy a Katalinbogárnak az ő szemvídító, bájos pettyei.

— Ha ágálásokra inclinatioval lettünk is, fő, hogy olykor körülpillantsunk, lejjebb is szálljunk és hozzámérjük igaz állapotunkat a teremtés föltett conceptusához. Így nem tévedünk bele Babilonba, — bólogatott.

Tűnődései közben egész bealkonyult. Már mélyen bennejártak a hegyi erdőségben. Mostantól csak még óvatosabban kellett haladniok. Lépten nyomon emberi lényekre bukkantak. Magános férfiak voltak ezek. Testüket durva darócköntös, lábukat esetlen fakéreg-cipő födte. Szakálluk, hajuk egybefolyt. Úgy hatottak, mint gyermekmesék hegyi manói, ahogy kis tüzecskék mellett szűkös estebédjüket kavargatták. Mások álomrévült arccal térdeltek egy-egy kezdetleges feszület előtt. Ismét mások fagyöngyszemeken imaszavakat morzsoltak. Akadtak akik gallyakból s állatbőrökből tákolt kunyhóik küszöbén üldögéltek és Lajos felismerte arcukon ugyanazt a lelki szemlélődést, mely az ő lelkének is vendége volt. Csak ezeken még mélyebben vett erőt a megszállottság, minthogy saját szellemükön kívül semmi egyébbel nem kell törődniük. A lódobogás sem bírta végtelenbe vetett tekintetüket nézésre rebbenteni. Pillantásuk áthatolt a valóságos dolgokon, melyek semmit sem jelentettek az ő számukra és megdelejeződött a Semmin, ami gondolataikban hatalmas valóságokkal volt népes.

Kíméletesen suhant el mellettük, nehogy elra-

gadtatásukat megzavarja. Tudta hogy kik ezek a magános erdei lakók. Azok, akikről jelentésében Lukács atya írt: *„In silva de Peliso et in aliis locis manebant laici sub nomine eremitarum vagabundi..."*

— No hát majd nem kóborolnak ezentúl! — bólintott keményen és készen állt elhatározása, hogy megnagyobbítja a nostrai kolostort. Igy — gondolta — a pápát sem kell zaklatnia, új zárda építéséhez való engedélyért, viszont főurainak dolgát is megkönnyíti, ha követni akarnák példáját a többi kolostoroknál.

— Persze, hogy akarják!

Ugyan, mit ne akarnának, amit ő, az ő királyatyjuk akar s aminek mintáját ellesheti tőle a fogékony és mindig éhes szemük.. !?

Képzeletben szinte már látta Göncön, Remetén, Diósgyőrött, Szentlőrincen, Kalodván, Máriavölgyben és Újhelyen a megnövekedett pálos kolostorokat, melyek magyar alapításuknál fogva különösen kedvesek voltak neki s melyekből aztán csak annál busásabban fognak visszacsordulni az erkölcs és művelődés áldásai az ő bárányaira. Az építkezés országszerte megindul — fűzte tovább tervezgetését — egyházakról a kedv átharapódzik világi terekre s maholnap újabb pompás várak, városok büszkélkednek majd a bitangban kallódó pusztaságok helyén. A külföld pedig jöhet bámulni és irígykedni.

Messzi futott ez a gyönyörű király-ábrándozás. Szinte valami prófétai látnoksághoz hasonlított. És Lajos úgy átengedte magát neki, hogy saját létezéséről is megfeledkezett.

Lova ébresztette ki a tűnődéséből. Nyugtalanul kapkodta fejét.

Erre fölfigyelt ő is és a lombokon keresztülserkedően csípős füstszagot érzett. Nyomban ezután vörös derengés vetődött az útjára. Egyre erősbödött és a füst is csípősebbé vált. Majd hangok ütötték meg a fülét. Kezdetben nem volt határozott jellegük. De ahogy mégmélyebben hatoltak előre, már a hangok más-más eredetét is meg tudta különböztetni. Néme-

lyük afféle szájjal fújt, kezdetleges hangszerből — dorombból — származott, amilyen mellett a pásztorok és hajdúk mulatnak; a többi emberi torokból és valami döbögésből, melyet alkalmasint szintén emberi lények idéztek elő. A különös zaj egyre erősebb lett. Ugyanúgy a füst és vörös derengés is.

Nem tudta hogy mire vélje ezt a durva lármát, itt, az áhítatos erdei szunnyadásban. Éppen Olivierre emelte kérdő tekintetét, mikor lova kibotlott a sürűségből, elvakultan magaszántából is megállt és ő néhány pillanatig megdöbbent mozdulatlansággal bámult az elétáruló képre.

Egy meglehetősen téres tisztás terjengett előttük. Közepén frissen kivágott élőfából szerkesztett óriás feszület emelkedett, valamivel távolabb pedig egy nagy máglya lángolt, melynek fény-nyelvei szomjasan ágaskodtak fölfelé. A tűz körött emberi alakok imbolyogtak. Lábukkal döbögtek, kezüket csapkodták s közben fujták a szájdorombot. Más rész meg énekelt. A dallam kenetes volt eleintén, mint a búcsújárók kántálása. De a vontatott óbégatás gyorsan lüktetőbb ritmusba lendült és ezzel együtt izgatottabb és szaporább lett a lábdobogás is.

Egyszercsak egy szálas alakú, szakállas fiatal férfi toppant elő. Kiragadott egy dorongot a máglyából, arcát fölfelé tárta és vak tekintettel mámoros keringésbe kezdett vele a feszület alatt. Feketeüregű száján kiáltás tört ki:

«Ti népek mind tapsoljatok!
Harsogjatok Istennek vígságos szóval!»

Megcsóválta feje fölött a dorongot és megemelkedett a hangja:

«Énekeljetek Istennek,
Énekeljetek királyunknak,
Énekeljetek!
Mert az egész föld királya az Isten,
Énekeljetek bölcsességgel!»

Lajos elképedten figyelt. A szavakban megismerte Dávid zsoltárát s látta, hogy a szökdelő férfi példája: ragad...

Most az egész gyülekezet elkezdett gallyakért kapdosni és lejteni.

Karban feleltek a kerengő embernek:

«Dicsérjétek az Urat a földről
Vizi szörnyek és mély vizek, ti mind!
Tűz és jégeső! Hó és köd! Szélvihar!
Amelyek az ő rendelését cselekedik!»

Megint a főtáncos rivallása következett:

Dicsérjék az ő nevét tánccal, dobbal!
És hárfával zengjenek neki!

Vigadozzanak a kegyesek tisztességben!
Újjongjanak nyugvó helyükön!

Istendicsőítés legyen torkukban,
Kétélű fegyver kezeikben!»

Az égő dorongok szikráztak, sistereglek. A tipráló lábak szinte már megdühödötten dobogtak és a vad táncba, énekbe, belenyilalt egy-egy sikoltás. Arról árulkodott ez, aminek fölismertetésével az egyforma zsákköntös adós maradt; hogy tudniillik a gyülekezet — nem egynemű.

Ez különben hamarosan egyébből is kitűnt.

A tánc rohamosan dühödött. Eszeveszett ugrándozássá és pörgölődéssé fajult, úgy, hogy a kerengő emberek egymás testéről sodorták le a ruhát. Félig fölleplezetten, görcsökben rángatózva, habzó szájjal és nyavalyatörős révületben torlódtak össze a párok s

a nők zuhatag hajzata kibomolt és úgy verdesett fénylő testük körül, mint valami boszorkányos zászló.

Most már eleget látott Lajos!

Vállának lódingszíjához nyúlt és — céltalannak ítélvén a megszólalást — előkapta kürtjét. Belefujt.

A kürt ércesen fölharsant. Szinte megrezdültek tőle a fák levelei és a táncban örjöngők is, mint az erőszakkal felébresztett holdkórosok, remegve megálltak. Eltorzult arcukról foszladozott a démoni kifejezés; tekintetükből hunyadozott a megszállott fény. Tántorogni kezdtek, mint akik hajón járnak s a nők eszmélő szégyenkezéssel vonogatták vállukra a ruháikat.

Egyszercsak az a férfi, aki elsőnek szökött táncba, elvetette a sistergő fahasábot s örömüvöltést hallatott:

— Őfelsége, a király!

És a sikoltozókot félrelökve, rohant Lajos mozdulatlan lovasszobra felé.

— Uram! Isten küldött! Fölismerlek! — lihegte lelkendezőn.

S tárta karjait, hogy lovastól ölelje azokba a tűz fényénél természetellenesen megnőtt és szinte földöntúlinak látszó jelenséget.

De Lajos tiltó mozdulata elhárította.

— Megállj, — szólt csöndes szomorúan. — Ne illess. Felösmertelek én is, nemes Athinay Leusták. És bizony hiszem, hogy az Isten küldött..!

Megcsóválta fejét és bántódottan folytatta:

— Micsoda fertelmeskedést űztök ti itt, báró uram?! Véltem valahány ideig, hogy talán boszorkányszombatra érkeztem, ha az a feszület nincsen ott..! De — tette hozzá lassú főbólintással — így csak annál egeket hasgatóbb a bűn s a miatta lett égbenkiáltás, mely végett — hihető! — le is száll majd rátok Isten ítéleti!

Nagy, szelíd kék szeme bús töprengéssel nyugodott az emberen.

— A szent kereszt árnyékában fajtalankodtok-e? — kérdezte. — Igy segítenek nekem az én főrend

lovagjaim megtartani a virtust, hogy ők maguk terjesztik a csőcselékre az idegen mételyt, kit én eddig igni et ferro távoztattam erkölcseinktől? Azt akarod fiam Leusták, hogy nálunk is, mint lator külföldön, elhatalmazzon az átkozott táncdüh és tisztes udvarházainkban hajadon hajadonul ne maradhasson?

Csöndesen és harag nélkül beszélt, de olyan fájdalmas szemrehányással, hogy a délceg fiatal férfi egész összezsugorodott tőle, mintha korbácsütések érték volna. Időnkint nyugtalan mozdulatot tett. Lihegve meg-megnyitotta a száját, beszélni akart. De a megbűvölt tisztelet mégsem engedte meg neki, hogy királyának szavába vágjon. Leengedte hát a kezét, orrcimpái megremegtek, szemöldöke összerándult, míg most egyszerre nem bírta tovább.

Szinte felrobbant:

— Uram! Téved fölséged! — kiáltott. — Fehér orcával állok fölséged előtt mindeme dolgokban! Távol legyen tőlünk a fertelmes szándék! Csak nagy napunkra készülődünk mink, mikor megnyílnak előttünk az üdvösség kapui és kedves rended, a pálosok, befogadnak minket tagjaik közé. Beavatásunkat várjuk mink lakodalmas kedvvel s nem mint akiket vesztőhelyre visznek: búslakodással! Ha az aranyborjú körött, ha Mammon körött lejthettek táncot az istentelenek, meg akarjuk mutatnunk, hogy az egyigaz Isten dicsőítésére is vannak, akik táncoljanak és örvendezzenek, mint Dávid király táncolt a Frigyláda előtt!

Lajos hosszú pilláia megrezdült.

Tekintete lágyan pihent meg a védekező emberen.

— Hát ezért teszitek? — kérdezte halkan.

Majd félighúnyt szemhéjjai alól a tér közepe felé siklott pillantása.

— És a nők? — toldotta meg kérdését. — A nők is, Leusták . . ? Ők is pálosok akarnak-e lenni?

Lebocsátott pillái alól aggódva fürkészte Athinay minden arcarebbenését.

De nem találta, amit idegenkedőn kutatott. Azon

a tiszta homlokon a bűntudat legkisebb zavarfelhője sem jelent meg. A rajongó tárt arccal nézett fel rá és mélyüregű szemgödreiből fanatikus fénnyel izzottak elő a fiatal, sötét szemei.

— Nem, — mondta határozottan. — A pálosok rendje el van rekesztve a nőktől, tudjuk. Hanem mig csak így remetéskedünk, őket sem zártuk ki. Sem asszonyt, gyermeket, sem ifjú, sem öreg-rend embert nincs szívünk eltiltani az ég vőlegényeinek vígasságától! Aztán meg — tett egy lobogó körmozdulatot a kezével — nem is mind közember gyermekeiből álló söpredék ezek! Vannak bennük sok szép hajdani paszományos gyomrú, színnemzetű urai és officérjai a hazának s előrenden való nagyasszonyok is...

Most elhallgatott és aggódó fürkészéssel pillantott föl a királyra.

Lajos azonban már egész kiengesztelődötten viszonozta tekintetét. Ajkai körül megint az ő szokott jóindulatú, csöndes mosolya játszott.

— Megértettelek fiam, — bólintott. — És tellyes hittel recipiálom legigazabb jószándékotokat.

De mégis arra kérte Athinayt, hogy oszlassa szét azonnal a gyülekezetet.

— Hagyd, hogy én jobban és messzibb lássak nálatok! — mondta. — Az asszonyfélék húzódjanak az óbudai Szent Klára klastromba, vagy a váradvelencei Anna apácákhoz s ott is jól meglehet a jámborkodás. Nem kell azért, hogy illetlen személyek módjára széllyeljárjonak az országban, hajukat lobogtassák és zúgják az erdőt!

A férfiaknak meg azt tanácsolta, hogy szintén kerüljék az ilyen seregleteket.

— Ez vérre, elfajulásra hajt!

Adjanak ajándékot Istennek peregrinálással inkább. Tegyék meg a szokásos zarándok-körútat Rómába, onnan Bariba és Compostellán keresztül ismét az Örök Városba, vagy várják ki csendben az időt, míg a rend őket felveheti.

— Rövid nap! — intett bíztatólag. — Visel az

Isten s én is gondot reátok. Királyi szónkat rá! Hát megígéred, fiam?

Nem lehetett ellenállni a hangjának, mikor ilyen szelíden és apásan kérlelt. S a rajongó fiatal lovag is — mint a helyében bárki más — mindent megígért. Lajos pedig elbúcsúzott tőle. Még hallotta, ahogy az ifjú szerzetesjelölt körészólította megzavarodott híveit és beszédet kezdett hozzájuk.

Lassú igen-t bólintott a szavakra s megnyugodottan haladt tovább.

— Láme! — örvendezett. — Nagyon jó is az, ha királyember ómaga járkál a népe közt! Csak így lehet fontos dolgokra figyelésünk!

Arra gondolt, hogy milyen rövid az út a gyönyörű buzgalomtól annak átkozott kinövéseig, — az igaz hittől a tévelygő szektáriusságig s attól megint lejjebb: a fertőig . .! A szándék tiszta. Nemes. De a kivitel gyarló. A hajlamok még durvák, az elmék míveletlenek.

És arra gondolt: ha ő ma valami sajátságos belső indíttástól küldve, ide nem jön . .! Holnapra talán már az ő fehérgyapjas nyája közt is felüthette volna fejét az az undok lelki járvány, mely Európaszerte dühöng! Hatéve körül támadt fel Aachenben, ahol — követjelentései szerint — szinte rohamszerűleg lepi meg az embereket. Öltözetlenül is kiűzi őket házaikból, utcákra, közterekre, hogy ördöngős táncba kapaszkodjanak, míg lábrólesnek a kimerültségtől. Ennyinél azonban nem áll meg a dolog! A tébolyultak példáját újabb őrjöngő tömegek követik. Rángatózva, üvöltözve táncolják végig a városokat, jámbor falvakat, terjesztik a botrányos kicsapongást, mely semmi szégyent, kor- és osztálykülönbséget, — semmi féket nem ismer többé. A fölöttesek tehetetlenek velük szemben, éppúgy, mint voltak a negyvenhárom esztendeje Erfurtban kitört nyavalyánál, amelyik meg a serdületlen nemzedékből szedte áldozatait. Százramenő számú kicsi gyermek egész Arnstadtig táncolt el akkor és a legtöbbjük bele is pusztult a gyalázatos lelki kórságba, vagy zavarteszű, hebegős és reszketeg maradt örök életére.

— *Quod Deus avertat!* — emelte oltalmazólag a kezét.

És megsarkantyúzta lovát.

Visszatért az álmodó fák közé, felejteni azt a rút veszedelmet, melyet az erdőn túl már majd egy pillanatig sem téveszthet szeme elől, míg végleg el nem távoztatta.

*

Újabb pár óra telt el így, csendes haladozásban.

Egyszercsak egy kanyarodónál békésen szunnyadó kis község bukkant elébük. Zsupfödeles jobbágy-mansiok. De itt-ott egy mázas cseréptető is megsikamlott a fehérpermeteg holdfényben.

A község fölött enyhe halmosodáson komoly, nagy négyszegletű épülettömb állt, sudár templomtoronnyal. Falai fel az oromzatig: csupa tündöklőre csiszolt kő. Egy külön e célre lebontott castrumból kerültek annak idején. Bizony, huszonnyolc esztendeje..! Mikor a boldog Magyar Birodalom az ő boldog királya, — Anjou Lajos uralkodásának tizedik évfordulóját ünnepelte...

Hova repült az a huszonnyolc esztendő... Hova a fiatalság, az ép tagok..!

De Lajos azért ilyen időviseltebben, megcsonkultan sem érezte most magát boldogtalannak.

Népe „azóta" csak fejlődött. Gazdagodott. És ő íme — alig kis ideje — megint megválthatta egy ráólálkodó veszedelemtől! Fenn a holdsütött tornyon pedig ott állt rendületlenül s égnek ölelkezett a kereszt és lelke titkos, forró reményekkel ömlött teli... Úgy érezte, hogy sanyargatott teste állapotára is valahogy kihatással lesz ez az út... Nevezetes állomáshoz viszi életét, uralkodói terveit... Hogy itt ebben a holdsütött házban rejtőzik az Isten-szándéknak az a titka, mely megmagyarázza földreküldetésének célját, — hogy

innen indul, ide tér meg, itt dűl el majd egész jövendő sorsa . . .

Megemelte hermelinszegélyes királysüvegét és hívőn, alázatosan, meghajolt. Aztán bekéredzőleg fujta meg a kürlöt.

Az ő műve, — az a hajlék emelkedett előttük, melyre a bámész külföldi utasok csak egy találó jelzőt tudtak lelni: *„excellentissimum . .!"*

A márianostrai híres klastrom volt.

Beérkeztek.

OSZK

XXVI.

Rövidesen kótogás neszlett belülről. Minden lépésnél megkétszereződött. Előbb koppant, utóbb meg csattant, mint a légycsapó. Majd sebesen kanyarodott a zárban a kulcs.

A kaput egy ősz ajú, buksifejű barát — a kapusbarát nyitotta ki. Papucsszerű sólyacipellőt viselt mezítlábra. A sólyát szíjdarab övezte a lábfeje nyergére. Talpa nyersbőr, a sarka fasarok. Ez okozta a koppanást, a kiterigetett lábujjú, nagy férfitalp pedig a légycsapó munkálkodására emlékeztető csattanást. A barát többi testére jószövetű gyapjúcsuha terült Buckós fejére semmi. Az födetlen volt, kurtára nyírt és elállt a két füle, mint a fülesfazéknak. A fráter ábrázata afféle jobbágyszabású, széles parasztarc. De azért megnyerő. Egy gyermek kedves ártatlansága derengett rajta és az a tejharmatos rózsapír, mely szintén a gyermekek sajátossága szokott lenni. No meg a szerzeteseké, akikbe nemigen erőszakolják a húst...

A barátnak örömtől fénylett a tömpe orra hegye is. Úgy szegte előre a világító szevendéket, mint aki vívóállásba toppan, vagy győzelmi zászlót emel valami vár ormán. Hangja dörrent, ahogy *ávé*-t kiáltott. (Katona lehetett a korábbi életében.)

Lajos régi ismerősként köszöntötte és Szörény testvérnek nevezte.

Mindjárt a többiek felől tudakozott nála. Fényt látott volt a felső ablakokból kiszűrődni.

Kiderült, hogy a kései óra ellenére is, valóban fenn baglyoskodnak még a barátok. Együttmaradtak a *matutinum* — az éjféli ájtatosság — után, hogy

megtanakodják ugyanazt a dolgot, ami őt útközben úgy megrezdítette. Ide is eljutott a döbbenetes hír, hogy a pálosjelölt remeték közt táncoló felekezet alakult. A derék barátoknak nagyon megereszkedett az orruk ettől az aggasztó újságtól. De most egyszerre följebb indították meginl az orrukat és félbeszakították a megbeszélést. Jöttek öröm-sietten. Megértették a kürtszóból, hogy vendég áll a házhoz s azt is, hogy ki legyen az a vendég..!

(Csak egyvalakinek ajándékoztak ők ilyenhangú kürtöt!)

Úgy repkedtek le a garádicsról, mint nehéztestű, nagy madarak a madárültetőről. Élükön elüljárójuk, Lukács főnök tipegett. Elaggott ember volt már. Aszalódottságában alig nagyobb, mint egy növendékfiú. Tekintete is gyermeteg. Hanem a tar homlokán öreg-okosság sugárzott. Sőt látnok hírében állt az országban. Sokan a legfőbb méltóságviselők közül alázattal járultak elébe tanácsért, áldásért.

Most ő hajlongott s kérte igen a gráciát, amiért nem illőképen a kapun kívül, frátereinek sorfala közt fogadta a magas vendéget, zárdájuk alapítóját.

Hiszen ha ők ezt sejtik..!

— Sose búsulj, jó öreg! — nyugtatta nyájasan Lajos. És meghagyta Oliviernek, hogy kösse be a lovakat az ő külön istállójukba. Aztán a klastromban régtől kialakult szokásmódjuk szerint előreindult a lépcsőn, fölfele.

A barátok három lépésről követték.

Voltak szép nagy bokorral; ifjak és öregek, kicsiny és meredek alakúak, előkelők és közrendből lévők. De egyformán boldogoknak látszottak, mind. Szorongva nyomultak a tiszteletszabta távolságban. Matutinumi gyertyája valamennyinek a kezében égett. A gyertyafény túlozva vetítette a meszelt falakra a kis csapat árnyékát. Hömpölygő, hatalmas tömegnek tűntette föl. Mintha sűrű nyáj lennének, mely pásztora után igazodik...

A felső renden megállt Lajos. Ajándékával kér-

kedőn vonta elő kebeléből a kulcsot. A nehéz tölgyfaajtó zárjába illesztette és felnyitotta.

— Nem vagytok-e már igen álmosak, derék fráterek? — kérdezte. — Mert mondanék valamit! Köntöst frissítenék s hozzám invitálnálak. Nó, épp csak valahány szóra! Döntést hoztam ám a leveletekre, itten az én jelen ittlétemben! — siklatta Lukács apóra a pillantását. — Nem vagytok-e curiosusak?

De nagyon kíváncsiak voltak és álmosak egy csöppet sem. Még a legaluszékonyabbnak, a tömzsi, kis Geréb fráternek is akkorára nyiladozott a szeme, mintha nem nézni, hanem mindjárt lenyelni akarná vele azt a hatalmas férfiút, aki azonban olyan egyszerű és közvetlen közöttük, igazán mint valóságos testvér.

Lajos helyeslést bólintott és készült rövidesen visszavonulni. De a küszöbön véletlenül egy teliarcú barátra esett a pillantása. Ez az arc mosolygósan élt az emlékezetében. Most azonban nem mosolygott. Várakozás aggodalma tükröződött róla.

Elértette s jólelkűleg odaintett neki:

— Gyárfás testvérem! Ha maradt volna az esti ebédetekből, amit nem consummáltatok föl, igen kedvesen megeszem, ha Oliviertől beküldenéd! Meg az új borotokból is egy bokállyal! Éhes-szomjas vagyok.

Nohiszen, kibírta volna azt az éhet-szomjat! De tudta, hogy ezzel is csak fokozza az örömöt. És helyesen tudta.

A barátok még sugarasabbak lettek.

— A király éhes!

— A király szomjazik!

— És mitőlünk kér! — látszott az összefordulő, boldog arcokon.

Azzal el is rebbentek a fráterek, kezérejárni a szakács-testvérnek.

Nem kellett éppen morzsalékokkal előállniok. Lajos ajándékai folytán gazdag rend voltak. Tele a kamarájuk, pincéjük.

Úgy megpakolták bizony Oliviert, hogy az oroszlánfejű alig bírta a tálast a sok arany-ezüst edénnyel.

Azért hamar meglett a kollációzás és a frissülés is. Alig tíz paternostert morzsoltak le mindössze a barátok az ajtó előtt, mikor az megint kinyílt és Lajos váltott öltözékben kilépett. Erős, fűszeres illat áradt belőle. Átinvitálta a frátereket a szomszédos, szintén neki fenntartott fogadószobába.

Kicsit létániáztak, kicsit szíveskedtek — a király mindőjüknek külön, névszerint megtudakolta egészségét — majd a kerek asztal fölött Lukács apóra pillantott.

— Recte..! Meglássátok, tisztelendő atyám, hogy java kőszegőket kerítsetek és klastromi jobbágyokat is munkára fölhajtsátok!

Egy kis szünetet lélegzett, aztán a gyermekeit ajándékozó apa kikészített hatáskeltésével vágta ki:

— Rövid nap építünk! Azokat is, kik a pilisi erdőkben kioszolva vannak — a künn remetéskedőket — mind befogadjuk! Amint megösmerem, nem eb-erkölcsű egyházbontók azok! Szegény frenetikuselméjűek, kiket túlragad a buzgóság s akik éppezért kettőzött gondra és jó előttükjárásra szorulnak. Bő legyen a klastrom s kül-belől szintolyan formában tartassék, valamilyen manap! Ez resolutiom a leveletekben letött dolgokra.

A barátok belepirultak a kétszeres örömhírbe. Ha nem tiltja az ilyesmit a szabályzatuk, és nem mégishát király az ajándékosztó, legszívesebben megölelgették volna. De ha csak nézték is, verőfénylettek s mondtak annyi áldást, többet mint amennyi egy emberre ráfér.

Lajos lágyuló szívvel háritgatta a hálálkodást. Úgy érezte, hogy ő tartozik hálával. Azt nyerte itt, ami világi életében megtagadtatott tőle: gyermekeket, meleget, családot.

— Lehet — szabadkozott — hogy árt veszek majd rajtatok ajándék fejében! Nó, rávigyázzatok! — fenyegetődzött tréfásan emelt ujjal. — Holnap, a misén szép készülettel devotizálunk s utána végezvén az első szembenlételkori beszédet, meghagyom a

továbbvalókat. Mert nagy dolgok egyszeri beszédre mint nagy fák egyszeri vágással, le nem esnek!

Jóleső érzéssel adta meg a jelt a szétoszlásra. Maga is nyomban feküdni dűlt. Elkalandoztatta még tekintetét a nem éppen nagy, de nyájas hangulatú klastromszoba bútorain, végigsímogatta a fehér falak csillagboltozatát, a virágformájú plafonrózsát, azzal már aludt is.

Ezt várta Olivier.

Fölemelkedett a lábtól helyezett padszékről és iromba elefántjárásával meglepően nesztelenül odahimbálódzott az ágyasztalkához. Hosszú, titokteljes pillantással nézett a pihenő ember nyugodt arcába. Aztán tenyerébe fojtotta a szövétnek lángját. Egyszerűség kedvéért estéről estére így szokta ezt tenni. Sajátságosan átalakult testének nem okozott fájdalmat a tűz. Nem érzett sem hőt, sem égést, csak mélyen bent a hűséges szívében. Ott is csupán rejtve parázslott a vén picardiai legény.

XXVII.

Másnap fülledten virradt föl a reggel. A levegő olyan sűrű, nehéz és páralebegtető volt, hogy szinte harapni lehetett volna. Szenvedett tőle ember, állat. Valóságos áldásszámba ment a templomi hűvösség s a szempihentető árnyékosság és Lajos testiekben is nagy megkönnyebbülést érzett, mikor az oltár jobboldalán elhelyezett térdeplőjére bocsátkozott.

Hát még lelkiekben!

Minden jókereszténysége mellett őmaga sem tapasztalt eddig ilyen mély áhítatot. Szívét egész elöntötte a hit. Keble szinte szétpattant a szeretetnek attól a feszítő erejétől, mely pedig még egyre nőtt benne.

Ebben a jámbor elragadtatásban olyan közel hajolt hozzá az ég, hogy csaknem mintha őmaga is benne lakozott volna. Látta magasságbeli kedveseit. Védőszentjével — Szent László királlyal — úgy társalgott, mint szerető testvér a nála idősebb és tiszteletreméltóbb testvérrel. Útmutatást, tanácsokat kért tőle s azt, hogy a szoros lelki kapcsolatot sohase engedje meglazulni köztük. Álljon mellette életben-halálban!

Krisztus sebeinek szemléletére elöntötte szívét a könny. Remegett a hálától, amiért ilyen érzékelhető módon megnyilatkozik előtte, amiért hozzáhajlását ilyen kétségbevonhatatlanul érezteti és minden önuralmára szüksége volt, hogy hozzá mégközelebb vágyakozásában hangosan el ne fakadjon, ami a beavatatlan környezetet talán megdöbbenthette volna. Hanem a karjait már nem bírta visszatartani attól, hogy ki ne tároljanak. Úgy esengett ott a térdeplőn, emel-

ten terjengő karokkal, mint a hajdani őszövetségi főpapok s a jámbor szerzetesek csak bámulták a kegyelmi megszállottságnak ezt a legfelső fokát, mely a király külsejére is kiütközött. Arcát egész elváltoztatta. Légiessé, szinte átlátszóvá tette.

Ugyan hiába keresték rajta azt az erőlködő kifejezést, mely a szorongató kötelességek teljesítéséből származik s melyet egymás arcáról ismertek.

Lajos az imával nem nyugtalanító adósságot rótt le, mint ők. Mámorában úszott. Elvezett. Gyönyörködött.

Az elevenszemű Kerény fráter még a templomi hallgatás szigorú szabályáról is megfeledkezett csudálkozásában s meg nem állhatta, hogy oda ne súgjon a mellette térdelő Damáz atyának:

— Hogy tud imádkozni ez az ember..!

Damáz testvér nem válaszolt. A szemét dörgölgette.

Nem volt valami érzelgős lény. Sőt nagyon is katonás természetű ember hírében állt, aki nemcsupán őmaga ragaszkodott a régulákhoz, de másoktól sem tűrte a legcsekélyebb rendbontást sem. Most mégsem villámlott föl. Talán észre sem vette a szabály-átlépést. A buzgalom átragadt reá is, mint mind a többiekre.

A barátok bánkódva gondoltak rá, hogy mennyire alatta marad bensőség tekintetében az ő imájuk e tártkarú ember imájának, aki pedig világi férfiú és hatalmas király, nem mint ők: hivatásos Isten-szolgái, szegények és szerzetesek.

Ha másról mint Lajosról van szó, talán meg is irigyelték volna. Így csak a vágyuk lett emésztőbb, hogy példáját kövessék s részesülhessenek ők is a lelki mámornak kegyelmében, gyönyöreiben.

Egyre több arc sápadt a mennyezet felé. Mind révültebbek lettek a szemek, mind rebegőbben mozogtak az ajkak és *consecratio*ig már hallhatóvá is lett a forró tömegsóhajtozás, mely nehéz szárnycsapásaival megimbolygatta a gyertyák lángjait s betöltötte az egész csarnokot, ahol — mind a barátok emelt karokkal imádkoztak...

Béda testvért az Istentisztelet végén úgy kellett a térdeplőről felsegíteni. A misés pap elbocsátó szavainál elájult. Bár javakorú és fejlett testű, de beteges ember volt, mióta pár éve egy nagy pestisen átvészelt. Nem bírta ki a tartós belső feszülést.

Még kint a tornácon is tántorgott és fehér ajkakkal mormolta:

— Testvéreim, bizony mondom... sugárzást láttam a király feje körött..!

— Hát nagy főjámborságú és világon hallatlan alázatos-kegyelmes ember, *sine dubio!* — esett közbe helyreigazító nyomatékkal a szigorú Damáz.

Szíve mélyén azonban repesett az örömtől Béda fráter beszédére.

Pontosan ugyanazt vélte látni ő is, amit a másik, annyi különbséggel, hogy neki nem adatott meg a könnyenhivés édes kegyelme. Legkevésbé a saját érzékei tanuságának mert hinni. Épp ezért most ő fülelt legszomjasabban és befelé szinte könyörgött volna társainak, hogy csak mentől meggyőzőbben cáfolják őt és amazt mentől többen igazolják...

Egyed fráter is közbeszólt.

Sajnálta, hogy király ez a lánglelkű, tüneményes lény és így: érinthetetlen. Biztosra vette, hogy ha szegény Gál testvér homlokát Lajos köntöséhez illetnék, menten kigyógyulna abból az együgyűségből, melyet egy, a pogány kúnok megtérítése közben kapott fejsebe okozott neki.

Így suttogtak, titokzatoskodtak a kedves, egyszerű teremtések. Lukács főnök meg hagyta őket suttogni. Örült a nyája felbuzdulásán s rejtve maga is azon töprengett, hogy vajjon nem földfeletti lény járkál-e közöttük?

— Ha igen — döntött — Isten megvilágosításunkra alkalmaztatni fogja majd a módokat is! És akkor igazán százszor boldog ez a hajlék!

Ez a gondolat megnyugtatta.

Ősz fejével szelíden bólogatott s leült arra a meredek hátasszékre, mellyel a rend legifjabb tagja, Ke-

lemen testvér szolgált neki. Elaggott lába nemigen bírta az ácsorgást.

Pedig jócskán kellett várniuk!

Lajos a mise után is úgy bentfelejtkezett, hogy beletelt egy óra, mikorra kijött.

Arca halovány volt. Álmodó szeme a mély karikák közül kék felhőket vetett. Ajkait összeszorította. Majd elcsudálkozott, kissé zavart pillantással nézett körül s csak lassan mosolyodott el, mint aki fokonkint ébred.

Akkor egyszerre megint látó tekintet lett a tekintete.

Köréintette a barátokat és elindult velük följárni a zárdát.

A klauzura kis udvarán lajtokat vett észre.

Mindenre neszelő figyelmével azonnal megkérdezte hogy mire valók.

Azt felelték neki, hogy ezekben hordják fel a vizet a községből.

— Hogyan! Hát nincs tulajdon kutatok? — pendült meg a mély koboz-húr hangja. — Pedig tenni mernék rá, hogy annak idején vétettem ilyet a rajzba az építőmesterrel!

— Csakhogy mink költés-kímélésből nem építettük meg azt a kutat — harapott ajkába az öreg Lukács. — Gondoltuk: barátnak jó így is... A pénzt inkább kibocsájtottuk az alamizsnásunkkal...

Felét Halas vidékére küldték.

— Tudod király uram, hogy a szegény kúnok, meg a filiszteus jászok — ha ki is tértek — még pogány szokásúak kicsit..! Veszedelmes zsibongásaik s gyakor megzendüléseik közepett, szomszédaik sok kisebbséget szenvednek általuk. Nagyobb ott a szükség! — mentegetőzött Lukács apó.

Aztán ha már egyszer így bennevolt a vallomásban, meggyónta azt is, hogy a pénz másik felét meg az északi tartományba — Rusciába — származtatták.

— A litvánok természetükben is expertus vagy felség! Hiszen szembeökleltél velük és szarvukat megrontottad! De maga természeti szerint dühös kos csak

szőrit változtató, bőrét és természetét nem! — sóhajtozott az öreg.

És szapora pillarezdülések közt folytatta:

— Ők is azért pogányok még, szegénykék... Holmi ragadozó kívánságokat formálván és vakmerőségtől viseltetvén, ki-kiszállnak portázni a hazabeli jó magyarokhoz. Megkergetik őköt, megnyakaznak bennük feles számút, várak jobbágyait is nyakonkötik, a menekülőket meg hátuljáróban csapdozzák le. Hát gondoltuk - - - ha nem haragszol - - -

Nem, nem haragudott a király. Azt azonban elrendelte, hogy haladéktalanul megépítsék a kutat. A kártszenvedett atyafiaknak majd ő fog osztatni a kamarajövedelemből. Fejedelmek gondja az efféle s nem a barátoké!

— Másszor — mondta — ha ilyen felrablásokról és szegénységen tett istentelen égetésekről hallotok, gravamenjeik iránt magatokat ottan bejelentsétek nálam! Tik pedig ne igyatok posadék-vizet, mert egészségtek megbontakozhatik, aztán ha a kolostorok népe deficiál, honnan terjeszkedjék a míveltség s erkölcs?

Személyesen jelölte ki a kút helyét. Meghagyta, hogy takaros készületű legyen, a körültornác kiképzésével egyező és húzós szerkezetet alkalmaztassanak rá.

— Nem valahány időre szánom, hanem hogy jól megálljon posteritásunknak is. Ezért kőlapot parancsoljatok hozzá, amely fölemelhető. Megértettetek?

— Meg! — buzdult el a közelszemű Hugo testvér, amire a többieknek mosoly suhant el az ajkuk körül.

Hugo fráter volt épp az egyik lajtos barát, a másik meg a kenderpillájú és hajú Engelbert. Egyiket Franciaországból, a másikat meg Németországból küldték a kolostorba a rend szervezetét tanulmányozni. Hát úgy határoztatott, hogy e tanulmányozás közepett ők húzzák a vizet...

Talán mert a magyar szolgálatára termett idegen fajból származtak?

Aligha.

Inkább mert nagyonis elgyomrosodtak.

A körutat folytatták, bár a hőség egyre nőtt. Már a hűvösvérű barátok is piheglek, szédelegtek.

De nem sajnálták a fáradságot!

Egész sor könnyebbítéssel, templomi aranynémű ígéretével és három falu adományával lettek gazdagabbak, mire a szemleút végetért. Sőt Lajos a közeli birtokainak vámját is nekikajándékozta ráadásul.

*

— Hogy köszönjük? — csóválgatta fejét a vén Lukács még alkonyattájt is, ahogy az egésznapi járáskeléstől elpilledve kint üldögéltek mind a körülfornác lépcsőjén s a kolostor szelidített őzeit etetgették a tenyerükből.

A király eddig lágy tekintettel kalandozott rajtuk.

— De köszönhetitek! — válaszolt most egyszerre élénken. — Hiszem, hogy ti is adhattok nekem cserébe ajándékot! — erősítette. — Minapi szavam nem volt puszta tréfás illusio! Sohasem fért föl rám enynyire a jámbor könyörgés! Nagy igyem van! — sóhajtott fel mélyen a melléből. — Családom s ezerre menő családok sorsára kiható. Ne kérdjétek, hiába is tudakoznátok hogy mi! Érjétek be annyival, amelyet mondhatok s esedezzetek értem ugyan szorgalmasan!

Nem kíváncsiskodott senki.

A vén Lukács alázatosan hajtotta meg fehér apostol fejét.

Ilyet szólt csupán, messzimerengő orcával:

— Hát erős égi faltörőd lesz a mi imádságunk, bizonyos! Ám ha olyigen nagy az igyed és szoros a sutúltatásod, kegyes cselekedeteid fölött is meg kéne tán toldanod uram király! Hogy majd Isten is kiterjessze az ő tetszésének határait dolgaid fölött!

— Mit tanácsolsz? — pillantott Lajos feszülten.

S a szíve hirtelen összeszorult és egy lassú-forrót dobbant.

A barátok is közelebb húzódtak.

Ugyanazt a sajátságos szorongást tapasztalták valami megnevezhetetlen sejtelemnél fogva fényleni kezdett a tekintetük. Arcuk elsápadt. Különösképpen úgy érezték mind, hogy jeles dolognak tanui, hogy valami mindjárt történni fog... És szemük felszakadt, delejesen kitágult.

Az agg Lukács pedig nézett tovább a messziségbe Lajosnak úgy tünt föl, mintha fehér hajával, elszármazott arckifejezésével most csakugyan valami látnok prófétához kezdene hasonlítani...

Aztán meg is szólalt ismét s a hangja is mintha más, szellemibb hang lett volna, mint az előbb:

— Magyar Birodalomban magyar rendet támasztott az Úr, hogy legyen, mely ezt a népet egészen megértse és érettevaló könyörgéseiben hátra ne álljon soha. Mi vagyunk, pálosok. De lásd, a védőszentünk, remete Szent Pál nincsen közöttünk! Romlatlan testének ereklyéje idegen népekre sugározza erejét. Előbb Konstancinápolyt, száznegyven éve pedig Velencét gazdagítja...

Elhallgatott kicsit, azonban senki sem mert közbevágni. A levegő megtelt feszültséggel. Minden szem az öreg Lukács ajkán függött, aki nehéz lélegzettel sóhajtozott.

Majd összeszedte magát és folytatta:

— Velencével ott délyest, úgyis hadban állsz, király! Hát mely Istennek tetsző dolog lenne kitűznöd, hogy mikor békére fordul a sor, a föltételek közé az ereklye kiadatását is befoglalod! Jöjjön a szent közibénk, azon rendnek tulajdonába, amelyik épp az ő tiszteletére alapult! Hejj, sok szép csudatételek lettek már az ily ereklyék folytán! — bólogatott. — Elég néha egy érintés és bilincs törik, sebeknek az ő turja egybeforrad, halottak föltámadoznak! Nagyok az Isten segedelmei az ő szentjeinek kedvességére! Azért próbálkozz tán fogadalommal s ha ugyan célod igazán okos szemei előtt, akkor a sikert is ő alkalmaztatni fogja. Az ő cirákja légy te s nem annyira világi hadakozásoké!

Szava most elhalt.

De Lajos nem is várt folytatást.

Olyan élénken kelt fel, hogy a lépcsőn üldögélő barátok szinte összerezzentek.

— Megértettelek, — válaszolt. — S amint tanácslod, azonképp akarok cselekedni. Reménylem, hogy a Gondviselő irányítása az, mely itt a te egyszerű beszédedből megnyilatkozott. Elmondhatom, hogy lelkemben vártam is reá...

A naphajlati derengésben halványan világított az arca. Alakja megnyúlt, átlégiesült.

Kesztyűs kezét fölemelte és forrón fakadt ki belőle a hang:

— Fogadom, hogy az ereklye dolgáért mindent elkövetek! Fogadom, hogy a béke megszerzésénél bár titkos pontba, de elüljáró pontba veszem kiadatását! Fogadom, hogy a velencei háborúságot nem olyaránt földi, mint Isten háborújának tekintem ezentúl s az áldott tetemet egykorban rendeteknek átalbocsátom. Úgy segítsen meg engem háromszemély egy bizony Isten az én igyemben!

Épp a tornác küszöbén állt, arccal a leszálló nap felé fordultan. Az égi tűz megvilágította. Előbb még fehéren izzó jelensége most bíborban izzó lett ettől. Olyan tüneményesen hatott így, hogy Andorás fráter — a kertészbarát — ámultan rajtafelejtkezett s szinte keresztülesett azon a bokorfélén, amit az ölében hozott. Nézte, csak nézte azt a tündökletesarcú férfit, akihez hasonló átszellemültet nem látott soha.

De Lajos is észrevette a fráter bámészkodását.

Esküre emelt jobbja lehullt. Ajkai körül szemérmes kifejezés jelent meg. Átolvadt mosolygásba.

Immár felébredten s az ő szokott nyájas modorában fordult a baráthoz:

— Hová viszed azt a hárscsemetét, testvérem? — kérdezte.

Andorás nem tudott mindjárt felelni. Meg volt zavarodva attól, amit látott, méginkább attól, amit a látottakhoz képzelt... A király reggeli csudafényléséne k híre eljutott az ő fülébe is...

Megfélemledetten dadogott előbb, hanem aztán összeszedte magát és megfelelt rendesen:

— A majorudvarba viszem, Uram. A leguminás kertbe nem való. Kivetni meg vétkelleném. Istentől lett ez is.

— És Istené marad! — intett Lajos hirtelentámadt ötlettel. — Add ide fiam azt az ásót! Én akarom elültetni s itt a küszöb előtt! Hadd legyen bizonysága az ígéretemnek, ha ugyan megfogamzik...

Azzal nyúlt is a szerszám után s még mielőtt a fráterek felocsudhattak volna az ujabb meglepetésből, már meg is merítette az ásót a homokos földben. Vágta, lapátolta királyi kezével. Leállította a gödör fenekére a fácskát. Visszaterítette fölé a porondot.

— Úgy! — mondta. És hátralépett a művét megszemlélni.

De e pillanatban megdöremlett az ég. Tallérnyi csöppek csapódtak alá, éspedig olyan sűrűn, hogy Olivier alig érkezett kikapni ura kezéből az ásót. Bevitte hozzájuk. Lajos meg feljött a tornácra és csendes örömmel tekintett ki.

— Ketten kertészkedtünk! — szólt és hálatelt pillantást küldött fölfelé.

Aztán nézték is, hogy beljebb húzódjanak. Valóságos zsinóreső esett. Bevert a tornácra. Ahol kövezet volt az udvaron, a súlyos csöppek hólyagokat vertek rajta. Úgy látszott, mintha ezernyi apró halszáj bocsátotta volna fel a lélegzetét.

Közben egyre dörgött, villámlott.

A fráterek hát elkéredztek kicsit a templomba. A *vesperás*-nak ugyan már lejárt, a *kompletorium*-nak meg még nem jött ideje, azonban elkél a jámborkodás soron kívül is! Nehogy jeget pergessen a zivatar a környéken valahol!

A király is visszavonult.

De hamar előjött megint.

Szaladó zápor volt csupán az egész! Már a túlsó határon látszott a lefele-szögezése.

A körültornác közepetáján a barátokkal találkozott. Ők is visszafelé jödögéltek s boldogan dörzsölgették a tenyerüket, amiért kár nélkül végződött a derdendócia.

Ily hálálkodások közt, egyszercsak elkerekült a kapus Szörény fráter szeme. Bő szája öblös kiáltást hallatott.

Tilos dolgok közé tartozott a klastromban a hangos orcázás!

A barátsereg hát össze is rezdült. Lukács főnök is megütközve rázogatta apostol-fejét.

Ám hogy Szörény még ebből sem akart érteni — sőt mind rökölteben rivalgott — arrafele fordultak mások is.

És most már Gyárfás barát is kiáltva fakadt:

— Ni, a hárscsemete . . !

Mire Kerény fráter, szintén emelt hangon:

— Kizöldült! Meglombosodott!

Kövűlten bámultak egymásra, egymásról meg a királyra.

Jámbor lelkek voltak, üdvösségüket egy cseppet sem kockáztatók. De e percben még az aggályoslelkü Damáz is hitet mert volna tenni rá, hogy elültetéskor alig holmi gyatra levelek élhetetlenkedtek a facsemetén . . .

Lajos szemérmes zavarodottsággal állt a lelkendező szerzetesek közt. Nem figyelte leásáskor közelebbről a fácskát, így hát nem is tudott dönteni a dologban. Lelke mélyén azonban hitt az isteni természet mindenható erejében és remélte, hogy fogadalma meg fogja érlelni áldott gyümölcseit: elnyeri azt az időhaladékot melyre szüksége van, hogy országainak és gyermekeinek jóvoltát szilárd alapokra helyezhesse.

Leemelte süvegét s az égre pillantott.

Fent a tiszta azúrboltozatot elevenszínű szivárvány hidalta.

Hosszan s elgyönyörködve nézte.

Nem vette észre, hogy a barátok mostantól figyel-

ek minden mozdulatát és azonnal követték tekintetét. Az égi diadalívet meglátták ők is.

És összesúgtak:

— Átalegyenest a hársfa koronájától indul..!

— S nem végződik sehol..!

Semmi sem ingathatta meg többé őket abban a meggyőződésükben, hogy Istennek egy kiválasztott teremtménye járkál közöttük, akire maga Lukács főnök — sőt a szigorú Damáz is — különös tekinteteket vetett...

XXVIII.

Amilyen hirtelen határozta el Lajos az utazását, ugyanolyan gyors volt a visszatérése is.

Alig végezték el a *primá*-t a barátok, ő már nyeregben ült és mindjárt amint Lukács főnök az áldást rávetette, el is indult. Még a délelőtt folyamán Visegrádon akart lenni — egy napot sem veszíteni! — s amit akart, azt keresztül is vitte.

Mikor Oliviervel a belső várudvarra beérkeztek, a kényelmes udvari cselédség csak akkor kezdett cihelődni. A palotai frájjoknak tollas volt a hajuk, — a csatlós és inasfélék pedig álmosan és féligöltözötten támogatták a falakat, vagy összeálltak tanakodni a hasonlóképp ásítozó és lompos kályhafűtőkkel, akiknek így nyáridőben nem akadt semmi dolguk.

Lajos mintha meg sem látta volna őket.

De értettek a röst cselédek ennyiből is! Sőt épp abból, hogy a király olyan nemlátó arccal haladt el közöttük, értették meg leginkább az elégedetlenségét. A nagyúrnak máskor mindig volt hozzájuk néhány leereszkedő szava, vagy legalább egy nyájas kezeintése..!

Elszégyenkeztek saját lustaságukon — mikor ime! az Úr már valahonnan derekas útról érkezik! — s egy órán belül tündökölt és úgy iparkodott mindenki, mintha kúnok jártak volna a nyomában.

Lajos mindössze az úti port verette le magáról Oliviervel. Azonnal a dolgozószobájába indult s megüzente titkárának, hogy ő is ma a munka folytatására bejöjjön.

Amilyen félvállról vette eddig a velencei hadjárat dolgát, ez a kérdés most éppúgy sarkalta és érdekelte.

Pár óra alatt átolvasott ujólag minden idevágó

ügydarabot, követjelentést, részint, hogy urainak a „*dilucidatio*" fáradságát megtakarítsa, részint, hogy - - - időt hagyjon nekik is a reggeli készülethez. Lovagnagymesteri méltóságában csak még sokkalta kötelezőbbnek érezte magára nézve a lovagi udvariasságot, mint amennyire ez a szempont más alájarendelt nemeseket kötelezett.

Végül a munkaszobában álló vízórára pillantott s úgy vélte, hogy senkinek sem okozhat többé zavart a hívásával.

Az ezüstdobra ütött. A nádorért akart küldetni.

De kiderült, hogy Garay sem tartozott a heverészők közé. Jóideje ott rostokolt már az antekamerában, várva az első lehetőséget, hogy bejuthasson. Mint az udvar többsége, nem is tudott róla, hogy a király közben házonkívül járt.

Lajos nyomban bebocsáttatta. Fölpezsdülten attól a cselekvő kedvtől melyet a kolostorból hozott magával, eleven, majdnem víg arccal fordult felé. Általában Garayval dolgozott legszívesebben együtt s ha tudta is hogy a lényegbevágó kérdéseket neki személyesen kell megoldania, azért sok reményt fűzött a nádor ismert munkabírásához és szorgalmához.

Ezek a reményei azonban mindjárt az első tekintetre lelohadtak. Valósággal megdöbbent attól a változástól, melyen bizalmas híve átment, mióta utoljára nála járt.

Az erőtől s öntudatosságtól duzzadó kemény férfi helyén egy beesett arcú, réveteg pillantású, igen-igen fáradtnak látszó ember állt előtte. Nagy és bús szeme lehúzó súllyal függött rajta. Homlokán gondterheltség, ajkai körött pedig szenvedő, mély vonás honolt s a tehetetlenségnek valami olyan nyűgös kifejezése, mely a maga szokatlanságában szinte kiáltva rítt le róla. Nehézkesen döccent le az általa mutatott karszékbe és ahogy leült, karja melléesett, mint két ólomrúd. Feje is előrebillent. Vonagló ajka megnyílt néhányszor. De a küzdelme meddő maradt s ő csak üresen nyelt és hallgatott, bámult tovább.

Végül Lajos törte meg a csendet.

— Tán alteratus egészségében nagyságod! — kérdezte megütközve.

És most mégis meg kellett hogy szólaljon a palatinus.

— Hazudnék uram, ha jelenben test szerint panaszkodnék! Többire azonban emberek, változások alá rekesztettek vagyunk s a bajok véletlenül is oly hirtelen támodnak, hogy ki mondhatja magát üresnek tőlük..!? Én is azért kérni jöttem fölségedet, mint legkegyelmesebb uramat... ha elbocsájtana *cum recreatione*, valahány időre legalább..!

Felfogta a király kezdődő ellenkezését és fölehorgasztva, alulról fölfele pillantva, hozzátette:

— Haza gondolnék mennem házamhoz s higyje meg fölség, tán nagy búm támodna az ittmaradásbul..! Higyjen nekem Uram! — esdett csökönyösen.

Pillája egy lassú-nagyot vert. Tekintete aztán tágan Lajos szemébe kapcsoltan is maradt.

Nagyon védtelenül és olyan mezítelenül nézett, hogy a király egyszerre összerezdült.

Mindent érteni vélt... S nem ellenkezett tovább.

Sápadtan, csöndesen elfordult.

— Jó, — mondta kicsivel később. — Ha fly tetszése vagyon kigyelmednek, én bár jeles dologhoz reméltem segítségét, mégis leteszek róla. Gyakor experiált okosságához képest hiszem, hogy ha az én átaljóbarátom ilyest kíván tőlem, azt nem máskép kívánja, hanem érett fontolás után. Menjen hát akkor házához és kerüljön elő, amikor jónak-lenni ítéli. Helyét én is addig üresen hagyom s igaz becsüléstől viseltetvén, visszavárom Isten oltalmazzon Miklós! — tette hozzá halk-érzékenyen.

És elbocsátotta kedves emberét.

Hosszan bámult utána. Ajkán sóhaj fakadt.

Majd emelkedni kezdett a tekintete. Lassan, töprengőn, fölfele kúszott. Az ajtó felső párkányán felül megállt.

Erzsébet arcképe függött ott. Még ujházas koruk-

ban íratta róla egy neves itáliai mesterrel és a hasonmás mesterileg is sikerült. Fiatal pompájában, ruganyos hússal, pattogó hajzattal, veszett tüzében örökítette meg a dicső asszonyi testet — feleségét — akinek képét különválásuk óta ebbe a szobába hozatta át, ahol legtöbbet tartózkodott.

Most kérdőleg fürkészte. Aztán megint a becsukott ajtót nézte, melyen át Garay visszavonult. Mintha az összefüggés szálait kötözné csomóba az arcmás és e távozás közt...

Hirtelen mintha megborzongott volna. Elrántotta agyát a gyötrelmes gondolatoktól.

— Nem, nem! — rázta meg a fejét is. — Ezen már túlvagyunk. És Isten kegyelméből Miklós is emberül viselkedik, szegény...

Legfeljebb annyit engedhetett meg magának, hogy a dolgos kezét hiányolja.

De hát az ő országnagyjai..?

Államférfiúnak bizony nem oly erős Miklós, mint lovagias jellemnek és jóbarátnak! Ez azonban nem ujság. És egy gyönge diplomatát egy másikkal pótolni: nem is olyan túlnagy zökkenő.

Nos, majd keres a helyébe másvalakit. Ez pedig hadd menjen! Vigye asszonyköröm-hasgatott szívét, megpróbáltatott lelkét s heverje ki a bajt, ami így lábrólvette. Legalább mikorra önszántából visszajön, már átvészelt, egészen megbízható lesz és közben talán az a szegény kapadozó asszony is föladja ezt a méltatlan játszmát, mellyel bizonyára csak előtte akart első meggondolatlan elkeseredésében tüntetni. Épített az eredendő tisztaságára éppúgy, mint Garay becsületességére s mélyen szánta őket nyomorúságos vergődésükért, ami olyan mindhármójuk hibáján kívül szakadt rájuk..!

Ismét sóhajtott egyet, de az arca derűs maradt.

Azt a klastromi erőtartalékot nem volt olyan könnyű a lelkéből kifogyasztani! Sem a Gondviselésbe vetett bizalmát, sem a jövő iránt táplált reményt!

Hitte hogy hozzá hasonló emelkedett lények tár-

sasságában küzd, hogy az eleintén való elkerülhetetlen ingadozásokon túl, a küzdelemből azok is hozzájuk méltóan fognak kikerülni s megnyugodottan kezdte latolgatni azt a valakit, akivel Garayt helyettesíthetné.

Végiggondolt egy csomó nevet. Azonban egyiknél sem állapodott meg. A sorbavett urak még Garaynál is kevésbbé látszottak alkalmasaknak kényes diplomáciai feladatok megoldására.

— S ha egyszer egyházi emberre esnék választásom? — tűnődött. — Ezek legalább civilisebbek és jószóval tudóbbak, mint a katonák!

Az ötlet megtetszett neki.

És valahogy Alsáni Bálint pécsi püspök — az ottani egyetem kancellárja — merült föl emlékezetében.

— Síma arcú, nyájas maga-alkalmaztatású, nyelveket beszélő, azonkívül pedig papi személy, aki melegebben is fogja karolni az ereklye dolgát, mint egyéb világi urak! — állt készen elhatározása.

Megütötte az ezüstdobot és kiadta titkárának a rendeletet, hogy futárt kerítsen.

— Kettőt! — szólt utána a küszöbön.

Mert ha a pécsi püspököt kitünteti, a zágrábit sem hagyhatta figyelmén kívül. Alsáni és Horváthy Pál örökös vetélkedése előtte sem volt ismeretlen. Azonban egyedül Alsánit hívatta az udvarhoz. Hogy a hosszú utat Horváthynak megtakarítsa, neki csupán megbízólevelet küldött. Meghagyta, hogy Alsánihoz csatlakozzék és vele együtt járjon majd el a Signoriánál. A főcélon kívül azirányban is akart tenni még egy kísérletet: hátha az egyenlő megbecsülés kioltaná a két főpap örökös villongásait, sőt a tartós egymásrautaltság talán össze is melegítené őket? Szívből kívánta volna.

De a futárok szétküldése sem merítette ki tevékenységét. A királyi állandó tanács Visegrádon tartózkodó tagjait is összehívatta. Legnagyobb örömükre kiadta a kardcsörtető jelszót és a már Itáliában tartózkodó csapatokon kívül is elrendelte a toborzást, illetőleg hozzájárult, hogy fegyverbe állhasson, aki akar.

Az urak örömét lohasztotta ugyan kissé, hogy Lajos nem személyesen fogja vezérelni őket, ám megnyugodtak mikor meghallották, hogy Durazzoi Károly — a király unokaöccse — lesz az előttükjáró. Az ifjú nápolyi trónkövetelő valamikor az udvarnál, szemük előtt nőtt fel és sok hívet szerzett magának köztük kiváló katonai képességével, lovagias modorával, bajtársi közvetlenségével.

Alig ért véget a tanács s Lajos alig tért vissza dolgozószobájába, mikor titkára Alsánit jelentette neki. Kiderült, hogy a keze alatt álló egyetemnek valamiféle ügye épp Visegrádra szólította a pécsi püspököt! A futárral a város alatt találkozott.

Lajos elébocsáttatta és személyesen közölte vele bizalmas küldetését. Beavatta a velencei háború új célkitűzésébe; abba, hogy a kívánatos béketárgyalásoknál az ereklye kiadása ezentúl elsőrendű föltételként tekintendő és lelkére kötötte a legszigorúbb titoktartást. Kifelé őrizkedett a hadjáratnak vallási színezetet adni. Hiszen keresztény országok álltak egymással szemben! S a Johanna által szított egyházszakadás már úgyis sok egyenetlenséget támasztott a katholikus Európában.

Bálint püspökkel egyben Durazzoi öccsének is hírt küldött. Megüzente a reménybeli nápolyi királynak, hogy ő bár alábocsátja kezéhez csapatait, de ezeket első célból tulajdonképpen a velenceiek nagyobb nyomására és csak mellettejáróban az ő aspirációinak támogatására indítja. Az új hadak tehát íly értelemben lesznek fölhasználandók.

— Siettem kiválóságodat híremmel éltetnem, kiben hasonlót követvén, még beérheti Pásztóit. Fölalá jártában vándorló pneumoniát hevert szegény feje s így alig valahány napja távozhatott. Intimálja néki is, melyet Isten nagyságodat kíjjebb hozván megbeszéllettünk s ő is azért a katonai ügyeket, melyekben megbíztuk, a közös cél szerint alkalmaztassa. Nagyra veszem, ha a megmondott dolgokat csöndben és gyorsan igazán elkövetik! — fejezte be utasítását.

— *Mea parte:* fölséged engedelmével tartozás nélkül indítok! — emelkedett Bálint püspök.

S kellemes síma arca sugárzott az igyekezettől.

— Igy, így . . ! — intett utána a király. — Cselekvés, nem pedig csak titkon magamban teprengés . . ! Ez lesz javamra Odafelül!

*

A napok gyorsan teltek a szakadatlan munkában.

Alig hogy a toborzásnak hirefutott, az ország valósággal megpezsdült.

Kastélyokban és jobbágy-mansiokban tapasztalatból tudta mindenki, hogy mit jelenthet egy-egy ilyen itáliai hadjárat . . !

Bőséges zsákmányolást, — olykor egész családok megemelkedését és felgazdagodását.

Ez a remény sokaknak adta kezébe a fegyvert. A kalandvágy, világlátás, tanulási kedv, — a királyi kegyek és kitüntetések keresése pedig megtette a többit.

A toborzás nagy lendülettel haladt. Napról-napra érkeztek Lajoshoz a tudósítások: már ennyi, már annyi az önként jelentkező . . !

— Mehetnek! — bólintott. — Rendben a szénánk idehaza!

Befelé meg hozzátette:

— . . . . s legalább nó, a harci vágy fojtott keserűségéből is elfüstölög valami . . !

De a kilencedik ezer embernél megállj-t parancsolt.

— Elég legyen a folyamás!

Az országot utóvégre sem üríthette ki. Nem valamiféle ujabbkori népvándorlás volt az ő célja!

A katonafölösleget hazaküldték, a derékhad pedig Budára gyülekezett és Lajos elérkezettnek látta az időt, hogy a két királynét az ünnepélyes seregszemlére meghívja.

Feleségének visszautasítása nem lepte meg. Részéről szinte a síma beleegyezés lett volna meglepő. Jelizavetának lemondása azonban — s a gyöngélkedés indoka amit felhozott — szívenütötte.

Az ő anyja?

És: beteg . . ?

S ő ugyanegy födél alatt erről semmit sem tud?

Azonnal félbeszakította a munkát, visszavonult, átöltözött és indult édesanyjához.

XXIX.

Útközben elmélázva gondolt rá, hogy hajdanában mily gyakran tette meg ugyanezt az utat..!

Itt minden kő egy emlék és minden emlék: egy sóhaj volt neki.

Milyen száműzött lett ebből a meleg fészekből! Hogy kell vigyáznia, hogy rothasztó fertőjével semmit meg ne illessen!

Legalább hát a tekintetével símogatta meg a számára olyan meghitt, ám lassanként mégis olyan idegenné vált dolgokat.

Az anyakirálynői lakosztályt a fő-palotával összekötő fedett átjáró közepén kicsit megállapodott. Elnézte fafaragásos gerendáit, alakos oszlopfőit. A homályos folyosók éjjel-nappal égő, vertvas-készületű lámpásainál megmosolyogta régi vágyát, hogy bár elérhetné és karikáikon meghintáltathatná őket..!

No, most meglehetné amit akkor akart!

De már nem akarja.

Egykori vágyai kihulltak szívéből. Helyükbe ujak jöttek s - - - elhulltak azok is! Avar rétegen jár a borongós őszben... Életének lesárgult levelein... És ő maga is kihullt önmagából. Alig érez némi közösséget azzal a gyermekkel — ifjúval — aki valaha itt sóvárgott, örült, sírt, álmokat űzött. Levetette ezeket az énjeit, mint vedlő kígyó a bőrét.

Bólintott és haladt tovább.

— Vajon jelenszerint való kívánságommal is így lesz-e? — kérdezte merengőn.

De mindjárt megrázta fejét:

— Fiatalsággal a tévengés is elmúlt. Életem vége-

felé nem akarhatok mást, mint hogy az életemet érdemesen végezhessem be. Most azonban nem erről van szó...

Ráeszmélt, hogy közben bentjárt a belső palotában és gondolatai anyjához tértek vissza.

Szelíd bú s a gyöngédségnek egy meleg hulláma öntötte el.

Éles megfigyelőképességével bár kora gyermekségében fölismerte Jelizaveta jellemének nagy fogyatékosságait, de sohasem tartotta illetékesnek magát arra, hogy fölötte ítéletet mondjon. Csupán a kellemetlen látszatok tompítására s a szeleskedések helyrehozására szorítkozott. Egyébként csorbátlanul szerette anyját és melegszívű, jó anyának tartotta, aki ha asszonyosan is, ha sokszor balsikerére is, de mellette állt minden ügyében s víg kedélyével megaranyozta pihenésének rövid óráit.

Most azt találgatta, hogy nem holmi kifogás-e az a gyöngélkedés, amit a mindig friss és mulatni kész matróna okul felhozott?

Valami rossz sejtelem azt mondta benne, hogy nem. Ezúttal: nem...

S a szíve nyugtalanul rezdült.

Sietve fordult be a társalgószoba irányába.

A küszöbön azonban mégis megállt.

Bentről hangok szűrődtek ki. Ezekre figyelt.

Tudta hogy — feleségétől eltérőleg — anyja társaságkedvelő lény, aki palotáshölgyei közül állandóan körüttetartott legalább négyet-ötöt s ha csak róluk lett volna szó, nem is tért volna ki elülük.

De a gyermekségétől megszokott hangok közé ma olyanok is keveredtek, melyeket bár szintén ismert, ám sohasem bírt megszívelni.

Egyrészük egy emberképű, idomított majomtól származott, melyet Jelizaveta pár éve egy világkódorgó spanyol infánsnőtől kapott ajándékba s mely éppolyan nagyszájú, illetlen és házsártos jószág volt, mint a vén infánsnő. Tetejébe rá, a perlekedő lármájába most még az anyakirálynő két udvaribolond asszonyának, Akuljkának és Marfának rikoltozása is belevegyült.

Lajos jól ismerte ezt a két szerencsétlen, hibbantagyú orosz-lengyel nőt is, kik közül az egyik nagyzási tébolyában a római pápa feleségének vélte magát, míg a másik nagyonis cselekvő érzéki gondolattévengésekben szenvedett... Sejtette hogy mi telhetik tőlük és irtózatot érzett a puszta elképzelésre is, hogy velük szembekerüljön. Ha a kor felfogása szerint nem is látott semmi rosszat abban, hogy valaki házi-bolondokat tart, de részéről inkább reprezentációs kényszerűségből követte az általános szokást és sohasem tudott a hóbortos teremtések idétlenkedésein mulatni.

Ezért hát nem is lépett be a társalgóterembe, hanem intett az alabárdosnak, hogy egyenest a belső szobába megy a bizalmas oldalajtón.

*

Első pillanatokban egyedül hitte magát odabent. Csak mikor a fényes nappal mesterségesen előidézett félhomályhoz némiképp hozzászokott, ébredt rá, hogy rajta kívül másvalaki is tartózkodik itt...

Nem akart hinni a szemének!

Pedig az a gyapjútakarókban burkolt valaki, aki a — nyáridőben! — fűtött kandalló zugából pislákolt rá, mégis anyjának arcvonásait viselte!

Megdöbbenten közeledett a karosszékhez s mialatt a benne gúnnyasztó szánalmas váz előtt reverenciát tett, eszébejutott hogy a nagyszombati út alatt — bár akkor szórakozottságában tudatlanul — már látta ilyen agyonburkoltan a hintóban és egyszerre utolsó lehetősége is elfoszlott benne annak az önnyugtatásnak, hogy Jelizaveta „gyöngélkedése" holmi ártatlan ürügy talán.

— Fölséged igazán debilis állapotban vagyon! — csordult ki belőle a fájdalomforró részvét.

Távol állt a sejtelemtől, hogy ezzel a szeretetteljes kifakadásával csak segít annak a romboló lelki folya-

matnak, mely ilyen alaposan kikészítette ezt a pár hónap előtt még friss és életvidám teremtést! Nem tudta hogy az az aszalódott kis embermókus, aki olyan gyámoltalan tekintettel pislog föl rá, semmitől sem rettegett annyira, mint épp az ilyen önkéntelenül kitörő részvéttől.

— De hát mi baj! Mit rendel fölséged ordinarius medicussa! — folytatta behatóan, láttatlanná téve anyjának azt a reszketeg mozdulatát, mellyel ez helyet kínált neki. — Hiszen fölséged háta egészen cipós! Köhög? Hurutol talán?

— Ez is, az is. Megbetegesedtem valami gyöngeségnek spéciessével. Kiváltképpen való változás vagyon rajtam fiam; főszédelgésekkel, kezeimnek elesésivel s úgy a lábomnak jár, hogy ülést is alig ülhetek tőle! Fejemlággya koronkéd elnehezül, hanemha iszontató terh lönne rajta. Az orvos ebben nem tud semmit is, — szánta szóra magát végül az öreg hölgy, ő sem sejtve, hogy — mint Lajos ez előbb — tulajdonképpen csak szavakat ismétel. Szinte ugyanazon szavakat, melyekkel bosszúszomjas menye nekitámadt a nagyszombati úton először s azóta majdnem naponkint.

Pedig ez mégis így volt.

Erzsébet első figyelmeztetései óta — mikor ez őt olyan gondolatokra ébresztette, melyekkel azelőtt sohasem jutott eszébe foglalkozni — anélkül hogy ennek tudatával bírt volna, az öreg asszony meglepő pontosan termelte ki testéből mindazon jelenségeket, melyeket menye — mint az ő korának okvetlen velejáróit — előtte felsorakoztatott.

Először is — még pirosító mellett is — olyan fakó-színű lett, amilyen eddig pirosító nélkül sem volt. Aztán meg — kevéssel rá, mikor menye fölhívta figyelmét erre a veszélyre — meghűlt. Nagy fáradság fogta el s a vágy: visszamaradni az udvartól! Csöndben lenni; pihenni; összeszedelkőzni...

De nem tehette.

Erzsébet lehetőségét szegte kívánságának a „ki-

rályi parancs" fölemlítésével, ami alól meg a belerögzött szokás hatalma nem adott számára fölmentést.

Ment hát, bár ez nagy megerőltetésébe került és Visegrádig érkezve egész össze is törte.

Sőt többet tett ennél!

Életében először, bensőleg fia ellen is háborította.

Most első ízben érezte Lajosnak fölötte gyakorolt uralkodói hatalmát s ennek a fölöttességnek az ő vérségi viszonyuk szerint való egész természetellenességét.

Anya, akin fia az úr..! Aki saját teste egy darabjának kénytelen engedelmeskedni..! A gyermeket, akit valaha gyolcsok közt tartogatott tisztán, táplált és pólyázgatott: „felség"-nek nevezgetni és hajlongva tisztelni..!

Micsoda fordított rendje a dolgoknak!

Keservesen megrövidítettnek érezte magát minden más anyával szemben és belátástalannak Lajost, akit pedig föl sem világosított állapota felül.

Baja azonban ennyinél sem állt meg.

A vádhoz mihamarabb önvád is társult.

Eszébejutott, hogy hányszor keserítette meg menyét ugyanezzel az ingerkedően odavetett hatalmi szóval s kezdte indokoltnak találni jólérzett ellenszenvét. Megindulva aztán ezen az első szerencsétlen nyomon, nemcsak helyrehozhatatlanul öreges, multbatekintő lett életszemlélete, hanem a megnyílt kapun keresztül megtelt mégújabb önhibáztatásokkal, végül pedig a kifejezett bűnérzet kétségbeeséséhez: a teljes lelki egyensúlyvesztéshez érkezett.

Zách Felicián és családjának kiirtása..!

A morvaországi megtorló háború, melyre a császári szomszédnak egy, az ő kotnyeleskedéseire és kedélyes szemtelenségére tett megjegyzése indította Lajost, s mely iszonyú vérengzéssel végződött...

A lengyelországi öldöklés, mely az ő kormánykodása alatt és miatt tört ki a lengyel lovagok s magyar bárók közt...

Mindezek a szörnyűségek, melyeket szintén Erzsébet céltudatos szavai bolygattak meg emlékezeté-

ben, azóta erősen megkapaszkodtak ott és folyvást szorongatták, szüntelen ijedelemben tartották.

De az első sírbolt sem nyílhatott ki súlyos következmények nélkül!

Bűnével vagy bűntelenül, a többiek is tárongani kezdtek.

Jöttek korán elhalt gyermekei, férje s meggyilkolt kisebbik fia: Endre herceg... Pár éve elhunyt unokája, majd Lajos részéről is a kis Kató... És végehossza nem akart szakadni a nagy szellemjárásnak.

Vége-hossza, az nem lett. De kára annál több: rádöbbenés a halál elkerülhetetlenségére s az a rettegés, amivel hajlott kora miatt ezt az elkerülhetetlen halált szinte napról-napra várnia lehetett már ezentúl... És amivel ezt várni, hol innen, hol onnan, minduntalan kapott is egy intést... Mint most a fiától...

Feléfordította meglepően csöpp arcát — mely egész jól elfért volna két ujj közt — s zavaros szemének egy szigorú és szemrehányó pillantásával nézett Lajos szemébe:

— Ezért jöttél? Hárkálni? — kérdezte halkan, miközben lesorvadt ujjai izgatott indulót rezegtek a térdén.

Majd abbahagyta a dobolást és mutatóujjával rémülten előreszúrt:

— Vigasztalni akarsz! Már dolgom rosszul vagyon, látom ebből is! Másszor havakszámra megállta fölséged, hogy ajtót se nyisson rám. Egyszerre ni..! Mint a gyászmadarak..!

Úgy beszélt, mintha nem is ő maga lett volna, aki az imént panaszkodott. Az általa felköltött fiúi részvétből sem tudott, csak komor jóslatot és kegyetlen sürgetést kiolvasni.

Megremegett tőle s elnémult.

Ölébeejtette kezét és hosszan, eltűnődve nézte.

Aztán felijedt a saját nyomaszló csendjéből s váratlanul, nála teljesen szokatlan, ingerült kiáltásban tört ki:

— Még ittvagyok, nő! Bármely nyomorultul, de

ittvagyok! Érjétek be ennyivel! Inkább — mutatott a társalgó felé — azon lenne fölséged industriája, hogy ezeket ideát megcsitolná! Mert szétkergetem az egész hölgyeket, majmostul, bolondostul együtt!

Mintha elfáradt volna a kitörés hevétől, valamivel halkabban tette utána:

— Csöndben, csak így magamban, vagy Klárával esnék jól magamat contineálnom...

És réveteg pillantása röstelkedő kifejezéssel simította végig Lajos elborult arcát.

— Ládd, — suttogta — ilyen lettem, édes jó fiam! Ilyen ellened is feltámadó... rúfus... Később egyszer tán megengedtek érte. Te is, Lizocska is...

Ajkai körül lágy mosoly jelent meg.

Mint napon megcsillanó tükörben, erre a rövid pillanatra megint ő volt, az ő szokott, megvesztegető énje...

De el is oszlott a pillanattal.

Lehajtotta fejét s mintha belülről összerántották volna arcvonásait, hirtelen megszűnt mosolyogni. Látszott, hogy merül el mindmélyebben valami kifürkészhetetlen tépelődésekben s hogy nem is tud már talán fia ittlétéről. Töprengő arca, melynek halántékaira fényét veszítve tapadt a gyér hajzat, legalább erre vallott. Elszármazott kifejezéssel bámult a kandalló tüzébe. Ajka érthetetlen szavakat mormolt, miközben keze néha tétován legyingetett.

Lajos megrendülten várt még egy ideig. Égetően vágyott: mire..? Maga is tudta, hogy képtelenségre. Anyjára, a hajdanira... Világos pillantására... Könnyenfakadó kacajára... Pár biztató, meleg szavára, melyekből kitűnjék, hogy mindez a sok rossz--- megint csak tréfa volt... De hogy több hang nem jött, megfordult és vérző szívvel visszaindult. Nem akarta izgatni a beteget. Fájt is őt látnia, ilyen értelmetlenül, ilyen neki roppant idegenül. Rosszullét környékezte a nyáridején fűtött szobában.

Egyik ajtónállóval kihívatta Pukur Klárát — Jelizaveta fő-udvarlónőjét — lelkérekötötte, hogy ürítse

ki a lármás társalgót, meg hogy ezentúl tartózkodjék asszonya mellett s azzal visszasietett otthonába.

Azonnal Antonius Sirmiensért, egy Borsod megyéből felhozatott nemesemberért küldött, aki családjának orvosa volt és kérdőre fogta:

— Mi ez! Mi légyen anyánknak ez az alterátus állapotja!

A fürge kis ember szaporán dörzsölgette tenyereit.

— Öregrend emberek gyakor baja fölség! — válaszolt olyan könnyeden, mintha csak a régi Jelizavetától tanulta volna a komoly dolgokat félvállról venni.

Látva azonban a király nyugtalanságát, megértette hogy ennyivel nem ússza meg. Komolyságot erőszakolt hát természettől nevetős kis malac-arcára és kiadós magyarázatba fogott:

— Végin többire halálra menő elromolás, vestrae regiae maiestati. Nem rekeszthetem titok alá. Mégis, jelenben nem aggasztó. Az elménck itt-ott gyermeki meggyöngülése és nemvalóságos képzeléseknek szerzése. De, — tette hozzá figyelemkeltő ujjmozdulattal — lucidus idei is lehelők! Ettől soká elhúzhatja a Domina s csak húzza is! Isten az ő csoda-ítíletibül legkisebb ellenkezőt se hagyja gondolnunk sem! Én is azért kérem fölségedet, hogy jó napjaiban ne eleválódjék, rosszakban pedig ne alterálódjék, hanem szokja meg ilyennek ezentúl és higyje, hogy érette való szorgosságomban hátra nem állok. Mindjárt is vágok rajta *cephalica* eret . . !

No ez hát nem volt Radlicza János. Nem vehette föl a versenyt pályatársának elegáns modorával és szabatos előadásával. Minthogy azonban egyébként gyors elhatározású és igen gyakorlott orvos hírében állt, aki a királyi család tagjait eddig is számtalanszor kirángatta különféle veszedelmekből, így Lajos nem kételkedett benne.

— Meglásd jó Antonius, ha anyánkat bátorságos állapotba helyezed, bizon' sok garádiccsal fogom szolgálataidat meghálálni! Sőt nemzetségednek megemelkedésit is várhatod! — mondta.

És bár tompán sejtette, hogy anyjának egykor meghitt hajléka fele is életének avar levelein lépked már, — érezte, hogy igaztalan kifakadásai újabb sebeket ütöttek a szívén s gyanította, hogy ezek a sebek hovatovább csak szaporodni fognak, mindazonáltal mégsem csüggedt. Az a kolostori hárscsemete az ő lelkében igazán csodábaillően meglombosodott és keményen dacolt a földi viharok paskolásaival.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ÖTÖDIK RÉSZ

A KERESZTES PÓK

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XXX.

A napok múltak.

Jelizaveta értelme mostanában meglehetősen tiszta volt és állapota nem romlott ugyan, de viszont nem is javult. Lajos hát újabb orvosokat hozatott hozzá, sőt vállalva a beteg igaztalan szemrehányásait s félretéve fájdalmas idegenkedését, ő is gyakran látogatta.

Nem azért kémleltette Erzsébet olyan tüzetesen a mindkét másik udvarnál történő eseményeket, hogy ezek a látogatások elkerüljék figyelmét!

A hír hallatára irigysége elemi erővel lobbant föl. Szinte kéjelgett az önkínzó gondolatban, hogy milyen kényeztető becézgetésben részesíti bizonyára férje az anyját, míg őróla tudomást sem vesz . . !

Mióta úgy elszörnyedt a Garayval való játék rettenetes következményeitől — és játéktárgya különben őmaga is elriadt az udvartól — Lajos iránti szenvedélye csak annál nagyobb lobbot vetett a lelkében.

Kívánta, hogy bár beteg lehetne ő is!

Azonban hiába kereste mindenben készakartan az ártalmasat, alapjában egészséges szervezete dacolt az ellene elkövetett merényletekkel.

Egy napon aztán nem bírta tovább. Látnia kellett Lajost, tettenérni őt gyűlölt anyjánál és saját szemével meggyőződni a — szerinte — visszataszító kedveskedéseikről.

Mindennapos lett Jelizavetánál s amilyen mértékben fokozódott irántavaló féltékeny dühe, ugyanolyan gyorsított időmenetben csöpögtette megingott lelkébe bosszújának mérgét.

Fekete pókháló szövődött így a három fényes nagylajosi udvar közt, melyeket külszínre az egymásiránti figyelmeskedések legselymesebb szálai fűztek egymáshoz, de melyekben a csillogó látszat alatt — a valóságban — áldozatok vergődtek, szenvedő lelkek fuldokoltak s bonyolódtak mind reménytelenebbül a pusztulás fonalaiba.

A pók, a mindig nyitott szemű, fürgelábú, egyik prédájától villámsebesen a másikhoz lesuhanó: Erzsébet volt, — ő maga is gyötrő végzet-kereszttel a hátán. Sőt talán ő szenvedett legjobban mindhármójuk közül. A bosszúvágy szakadatlan éhségben tartotta lelkét. Ébersége nem ismerhetett pihenőt, tudata önbecsülést. Tisztán látta a különbséget régi vonzó és jelenlegi visszataszító énje közt s iszonyattal töltötte el amannak lassú, mind menthetetlenebb alámerülése. De:

— Mindegy! — sikoltott föl az ilyen mérlegelésekné. — Már mindegy. Ezen az úton nem lehet megállni, ilyen gonosz elbánásból kenetes tanácsok erejin kigyógyulni! Nem én akartam, ahogy van! Azok, akik legjobb ajánlkozásomat lábbal tiporták s akiket most meg az én kezeimbe juttatott a sors. Csak a saját bűnüket torlom meg rajtuk. Maguk fegyverét fordítom ellenük!

Letörülte könnyeit és siklott le a borzalmakkal teli pókháló egyik fényes sarkába — az „ó-udvarba" — az anyakirálynőhöz.

— Hátha ottlelném!

De napokon keresztül nem érte el célját. Lajos előbb Budán időzött a katonai ünnepségeken, majdmeg vagy korábban, vagy később járt ott. Látszott hogy nem kötötte megszabott órákhoz a látogatásait.

Egyszer mégis ottszorította.

Forrót dobbant a szíve, ahogy a küszöbről meghallotta mélyhegedű-hangjának zöngését. Az alabárdosok káprázni kezdtek szemei előtt.

Szédülete azonban elmúlt. Benyitott és rémült kíváncsisággal pillantotta át a küzdőteret.

Elsőnek az ragadta meg figyelmét, hogy Lajos: áll. Karjai a mellén összefonva. És a kezein kesztyű...

Aztán a ruháiból kiszüremlő enyhe fűszerillatot fogta föl s végezetül egy ijedten kémlelő tekintettel az arckifejezését, mely azonban - - - szenvtelen volt, egész a szoborszerűségig.

— Nem volna igaz elképzelésem?

Igyekezett elrejteni meglepődését és hogy időt nyerjen, készakartan lassú ceremóniasággal hajolt meg férje előtt. Közben eltökélte, hogy a dolognak okvetlenül végére jár . . .

De a percek múltak és semmisem változott. Lajos még a karszéket sem fogadta el, mellyel ő — egyedül kettőjüknek érthető gúnyos előzékenységgel — maga szolgált neki. Továbbra is állva, a szoba távolabbi részében maradt és továbbra sem adta a gyöngédkedéseknek semmi fogható jelét. Pedig ittidőzése nyilvánvalólag végefelé járt már.

— Talán most, a búcsúzásnál melegszik neki!

Erzsébet érezte, hogy gyullad ki benne a lángoló düh. Vére forrón rohant szét szívéből. A gondolat, hogy mindjárt tanuja lesz, amint a szeretve gyűlölt férfi egy más asszonyra borul — ha mindjárt anyjára is! — végiglángolt mellőzöttségén és kigyujtotta hátán a tragikus pók-keresztet.

Vérüket tudta volna szívni!!

Amitől tartott azonban, nem következett be.

Ehelyett anyósának kántáló szemrehányását hallotta, mely bizonyos előzmények, sőt gyakorlat-folytonosság mellett tanuskodott:

— Ma sem csókol meg bár fölséged? Legalább a homlokomat hűsöltesd meg hát! Mért iszonkodsz mindig így tőlem! Tán csemerletes undok, leprás poklas vagyok én?

Lajos mozdulatlan arca sápadt lett mint a fal.

Felelni készült valamit, de egy ingerült mozdulat elnémította:

— Ugyan mit is gyössz, hálátlan-emlékű, magátnagyító, rangjában meghántató ember! Ne jere ide ezentúl! Ne azelőtt királykodj aki e világra szült! Hogy egy beteg anyának ily kevés kívánságát se lehessen elkövetni. .!

– A gyermekségnek kisded bájolásai ezek csak, anyám. Hasonlást ne támasszon köztünk végettek! — jutott szóhoz végre Lajos, szelid-halkan. — Felnövekedvén én is azért másban keresem kötelmem teljesitésit, mint ez apró ekecselésekben, melyeknek semmi közük a hála s szeretethöz, — tette hozzá méghalkabban és Erzsébetnek úgy rémlett, mintha szemét egy átfutó pillanatra ráemelte, — ezeket az utolsó szavait... hozzá is intézte volna.

De mielőtt bizonyosságot tudott volna szerezni, Lajos csöndesen meghajtotta fejét s kesztyűs kezével intve búcsút mindkettőjüknek, már vissza is vonult.

Elképedten bámult utána.

— Hát igaz! — álmélkodott. — Mégis így igaz! Szülő anyjához sem különb! Bálvány, faragottkép ez, csakugyan. Megkövült benne minden érzés.

Nem vette észre, hogy most meg az bőszíti, amiben az előbb reménykedni sem mert s egy röpke percre majdnem szánalom mozdult benne az öregasszony iránt, kinek szavaiban a saját hajdani panaszaira és könyörgéseire ismert.

— Nem egyedül ostromlom hát ezt a kőszívűt! — gondolta. — Kétfelől is és ugyan hegyes nyilakkal támodjuk! De ez a másik sem megy többre mint én, aki pedig a sírja szélén tántorog!

Azonban mindjárt megint az éveken át szenvedett bántódásaira, anyósának vásott borstöréseire, szerepbitorlásaira, anyaságába is belekontárkodásaira gondolt s ez egyszeriben elfujta részvétét.

— Ohó! — villant szemében a lidérces fény. — Pár nyűglődő szóval nótád le nem törlöd! Nem ennyiből áll lehamvazkodni egy elrontott élet átkát! Fizess csak! Ha fütyültél: táncolj! Lakolj! Én meg nem engedek s ugyan félútban hátra nem állok!

A sóvárgott cél, hogy valahára egyenrangúakként egyedülmaradhasson Lajossal a küzdőtéren s a bevallatlan remény, hogy ígyvalahogy talán mégis visszaszerezhetné ezt a tőle elidegenült embert: megkeményítette.

Elszántan közelebb jött.

— Keményen bánás bíz' egy anyával, akinek - - - régebben alig jutottak eszébe ilyfajta kívánságok! — mondta szűkrehunyorított szemmel.

Majd egy sokatígérő ötlettől megkapva, mohón hozzátette:

— ... de ha kedvesanyám vígasztalásra vágyik s mert úgylátom, hogy erre szüksége is van, ne földiekben keresgélné talán! Istenszolgáját kellene hivatnunk! Papot! A szentségek . . !

Jelizaveta vézna kis teste megvonaglott. Vacogni kezdett a foga. Rőkönyülten vállábahúzta fejét, mint aki ütést akar kivédeni s fölfele irányított tekintetében gyámoltalan kegyelemkérés esdett.

Lihegő szája kétszer is megnyílt. Ám megszólalnia csak harmadszor sikerült:

— Mi... Miféle szentségek?

— Nó, amifélék ilyen állapotokra valók! — vágta ki Erzsébet diadalmasan.

Pedig a jajdulás valahonnan messziről, az elmerült jobbik életéből, halk bekéredző kaparászással megint megillette a szívét.

Hogy a nyűgétől végleg szabaduljon, annál lázasabb daccal hatolt tovább:

— Hát bizony Carissima, aki úgy érzi mint fölséged, hogy számadásai zárulóban - - -

— A... halotti szentségekről beszélsz?

— Ó . . ! Fölséged téved! Éppen az Örök Életről! Annak *clavis*sáról! És - - - kedvesanyám lentvaló dolgainak keresztényi legjobb elrendezésiről!

A pókfonál megindult. Most csak tovább kellett eregetni.

És Erzsébetet vitte a saját irama. Sőt borzongó meglepetéssel, szinte bizonyos élvezetet is talált már a mindenható kegyetlenkedésében.

Mégközelebb surrant és delejező póktekintettel pillantott:

— Tudjuk, jó s víg életet élt kedvesünk. De nem tudhatjuk, hogy eme vigasságok a lelkét mennyiben terhellik! Hát engedhetjük-e merő hirtelen véletlenségből a Rettenetes Bíró elé, kiről az mondatik, hogy

a vesék és szívek szigorú vizsgálója s az ő dolgai szerint mindenkinek megfizet?

Fejét rázta hogy: nem!

Megint közelebb osont és lassan, hatalmát szürcsölve, folytatta:

— ... holmijai is lehetők, melyek felől dispositiot akarhat tennie... Jószágjai... Kedves köntösei... hogy tudatlanságból majd szándéka ellen ne osztogassuk.

— De hiszen ott... annyira... talán nem tartok? — fakadt ki egyszerre Jelizaveta melléből valami sajátságos fojtott hang, mely az alámerített palack bugyborékolására emlékeztetett.

És ugyanakkor a halálfélelem bámulatos erejével az öreg dáma talpraszökött. Riadtan tárogatta sovány botkarjait a szomszéd szoba felé, melynek ajtajában a kiáltozásra azonnal fel is tűnt egy hozzáhasonló korú, feketeruhás, paripafejű kis vénség.

Pukur Klára volt, Jelizaveta első palotahölgye. Takaros, tiszta, szögletes, ódon illatot terjesztő s féllábbal - - - már halott. A sárga pergamenbőr jóslatosan tapadt arcára, melynek legkisebb csontfordulatát is pontosan átrajzolta.

— Mi... mi történt? — állt meg tétovázva a küszöbön.

És gyors pillantást vetett körül. Öregállati félénksége a netalán veszélyeztetett saját-élet gyanakodásával igyekzett előbb tájékozódni.

Azonban semmi fenyegetőt sem látott. Erre — bár még mindig aggódón, de sokkal megkönnyebbülten — asszonya felé fordult. Kérdő szemöldököt emelt rá s Jelizaveta félútban fogta el a tekintetét.

— Hallottad? — ájuldozott a hangja. — Ő itt — és menyére mutogatott — engem már temet!

Erzsébet bosszúsan harapta össze ajkait. Meglepte ez a kellemetlen fordulat. Nem tudta, hogy nincsenek egyedül Azt hitte, hogy ma is szép csöndben végezheti el az ő szokott napi munkáját anyósának megingott lelkén s az idegen harmadik a lehető legalkalmatlanabbul jött neki.

Azonban túlságosan mélyre talált lefutni a hálón. Vissza nem lopódzhatott.

Durcásan vonogatta a vállát.

— Hisz' épp a javát aránzottam! Mit árt, ha ezekkel a dolgokkal gondol is? Attól ugyan előbb meg nem halhat! Az elmúlással emberek mind egyben tartozván, őfölsége talán nem képzellette magát kivételnek?

— De máris? — rivalt közbe a matrona.

Vak rémületében csökönyösen folyvást ezt a kérdést károgta, mint egy megriadt vén varjú.

— Eh! — legyintett Erzsébet kényelmetlenül. — Anyám is re infecta mind egy bakot nyúz! Mintha bizon' szavakon fordulnának meg az effélék!

Jelizaveta mint egy varázsütésre hallgatott el. Izgatottan babrált a kendője rojtjain. A korholástól jó fordulatot remélt... Kimagyarázkodást. A fenyegető jóslatok visszavonását. Rémületének eloszlatását.

Kész lett volna azonnal meghazudtolni a saját füleinek összes tanuságait — napról napra szerzett emlékeit — ha csupán egyetlen biztató szót kap; és rettegő várakozással csüggött kínzójának ajkain. Ám hogy a szomjazott megnyugtatás csak nem jött, túlfeszültsége ettől elpattant s torkán a halálfélelemnek olyan megrendítő erejű, iszonyatos kiáltása tört ki, hogy Erzsébet maga is lúdbőrös lett tőle. Klára pedig most már megengedettnek ítélte a közbelépést.

— Oh egek! — sopánkodott. — Tenné le fölséged ezt a veszedelmes zsibongást! Hiszen a drága szép Domina nem akarhat semmi rosszat..? És ha vigyázunk, asszonyomnak akár évei lehetnek!?

Helytelenítőleg rázogatta paripa-fejét, duruzsolt, negédeskedett, sőt mosolyt is erőszakolt százráncú arcára, de gyakorlott önuralma mögött Erzsébet mégis megérezte az életösztön vad remegését, — hízelkedései mögött a fogcsikorgató gyűlöletét s azt, hogy úrnőjének jussa alatt tulajdonképen a saját létjogát védi, éspedig semmivel sem kevésbbé elkeseredetten amannál.

— Álorcás banya! Színelő vén szipirtyó! — ömlött befele a mérge, olyan erkölcsi útálattal, mintha ő legalábbis az egyenes nyíltság hozzáférhetetlen magas-

latán állna s nem az álnokság köpenyében surrangatott volna ide az öregasszony alól a biztonság gyékényét kicibálni: lelkét rombolni, ami testi épségét is magával kellett hogy rántsa.

Mindez eszébe sem jutott. Jobbik énje — az elfogulatlanul ítélő — messzi volt tőle. Félig megfojtva hevert már valahol a szenvedő lelke börtönfenekén, méltatlan sorsának emlékei s a saját helyrehozhatatlan, bosszuálló cselekedeteinek súlya alatt. Szabadon nem járt csak démona, aki bajbakerült, aki ostromlóból könnyen válhatott ostromlottá...

Megértette hogy ellenfele váratlanul erősítést kapott. Amazok ott most ketten vannak vele egymagával szemben, az érdekeknek olyan elevenbevágó közösségében, ami mellett az ő rangja által nyujtott védelme eltörpül és sejtette hogy ezt a rejtelmes lelki melléállást anyósának nagyonis felébresztett ösztönei okvetlenül meg fogják érezni.

Összevonta szemöldökét s feszülten figyelte a kockázatos játszma fejleményeit. Készen állt arra, hogy akármiféle adandó helyzetben fölényét ugyanannak megfelelő módon biztosítsa.

Nem csalódott.

Jelizaveta abbahagyta a gyámoltalan siránkozást és apadt szemeinek mélyén egy nála teljesen új, olyan harcias fény gyulladt ki, milyenekről szó sem lehetett volna azelőtt.

— Igen, ha vigyázunk! — visszhangozta Klára szavait, miközben nem is tudva, az általa tukmált székbe bocsátkozott. — Igen, mindent elkövetünk!

Egyszerre hadonászni kezdett a gereblyeszerű kezével és mint ahogy Erzsébet gyanította is, védekezésből támadásba csapott át:

— Hejj, ez ám rútság vala tőled, te asszony! Nem is hittem volna ekkora engeszteletlenségedet, ama csekély megtött dolgaimért! El is várom, orcád se legyen előttem! Most, most ismerlek, zomok kígyó! — integetett. — Titkon sancoltatván, bocsájtottad hozzám hamis sípodnak hangjait! De ugyan ujobban ne ujítsd eb cselekedeteidet, mert reménységed szerint való csa-

lárdságod hasznodra nem fordul és haragomnak nagy tapasztalása nélkül nem maradhatnál!

Pihegett egyet s a széke mellé támasztott sétabotocskáját megrázva, tette utána:

— Se a fiamuram, sem te, ne jertek ezentúl ide! Ne lássalak többé! Engem bár ne sajnáljon, ne is késztessen senki! Mivel ha úgy kihuzakodok a publikánszínű új ruhámban - - -

Nem fejezhette be.

Menye lezáró, megállást parancsoló mozdulattal szegte hátra a fejét.

Eleget hallott ahoz hogy többet ne akarjon hallani! Látta hogy igazán két tűz közé szorult. Még egy perc s a két acsarkodó öregasszony marad felül, akiktől — épp mivel az életüket gondolják védeni — sokminden telhetik . . .

Nem hagyhatta. Nem mondhatott le a tervről, mely egész nyomorult sorsának fizetségét jelentette. Nem mondhatott le a megtorlásról: a végső elégtételről. Azt — tudta — hogy vagy most csikarja ki, vagy sohasem lesz alkalma rá többé. Hiszen mindenek tetejébe vérig is sértették: örökre kiutasították!

Szinte örült, mert így legalább lelkiismeretének utolsó bágyadt mozdulásain s a látszat-megőrzés apró gátolásain is túltehette magát és a sértett fél szabadságával cselekedhette, amit tenni készült. Telikézből vághatta ki az ütőkártyáját.

Sötét nevetésre fakadt.

— Ne lásson többé? — ismételte.

S rábiccentett:

— Jó. Teljesítse Isten - - - a saját kérését! Csak én nem teszek ám le a fölséged viszontlátásáról! Majd mikor csöndesebb lesz. Egészen csöndes . . Akkor idejövök. Azmint megösmerem, alig kicsit kell várnom . . . De legyen abban is az akarata: a publikánszínű ruháját fogja „akkor" viselni! Nemkevés industriával leszen rá gondunk, halottöltöztetésnél!

Szava hidegen síklott ki, mint az acéltőr. Szenvedő szeme egy beható pillantásra még megállt.

Aztán elindult.

Meg lehetett elégedve az utolsó látogatás eredményével. Ma végre amúgy kedve szerint kiveszekedhette magát gyűlölt anyósával, aki a fölény tréfás ingerkedései közepett ütötte el őt mindig ettől a sovány kielégüléstől is.

Most hát nincs fölény! A kötekedés bezzeg megszűnt és királynéi, — anyai jogainak, fiatalsága jussainak előbb még nagyhangú bitorlója valahára letört. Csöndesen, megalázottan, lecsüggő fejjel hevert a székben. Megfogyatkozott ereje nem bírta el ezt a végső, izgalmas tornát.

A vén Klára ijedt kotlóként tipegett körötte.

— Ó már, ó . . ! — kiáltozott. — Lám hogy mire visz az ilyen megzendülés!

Nos, annak is küldött egy jelentőségteljes tekintetet, ami majd elnémítsa.

— Jön idő; beszélünk . . !

És behúzta az ajtót.

Tudta hogy siralomház ajtaja csukódik be mögötte, de nem érzett megbánást.

Nem siralomházba megy-e ő is, a saját otthonába? Hát van ott élet, öröm, egy parányi remény?

Nincs. Örökre ítélték el őt is, a jobbik énjével, fölajánlott hűséges szívével együtt. Ezek . . ! Ura és ez a cselszövő, pajkos öregasszony, aki ha igazi anya, nempedig kaján anyós: kezdetben még megakadályozhatta volna az ő élete elromlását. Nagy befolyásával mellétéríthette volna a fiát. És akkor szebben, máskép is végezhette volna, nem így . . ! Nem veszett-eb marásaitól mérgezett lélekkel.

— Lássák dolgaim következéseit azok, akik nyálamba eresztették a veszettség mérgét! — fogta sietősebbre a lépteit, mert egyszerre valami névtelen félelem lepte meg. Úgy rémlett neki, mintha követnék . . .

Gyanakodva fürkészett körül. De senkit sem látott. A gyönyörű, boltíves, oszlopos márványfolyosók nyilván csak a saját kétségbeejtően magános lépteit visszhangozták.

Fázósan vonta össze palástjának végeit s hogy a

kiállhatatlan szorongástól szabaduljon, előbbi gondolataihoz tért vissza.

Igen, „amazok" felelnek érte ha ő ma már dühöng, ha kínjában az élő fába is belevágja fogát és nem kímél ezentúl senkit, senkit, aki az útjába kerül..! Számoljanak majd kárhozott lelkével a gonoszok annak az Istennek, akinek képmutató fölemlegetésével őt ugyan nem lehetett lábrólvenni, vállát egy halálig lemondó élet igájába görnyeszteni és aki — igen! — maga is hozzájárult ahoz, hogy minden úgy lehessen, amint van... Hiszen amazok mellé szegődött! A házasságbontó férjnek és léha anyjának fogta pártját, azzal, hogy hagyta őket cselekedni! Az ő rimánkodásait meghallgattatlanul fül mellett engedte, mintha mostohája volna!

Mért legyen ő jobb és irgalmazóbb az Istennél?

Most nézze bár az is, hogy mit ficamított belőle! Gyönyörködjék a művében ilyenül, ha egyszer nem hagyta hogy jó és kedves maradjon, amilyen szeretett és tudott volna is lenni! Nem kellett volna hozzá, csak--- több öröm! Az ő lelke attól javul. Forrón, édesen megszégyenül. Eltelik rajongó hálával és nyomban kész a legosztogatóbb bőkezűségre. Nem úgy van alkotva mint másoké! Az ő lelkét nem nemesíti a szenvedés. Ellenkezőleg! Eltorzítja. Lázadóvá és gonosszá teszi. Kinek dolga lett volna ezt tudni, ha nem annak az Istennek, aki megalkotta?

— Jó, — ingatta a fejét hevesen — hát legyek rút és leszek gonosz! Ti akartátok. Ti mind..!

Kínzott hahotára fakadt, ami közelebb állt a zokogáshoz, mint a nevetéshez.

Befordult a folyosó kanyarodójánál és lenyomta az antekamera kilincsét. Puha fekete selymeiben felhőzve gomolygott a szobákon keresztül, melyekből csend, csend és egyedüliség áradt. S e percben úgy érezte hogy belőle magából is feketeség gomolyog. Halál, gyász, soha el nem szűnhető harangkongás.

Szívére szorította dermedt kezeit és mint egy végzettel tömött zsák, zuhant végig a heverőn.

OSZK

HATODIK RÉSZ

ORSZÁGFUTÓ

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XXXI.

A csatlósok szétszóródtak. Sejtették, hogy ha gazdájuknak eddig alig volt szüksége rájuk, ezentúl mégkevesebb lesz. Közel jártak már a hazai földhöz. Gorjánhoz.

Garay megbontotta kurtánkáját. Sőt ezt a félszerdolmányt is csak félvállára panyókázta.

Meleg nap égetett. Földszagú, magvakat érlelő nyári délelőtt. Az ismerős itthoni tájak nagy, pihenő csendben feküdtek alá, mint egy roppant sugárzó, dédelgető tenyérnek.

A nádor rábólintott: ez kell neki! Így a helyes, így az okos, ahogy ő tett. Otthagyni az udvart lomha kényelmével és mindazzal a sok hóbortjával, mákonyával együtt, ami majdnem megzavarta, — majdnem beteggé, ura-királyának himpellér szolgájává, — asszony sarka után leselkedő szoknyabolonddá rontotta. Majdnem szégyenletes bűnbe sodorta . . !

Nemcsupán a fejbólintása, az egész lénye helyeselt.

— Így volt ez rendjén!

Így. Nem szólni senkinek a lelke mélyén megfogant tervről, hogy ő többé - - - vissza sem tér az udvarhoz . . . Hagyja az emlékét egy kicsit mohosodni, aztán királyának lába elé helyezi végleg az egész méltóságát. Leköszön a palatinusságról és ittmarad a földje termékeny hantjai közt, melyek lassan-lassan kiszívják sebetkapott életének tüzét, kijózanítják a kótyagos eszét: teljesen meg fogják gyógyítani . . . Az áldott föld, meg az áldott család . . ! Szép gyermekei és hozzáillő rangú, derék felesége, aki olyan megható

szeretettel csügg rajta, annyi jóval viseltetett mindig irányában..! Szelíd figyelmességével majd visszafoglalja helyét az ő meggyötört szívében! Hatalmát veszti a lázálom s ő megmaradhat annak, akinek mindörökre látni akarja magát: kemény átal-embernek, tróntisztelő lovagnak, szín-becsületesnek...

— Hál' Isten még semmi sem késő!

Megkönnyebbülten lélegzett és jó melegség öntötte el mindenek iránt, akik hozzátartozandók.

A nap sárga sugárpermetegében aranyló búzatáblák ringatóztak, mint az élet tengerének öröktől suhanó hullámai.

Megfogta szakértő szemét, hogy milyen duzzadó magvú, milyen teljesfejű mind. Sehol cudar rozsda, szemszorulás...

Igazán, férfikéz sem sáfárkodhatott volna a javaival különbül!

A gyümölcsösben sehol egyetlen szál gyom, — egy hernyógyanus, vagy összegömbölyödött, púzsás levél. A szőlők megkaccsozva, felkötözve rejtik lombköténykükben az áldást. A gúlyák kövérek... Egészségesen, gondozottan fénylik a szőrük. A széleshátú tehenek alig tudnak mozogni hatalmas tőgyeiktől. S a ménes hogy felszaporodott..?! A sok friss, másodfüves csikó a Holnap igazán sokatígérő szelével vágtatott el mellette. A rét csupa vidám nyerítés; termékenység...

Megintcsak rá kellett hogy bólintson, hálásan, teli meleg megindultsággal.

— Mindenre ügyeltek itt! Szorgos szemek őrködtek, míg én ott fönn abban a tétlen Zsodomában, hejj! mire nem vetettem a magamét..!

Bőségesen buzduló megbánással integetett, hogy: nem! Hát ez így sehogy sem volt jól. És másképp lesz ezentúl! S ilyen melegen fakadó fogadkozások közepett toppant le lováról a mázas cserépfödelű, gyönyörű, falunak is beillő kastély tornáca előtt.

A tölcséreit tárogató hajnalicska-folyondár sűrűjéből egy boldog sikítás...

Valami színes göngyöleg leindult az ambitusról s egy nagy gomolyag puha, élő melegség zuhant a mellére. Egy eleven test. Dóra: az asszonya.

Érezte a meghitt, bizalmas illatáról, otthonos érintéséről. Érezte az örömében kicsattanó, nedves csókját kezén, a homlokán. Érezte. És valami megrendítő, váratlan, borzalmas-erejű ellenkezés — mint korbácsütés — villámlott át rajta.

— A rossz lelkiismeret! — sietett önmagának magyarázattal szolgálni.

És a fogait összeszorítva, csakazértsem védekezett sem a csókzápor, sem a robbanva feltörő vonakodása ellen.

Hadd teljék ezzel a csudálatos belső dulakodással is a penitenciája! Rászolgált.

Csupán mikor az asszony betelt a régszomjazott csókok ízével és önként hullt le róla, mint valami túlérett gyümölcs, hárította lihegve messzibb, mintegy hogy szemügyre vegye.

Magasnövésű, acélos, szőke asszony volt, — sudáregyenes derekú és olyan mindenben szabályos arcú, ami szinte már rontott, nemugyan a szépségén, hanem a szépsége közvetlenségén s a lénye asszonyos titokzatosságán. Nélkülözte azokat az apró kedves fogyatékosságokat, melyeket a képzelet erejének kell kiegészítenie, megbocsátania és dédelgetnie. Nem akadt rajta egy picurka szeplő, kihívó fitosság, egy anyajegyre tellő szeszély sem. Törvényszerűséget lehelt minden rajta, kezdve két pontosan ívelt szemöldökén, kék szemeinek egymástólvaló távolságán, — ajkainak finom, határozott rajzán keresztül, egész a tömött, sötétszőke hajzatáig. Ez is egyenletes csigahullámokban türemlett ki a csipkés fejkötő alul és nagyban hozzájárult ahoz a látszathoz, mintha ez a szabályos külső: belső tekintetekben sem takarhatna semmi fordulatosat, amit izgalottan bogozgatni s végül diadalmasan megoldani lehetne.

Egyszerű, nyílt, átlátszó asszony volt ez, mint a Mária-üveg. Még a kicsit röstelkedő és boldogan kérdező hangja is világos:

— Micsoda jó szél fújta haza kedves kigyelmedet s meddig a temporizálás közöttünk?

— Meglássuk! — sodorintott egyet Miklós a bajuszán.

És valami emelkedő, csiklandozó kis bosszúságot érzett.

Mert ugyan mire az ilyen kérdés!?

Ő magától szándékozott beszélni és akkor az egész jövőre vonatkozó tervét széltében-hosszában előteregette volna. Így most várjanak vele kicsit, míg majd az az ő útálatos, rozsdás természete, megint önként meg tud nyikorodni! Nó, azért nemsokára . . ! Hiszen minden inkább szándékában állott, mint hogy még ő büntessen!

Dehogyis! Dehogy!

Csak hát lám, itt futnak elő a gyermekek s ezzel már valóban minden magyarázkodás képtelenség Margita az új hintájukkal dicsekszik, Ilon egy fél holtra gyomrozott kismacskát mutogat, Jankó pedig olyan visongva tötyög feléjük, hogy torok legyen amelyik túlbeszélje a boldog, éles kis hangját!

Fölkapta Miklós a fiút és jómagasra felpalintázta. Aztán a gyolcspendelykéje farkánál fogva ügyesen az anyja keblére csöppentette.

Nevetett mindenki.

S ezzel önként megoldódott az egész kellemetlen kérdés.

A család meleg csomóban felhaladt a lépcsőn. Be tért a hűvös házba.

Itt Dóra hagyta még csipogni a kicsinyeket, majd ösztönös tapintattal megszabadította az urát tőlük.

— Vigyétek Jankót és végezzétek be a homokvárat, hogy apának készen mutathassuk! Porkolábnak is szóljatok, hogy a házi-zászlót felvonni ne felejtse! Te Margit, küldj vizet a szolgálóval, hadd frissítse őkigyelme magát! Én meg teríttetek addig, mert gondolom, éhes kigyelmed, szívem?

Tág kék szeme most egy nyílt pillantással befogadta az ura egész képét.

De ettől a képtől legott szűkre és fürkészőre rándult.

— Tán nincs valami baj? Mely igen leromlott, ványa dt! — lippent meg és ijedtében elejtette a törülgető kendőt.

Utánahajolt s mire fölemelte, már nyugodtan mosolygott. És megfelelt magának:

— Megesik egy-egy kis változás! Majd jó ággyal tarcsuk s összeszedelkőzik.

Futott a konyhába, hetesért lohajtott, sáfárért lohajtott és új mozgásba lendítette a megszokottságában elfeküdt kastély gépezetét.

A ház megnyüzsdült, megtelt élettel, élete pedig értelemmel. Mintha egész a mai napig csak készült volna arra a célra, amiért a földből egyáltalán kibujt, de amit ma ime, dicsően beteljesít...

Miklós elismerőleg bólintott és benyitott a régi lakószobájába.

Valahol mélyen a tudata alatt ez a perc hívta leginkább. Meghitt medvebarlangja úgy élt az emlékezetében, mint száműzött királynak az ő egyetlenül szép birodalma, ahol minden csupa bőség, gazdagság és ahova elérzékenyült szemmel látott vissza mindig...

Most mégis egy kicsit visszadöccent a küszöbről.

Valami szag ütötte meg.

Bágyadtan, tévetegen elmosolyodott.

— Persze! A pádimentum..!

Az itt nem csiszolt márvány. Jó vidéki divat szerint cserefa-porral, gubacsporral sujkolt agyag. Kellemesnek --- nem mondható éppen...!?

De hiszen bepadoztathatja márvánnyal ő is. Van ő olyan úr!?

Az ablakokat pedig bővebbre töreti. Hadd ömöljék be rajtuk friss levegőég! Így csak nem fulladozhat, ha egyszer örökre házánál-maradást határozott..?

Feltépte gallérja nyakát s egy nagyon gyors lélegzetet vett:

Nem! Majd intézkedik.

S ez már mindennel így lesz ezentúl. Hol mi gyarlóságot lát, azt eligazítja...

Nyugtalan szemmel futott körül.

Ezt az öreg-rend bútort például, mind egyben kidobatja innen. Hogy is emlékezett rá olyan szépnek? Igazán nincs rajta semmi különös. Manapság gyontározni szokták a bútorfélét s faragnak rá holmi csinos haszontalanságokat, ami egy kicsit elbolondítsa. Hogy ne legyen mintha koporsóban feküdnék az ember... Érezze, hogy élet veszi körül!

Kitette kezéből az átnedvesedett orcatörülő kendőt. De legott idegenkedve vissza is tapintott rá.

— Milyen horzsolós!

Kétségkívül nagyon helyes, hogy idehaza szőtték, hanem azért...? Már csak..! Engedelmet..! Künnjárónak való inkább mint belső palotába: mutatóba! Majd Németországból rendel szép selymes damasztokat! Mégis más az ilyen..!

Elődöngött erre-arra. Valami fájó csudálkozás szállt a szívére, hogy milyen más ez az ő kedves szobája, mint amilyenül emlékezett rá!

De nem engedte elhatalmasodni a rosszérzését.

— Átforgattatok mindent kedvem szerint! Hiszen a saját birodalmam ez! — biztatgatta magát. — Olyan palotát penderíttetek belőle, hogy hanyattesik bámultában a környék!

Közben megszólalt a konyhai harang.

Az egrégius asztalhoz invitálta. Dóra levendulaillatos vizet csordított a kezére. Ruháiból azonban káposztaszag terjengett s ez elnyomta a levendulát.

— Hiszen konyháról jön? — csapott le önmagára haragosan a mentegetéssel. — Mi az énistenem fekete haragja ütött hozzám, hogy így mindenen fennakadok!? Persze..! — enyhültek szét az ajkai. — A hosszas lóháti út! A törődöttség! Átléptük ám a huszadik esztendőt, Garay uram!

Eldörmögte az asztali áldást, leült.

Az asszony meg szembe neki. Evegetett egy-egy kanállal. Hanem a figyelme nem azon volt. Lázasan gazdálkodott. Szökellve járt szét a verőfényes szeme, hogy ugyan van-e kenyere, sója az urának?

Tudta, hogy készített, de mégis..! Nem árt az ilyesmiről újból meggyőződni.

Lám, a törökbors-porzó mintha kissé kiesnék a kezeügyéből!

Hát fölkelt, átkerült és közelebb tolta. S megimádta Miklóst minden új ételnél. Főleg a derék-fogásoknál:

— Egyék kigyelmetek!

— Köszönöm; amennyi kell... Arravaló, tudom!

— De ez jóféle röstölt lé! Ne újítanám?

— Vajjon minek kérdezi, ha egyszer választ sem várva úgyis megteszi? — futott át a gondolat Miklóson.

És a bőre alatt furcsa kis zsibongásokat érzett.

Rezegtette lábaujján a lábát, amíg az asszony visszajött.

Szeme sarkából figyelte, hogy kimegy-e megint?

Kiment. Hol ilyen, hol olyan okon. Boldog igyekezetében szinte az ajtófélfát is vitte.

— Idei berbécs! Thurzónétól lestem el a mesterségét, — ujságolta. — De... hol is hagyta abba kigyelmed?

— Már kiszállt a fejemből.

A férfi lomhán ült a széken. Feje nehezen lógott. Minduntalan a terítőre nyomkodta ujjait. Apró kenyérmorzsákat szedegetett föl. Ha egyet véletlenül elkerült, tüzetes gonddal visszalapintott rá. Mintha különös fontossága lenne annak, hogy egy szem se maradjon az asztalon...

Nem tetszett neki, hogy folyton félbe kellett szakítania a megkezdett mondatát. Érezte, hogy valami harcias indulat egyre jobban emelkedik benne.

De azért ereje megfeszítésével ismét torkonkapta a készülő kitörését.

— Ugyan mit..! Majd leszoktatom! Hiszen nem hiányzik a jóindulatja!

Igazán világon hallatlan hűségű, becsületes, derék asszony! Megérdemli, hogy kinevelje. Főnemzetét ő is a rangjával megtoldotta s akkor miért ne visel-

kedhetnék hozzá, — az ország első dámájához illően? Miért ne!

Átmelegítette az öröm, hogy sikerült az igazság és bölcs mérséklet ösvényén maradnia s lelkiismeretét valami ingerült kifakadás terhétől megkímélnie.

Szétlombosodott lelkében az áldozatos jóság.

— Végettem ne szenvedjen, — gondolta.

Hanem az ebédlőpalotát már mégsem hagyhatta szótlanul! Mióta leültek, szúrta egy kérdés az oldalát:

— Nem csináltatok tik ezzel valamit?

Kezével egy körmozdulatot szelt a levegőben.

Dóra figyelő szeme a kéz szerint fordult.

— Mit? — tudakolta.

— Hm... Tán hogy jobban elboríttották szuperláttal! Olyan borongós..!

Meg mintha szűkebb is lenne, mint amilyennek az emlékezetében élt...

— Mi az! Esszement? Vagy több holmit raktatok bele?

Az asszony jóízű nevetésre fakadt.

— Nem raktunk, — válaszolt. — Csak kigyelmed szokott igen hozzá a temérdek szálákhoz!

Ettől a felelettől úgy megrezdült, mintha nyúzott ember volna, akit az égő eleven testén érintettek.

— Lehet, — hajolt gyorsan a tányérjába. — Hát majd segítünk a dolgon! Kiüttetem ezt a falat itt, alakos-fejű márványoszlopokat hozatunk s alágyámolítjuk velük a toldalékot. Két szobából öregbítünk egyet, de az legyen igazán szép! No-nem?

Dóra ráhagyta, hogy igen.

Mit bánta volna ő, még ha a föld padmalyát akarná is átütögetni Miklós! Csakhogy akar valamit s azt a valamit: itthon akarja! Csakhogy hallatja azt az ő mélyzengésű, drágalátos hangját!

Hallgatta is, nézte is, olyan állhatatos rájaégéssel, ami kezdte kicsit feszélyezni a férfit.

Ugyan mit bámulja ilyen esennen az asszony! Mi van rajta olyan olvatag látvány?! Hazajött, itthonvan: punktum!

Nem bánta volna, ha valamivel természetesebben

veszi Dóra az ő itthonlétét. És főleg, ha nem ragadna meg minden ürügyet: őt megérintgetni . . ! Ujnászasoknak való enyelgések az ilyesmik! Ők pedig éppenséggel nem tegnapi keletű, kölcsönös, higgadt megbecsülésen alapuló házasok. Legalább ilyenül kívánta volna a szövetségüket. Hiszen innen-onnan legényfiúk lesz már . . ?

Valósággal föllélegzett, hogy Dóra is a gyerekre terelte a szót.

Apai büszkesége eloszlatta a homlokán gyülemlő felhőt.

— Azt csak te sose féltsd! — legyintett a levegőbe. — Igen fő-deák s kezd ugyan kedvességgel ponderálni az udvarnál is! Rövid nap szeme fordult rá az egész böcsületes atyafiaknak és előrenden való officérusoknak. A király jövendőt gondol ifjúi állapota mögött, a királykisasszonyok meg lovagjukként tekintik.

— Ugyanbiza' . . !

— Debiza'!

Dóra pilláin boldog könnyek szivárványa mosolygott. A szokottnál sokkal hosszabbra nyujtotta az asztali köszöntést. Fölfelé áradt a tekintete.

Aztán egy kis heverészést javasolt a lóháti élet sok fáradalma után.

Miklós elfogadta.

Szobájába húzódott és végigvágódott a medvebőrös lócán.

Egyhuszonnégy óráig moccanást sem mozdult. Hiába virágozta ki Dóra a vacsora-asztalt, estebédcsöndítésre sem támadt föl. És az a vigyázatossága is kárbaveszett az asszonynak, amivel a gyermekeket a szomszéd kis hálófülkébe telepítette.

Nem jött be Miklós jóéjszakát venni, mint szokás volt köztük. Aludt álomtalanul. Aludt, mint egy halott.

XXXII.

Másnap újemberként is ébredt.

Roppantott egyet a vállán, megviszolgatta derekát, kidüllesztette öblös-kosaras mellét, megjátszatta az izmait s úgy érezte, hogy elég erős lenne sarkaiból vetni az egész nyavalyás világot.

Vigan mosakodásnak dűlt, belebugyborékolt a frissvizes tálba, majd a ruhásládájába kotort.

Egy ósdi posztóöltözetet és jó határjáró szekernyecsizmákat ráncigált elő. Derékszíjára fűzte a csizmák magas, bőrellenzős térdének füleit. Végül egy keshedt süveget nyomott a fejébe s a reggeli aqua vitá-t is csak lábon hajította hátra.

Dóra rebbent volna felé.

De félkarral távoltartotta.

— Nem úgy! — ingatta a fejét. — Előbb az egzámen, lelkem! Bejárom a határt s aszerint a jutalom . . !

Nagyon tetszett neki ez a magyarázó tréfa, melynek őszinteségében különben hitt is.

Rozsdásat nevetett és könnyebbült szívvel indult kifelé.

— Egye fene! Legyünk hát parasztok! — gondolta és vállat lökött.

Aztán — hogy olyan dicső mód sugárzott alá a nap — félfülére fricskázta a süvegét is.

— Mit teprenkedjek, nó! Más férfiállatnál tán nem fordul elő, hogy egy kicsit megbolondul? Azért vagyok emberebb náluk, mert én jókor elláttam gerjedelmeimnek rossz következésit lenni . . .

Fitymálva pödörgette meg ujjai közt a markában hozott istápját.

— . . . dőreség vala az az egész királyálom! Csak baj származhatott volna belőle mindnyájónkra.

Megállt s a nagy veszedelemből szabadultak kétszeresen élő tekintetével nézett körül.

— Fő hogy ime házamnál continuuskodom! Még ma megadom az Úr felséges uramnak a leköszönést! Úgy szolgálom most legjobban, ha tovább nem szolgálom. Magam szállok le a polcról.

De ebből a buzgó fogadkozásból egyelőre semmi sem lett.

Mint a száraz venyigén harapódzó tűz futott szét a birtokon a hír, hogy megjött a gazda.

Mire hazaért és kiadhatta volna Dórának az igért „jutalmat", csak bámult.

— Mi ez!

Sokadalmat tartanak az udvarban? Vagy búcsút stációznak?

Tisztára meg volt szállva a kastély környéke.

Elhaladtában az egyik jobbágyra pillantott.

Megismerte, hogy a „falunagy", — a gorjáni jobbágyközség bírája a vénség.

— Hozzátok mi ütött?

Az öreg szemérmesen hunyorgott.

— Jűtest jüvénk nádoruram őnagyságához igaz ságlátni.

— Mely dologban?

— Küssded jussainkban és mulasztásinkban, mint hű szolgálói.

— Nó, igazis . . ! — eszmélt. — De akkor ne a nádort keressétek, hanem gazdátokat! Ittleszek mind járást! — intett

S valóban megadta az engedelmet az egrégiusnak, hogy letáborozhatnak az emberek az udvaron, míg ő majd visszatér közébük.

Csak önként értetődő, hogy ilyen dolgok közepett megint nem ér rá a férj a feleséggel negédezni?

Félretolta Dórát és inkább hát szavakban fejezte ki az elismerését:

— Asszony vagy a legjavából! Férfivel egyet-érő

Azmit szemkapásból láték az úton, közelről sem kevesebült. Jó rendben minden amihez hozzájutást nyertünk odafentről!

Dórán ugyan átszaladt a gondolat, hogy egy hozzáölelés, egy csók sem tellett volna több időbe, — de a dicséret szokatlan bősége lekenyerezte. Sőt úgy érezte, hogy többet is kapott talán, mint amennyit megérdemelt. Mégjobban kellett volna iparkodnia!

— Ezentúl — határozott — elhagyom a délutáni szunyókálást is! Nem vagyok olyan vén?!

OSZK

XXXIII.

Korántsem számítódott a gyönyörűségteljes foglalatosságok közé, amire Garay készült.

Igaz, hogy az ősi magyar alkotmány hatalmas jogokat ruházott rá s arra a rendre, amelyhez tartozott (nem kisebbeket, mint a szabad gyülekezés, a hivatalviselés jussa, — az ítélet előtt való személyi biztonság, — a királyi birtokadományokra való juss, — a hatalmaskodó foglalók visszaűzésének engedelme, — ősiség átöröklése s a mindenirányú adómentesség), akadtak azonban olyanok is e jogok közt, melyekről nem volt könnyű eldönteni, hogy a kiváltságuk nagyobb-e, vagy pedig - - - a terhük!

A kötelezettségeket persze lehetett félvállról is venni — a törvény hagyásait minden korok módjára megkerülgetni — s akadtak is akik ezt tették. Az ilyenek elnézték hogy a jobbágy sárból tákolt nyomorúságos *„mansiok"*-ban vonja meg magát, rossz termésekkor tölgymakk lisztjéből sütött pogácsán, vagy annak is hiányában hullott gyümölcsön és kicsirázott rozs pépjén tengődjék, sőt mindenek tetejébe még ruházatának miként jébe is belekicsinyeskedtek. Megtiltották, hogy a „büdös paraszt" posztókötöst, emberséges csizmákat, dupla és forintos süveget, vagy gyolcs-inget hordjon. De azok a főurak akik még a hajdani szép értelmében magyarázták a nemességet, kitartottak a felfogás mellett, hogy: „csak az nemes akit a saját erénye nemesít", — hogy ez az igazi *„una et eadem nobilitas"* és nem igazodtak a hatalmaskodók után. Ők úgy vélték, hogy már csak lovagi állapotuknál fogva is lelkükben jár a minden adót, terhet s köz-

munkát viselő jobbágyaikkal — mint náluk gyöngébb védtelenekkel szemben — igazságosan eljárni és őket tisztességes bánásmódban részeltetni.

Nem bizonyos, hogy az ilyen felfogásúak túlnyomó többségben voltak-e; de: voltak. És nemcsupán szív, hanem műveltség tekintetében is a java-urak közül kerültek ki. Ezek — hála a nagy király hódító hadjáratainak és európai összeköttetéseinek — világot jártak s közvetlen tapasztalatokon okultak. Látták például, hogy mennyire megcsappant az egész földrészen a mintegy harminckét éve egyre visszatérő rém: a pestis folytán az emberi munkaerő..! Hogy maradt temérdek föld munkás kezek nélkül és kenyértelenül sokmilliónyi száj... Látták, hogy fordult zsarnok urai ellen a sanyargatott paraszt gyanuja — a pusztulásban Isten büntetését vélve! — s hogy eredményezett Európaszerte véres pórlázadásokat ez a keserű hit... Franciaországban az úgynevezett „*Jacquerie*"-t; a német Fejedelemségekben — ha más néven is — hasonlót; és Lengyelországban, ahol a jobbágyság sorsa már szállóigeszerűleg valóságos „*infernum rusticorum*" lett: talán valamennyi többinél elkeseredettebbet.

De még a hűvös Anglia sem menekülhetett főurai elnyomó törekvéseinek keserves visszahatásaitól! Azok a magyar megbizottak, akiket Lajos odaküldött világpolitikájának szálait sodorgatni: hajmeresztő híreket hoztak a Szigetországban dúló, rémletes fölkelésről s még sokáig visszhangzott fülükben az a dal, melynek hangjainál az angol paraszt kifosztó uraira indult, ledühöngeni rajta az évszázados, krisztustalan sérelmeit:

„*When Adam delv'd and Eve span*
Where was then the gentleman. ?!"*

Hazajőve nem akartak bűnrészességet abban, hogy a világégés gyönyörűen felvirágzott hazájukra is átlobbanjon s ha beléjüknevelt elfogultságuk miatt kép-

* Mikor Ádám szántott és Éva szőtt: hol volt akkor a nemes úr?

telenek voltak is, a parasztban hozzájuk mindenkép hasonló Istenteremtményt látni, mégis segítőkezet nyujtottak bölcs királyuknak, hogy előrelátó rendeletei betartásával az országot a vértengertől elszigetelhesse. Főkép igazságosak iparkodtak lenni és kiszolgáltatták birtokaikon a jogkereső parasztoknak a törvényt.

Garay is ilyen tényked**é**sre készült most. S ehez már igazán nem illett volna az elavult határjáró köntös. A dolog természetében rejlett, hogy teljes méltóságában jelenjék meg jobbágyai közt. És ő ezt meg is tette.

*

Mikorra hálóházából előkerült, violaszín tubinpalást, boglárokkal meghányt köntös és kerecsen-forgós föveg díszlett rajta.

De nem ment ki mindjárt a törvényvárók közé. Az ebédlőpalotában dördülő éljen köszöntötte. Egy csomó hasonrendű, jókedvű férfi várakozott reá.

Hja, nemcsak a jobbágynépség tudta meg, hogy itthon az úr! A kastély ormán verdeső házi-zászló a szomszédságnak is megadta a hírt!

A jóbarátok átsiettek üdvözlésére. Eljöttek a Csuporok, Kőszegiek, Marcaliak, — eljött Tamássy. Lévén azonban horváttal, némettel, szerbbel elegy ez a déli comitatus: találkozott bizony a vendégekben idegen származású is. Edderbach; Gussich; Nelipich és Treutel. Hanem azért színmagyar érzésű és ajkú valamennyi. Sőt Treutel szegről-végről atyjafia a nádornak.

Örvendezve szorongatták a kezét, bár Csupor kicsit röstellette, hogy alig-érkezetten ilyen falkástól estek a szomszédra mindjárt.

De Garay udvariasan elhárította a szerénykedést:

— Hagyja kigyelmetek! Ha nem adják meg vizitámat saját kedvességükből, lovas-postát kell vala bocsássak házukhoz. Szükség is sürgetett volna a barátságon kívül! Hiszen - - - látták kigyelmeitek az udvaro-

mat s érthetik belőle, hogy midologban vagyok! A sok szép atyafiak és bocsületes rendek járulása nélkül az meg nem lesz!

Csakugyan kellettek a szomszéd nemesek segítőtársakként is, lévén szigorú királyi parancs, hogy birtokos úr a jobbágyai ügyeiben a „*Judices Nobilium*" nélkül ne ítélkezzék.

Nos, az urak késznek nyilatkoztak erre és hogy a hivataloskodás gondját mihamarabb elvessék, nem múlatták az időt. A serviensek kiemelték a zöldposztós asztalt a vadász-szobából a nagydiófa alá; arra gyertyát, feszületet, — karosszékeket meg körül. Garay a ház káplánjáért — páter Anselmusért — a levelesdeákért, udvarbíróért futtatott. Majd mikor a hóhér is előkerült az ő borzongató veres talárjában, kivonultak mind.

A középhelyet a földesúr foglalta el. Süvegét a feszület mellé, az asztalra rakta. Köves kardját meg a térdein keresztül. Aztán körüljártatta az illedelembe nemult embereken szemeit és megszólalt:

— Istennek dícséret, királynak és hagyásainak tisztelet! Az vagyon ezekben, hogy minden úr saját jószágain köteles fönntartsa a rendet s rendes és csöndös uradalmait a közönséges ország-korpuszba rendben becsatolja, hogy ilyképp a közönséges jó biztonság előállhasson. Egy része ennek, hogy az igazság kiszolgáltattassék, amelyért köztetek itt megjelentünk. Nem szokásunk ugyanis megvárnunk, míg országos tisztek és vitézek szállnak reánk alá, hogy minket e jogunk s kötelmünk felől szúttyongassonak!

Ezt csakugyan sohasem engedte önérzetes földesúr.

Viszont azt sem akarta Garay, hogy a jobbágyok az ő jelen állapota felől kétségbe eshessenek.

Mégegyszer meghirdette hát, hogy nem mint nádor és nem országos törvénynapot ül, hanem kizárólag birtokos nemesként ítélkezik házanépe fölött, ha ugyan ebbe az ítéletbe szavazatát majd az úri szék is beadja.

— Ezért, — egészítette ki emelt hangon — pana-

szát félelmes-szívűség nélkül nyilvánítsa mindenki, valamiképp kisebbségeimben a jogaimat mi is ki fogjuk venni.

Az urak a sokszoros megszokottság közönyével lógattak helyeslést. Ő pedig végigpillantotta az ünnepélyes arcú parasztokat. Azt a vénembert kereste, akin legelőször megakadt a szeme.

— Falunagy! — intett oda neki.

Az öreg előtassogott. Tisztességtudóan leoldozta fejéről az álladzó kendőt, amit süveg helyett viselt a jobbágy.

— ... instálom ...

— Mi a neved?

— Czaczala. Mátéfia. Serfőző.

Megparancsolta ennek, hogy a panaszolókat és ludasokat neki egyképpen igazán megmondja s elővezesse.

E téren nem is mutatkozott hiányolni való. A parasztokat már előzetesen kioktatták s így a bíró puszta kezeemeléséből is megértették, hogy mikor melyiken a sor.

Elsőnek egy sunyipofájú, nagyállú paraszt lógott elő. A falunagy szerint megtagadta az előírásos *„portalis"* adót.

— Mi okon tetted?

— Könyörgöm, a porcális adó csak nagykapu után jár, amelyiken bemeen a megrakott szeenásszekeer. Isten-ember ottan megláthassa, hogy az een szegeenyi kapumon ugvan be nem meen!

Különben is nemrég törték az egész kaput és kűlönben is házi szolgának vallotta magát az atyafi, akinek már csupán ez-okon is adómentessége van.

Nos, itt az udvarbíró kellett hogy előkerüljön. Ő tudja hány a cselédje az úrnak és kicsodák.

Hát ez a kif gás elesett.

Az udvarbíró szerint ugyanis, mindössze egy ízben végzett belső munkát a nagyállú; mikor olyan erős hatalmuk lett a cserebogaraknak. Egész ellepték az kastély udvarát. A nagyságos gyermekek útálták őket

a talpuk alatt ropogtatni. Akkor szólítódott elő, aki épp kézügybe esett...

— No, egyrend cserebogár-fogásért még nem jár adómentesség! — döntött az úr. — Hanem a nagykapu dolgában meggyőződést szerezzen kend!

Az udvarbíróra mutatott.

— ...oztán arról is, hogy nem taligán-átalköltözésekkel játszotta-e ki a rakottszekér törvényét a jobbágy!? Mert úgy igazság, hogy aki szekeret rakathat, amihez magas kapu köll, az adót is fizethet! — tódította a tapasztalt Treutel.

Más ülnök uraknak nem esett észrevételük. Igy a paraszt elódalgott s Garay továbbhaladt.

A következő is adóval volt érdekelve. Azzal hozakodott elő, hogy a portája nem teljességében az övé. Többcsalád-magával lakja a házat. Igy ment az országos közadó beszolgáltatásától és csak földesurának tartozik.

Állítását többen igazolták.

A tartozás elengedtetett.

A sor egy harmadik atyafira került. Ez is adófélével kínlódott, hanem itt már ő szerepelt panaszosként!

— Neved? Állapotod?

A mokány emberke elődobbantotta egyik lábát.

— Sajti. — mondta. — Mátéfia Máté. Háromrendbéli özvegy. Éccakai tűzvirrasztó, minémű gyulladások s égetések ellen. Azonfelül borbély, csizmadia, templomi előénekes és lómetsző.

Az urak egy kis mosolyt dörzsöltek szét a bajuszuk alatt. Országos főrangjaikat sem sorolhatták volna elő több büszkeséggel, mint ez a görbelábú kis paraszt az övéit!

Elevenült szemmel nézdegélték.

Észrevehette ezt Máté, mert kihuzakodott és egyszerre hősi pózba lendült.

— Nem elegendő nagynemzetű uraim, hogy katona-mustra nyuvasztja a magamfajtájú szegény embert, — meg a beszállásolás, de még a közvitézlő rend megfoghatatlan és reménytelen zsarlásai is! Úgy hallgassatok ezek iránt, mint akik könnyes szemmel nézi-

tek hű jobbágyotoknak végső forgandó sorsban létetit!

No, bemutatkozás nélkül is hamar kiderült volna ökelméről a virágosbeszédű csizmadia!

Garay azonban leintette az ágálását.

— Ne szónokolj! Röviden, mások is várnak.

Kiderült, hogy valamiféle hadfiak vonultak keresztül Máté földjének csücskén.

Hiába akarta, nem bírta szűkre fogni a panaszát!

Hamarosan megint kitört belőle a páthosz·

— ... hallhattátok volna félelmes kiáltozásimat s közben sűrű zápor módjára való nyilaknak rámszóratását! Egy kő másikon nemhagyásával fenyegettek. akasztófa-kerék cimerű cudarok! Oztán szénájuknak nemlételire nézve, rétemen istentelen füvellésre fakadtak, — vetésemet megharmadolták, pedig csupán fát és vizet szabadna ingyen venniük ! De vittek ezek uraim zabot, árpát, búzát, ahogy jött. S követeltek olyan élést, hogy püspök megérhetné azzal délebédre!

Az urak mozgolódtak kicsit. Nevetni ugyan illendőségből nem pukkantak, azonban közeljártak hozzá. És Nelipich úrnak kíváncsisága támadt, hogy ugyan milyen ebédet képzel egy jobbágy a püspöknek .. ?

Hát féligmeddig igazat mondott a paraszt. Ha nem is éppen püspök: egy falusi parasztplébános beérhette volna az ebédjével.

Garay fejetcsóvált.

— Nem járt kinn a megyei comissio a hadak előtt, a Budán hivatalos árakat meghagyni? — kérdezte.

Dehogy!

Hiszen tulajdonképp nem is volt az sereg. Csak valami a déli harcmezőről idáig felbódorodott kis töredék. (Nyilván azért is őgyelegtek, mert rájöttek hogy ... nem rossz az néha egy kicsit különkézre maradni .. !)

Az urak elkomolyodtak.

— Át köll írni a megyének: efféléket szem alatt tartson! A jó rend tartásában authoritással éljen, a szegénységet rombolni ne hagyja s a nyúzók felől sa-

ját igazságot tegyen! Ő dolga hogy a hadakozó rend sok csinja megzaboláztassék!

Garay megszabta még a paraszt követelését is. Gabonanemű köbölje: harmincegy dénár. Lótartás havonkint: egy dénár. Élés fejében — ebédenkint — két személyre, kenyérért, lúdért: öt dénár. Tyúkért kettő; malacért öt; bárányért nyolc. Tudta ő ezt fejből!

— Keresd fiam a jussodat a följebbvitelen! Az engedelmet hozzá megadjuk.

Úgy látszott, hogy ezzel be is van fejezve az ügy, s nagyon hajlongott és köszöngetett a lómetsző csizmadia.

De a falunagy még nem bocsátotta el.

— . . . azaz hogy másrészt egy kis panasz is vagyon itt! — dünnyögött.

— Micsoda?

— Hát... felgerjesztésre alkalmas zenebonaság, meg miegymás...

— Hogy érti kend?

— Hát... Mikor az a kedvetlensége esett Mátéfia Mátének a vitézlő néppel... igen zúgta a határt! Igen dallott.

— Miféle nótával?

A bíró mentegetőzött. Öreg ember már ő! Elszállt a hangja rég. A nóta szavaira sem emlékszik...

— Akkor mondja el aki énekelte! Úgyis előénekes. — döntött az úr.

És ez elől nincs kitérés. Akárhogy süllyedne föld alá az atyafi, az egész fényes gyülekezet hallatára dallásra kell hogy fakadjon. S még hozzá milyenre..!

„Én állítom a vitézt
Én adom meg a bérét
Oztán hogy az urat őrzze:
Én ágyomba fektetik be!"

Csupor mérgében elkékült, mint az indiai tyúk taraja.

— Filius meretricis!

Marcali az asztalra vágott:

— Hogy a szőke marhák legelnék le a hajad gyökerét, paraszt!

De Garay is összeráncolta a komoly homlokát:

— Ezt énekletted?

— Ezt, — zsugorodott az atyafi.

— Oztán mért énekletted?

— Könyörgöm... felettébbvaló igenigen-nagy kedvetlenségbe voltam esve a katonák mijjá!

— Más rúg meg és mégis gazdádat harapod?

Nem várt feleletet.

Intett a porkolábnak:

— Deresre! Huszonötöt a szégyellős fertályára! Tanuld meg paraszt, hogy necsak nyitott tenyér légy az urad felé, hanem emelt süveg is!

Danolva kellett kiállania Mátéfia Mátének a porciót s példanyujtás céljából meg is köszönnie szépen. Nagyon lejjebbhagyott a deklamálással. Szerény fiú lett. Azt nézte hogy merre a messzi. A közönség meg röhögte, amíg csak el nem tűnt. Mert egy kicsit azért népmulatság-számba is ment az ilyen törvénynap...

A varga utódjaként egy himlőhelyes ember állt elő. Girhes, de a panasza annál hízottabb! Ama terményei és barmai után kivetett kilenced-adón kívül, mellyel az uraságának tartozott, állítólag a papi-tizeddel igaztalanul megnyomorították. Ezen nyűglődött.

Garay azonban mindjárt az első szavaira megrázta a fejét:

— Nem a mi ügyünk fiam. Egyház igye és odatartózik. Egymás dolgába mi ne mártakozzunk. Jól meglásd azt is, hogy felpanaszolod e a tizedet?! — tette hozzá figyelmeztetésképp. — Ősi szép hagyomás, hogy mindennek ami Istentől gyött, egytizede ugyanőrá szálljon vissza! Csupán ha előbb venné ki Egyház a tizedet semmint én a kilencedemet: akkor lehetne ellene szólásom.

Búsult ezen a paraszt!

— Elég baj az uram — kántált. — Hiszen hol keressem én most igyemmel a prelátust!?

Pedig nemcsak a szabályszerű egytizedről volt

szó az esetében. Szembeszökőleg annak fölötte is tized alá fogták a dézsmálók.

— Panyolviaszkra-valót szedtek rajtam! Pénzül! Aszondták hogy pecsétpénznek köll! Tizenkét dénárkámat fosztottak el ennek fejében! — óbégatott.

Hát azért valahogy mégsem lehetett ezt egész tétlen hagyni! Az udvari pap érezte leginkább. Engedelmet kért egynehány kérdésre, hogy már ennyi hívőt a maga Aklának gyalázat-hitében szétoszolni ne engedjen.

— Tessék! — intett az úr.

A pap aztán vallatóra fogta a parasztot.

— Mikor ezek lettek, mit mondott hozzá a falunagy?

Nem mondott az semmit!

— Hiteles dézsmálónk volt-e, éshát nem hozzád volt-e szállva? — fordította hirtelen rá a káplán a kérdést.

Az agg serfőző zavarbajött ettől a fordulattól.

— Hiteles vala-e vagy sem, bizony feledém megtudakolni. De szállani hozzám szállt.

— Oztán mért nem tiltottad el az ilyen felrablásoktól?

— Instállom, nekem egyet sem szólt a pecsétpénz felöl!

— Hallhattad hogy a parasztot nyúzta!

— Már hogy hallotta vón'..! — nyujtotta közbe hosszú gémnyakát a kárvallott fél. — Iszen az egész dézsmáláshoz oda sem bűzlött!

— Nem vala jelen?

— A' nem.

Páter Anselmus feje tempós félkörívet írt. Tekintete diadalmasan tapadt meg Garayn, mintha azt mondaná:

— „No ugye uram, hogy csakmégis a világi porta körül keresgélj!"

Miklós nem kínáltatta magát kétszer. Ott helyt elcsapta a falunagyot. Hiába hivatkozott öregségére.

— Annál inkább rádfér a veszteglés! Legközelebbre új községi bírót válasszatok.

Ezzel a nem is várt ítélettel egyelőre félbeszakadt a törvénylátás.

A nap nagy hatalmat vett az égen. A fa lombjain is átlődözte arany-nyilait. A levelek árnyéka pettyeket rajzolt némely urak orrára. Másoknak meg szemét kezdte aggasztani.

Garay hát parancsot adott a szolgáknak, hogy emeljék az asztalt árnyékosabb helyre és csapdossák agyon az istállóból előszemtelenkedő legyeket. Amíg ez megtörtént, veresborból való, fahéjjal, gyömbérrel, nádmézzel habart italt — úgynevezett „*hypokrates*"-t — hordatott körül és illendőképp fügét adatott utána az ülnökeinek. Kölcsönösen feláldották egymást, de vigyáztak, nehogy az italt kiöntsék. Mert aki Istennek ajándékát gondatlanul elöntözné, úgy, hogy tenyerével a foltját be nem fedheti: erőset vétett volna az úri modor ellen.

A szolgák elhordták az ezüst köztálat, ők pedig folytatták.

Az első ügy nem volt nagyobb jelentőségű. Imrefia Lukács János azt jelentette, hogy a kisebbik kisasszony nevenapjára lúdfi, aprómarha és gomba konyhára beszolgáltatását vetette ki rája a sáfár. A gombát be is adta, mandulát olvasatlanul, — aprójószágot azonban nem hozhatott, mert neki sincs. Mind egy lábig elfosztotta tőle is a róka ...

Elengedték neki a hiányt s mehetett Isten hírével.

De a következőknél már jobban fülelt az úri szék. Nem mintha valami különös látvány lett volna a tar Ecsemből Nem. Hanem mivel földbérét — „*terragium*"-át — hozta, amivel földje használatáért tartozott s aminek így kéztől lefizetése nem járt további következmények nélkül a jobbágyi és földesúri viszonylatban.

Különben mondta is:

— Mérd rám uram a váltságomat s adnál frást az elköltözhetésemről, ha ugyan - - - szabad!

Szabad volt. Hiszen innen-onnan harminc éve elrendelte már a király, hogy költözni kívánó parasztot hatalmaskodással vissza ne tarthasson földesúr. Épp

az ország nádora szegült volna ellen a parancsnak?

Igent intett hát Garay és csupán az ilyenkor szükséges kérdéseket tette fel:

— Kapuadódat, kamara-adódat befizetted?

Nem tünt ki hátralék.

— Másegyéb tartozásod nincs?

Az sem volt.

— Közönséges felsőbb bíróság előtt nem vagy-e nótázva valamilyen bűn miatt?

— Sohasem jártam törvény előtt.

— Nó, — hangzott az ítélet — ha így minden ügyed rendjén, fizetsz a licentia-leveledért négy dénárt, aztán költözhetsz ahova akarsz.

— Persze, sem ház részeit, sem kerítéseket magaddal nem viheted! — tette hozzá Kőszegi úr.

Nem is forgatott az eszében effélét a jámbor. Sem az utánakövetkező jobbágy. Mert ahogy az első a sort megnyitotta, a többi ügy is mind ilyenféle lett. (Látszott hogy csoportosítva vannak az ügyesbajosok.)

Garay mindnek kiadta az elbocsátólevelét. De utólag mégis csak érdekelte, hogy ki milyen okból hurcolkodik? Mért hagyja ott a helyét? Tudni akarta hogy nincs-e valami elhallgatott belső bajuk a jobbágyainak?

Nem volt. Többnyire halálozás, elházasodások szólították ki őket az ősi barázdák közül.

— Legközelebb azért erről is jobb elmét alkossatok! Tartoztatva alkalmaztassátok magatokat! — mondta az irataikat félkörben váró embereknek, miközben egyre-másra percegtette az okmányok alá a nevét. — Hírlik, forralt hazánk veszedelmének távoztatásáért parancsra készül a király, hogy egy ideig tegyünk le itt délen a jobbágy szabad költöztetéséről. Orcátlan török mótussai miatt! — sugta oldalt az összenéző uraknak.

— Ártalmas hírei érkeztek talán a pogánynak alámenetele iránt? — lehelte vissza Treutel ugyanúgy.

Miklós a nyakát vonogatta.

— Füle mindig résen levén, rossz szándékot olyat ominál vala, hogy feles seregek jönnek onnan majd

ki egyszer, valamikor! Hihetőleg a mink elfoglalásunkra is. Nem engedi, hogy szabad költözés jussán lassankint elvándoroljon innen addig a parasztság, nekünk pedig a végek oltalmazására elégségünk ne legyen s a megmaradt rémült jobbágy hátán vigye beljebb a törököt.

— Igaz! — bólintott Nelipich. — És jó hogy ezt ilyen titok alá zártan közölte kigyelmed! Mert ha ilyen gyanunak híre csördül, ameddig a költözést tiltó parancs is ki nem gyött, ugyan melyik jobbágy lenne bolond itt nekünk megmaradni? Vette századokon keresztül hasznát a földnek, mégis mind elhurcolkodnék.

—...és volna gyalázatosképpen való megoszlásunk! — tette hozzá Gussich. — Mert ritka dolog, hogy egyszer felindított népet valaki újból egybeterelhessen! Igy csakugyan aládobolhatna hátunk mögé a török!

—...s lenne az országon nagy széllyeljárása! — tódította Edderbach.

—...kit Urunk bölcsesége posteritásunktól is távoztasson — emelték meg süvegüket sorba az urak.

De a szemük egyszerre túlkapaszkodott a parasztokon.

Mert íme, a sok fő komolyságú férfi-dolog után két nő nyomakodik az asztal elé!

Ugyan mit akarhatnak!

Hát az egyikről sejtődött, mivel feketített kendervászonba volt öltözve, talpig. Még a karján tartott gyermekecske is feketébe göngyölve... S mindjárt ahogy ránéztek, ríva fakadt.

Urát vesztette szegény. Kútépítés közben ráomlott a föld.

— Baj lányom! — érzékenyült az úr. — De mink látod, föl nem támaszthatjuk!

Minthogy azonban az ő szolgálata közben történt a szerencsétlenség, egy teljes *homagium*-ot ajándékozott önként az asszonynak, mintha emberkéz ölte volna meg. Az urak is kifordítottak egy süvegre tellő tallért a zsebükből.

— No meg vagy elégedve?

Ám az özvegy tovább zokogott.

— Nem pénz-kérni jüttem, hanem hogy meg ne szégyenítsék az emlékezetit! Áldott ember volt! — jajdult.

Majd egy kicsit összeszedelkőzve, utánaszüpögte:

— Nemesurak temetésin rokolyás paripájuk vezeti a menetet. Nálunk csak ökör vagy tehén, aki a papra száll..

Gondolták az urak, hogy nyilván a pap tehenét sokallja az asszony. De nem sokallta. Szívesen megadja! Csak ne kelljen ott bőgetni az oktalan barmot a halott ura koporsója előtt..!

— Igen derék ember volt! — bizonygatta szétkönyörgő tekintettel.

Garay felpillantott és azt várta, hogy mind az urak elcsodálkozott szemével találkozni fog. Hogy azok sem hitték volna: mennyivel mélyebben látja sorsát a jobbágy, mint ahogy ők azt álmodták..!

Azonban senki sem nézett felé, mint ahogy igazságszerint neki sem ötlött eszébe mostanig, valami megalázót látni egy jobbágy-temetésben.

Egyedül páter Anselmus tekintett rá. Hunyorítással jelezte, hogy eligazítja a községi pappal a tehénügyet.. Az özvegy kezet is csókolt neki! Még a kicsinyének nedves orrocskáját is odanyomintotta az áldott kézhöz.

De ez az asszonyrívás még el sem halkult, mikor egy második bühögött elő.

Homlokpártája után hajadonnak mutatkozott Mikola. Pedig már nem volt az...

— Uramisten, Uramisten! — jajveszékelt.

Amiből nyilvánvaló, hogy gaz erőszakkal megszeplősítették.

Garay másodízben borult ma haragba. Szinte a lányra is kiterjesztette a haragját, mely pedig nem is ellene irányult.

— Mit gyössz ide, élhetetlen! — dörgött. — Nem tudod-e hogy a szolgabíróhoz kelleték vala futnod, azon frissiben, kócosan, a megszeplősült jelű gyolcsneműdben s az igazlátóiddal?

Ez azonban már megtörtént. Meg, az igazlátás: Jól kereskedett a lányzó az úriszék előtt. Nem hiányoztak a tanui és így gazdája sem tért ki az ítéletszabás elől.

— Ki tette!? — ütött a kardjára.

Két porkoláb egy vadképű, tagbaszakadt legényt húzkodott vállon. Kettő is nehezen. Pedig meg volt kötözve a legény, keresztbe, mint a pólyásbaba. Hanem hát bikaerős fajtából származott, melyet Miklós az ő gyakorlott szemével rá is olvasott mindjárt:

— Kóbor hajdú vagy!

— Az.

— Disznószüvette, mért tetted a lánnyal!?

— Rózsatőrül virágot tépek. a lányról meg csókot. — vetett vállat dacosan a fattyú s nem, az Istennek sem adta volna be a derekát! Nem mutatott egy csöppnyi megbánást, csakazért se!

— ... vigyenek bár az akasztófára!

No nem oda vitték.

Az úr nyomban kiadta a parancsot, hogy Sajti Mátét vissza kell hívni. Mint a gyakor' ilyen bűnben forgolódó hajdúknál általában, törvény szerint kappanembert csináljon belőle a metsző. Ne téphessen több lélekkel érző rózsát..!

Mikolát köz-részvét övezte. És--- itt-ott az urak túlfényes tekintete is... A fűszeres ital felbíborlott az arcukra. A csiklandós ügy részletezése megtette a többit.

Csupor észrevétlenül kacsintott. Nelipichnek egy cuppanás véletlenkedett le a szájáról. Marcali pedig a boglyák irányába tett egy bizonytalan főmozdulatot...

És — csudák csudája! — Mikola sem rítt már. Sőt negédesen elmosolyodott és úgy dörzsölődött el az asztal mellett, hogy külön-külön mind a három úrnak osztott a mosolyából...

Ördögadta fehérnépe!

Hiúsága jobban bekötötte a sebét, mint a törvény igazsága!

*

Amint ő elvonult, az urak is visszakölletlenedtek. Belezsibbadtak a hosszas üldögélésbe, panaszokba. Garay sem akart a türelmükkel kigazdálkodni. Szaporábban osztogatta az ítéleteit.

Egy jobbágy kocsmáltatást kért.

Uri jog volt; elutasította.

Annak a Xantippének, aki mérgében levágta az ura orrát, hasonlót rendelt büntetésből.

Magtárba besurranó tolvajlásért öt tinót egy vargának.

Ittasságban történt halálos verekedésért fél jobbágy-homagiumot, azaz húsz forint fejpénzt.

Eretnekségről, bűbájosságról nem érkezett panasz, így hát hóhérolás sem lett. Annál több üldögélés *„in cipponem"* — azaz kalodában — lévén Gorjánban sem kevesebb a nyelves asszony, mint másutt!

Már úgy látszott, hogy senki több nem panaszkodik, sem nem vádolnak senkit s az urak Garayval együtt föl is keltek, mikor az elülső sorok utoljára mégegyszer megnyíltak.

Egy házasságtörő párt hoztak a fogdmegek. Kárvallott férj és megcsalt feleség acsarkodott köröttük.

No, vissza nem ül az ember, ha egyszer fölkelt! De hosszú nádori tapasztalatból tudta Miklós ezt a törvényt is, fejből!

Hátraintett csupán:

— A temető árkába velük! Egymásra boruljanak s egy-karó üsse át a csalfa szívüket! Úgy kell őköt élve eltemetni! Mert a házasságtörő fertelmeskedés egyképpen főbejáró vétek Egyház és világ előtt!

Csak akkor hatolt egész az értelméig az ítélet mikor már kimondta és visszavonni — valami mentséget találni — nem lehetett többé.

— „Egyképpen bűn!" — zsongott a fülében folyvást.

S egész nap nem tudott megszabadulni a saját halálos, engesztelhetetlen ítéletétől.

XXXIV.

A délebéd az ügyekkel — persze — kihalasztódott.

Annál gondosabb készülettel került az asztalra! Dóra igazán kitett a becsületéért.

Hanem a ház ura is!

Borra menvén, a legfínomabb és legtüzesebb mézes-máli borait hordatta fel a pincéből s jó öblös segesvári viaszos kupákban, almási hólyagos csuprokban gazdálkodott belőle a vendégeinek.

— Igyék kegyelmetek! Ne mondhassák hogy élés bő vala, de bor szűk!

Az urak szabódtak, hogy „boritalt ne ujítanák, mely igen természetük ellen volna hogy *bis in die*", — az ilyen szerénykedést azonban nem való komolyra venni.

— No éppen hogy meg ne csemeredjék kigyelmeitek! — szíveskedett tovább a háziúr és csakújból töltött. Sajátmagának is töltött, amin Dóra szeme nemkevéssé megakadt, minthogy házasságuk egész ideje alatt sem látta soha italozni az urát. De illetlennek tartotta volna hogy bámészkodásra fakadjon. Meg aztán a konyhája sem igen engedte hogy elgondolkozzék a dolog fölött. Hát továbbperdült és hagyta inni, politizálni a vendégeit. Utóvégre férfiak? És utóvégre az apai háznál is így látta ő ezt..!

Lassacskán bealkonyodott. Néhány szolga jóhűvösre locsolta az udvart, kertet és hogy erre a virágok olyan szépen föladták az illatukat: a mind-

gyakrabban kiögyelegő uraknak is kedvük kerekedett a székhelyet a nagydiófa alá kitenni. A bort már csebrekben hordták, nagyon megemelkedett a kedvük s egyre szélesebb mozdulatokkal bökdöstek, magyarázkodtak. Marcali úr hovatovább olyan alaposan megivott, hogy szűk lett tőle a melle s egy kicsinyég a rácsos kerítésnek borult ... Annál könnyültebb lélekkel folytatta azután!

A többiek is hasonlóképp cselekedtek s most már maguk dörömböztek az asztalon friss csebrekért. Mentől nagyobb vigasságot lehetett, azt követték el. Vacsora-tábláig úgy danároztak, mint akármely nyíri pajkos katonák. Enni nem volt étvágyuk. Hanem a Mikola asszonyleányt sűrűn emlegették:

— Takaros személy vala! Előgyöhetne! — példálózgatott Marcali.

— Három a tánc! — élhetetlenkedék Csupor is.

Ezt a célozgatást azonban már hallatlanná tette Miklós. Ő sem volt ugyan különb állapotban a többieknél, de illetlen nőszemélyekből, hajdútáncos menyecskékből igazán nem kért. Sem jobbágyleányokat úri mulatságképp fölavatni nem engedett soha a portáján.

Inkább hát töltött és a saját kupájába is.

— „...Egyház s világ törvénye szerint egyképpen bűn..!"

Ezt a légymódjára visszadongó mondatot szerette volna valahogy a fejéből kikergetni; valahogy agyoncsapni. Csakhogy nem boldogult vele. Mire haragjában úgy vágott földhöz egy remek struccmonyos poharat, hogy foglalatostól ezer szilánkba zúzódott.

— Essekura! Lesz-e valahára csönd!? — ordult.

És kihívólag nézett körül, hogy vajon nem ellenkezik-e vele valaki?

De senki sem ügyelt rá. Az urak lassacskán lerészegedtek s részeg fővel egybeszidták ellenséget és egymást, majdmeg egymás keblére borultak s úgy vágódtak keresztbe a bortócsás asztalon, mint akik meghaltak.

A ház asszonya nem mutatkozott többé. Palotás-

legény annál több. Ölben hordták be a házba a borbetegeket, gyakorlott kézzel végigmetszették lábszáraikon a tükörfényes csizmát, (kerül holnapra új!) és ágybagurították az elázott urakat.

•

Mindössze három napig tartott ez a vendégeskedés, ami pedig ritkaságszámban ment ebben a korban, melyben néha hónapokig eltartott a muri, úgy, hogy a lakodalomból akárhányszor együtt ülték meg a keresztelőt is. Ám Miklós ezúttal nem bánta, hogy különféle előre láthatatlan okok a szokottnál hamarabb állították föl vendégeit a bratinázó asztal mellől.

Kezdte nyűgösnek érezni a sok emberi arcot, idegen hangot, poharazást és hogy házának egyik zugában sem tudott nyugton egyedülmaradni. Mikor azonban az utolsó vendég is lóraült, akkor meg egyszerre a csöndet találta olyan terhesnek, hogy abban nem lelte helyét. A gyermekekbe is minduntalan beleakadt. Akármire gondolt hogy talán belefog: nem volt kedve hozzá. Már előre únta.

— Mi bajom! Mi bajom! — dühöngött. — Micsoda rajtam ez a feneevés!?

Gyűlölte magát amiért ilyen tétlen lődörög, — hogy ilyen kisasszonyosan szeszélyeskedik.

— Hejj a mindenit annak az udvarnak! — fortyogott elkeseredetten. — Annak köszönhetem én ezt! Megposajtotta véremet, elzsírosította elmémnek járását!

Nohát, nem is tekint ő tovább semmi formaságot! Elbánik vele, haladéktalanul! Elszakítja végleg az utolsó szálat is, ami hozzá köti! Mert ez a szál, ez a nyitvamaradt ajtó, ez a meghagyott függés ingerelheti őt, tudtán kívül! Olyan így mint a küszöb. Sem kint nem érezheti magát, sem bent.

Nyomban szalajtani akart a levelesdeákért; de eszébejutott, hogy ez már megint csak egy emberi

pofa, — megint fülétsértő emberi beszédhang lenne..! Aztán az ilyes dolgok valahogy azért mégsem holmi szolgaemberek orrára valók .. Valahogy talán nem is volna egész illő, deák útján postázgatni a fölkent királlyal... És azonkívül... a deák mögött esetleg az asszony is besurranhatna az ajtón s nézne megint rá azzal az ugráló szembogarú, azzal a titkon mindig valamire unszoló tekintetével...

Erre a gondolatra a dühnek egy olyan elképesztő erejű, váratlan rohama rontott rajta végig, hogy szederjes lett tőle, mint az akasztott ember.

— Békét!! — dörrent ki torkából a menekülő ordítás, mely egész valóját megrázta. — Békét, a kénköves keserves teremtésit! Hát sohasem lesz békém? Mire sutúl! Mit vár tőlem!

Vak indulatában az asztalon dörömbölt. Szeme kihólyagosodott. Majd utóbb percekig elkáprázottan meredt a levegőbe. Hatalmas tüdeje fujt, járt, szenvedőn zihált. Meg kellett törülköznie az ujjasával, mert facsaróvíz lett az izzadtságtól. Remegett minden óriás tagja.

Támolyogva tapogatódzott egy székhez és leült. S ekkor kimerülten, ernyedt csodálkozással nézett szét.

— Nene! — szólt önmagához csillapítólag. — Ez meg már mi volt!? Mi ütött hozzám! Még lábról-veszem itt magam, valami guttaütésnek spéciesével! Hiszen be sem gyött a deák..? S az asszony..!

Széleset legyintett.

Nagyonjól tudta ő hogy mit vár tőle! Egy kis szeretetet. Gyöngédséget ... Amit ő igen, adna is, ha --- amaz nem sürgetné! De mindig ilyen átkozott konok természete volt! Nem tud csak önként, szabad elhatározásból cselekedni.

— Nono..! — bábáskodott tovább a nyugalma körött. — Hiszen igazán-tekintve nem is volna úgy rendjén..! A férfi maradjon férfi! Tartsa meg polcát a familiában. Nem járhatok köténymadzagon..?

Reménykedőn vetette fel a fejét:

— Nem! Sem királynéin, sem házi lenfonatún!

Akkor pedig nincs is itt semmi baj.

Megkönnyebbült, hogy ezt így elintézte és hogy a háznép valahol kint foglalatoskodott. Szerencsére senkisem hallotta meg az oktalan zenebonáját! Még azt gondolhatnák, hogy bolond lett.

Tiltólag emelte a kezét: róla ugyan ne gondoljon senki semmit! És ne is gondolhasson! Mert ugyan ő sem fog itt tovább töprengeni!

Irószeres asztalához lökte a széket s még mindig pihegve, leült. Egy csomó üres pergament rántott elő. Elszánt késhúzásokkal kihegyezett egy friss lúdtollat és az árkusok fölé hajolt.

Nohát, sajátkezűleg adja meg lemondását!

Kinek?

Balga kérdés! Persze hogy a királynak!

Tolla az öklébe szorult.

De azért az az asszony — a királyné — is tudja meg!! Értse bár az is a ráeső porciót, hogy Garay Miklós nem holmi gerinctelen udvari szélkergető, akinek ma a nyergébe hanyatlunk, holnap meg az első éretlen gyermeki locsogásra elirtózunk tőle, mint a varasbékától!

Egy pillanatra megütődötten kapta föl a fejét.

Ni..! Hát ez a baja vele? Milyen különös, hogy máig eszébe sem jutott. Egyszer sem próbálta szavakba kiformázni a vádját. És az mégis milyen készen áll elő..!

Dacosan ráintett:

— Annál jobb! Kevesebb fejtörésembe kerül!

Nem is vesződött holmi elmélkedésekkel, hogy bizony ama felpanaszolt esetben... ő sem döbbent el kevésbbé, mint a másik. Sőt, hogy többet is tett ennél! Egyszerűen hazajött; eljött egy hang nélkül. Ez, amit rendszerint lelkiismeretnyugtató legfőbb érdemének tartott, ami kevély elégtétellel táplálta meg férfi-hiúságát: most zavarta volna. Egyoldalúnak, igaztalannak mutathatta volna önbíráskodását és megbéníthatta volna lázongását. Pedig ő lázadni, lázadni akart, egyszer végre már olyan haraggal, melynek legalább van fogható tárgya és--- levezetése is lesz,

hogy megkönnyebbülhessen valahára attól a beletorlódott feszüléstől, amit sehova sem bír kihelyezni, sőt megnevezni sem tud...

Lázas szeme egy sötét villámot lobbantott:

Igen! A királynénak szóló búcsúlevélen kezdi! Nem lesz sok köszönete belőle!

A bodzalébe vágta a tollat:

— „*Serenissima Regina..!*"

Csomós ököllel indult meg a papíroson.

Ennek odapörköl..?!

A formaságokkal való első kis akadozások után hamar belejött. A szavak önként kínálkoztak. Egyik válláról a másikra ejtette át írás közben a fejét.

Az idő múlt. Nem vette észre. Az asztal rengett. Tolla repült. Már lent tartott az oldal alján.

Félresöpörte a lapot száradni. Uj árkust vett elő. Azt is teliszántotta. Még három, öt, tíz másikat!

Végre görcsös ujjai kiejtették a tollat. Elkészült.

— Nó, ezt kiadtam! — lélegzett föl. S dagaszkodva feszegette meg a vállát.

Aztán összenyalábolta a leveleket, hogy átpillantsa amit papirosra tett.

Ahogy eddig írt, úgy most olvasott. És - - -

Mind kerekebbre nyilt a tekintete. Nem akart hinni a szemének!

Hiszen ő egy bár udvarias, de férfiasan határozott hangú, fölényes levelet formált ki az agyában?! Hát mi lett ebből a levélből! Hova sikkadt el! Hol higíthatta föl így a bodzalé az ő elgondolásának szabatos, olyigen szilárd szavait!? Hogy olvaszthatta föl a készakart fagyosságát, melyből kitűnjék, hogy alattvaló bár, a saját világának azonban büszkén országló királya..?! Hajthatatlan férfi és hajlaszthatatlan úr, aki csak addig vállalja nemzet-első rangját is, míg ez bele nem ütközik valamely más úri tetszésébe; de akkor habozás nélkül mindjárt lerakja?!

Hiszen egy szó sincs ebből a levélben?! Egyetlen acélos, odaütő szó..?! Hiszen ahol sujthatna, óvatos magyarázatokkal szászszorosan körülpárnázta a pengét, nehogy az Istenért álomban is annak látszhas-

sék - - - aminek szánta! Nehogy véletlenül sebet üssön, idegenséget támasszon s azt eredményezze, hogy - - - elbocsássák és no bizony: még elfelejtsék!

Minden mondat ez ellen harcolt és micsoda eszközökkel . . ! Micsoda nyomorult, nyomorult eszközökkel! Mennyi aprólékos bíbelődés, mennyi fellengősség! Mennyi maszlag! Az egész irkafirka csupa lelki balhászkodás, csupa szégyenletes olvadozás, csupa-csupa: odaajánlkozás . .! A sorok közül nyáladzó vágyak mászkálnak elő, mint megannyi házatlan csiga. Vagy füstölögnek kozmás-kesernyésen, mint a szétrugdalt tűz. Esengnek; holmi hánytorgatott érdemek gólyalábaira kapaszkodnak; vagy mezítelen sebeket tárogatnak, mint a koldúsok.

Arcát a haragos szégyen lángja öntötte el.

— Pfuj! Pfuj! Ezt írtam? Hát *ez* mert lenni belőle? Ez-me-ré-szelt?

Kezéből kifordult az iratcsomó. Ajkai az undortól összecsúcsosodtak. Koppanó ádámcsutkával nyeldeste az émelyetét:

— Én . .! Garay Miklós!

Nem tudta hova legyen.

Micsoda gonosz varázslat történt itt!?

— Hiszen ez valóságos szerelmes levél? Valóságos más-asszonyát megejteni akaró vallomás?

— „Egyház és világ szemében egyaránt főbejáró bűn!" — kondult rá a saját halálharang hangja.

De visszapattant rá, vívódó lelkének egész szenvedélyes védekezésével:

— Nem bűn! Nem lesz bűnné! Mert nem hagyom! Nem akarom! Garay Miklós fehér orcával fog állni ezentúl is ország-világ előtt!

A tolla megcsúszhatott: ő nem skriblifex. Elméje elbotolhatott: nem csalhatatlan pápa; csak egy gyarló földi teremtmény aki a csábítások számtalanjának lehet kitéve, míg meg nem pillantja a kígyó fejét a bokor mögött, mint most megint . . . De szerencsére ismét meglátta s amint meglátta, ime, fejére is gázol, hogy ne leselkedhessék többet a sarka után! Ne ki-

sérthesse mindenféle ál-okos színek alatt! Őt ugyan el nem veszti a hathatósságában!

Gombócba gyömöszölte a levelet és akkora mozdulattal vágta a sarokba, mintha mázsás súlyt, — az életét nyögesztő egész nyomorúságát hajította volna el.

— Vigyázok, te király!

Fog ő itt asszonynak firkálni!! Urának, egyenesen! Férfiasan. Hozzájuk kettejükhöz egyedül illő hűséggel. Csak nem most. Ez érthető. Ma épp eléggé belecsömörödhetett a tollforgatásba. A hiábavaló fáradozás elvette a kedvét. Ez: természetes...

— Holnap! — mondta ki határozatát. — Holnap végzek az egész üggyel, asszonyostul mindenestül. Semmi közöm idegen szoknyákhoz! Addig pedig---

Szétjáratta a tekintetét. Valamit keresett. Valami--- bármit! Akármi tennivalót!

Az asztal alatt heverő agarára tévedt pillantása

A kutya hangosat ásított, megnyalta rózsaszínbéléses száját és érdeklődésre nyiladozott félszemmel ügyelte a mozdulatait. Aztán egyszerre megbolondult. Fölszökött, tüszkült, nyüszített, kaffogott s elkezdett körben nyargalódzni. A fegyvertartó előtt megállt Fölkapart. Ránézett. S ő vissza.

Vállatvont.

— Nem bánom, — dünnyögte.

A fegyvertartóhoz lépett maga is. Fölhevederezte készségét. Fejébenyomta sastollas fövegét.

— Gyerünk!

Kilendítette az ajtót, végigrengett a szobák során Nem nézett sem jobbra, sem balra. Eldübörgött. Egyenesen az erdőnek.

De nem vadászott. Lassankint sajátságos ernyedtség szállta meg. Benseje szinte kongott valami sívár, roppant ürességtől. Céltalanul botorkált ide s tova. Fáradt pillantása le-lehullt cserjékre, virágokra

— Vajon van-e lelkük? — bukkant föl benne a tétova gondolat. — Van-e törvényük? A némaságban vannak-e küzdelmeik?

Válasz nem jött sehonnan. Az erdő őrizte a Te-

remtés rábízott titkát. A nap bíborfátylat terített föléje. Leáldozott. Felúsztak a csillagok is. Végtelen messziségből, végtelen közönnyel hunyorogtak lefelé. Ő pedig csak bólyongott révetegen, elveszetten.

Nagysokára arra eszmélt, hogy a kis vadászháza előtt áll. A hajlék békésen bujt meg a körülölelő békességben.

Habozott.

Bemenjen-e?

A vágy húzta. Esze tiltotta. Hogy: bizonnyal várják már otthon! Nyugtalankodnak végette...

De nem bírt a gondolatban horgonyt vetni. Mintha valami puha hullám hátán úszott volna. Az továbblökte és vitte, vitte... S ő engedett neki lomhán, fásultan, tehetetlenül.

Betapogott a gerendákból ácsolt ajtón. Annyi fáradságot sem vett, hogy betegye maga mögött. A szénaágyra nyúlt és ezzel megszűnt számára a világ. Legott a halálos kimerültség álomtalan álmába zuhant. Úgy feküdt ott kezdetleges nyugvóhelyén, mint egy talapzatáról ledűlt vasszobor.

XXXV.

Reggelre megbánta az egészet.

Sokat aludt. Kijózanodott. A nap is olyan józanul sütött! Szinte külön-külön meg lehetett volna olvasni a fényében a növények szárait, füvek torzsáit. A levelek csupaszon terjengtek. A virágok torkából kinyúlászkodott az éhes bibe. Az égen apró, kerek felhőhordócskák görgedeztek. A föld kimutogatta szürke lyukacsait a hantokban. Mindebben nem volt többé semmi rejtelmesség. A természet berendezésében valahány dolog az életnek célszerűsége felé fordította arcát; minden valami előre, okosan, biztonságosan megalkotott törvény szerint igazodott, — hányta búzafejeit, tárogatta magházát az érlelő melegnek, faggyazta szárnytollait a repülésre: teljesítette a saját külön elrendeltetését.

Bosszankodott magára.

Ő is..! Neki is... ugyan mire kellett ez a holdkóros témfergés! Ez a külön-nyavalygás! Nem okosabb lett volna ha tegnap este mégis szépen hazamegy? Mit fuj föl elefánttá minden kis verébpöttyöt!? Mással talán nem esik meg, hogy olykor valami haszontalan munkát végez? Hogy belül a szénája nincs éppen rendjén? Egy kis időre? Ameddig megint összekeresi magát? Való azért mindjárt fületkonyítani és különduzzogni, mint az orronütött kutya?

No lesz ebből ijjedezés, szószaporítás! Lesz ebből lelkendezés, ha ő majd most hazaállít!

Lezárólag, szélesen suhintott.

— Eh, megverte az Isten!

Ennek azért mégis meg kell történnie. Okosabb

minél előbb túlesni rajta. Mentül tovább halogatná, csak annál rosszabb.

— Megfőzted, edd meg!

Felült és hóna alá csapta a süvegét. Aztán egy félkör-kanyarodással egyenesen a csizmás talpaira toppant.

Intett a váncogó kutyának:

— Gyerünk!

S elindult.

A házikótól pár lépésnyire apró vízerecske folydogált, mint selmesen tükröző szalag.

Jól megmosakodott. Megfrissült a metszőhideg víztől. Elszántan rakogatta a lábait. Felvérteződött rá, hogy hangos jelenetek fogadják majd. Talán mindjárt az udvaron. Talán keresteti is Dóra. De egyre megy! Nem fogja vele éreztetni, hogy számára mindez milyen kellemetlen. A férfi legyen férfi! Álljon fölötte az ilyen kis alkalmatlanságoknak! Ne sodródjék mindjárt velük! Ne pazarolja sekélyes házi csatározásokra az erejét! Tudjon elnézést gyakorolni is, főleg akkor, mikor — egyelőre! — ő maga is némi elnézésre szorul. Mert hiszen azért még csakugyan nem az, aki volt... Nem egészen olyan, amilyennek lennie kellene és amilyen lesz, minthogy lenni akar!

Ilyen jó gondolatok közepett ért haza.

Az udvaron egy pillanatra megállapodott. Furcsálkodva nézett körül.

Mi ez!?

Semmi lótás-futás. A cselédség nyugodtan dolgozik és tisztességtudó önként-értetődéssel köszön. Nem rőkölik. Nem rohan senki a házba, megrikoltani az érkezését.

A gyermekek is..!

Csupán kezetcsókolni csapódnak oda, azzal szaladnak vissza a játékukhoz. Az asszony: sehol...

— Ez már: igen..!

A tetszés kellemes érzése bizsergett szét benne. Friss lángocskát lobbantott lelkében a remény, hogy ez a jó nyugalom talán - - - így is marad ezentúl. Talán csak a váratlan viszontlátás heve volt eddig az a

nyűgös, örökös utánajárás és Dóra mostantól a természetes, az egyedül-helyes értelmén fogja fel az egymáshoz való viszonyukat. Nem lát vendéget, mégkevésbbé valami folyton csudálnivaló tüneményt, a férjében.

Sokkal derűsebben lépett a házba s megkönnyebbülten dobta az ebédlőasztalra a fövegét.

Szétpillantott.

És ma valahogy ezt a szobát sem látta olyan borongósnak, mint pár nappal előbb.

Hanem azért nem akarta megmásítani a szavát. Ha egyszer kimondta hogy építkezni fog, akkor meg is teszi. Éspedig haladéktalanul. Legalább lesz valamelyes dolga. Igaz hogy nem ártana ha egy vándorló bencés erre ügyelednék (azok a legjobb tudói a szép készületű úri építkezésnek, —) de talán ő sem járt egészen hiába világot és lám, annak a fránya udvari életnek is merül némelykor haszna! Csint, izlést tanul ott az ember szeme...

Izent a házi pallérjáért és hogy cselekvő kedve addig se lohadjon, öles lépteivel elkezdte lelépni a szobát.

El sem készült, mikor odakint máris csizmaköszörülés hallatszott.

— A mester! — gondolta.

No, hamar előjött.

És most bizonnyal az asszony is..!

De nem. A pallér egyedül tisztelgett befelé. Dóra nem mutatkozott.

Kicsit mintha különösnek találta volna. Azonban nem sokat töprengett. A tervezgetés egész figyelmet kivánt.

Ám hogy délig sem libbent meg a jólismert tarkavirágú szoknya, erre csakmégis odaszólt az egyik cselédnek:

— Hol van asszonyotok?

— A kápolnában.

— Vagy úgy..!

Megörvendeztette a hír. Azt igazolta, amit remélt; hogy helyes úton halad minden. Éli ki-ki a saját éle-

tét, végzi szépen a dolgát s azokban a rövid szünetidőkben, melyeket a munka szabadonhagy: majd össze-összejönnek. Ennyi elég is. Az élet nem csupa szerelmeskedésekből áll. És a férfi sorsát nem való agyonédesíteni; nem való őt elpuhítani. Cselekvőképessége, harcos ereje veszítene általa!

Nagyon megnyugtatónak találta ezt az okoskodást. Nekiült, számolt, dolgoztatott. Csak arra tekintett föl, mikor a konyhai harang megkondult.

A szomszéd szobában Dóra szoknyáját látta meglibbenni. Várta hogy bejön. És most már megengedhetőnek is ítélte volna.

De az asszony nem jött.

Erre kicsit nagyobbra nyílt a szeme.

— Ne tudná hogy hazakerültem?

Nem volt túlságosan valószínű. Sőt egyáltalán nem. Ez már: nem! Sőt lehetséges sem volt. Hiszen jobban visszagondolva, a süvegét az asztalon hagyta! Fel kellett hogy tűnjék.

Hát mi van itt!?

Csak nem holmi duzzogás?

No az igen-igenrossz túlsó véglet lenne az eddigi lábrólverő szíveskedések után!

A súly egye meg! Hát vagy ez, vagy az? Hát nincsen aranyos középút?

Legyintett:

— Eh!

És apránkint szétteregette megint a homloka bőrét.

Hiszen elhatározta hogy az ilyen házi semmiségeken ezentúl nem akadozik fönn! Egyszerűen nem fog törődni az egésszel.

Visszahajolt a számadásaiba.

De a végső eredményen szemetdőfőleg meglátszott, hogy közben hibát ejtett valahol.

Persze.. ! Mert a gondolatai alatt azért mégis ottbizsereg *az* a kérdés.. ! És borzolja. Nyugtalanítja.

No, ha nyugtalanítja - - - ?

Egyszerre fölállt.

— Az effélét mindjárt elintézni.. !

A nyugtalanság ellen legbiztosabb árkánum, ha az ember szembenéz a nyugtalansága okával.

Meggyőződik már róla, hogy micsoda ujabb kedvetlenséggel akarná elgáncsolni a sors..?

Ha ő úgy engedné..

Átment.

Dóra ott rakosgatott a tálasszék előtt. Háttal állt neki.

Ne hallotta volna meg a lépéseit?

Hát majd ráköszön, hogy ezzel mindenképpen szembefordítsa!

Az asszony csakugyan rögtön megfordult. De ha édeskedő nem volt az arckifejezése, durcásnak éppoly kevéssé lehetett mondani. Egyforma nyugodt, szabályos fehér arc volt az és egy barátságos hang viszonozta az üdvözletet.

Semmi szertelenkedés, mohó kérdezősködés! Semmi panasz, szemrehányás! A szorgos kezek folytatták munkájukat.

A meglepetésnek ezen a teljes hiányán úgy meglepődött Miklós, hogy amire legkevésbbé készült, belőle magából ugrott ki a kérdés:

— Azt sem tudakolod hogy hol jártam?

— Mire faggatnám! Hiszen nem tartózik kigyelmed számotadni. Uram nekem s nem köteles alattvalóm — felelt az asszony csöndesen. Ugyanúgy, ahogy ő gondolatban előszabta neki! Ahogy sokszor szemérevetette titkon, hogy tennie kellene. Szinte a saját lelki szavaival!

Igy, egyedül így ítélte természetesnek és megütközött, hogy most mégis milyen természetellenesnek hat rá ez a viselkedés!

Megütközött, de nem állt meg a puszta gondolatnál. Valahogy tompán azt érezte, hogy ha ő e percben elhallgatna, az még különösebb lenne. Valahogy lezárná ezt a megmagyarázhatatlanul természetellenesre fordult helyzetet. Valami kimondatlan dolog hullna közéjük. Valami titkon feszítő feszélyezettség, amit később már talán nem is lehetne eloszlatni.

Hát összekereste minden telhető keresetlenségét s látszólag odavetően, megszólalt:

— Igazis! Szemben voltam a pallérral az építés dolgában. Külbelől mit tanácsolsz, mikor fogassak hozzá?

Összeszűkítette a szemréseit és figyelt.

No most jöhet egy „bánom is én!" Ha ez jön, keserűség jele. Vagy: „ahogy kigyelmed jónak-lenni tartja!" Ez fojtottlángú haragvás. Valamelyik a kettő közül... Jó ugyan egyik sem lesz, de akármelyik következzék, a Dóra belső indulatára mindenképpen világot fog vetni.

Azonban csalódott. Felesége sem ezt nem mondta, sem azt, hanem egyszerűen, csöndesen így szólt:

— Majd ha kigyelmed visszautazik Visegrádra.

— Én!!

— Persze. Mit dörömbözzünk a fülébe.

— Hát - - -

Miklós felelni készült valamit. Eleje a megkezdett dolgok eleven erejénél fogva már ki is haladt a torkán. De a folytatásnál összerándult. Csak nyelt. Gégéje hangosat, hallhatót koppant.

Mint a taglóval fejbeütés, érte az asszony egyszerű, halk válasza. Ha a föld nyílik meg a lába előtt, az sem érhette volna váratlanabbul.

Tágra fölpattant szeme valami merev, messzepillantó ijedelemmel dermedt el.

Hogy mikor ő..! Vissza..! Visegrádra..! Hogy ez azt hiszi..! Hogy ez lehetséges..! És számít rá..!

Fuldokló zavarodottság vett erőt rajta. Nem tudta mit mondjon; mit is gondoljon. Dóra arca, alakja káprázni kezdett a szeme előtt.

Csupán akaraterejének megfeszítésével bírta leküzdeni gyöngeségét. Gyors, kutató tekintettel vetette föl szemeit, hogy kikémlelje: vajon micsoda önmagát is meglepő, kínos folytatásra számíthat az ilyen bevezetés után..!?

Dórán azonban továbbra sem látszott semmi rendkívüli. Szokott higgadtságával rakosgatta ki a tá-

lasra a hímzett kendőket, melyek a köztálaknak az asztal közepére beemeléséhez valók.

Rábámult. És ahogy bámult, a szemkáprázásból egyszerre villámütésszerűleg, teljesen újszerű fényben s egész a sarkáig világította meg ez a kép: az otthonában csöndes-alázatosan dolgozgató tiszta feleség imádatos képe... Alárendelkező nyájassága... Okos komolysága...

Mint uj Horeb hegyén uj csipkebokornak uj kinyilatkoztatása, lángolt bele a fölismerés, hogy micsoda Istentől kiválasztó kegyelem a férfi életében egy ilyen nő! Mit jelenthetne az ő számára is, ha elég erős megragadni a kincset, — sajátmagát az üstökénél, — egészen, egészen visszacibálni hozzá lélekben és szeretni őt. Szeretni ugyanúgy, mint ahogy az őt szereti...

Bensejében cáfolhatatlan jelt kondult valami hang, hogy ez a perc egyike azoknak a nagy pillanatoknak, melyek talán csak egyszer suhannak keresztül egy-egy emberéleten, — hogy egész családjának sorsa forog kockán, — hogy minden attól függ: vajon ezt az eshetőségekkel teljes, mérleg-elbillentő percet fölismeri, megragadja és kihasználja-e?

Vágya hogy leszámoljon mindennel ami a lelkét feldúló, ami rejtelmes, veszedelmes, — hogy jósággal fizessen a jóságért s ismét a hajdani derüs vizekre kormányozza szegény családjának hajóját, olyan átrontó erővel tépett bele, hogy felvonaglott benne mindnyájuk húsa és külön gyulladt ki ereiben minden csöpp vér.

Dóra elé dobbant, megragadta csuklóit, szembenézni kényszerítette s amit oly rég sóvárgott, de nem bírt kimondani, azt most egyszerre, önként, a megolvadt lélek forróságával kimondotta:

— És ha én--- nem megyek vissza Visegrádra?

Rettegő tekintettel, élettudakoló feszültséggel figyelte Dórát.

Az hosszú egy-csukással szállatta le a szemeinek szőke pillangóit. Szép szabályos arca nyugodtnak látszott így, mint az alvó gyermeké. Ajkának szöglete kicsikét mozdult.

Remegve kívánta: bár mégnagyobbat mozdulna s ez a mozdulat: mosoly lenne, megint! Öröm... víg lélekcikázás, amilyen akkor volt, mikor ő — a rabló — megérkezett. Amilyet felpanaszolt s aminek hiánya most úgy mardosta, hogy ordítani tudott volna fájdalmában, mióta - - - minden így a saját óhajtása szerint történt.

Lelkének kráterforrongásában még égőbben fonódott a felesége csuklóira s hozzátette a kérdéséhez, nehéz suttogással, kicsapó-fojtottan:

— ...és ha én többé... de soha vissza nem megyek? Ha én már most örökre házamnál maradok? Akkor? Akkor? Boldog volnál? Mindig nevetős?

— Ha az én boldogságom a kigyelmedé is lenne egyúttal: igen — lehelte inkább, mint mondta a nő.

És lassan fölfele szálltak megint a szemének aranyló pillangói.

— ...ha nem puszta jóságból..., merő kötelemtevésből... nem csak én-egymagam javáért tenné. Kára-vallásával... Áldozata árán... — egészítette ki szavait és tiszta kék szemei ezúttal egyenesen belevirágzottak az ura szemébe.

Miklós nem bírta most elbocsátani ezeket a családmentő — életmentő — szemeket. Hálájának elragadtatásában szinte beléjük lángolt:

— Boldogság!? — kiáltott az izgalomtól rekedten. — Te! Hát van, lehet egyéb mint melletted, legszentebb?! Te liliomnál tisztább! Áldozat! — nevetett viszsza sötéten az elhalászott szóra. — Áldozat..! — ízlelgette szenvedő gúnnyal. — Ennyire nem ismered a magad becsét? Élet a neved! Úgy tudd! S én is azért úgy tartozok hozzád, mint élő az élethez! Mindent nyerek veled! — villantotta föl a kiáltást, mint talált-aranyat. — Min-dent! Hallod? S ez itten még áldozatról beszél..! Bohó! Dőre! Dőre, te! Mit áldoznék ugyan!?

— Férfiúi és méltóságos úri-előremenésit. Azt is — bólintott az a szabályos-szirmú, üde virágfej.

Miklós nevetett. A nevetése kongott. Mintha nem

a hajdani könnyű útján, hanem fáradságos mélyről, valami beomlott barlangból törne elő:

— Legjobb kedvem volna fognom téged, meg a gyermekeket s valahová egy puszta insulára költözni, ahol senki se legyen rajtunk kívül! Ahol telyes-egyedül lakjunk! Ennyit interessál az egész állapotraménésem, férfi-dolgom, pályán-törekvésem, ha épp tudni akarod! Éretted volt csak értelme annak is, te világon legkülönb!

— Oh, afféle házi veréb, aki a nagy ragyogás után - - -

De nem, ezt már igazán nem hagyta végigbeszélni Miklós. Kések módjára járta szívét az asszony alázkodása, öngáncsolása s legjobban éppen azok a szavai, melyek valaha - - - az ő eszében is megfordultak.

Most érezte hogy milyen igaztalan volt!

Nem is látott más orvosságot erre az igaztalanságra, sem a saját késszurkált szívére, mint azt a valamit, amitől eddig úgy vonakodott — igen, valami varázslat folytán szinte borzadt is! — megkapni és szorosan, szorosan hozzáölelni a feleségét.

Eltikkadt lehelettel biztatta:

— Ha bánt a veréb-egyformaság, paradicsommadarat csinálok belőled! Jó, *jó* életed legyen az oldalamon! Egy nevetésedért meglásd, mit tudnék..! Ölni tudnék! Egyetlen mosolygásod száz garádiccsal jutalmazza meg minden indusztriámat. Az a te kismosolyod..!

Elragadtatása oda vitte, hogy Génuából ígért selymeket, Velencéből skófiumos bársonyt és Florencből kösöntyűt. Majd nagy házat nyit... melyben úgy suhoghasson Dóra, mint... királynő.

Valahol belül valami éleset szisszent.

— Igen? — csapott le erre vadul.

És időt sem hagyott felelni, sem magának gondolkozni. Akkorát záródott a két karja, mint két hatalmas vaskapocs. Ami - - - szorítva ömaga is kapaszkodik... És von lefelé... Valami bíborszínű bódulatba, melyben a csukott szemhéjakon keresztül meg-

látszik a korbácsolt vér lüktetése és semmi, semmi egyéb nem is látszik ennél...

A puha állatbőr hosszú szőrzete egybe-selymedzett a Dóra selymes hajával.

Mikor megint elengedte s az megint fölemelte arcát, mintha nedvesnek érezte volna ezt az arcot. A hajat... A füleknél...

De lehet hogy tévedett.

Vagy túl erőszakos volt a szorítása?

Nem tudta eldönteni.

Dóra hevesen kibontakozott és eltakarva égő arcát, kifutott.

A megváltottak boldog ernyedtségével sóhajtott utána:

— Megtört a jég. Rendbegyövünk. Most, most vagyok a helyes úton! Eltaláltam. Megragadtam.

Egészen más, sokkal különb, egész eddigi lényénél is különb és dicsőbb férfinek érezte magát. Az önelégültség, mint májusi napsugár-permeteg, fénylett szét az idegeiben.

Többé nem aggodalommal: az érdemüket érzők becsvágyával s mint megjutalmazására, úgy gondolt a délebédre, mikor egész boldog családja körötte ül, mikor ismét vígan szétpattog az asszony szembogara és olyan tekinteteket vet rá, melyeknek ujjongó értelmét egyedül ők ketten értik...

Pilláira férfi-szemérmesen — nyomban eltűnőn de mégis letagadhatatlan vendégként — nedvesedett ki a hála. Fölvetette szemét, már egészen szépnek találta ezt a szobát s ha nem köti az ígérete, legszívesebben kápolnának szerette volna átrendezni.

Mellére kulcsolta ujjait és elmosolyodott.

— *Ave gratia plena!* Megmenekültünk.

XXXVI.

Az asztali harang kicsit megkésleltetett csöngetésére vígan pattant fel. Belenyujtóztatta hatalmas tagjait ebbe a mégis-szép, mégis-érdemes világba.

— *„Élni jó"* — ötlött eszébe váratlanul egy mondat, amire ismét elmosolyodott s lelkét körülzsibongták derűs tegnapok emlékei.

— *Élni jó...*

Valamikor újnászas korukban, ifjú feleség-zsákmányával utazgatva, egy templom előtt vitt el az útjuk. Boldog Isten-éhségükben kedvük támadt megállítani hintójukat az ajtaja előtt.

Egyszerű, afféle kis vasárnapló falusi templom volt. A tömjénfelhőcskék szellemhajakként röpködtek ki ajtaján, apró parasztgyermekek édesen félrevitt angyalhangja zengte az énekeket s az emelvényen ott állt a prédikáló pap. Várta, míg a gyermekekben az ének izgalma elcsitul. Akkor megszólalt s ezt a kicsiny, de mellbeverő gondolat-parittyakövet lőtte ki: *„élni jó..."*

Utána mintha maga is elámulna a kiáltása verőfényes szépségén — vagy mintha megrendült volna attól, hogy ez a hatalmas hálaige épp az ő együgyű száján tört ki, hogy ő lett a Mindenségben létező dolgok vallomásának megtalált szava — megint hosszú szünetet tartott.

A beszéd folytatására Miklós nem emlékezett, mert nem is volt miért visszaemlékeznie rá. Az első talált-gyémánt után már csak szürke eszme-kavicskák görgedeztek le a szegényes szószékről. Az Isten-világított papnak nem adatott ennél több kegyelme, kin-

cse. Derék, jelentéktelen jobbágypap lett belőle megint. De Miklós ezért az egyetlen ragyogó mondatáért is sokszor visszaemlékezett rá, sőt úgy érezte, hogy halálos holtáig sem felejti el. Soha templomi beszéd nem tett rá ehez fogható hatást.

Ma ismét kiujult a kívánsága: bár ismeretlenül pazarul megajándékozhatná ezt a vídámságot hirdető embert és időről időre jó meglepetéseket szerezhetne neki, cserébe azért a napsugaras meglepetésért, melyben az őt egyszer részesítette. Őszintén sajnálta, hogy erre nem kínálkozott mód. Fiatal szelességükben elmulasztották annak idején a prédikáló pap nevét megkérdezni, sem azt nem tudták, hogy melyik falu lehetett az akkor, ahol boldogságukkal megállapodtak.

— *Élni jó...*

Ráhunyta szemét s nagy léptekkel az ebédlőpalotába indult, hogy necsupán tudja: érezze is ennek a visszakapott mondatnak átmelegítő igazságát.

A család valóban az asztal körött ült. És elsőízben mióta hazajött: a gyermekek is... Mintha csak Dóra valami csudálatos hallókürtön keresztül meghallotta volna a belső kiáltását, hogy ő ezt most így szeretné...

Lassan, melegen, háladatosan, mosolyra lágyult a komoly barna arca.

— Dehogyis kürtszó..!

Dehogy kellett ehez kikiáltott, vagy sugalt akarat! Saját szívéből olvasta ki a boldog asszony s nem az ő, hanem a saját kívánságát, mely ime, titokzatos módon ismét egy lett az övével...

Nem külön *én* és *te* ő már többé! Az Isten-törvény beteljesítése eggyé tette a lelküket is. Valamikor gyakran tapasztalta ezt a sajátságos, kétszeres kegyelmet, hogy a tiszta házastársi ölelésben részesítvén testét, egyúttal lelke is gazdagodik. Megszépül; közvetlenné tárul; fölemelkedik csillogóan áhitatos magaslatokra... Könnyűvé válik minden, ami terhes. Lehet beszélgetni mindenről; még olyan kényes kérdésekről is, melyeket máskor óvatosan elkerülgettek, nehogy súrlódást támasszanak kettejük közt.

Leült a szokott helyére és szólott az asszonyhoz valami jelentéktelenséget. Éppen hogy az elégedett hangját hallja. Egyelőre nem nézett rá. Derüs ravaszkodással készakartan nem akart ránézni. Későbbre takarékoskodta azt az örömöt, hogy szemével is lelegelje az ő-okozta, Istenáldott vígságot.

Dóra melegen válaszolt neki és elfogulatlanul, a kérdésen felül is bőven beszélt.

Hanem a hangja..?

Miklós félighunyt pillái rezdültek egyet.

Átfutó kis rosszérzést érzett.

Mintha csupáncsak készséges, de nem olyan lenne ez a hang, amilyet a történtek után várt! Nem egész... Nem árnyalatokig olyan...

Eh, képzelődött!

Ismét elindított egy örömlobogózott kis szó-hajót. És: megint az előbbi ütközést érezte! Azt a parányi csalódásfélét... Valaminek hiányozását...

Már nem tudta a nyugtalanságát magyarázatokkal elaltatni. Lelke bizonyosságra szomjazott. A harc jutalmát kívánta. És azonnal.

Felnézett. S az asszony hangjával együtt, egyetlen aggódalomteljes szemtárulással, a beszélő ajkait, arcát, egész valóját magábanyelte.

Dóra nyugodt volt, madonnásan mosolygó, anyásan körbefigyelő, nyájas és szelíd. De: vígság..? De boldogság..? De az övével-egy megváltottság..?

Mindezeket igazán nem lehetett rajta felfedezni. Sőt!

Amint közelebbről fürkészte — s most már ijedtretágult és kicsit rosz-szúrású tekintettel — fogadni mert volna rá, hogy mégis jól gyanította az előbb. Felesége arcán rőtes pir derengett...

Ez: sírt?!

Lehunyta a szemét. És ekkor belül, a mellét feszegető életének, megharcolt sikerszomjas lelkének mélyéből tisztán, világosan hallhatólag, valami tompa, tégla-omló dübörgés hatolt fel hozzá. S minden jótakaró, hálára, Istenre, családra lángoltatott buzgalma alól egyszercsak egy süvöltő, jéghideg fuvallat fütyült

ki. Dermesztő józanságával mellbelökte. Csontig borzogatta. És egycsapásra lefagyasztotta összes reményeit.

Mégegyszer felvetette törtfényű szemét. A rázuhant földtől félig már eltemetett ember iszonyodó erőlködésével próbált volna megkapaszkodni valami cáfolatban. De a cáfolat nem volt sehol. A rőtes foltocskák ott égtek a „megváltott" asszony szemei körött.

Aztán maga sem tudta mi történt, hogy történt. Fényes-feketét fordult vele a világ; a közös családi asztal. Hirtelen lakott jól. Nem az ételekkel; azokhoz még hozzá sem nyúlt. Az életével. Egész jóság-vágyával. Jövendő terveit felökrendezve, — a torkán, — a vonagló agyán túl lakott jól.

Gombolyagba gyúrta asztalkendőjét, hangosan durván rúgta vissza a széket, a kendőgombócot odavágta és valami robbanva támadt, leküzdhetetlen, borzalmas indulattorlódásban, rázkódtatva dörrentette be hátamögött az ajtót.

— Egyetek! — üvöltött. — Egyetek, a mindenségit ennek a keserves világnak! Egyétek meg az én pecsenyémet is! Az életemet is! De elrágjátok!? Megegyétek!?

Olyan volt mint egy felduhajodott részeg, vagy mint az egypercről másikra megtébolyodott őrült. Fogait csikorgatta. Fejét öklözte.

— Hát mi... mi ez!?

Míg oda sem hederített erre a nyavalyás asszonyra, addig utánajárt. Szökdösött. Mióta meg minden tettében egyedül őt nézi, lesi a kegyes kedvét: sírásnak dűl! Hát mi a lánggal égő, kénköves tüzes gyehenna kellene neki!?

— ... dobok előrenden való hivatalt, nagyrament rangot, férfi-indusztriát — igen, igen! — egy királynőt dobok érette magamtól, leteszek mindenről, mindent áldozok neki és most meg búnak indítja az orrát! Vesszek meg, ördögök szánkázzanak a lelkemen, ha egy árva szót is értek az egész rébuszból, aminek asszonyállat a neve! — fulldokolt. És egy percre sem

állította meg, hogy ugyanazokat a dolgokat hánytorgatja fel — nehéz áldozatokként — melyekkel szemben éppen Dóra aggodalmaskodott, míg ő olyan hetvenkedve vállalkozott rájuk, hogy puszta fölemlítésükért is majd nekitámadt a feleségének... Nem, nem latolgatott, nem értelt többé semmit. Káromkodott. Tajtékzott, dühös csalódottságában. A szenvedély kihámozta úri köntöséből a lovagi finomkodásait, túlrövidkeletű műveltségét, mely nem tudott még elég igazi énje lenni ahoz, hogy a saját belső sérelmei ellen is védelme lehessen.

A nádor, az országelső, ragyogó méltóság eltűnt. Nem maradt ott csupán az előcsalt, fölingerelt, mezítelen barbár; nyers apáinak fia: egy darab megontott, verejtékező és rángatózó hús.

Hosszú időbe telt, míg a pogány ménkőmondásainak végükszakadt.

Akkor az ajtóhoz cipelte zúzott tagjait és zárjára fordította a kulcsot.

Csak most emelkedett ködös agyáig a gondolat: milyen ezer-szerencse, hogy nem nyitott be senki..! „Békéltetni"... Talán ölt volna! De ezentúl se... Ma senki se tegye be a lábát ide! Hagyják kínjára, mint a falkából kiüldözött aporkant! Hadd dúrja maga körül tört agyarával a reményeinek legázolt bozótját! Csorgassa el a lelke fekete vérét, egyedül!

Vacsora-csengő?

Nem mozdult. Tomboló keserűsége addigra hideg, rossz, únott haraggá omlott.

— Felőlem most már..? — gondolta.

És hagyta fokonkint ráterülni a sötétséget, — a tunya, gondolattalan álmot.

Hanem azért éjféltájban mégis felkelt.

Arra rázkódott, mintha most igazán koporsóban feküdnék és nagytömegű, súlyos testével, messzi hullabűzlően rothadna. S benne a pusztulásra lökött lelke...

Élet..!

Belesajdult, hogy nagyotakaró rajongásában ezt a nevet adta ma a feleségének.

— *„Élet..."*

— *„Élni jó . . .“*

Oh, ha valami csuda mégis megmenthetné azt a gyönyörű, napsugaras napját! Azt az ő előbbeni, szebb, jobb, bizakodó énjét!

Valahol mélyen bent úgy könyörgött hozzá egy forró hang, hogy ne ejtse el magát! Ne merüljön el a megváltoztathatlan végromlásban!

Az ajtóhoz tapogatózott, megnyitotta egy kicsit és nyitva is hagyta.

Szomorú, beteg, üres szemeinek tátongó mélyéből figyelt előre.

No ha *„Élet“*, ha igazán az, akinek abban a villámcikkázásnyi megvilágításban látta, akkor most jöjjön be! Jöjjön be ebbe a koporsóba! Rázza föl! Leheljen bele új harcos erőt! Váltsa meg most ő ebből a halálnál rosszabb halálból! Ime nyitva az út. Ő a részét utoljára is, képességén felül is megtette.

Azonban nem jött senki.

A reggel lánchúzós lassúsággal vonta föl vedrét az éjszaka fekete kútjából. Szétcsordította átlátszó levét.

Fölkelt s a mind-egyforma napok gépies mozdulataival felöltözött. Érzéketlenül kivitték a lábai.

A reggeliző asztalt terítve találta.

Leült.

Csak utóbb hatolt szemébe az észrevevés, hogy a gyermekek eltüntek. Dóra hiányzik . . .

Késve került elő. Tömjénillatot árasztott.

Nem magyarázkodott neki. Odalélegzett felé egy halk „jóreggelt“, amit az asszony viszonzott. Legott, túlbuzgón viszonzott. A készségén templomszag érzett. Már nem piroslott ugyan a szeme körül, de halvány, szinte élettelenül fehér volt az arca.

XXXVII.

A napok muladoztak. A fiatal nyár delelő pompájában teljesedett ki. Minden fogant, érlelődött. A bő termés reményétől feszengett az egész természet. Csupán a gorjáni kastély fölött lengedezett a koraőszi enyészet hangulata.

Miklós úgy járt-kelt a kipusztultkedvű házban, mint egy lábrakelt, nagy, barna, temetkező rög. Sötét és lefogyott arcára most már sohasem sütött ki a derü. Szemei közt mindig ott honolt az a mély ránc, melyről nem lehetett bizonyosan eldönteni hogy csak egyszerűen a gondolkozásé-e, vagy pedig a vérébe átment és állandósult haragé.

Az építkezés előkészületeivel fölhagyott. Elküldte a kőszegőt. A számadásokat elzárta. Ahol lehetett, nyomta a fejébe a süvegét s ment vadászni, olyan csudálatos vadászatokra, melyekből - - - sohasem került haza zsákmány. Általában rövid kis időkre látták otthon. Akkor is csak köszönt — lehetőleg már jó messziről — és eltűnt a barlangjában. Délben-este kijött az asztalhoz. Nem kiabált. De nem is igen beszélt. Szórakozott gyász-arccal turkált az ételekben, odanyomogatott ujjavégeivel fölszedegette a morzsákat a terítőről és ment.

Persze a feleségét sem ostromolta többé. Annak az egy bolond fellobbanásának emlékét is legszívesebben kimarcangolta volna magából, mint medve az oldalábatört nyílvesszőt. Néha a szó szoros értelmében pirult. Olyasféle önundort érzett mint holmi hajadon, akinek folt esett a tisztességén. Mint aki elbukott...

És mint aki a saját tisztasága elvesztésén fölül - - - *valaki más ellen is* súlyosan vétkezett . . !

Igen, ez a meghatározhatatlan tárgyú *bűntudat* volt a legigazibb neve annak a sajátságos érzésnek, mely olykor meglepő erőre kapott benne és tompa szaggatásaival mondhatlanul kínozta, épp: mivel nem lehetett rá magyarázatot találni. Mert hiszen akármennyire elvakította is a keserűség és csalódás, azt azért az elfogulatlan esze kevés maradékával sem vonhatta kétségbe, hogy akit magáévá tett: az az esküdött, tiszta, Isten-ember előtt törvényes felesége volt! Az a nő — pontosan ugyanaz! — aki által hajdan az égi kegyelmek legcsudálatosabbjában részesült, — aki révén a lelki-testi megtisztulás és fölemelkedés együttes, gyönyörű állapotát megismerte s aki még alig pár napja is okozni tudta ezt neki. Hát akkor: hogy . . ? ! Hát akkor: mért . . ! ?

Nem értette ezt a megfoghatatlan változást, ezt a rázúduló beszennyezettség-érzetet és nem is akart fölötte gondokozni. Viszont azonban teljességgel nemgondokozni sem tudott! Az emlék a legjobb esetben elodázódott, de meg nem semmisült. Időnkint bele-belevágott és megkínozta. Ilyenkor ugyanaz a borzalmas idegenkedés, — ugyanaz a felrobbanó belső ellenkezés rázkódtatta meg, mint hazajöttekor, ha Dóra véletlenül, vagy készakartan hozzáért. A keze hirtelen ökölbe-rándult és belsejében egy kurta pillanat alatt a legbámulatosabb események játszódtak le. Lelke akaratán kívül két szélsőséges, hatalmas erőnek, — két bőszülten összerontó küzdőfélnek lett csatatere. Egyikőjük volt a megpattanásig feszítő inger hogy üssön, — másik az ugyanolyan heves tiltás, hogy ezt tennie nem szabad. Mindkét fél egyenlő esélyek és kockázatok mellett indult. Összecsapásuk árát azonban kivétel nélkül ő adta meg. Reszketve a feszültségtől, lihegve és verítékezve került ki a garázda vendégjárásukból.

És mind e titokzatos vívódásain felül, még a férfigőgje is szenvedett!

Következetlenséggel kellett vádolnia magát . .

Ő panaszolta Dóra lelkendezéseit s aztán - - - ő

lelkendezett! Sokallta bizalmaskodó érintgetéseit s aztán - - - ugyanő ígért hetet-havat, kösöntyűt, selymet, bársonyt, hogy csak az asszonyt megejthesse . . !

— Mint egy kerítő! — tapogatta a fejét.

Hát hogy tehette ő mindezeket! Hogy lehetett ezeknek a dolgoknak, melyeket most olyan tűrhetetleneknek ítélt, éppen: az elindítója . . ! És: valóban . . ! A történtek után mint vélekedhetik felőle Dóra is!?

Első napokban várta, hogy az majd szóváteszi a lehetetlen viselkedését s erre a gondolatra a lázadásnak egy ujabb hulláma és a rémület kétségbeesése remegtette meg. Egyetlen olyan mentőötletet sem talált, mellyel a szertelenkedéseit valahogy megmagyarázhatta volna. Mikor azonban az idő múlt és Dóra nem jött és csaktovább sem követelt tőle számadást, akkor meg egyszerre a dolgoknak ez a fordítottja kezdte lázítani. Akármennyire lezártnak és elveszettnek jelentette ki maga előtt az életét: bevallatlanul mégis egyre várt valami külső fordulatot. Akármennyire tudni sem akart bizonyos dolgokról Dórával kapcsolatban, mihelyt tehervállalásról volt szó, azonnal osztályos feleségének érezte és hibáztatta őt, amiért így semilyen irányban sem mozdul s a legcsekélyebbel sem adózik hozzá, hogy ő látszólagos életét legalább valamilyen látszólagos alapra fektethesse, — hogy végleges itthonmaradásának valami — bármi! — formát adhasson! Nem. Ez csak jár-kél divatjukat-évült ruhákban, színehagyott arccal, pince, padlás, konyha, meg kamara közt!

— Mint egy cseléd! — fröccsent legott az újabb keserűsége. — Mint egy háziállat!

Mintha nem tartana neki elég ki- s bejárót ahoz, hogy ő meg úrnő legyen! Magas polcát megülő, hozzájaillő asszony, akivel a búzanyomtatáson és gyermekpelenkákon túl is lehessen szótváltani, — legalább egy-két azonos érdeklődési területet: közös elfoglaltságot találni!

Solymászat?

Lesheted, míg ez neked lóra ül!

Politika?

Nem is konyít hozzá! Megkotlik, mint a szürkebabos házi-tyúk és egyre ott kapirgál a fészke körött!

Ugyan, hogy is láthatta olyan magasztosnak ezt a nagyon röghöztapadt, kicsinyes, vidékies, kispolgári gondolkozású teremtést ő, a polleált eszű, az udvartjárt, a nagyvárosi férfi!? Hol volt a szeme!

Elragadta egy döre fellobbanás!

Csak így tudta magyarázni.

Most mikor az elragadtatás hályoga lejózanodott a szeméről, most bezzeg másképp látta! Úgy látta, az érette hozott áldozatokon keresztül; mérlegre téve, hogy mekkorát áldozott és tulajdonképpen hát: kiért?! Mit is kapott cserébe? Azzal a szemével bírálta, melyet az otthagyott Anjou-lajosi udvar csiszolt nagyigényűvé, — mely előtt mindig legválasztékosabb pompájukban mutatkoztak a dámák s vetekedtek egymással csin, jómodor és finom kellemetesség tekintetében.

— ... ez meg írni-olvasni sem tud! — komorlott. — Pedig előrenden való kisasszonyokat zárdákban ugyan megnevelik! A váradvelencei Anna-apácák deákul is megoktatják őket!

Igazság szerint általában nemhogy a nők, de még az ország főurai sem értettek a betűvetéshez s ezt ő is jól tudta. Csak most nem akarta tudni; mert alkalmatlan lett volna, hogy erre gondoljon. Azokra a nőkre gondolt inkább, akiket itt-ott a férfiak újkeletű, humanista-ízű szellemfitogtatásaiba is bele hallott csipogni s mert tagadhatatlanul néhány ilyen is akadt, nyomban azt követelte volna, hogy az ő gorjáni felesége is e kevés kivételesek közé tartozzék! Lenne legkülönb! Állna első rápillantásra minden összehasonlítást! Szépségben; amit jószerencsége meg is adott neki, csak elhanyagolja! Előkelőségben; magasröptű társalkodásban; könnyed vígságban! Tartogatna napról-napra új meglepetéseket a szemének; fülének; minden érzékének! Nem ez lenne a hitvesi kötelessége vajon? Főképp most, mikor ő, az ura, ennyi lemondás árán hazakerült?

S mit tesz ehelyett!?

Ha könnyek nyomait nem is tudta többé fölfedezni az arcán, de viszont egyéb, kedvére szolgáló jeleket sem. Ahelyett, hogy neki akartan sem, ne is lehetett volna más nőre gondolnia! Vagy ha már megesett a baj, hogy hódította volna őt vissza! Törülné ki diadalmasan még az emlékezetéből is azt a másik asszonyt, akit ő sem akart helyette a szívébe ültetni, mert hisz' akkor mért jött volna hozzá?

Érezte hogy annak a «másik asszonynak» végiggondolásába nem lesz tanácsos belemennie, — hogy a puszta emlék-átröpülésébe is egész valója belesajdul, ezért hát szétkeresett a szemével hogy valami akármi foglalatosságot találjon, ami a tépelődéseitől megmenthetné.

Először önkéntelenül a fegyvertartójára nézett. De „vadászni" ma igazán nem mehetett. Déltájban vihar támadt. Kavarta a port. Csavarta a fákat. Villámlott. Dörgött. Majd meg lezúdult a zápor. Azóta lecsöndesedett ugyan, de egyforma állhatatos zsinóresővé csökönyösödött, amiben gondolni sem lehetett kintlételről.

Mit tegyen?

Fogoly.

Szemrehányó pillantást lövelt az ablak felé, melyen át a ráfeszített lantorna élhetetlen, sajtszínű világosságot szűrt. Aztán nehézkesen a tékásszobájába nyitott és kihalászta az urbáriumos könyvet, melybe jobbágyainak éves tartozásait s a falu bírájának járó adózásait szokta bejegyezni. Egy Szent Márton és egy szentmihálynapi ellenőrzéssel úgyis hátralékban volt már s bosszankodva gondolt arra, hogy a ravasz parasztok ezalatt talán meg is rövidítették.

Mire volna az ilyen fertelmes idő, ha nem az efféle munkához?

Nagy derékropogtatva nekiült és elkezdte a lapokat forgatni.

*

Alig levelezett azonban egyet-kettőt, mikor az ajtaján kopogtattak.

Azt hitte hogy az inasa hoz be valamit; talán egy tányérka boros fügét; (mert elzsírosítani, ahoz értene az az asszony!) Vagy — gondolta — a szomszéd urak egyikétől érkezett üzenet. És félvállról odamorogta az engedelmet.

De olyanvalaki lépett elő, akit álmában sem gyanított! Szerényen, sápadtan, komolyan és eltökélten: a felesége...

Érezte, hogy lassudik meg ereiben a vér. Hogy áll meg benne mindjárt az ütő. A megdöbbenés bűvöletében moccanni sem bírt. Csak a pillája tárult egy kínos-nagyot s aztán a tekintete bágyadtan függvemaradt.

Szent Isten! Ez az asszony: itt..?

Ez-az-asszony..?!

Igen.

Kívánta, hogy venné ki részét a sorsából valamilyen cselekvő módon, most hát ittvolt. Minden valószínűség szerint azért, hogy ezt tegye. De mióta meg ittvolt, ez egyszerre olyan szörnyűségesnek, olyan baljóslatú dolognak tűnt föl előtte, hogy nem tudta magát beletalálni. Nem tudta kúszált gondolatait a bekövetkezhető fejleményekre összekapkodni.

Dóra azonban mintha észre sem vette volna a megdöbbenését.

Egyenes léptekkel előrejött, kifordított a nagyasztal mellől egy széket, szembetolta a dolgozóasztallal s egy gyors, kérdő pillantás után leült.

Mindjárt meg is szólalt:

— Zavarom bár kigyelmedet, mégis ide kellett jönnöm. Enélkül bátorságos conscientiával nem lehetnék. Meg kell mondanom, hogy---

Egy kicsit elakadt. A feszes fűződereka pihegőn járt föl-alá.

De sietve továbbfolytatta:

— ...meg kell mondanom, hogy bárha nemösmert okon is, én azért nagyon rászolgáltam a mult-

kori kigyelmed haragjára. Bocsánatkéréssel tartózom. Idők óta gyötör.

Miklós egy bizonytalan mozdulatot tett.

— Te! — fakadt ki most egyszerre a száján, mintha csak ez a beleszorult mozdulat akadályozta volna eddig abban, hogy hangot adjon. És - - - mintha nem is ő szólt volna . . ! Mintha nem is szó lett volna az a kiadott hang; hanem egy csomó aludtvér . . .

— Te! — ismételte hitetlenül és zavarodottan bámult. Bámulta az asszonyt, hogy igen-t bólint. Elhalványodik; és mintha küszködő vonások futkároznának az arcán . . .

Nem értette. Az egész bocsánatkérését sem értette.

Hát megemelte a szemöldökét és még mindig tollal a kezében, töprengőn, fürkészőn, előbbrehajolt.

A dolog azonban így sem sikerült. Gondolathajszákban agyoncsigázott szelleme képtelen volt annyi összeszedettségre, amennyire itt most szüksége lett volna ahoz, hogy mindent felfogjon.

— Majd ezentúl . . ! — gondolta. Megpróbál jobban figyelni.

De egyelőre ezzel az elhatározásával sem ment sokra. Dóra legközelebbi szavai:

— „Ha nagyságod kegyelmessége . . !" — éppoly kevéssé gyujtottak benne világosságot, mint a megelőzők és mint az a különös, töredelmes meghajlás, mellyel az asszony ezeket a szavait kísérte.

— Csak kiderül? — hunyorgott.

És rácsüggesztette fáradt fejét.

Ki, kiderül. Sőt el sem kerülheti a megvilágosodást! Mert íme Dóra meghajtott dereka megint emelkedik, a belső küzdelem vonásai közben eltűntek arcáról, ismét az előbbeni elszánt kifejezésnek adnak helyet és a szája beszédre idomul:

Vajon micsoda végzetes szavakra? És mit cselekszik azokra ő? Mi, — mi lesz itt mindjárt?

Zsibongó kíváncsiság-félét érzett. Mintha hangyák mászkálnának az elzsibbadt agya-velején.

Könyökére támaszkodott és várt.

S hallotta, ahogy Dóra folytatja:

— Emlékezhetik, hogy rövid nap egyszer odakint éjszakázott kigyelmed... kire nézve én igen aggodalomba borultam. Eszembejutott különös, jöttétől való nembékélhetése, melyet én nem is ügyeltem eleintén. Láttam háztól elmenetelét is és hogy úgy ment el - - - ki sem beszélhetem én azt, hogyan! Mint aki valamely legszörnyűbb cselekedetre készül fakadni! Nem leltem nyugtom. Kéztördösve széllyeljártam. Ide is bejöttem, magyarázatát venni az olyigen nagy elbúsultságának.

Erre az emlékeztetésre bár összerándult, de okosabb a hallottaktól sem lett.

Csak várt hát tovább, töprengőn és ahogy bámult, Dóra egyszerre feléfordította szép szőke fejét. Szomorúan, nyíltan, egyenesen belenézett az ő szenvedő szemébe.

— Itt is körülpillantottam, — bólintott. — Minémű nyomát kerestem, hogy mi keseríthette el úgy! Hogy attól tartóztatva alkalmaztatnám ezentúl magamat, ha Isten megsegítene és mégis..., visszahozná.

Megint elhallgatott és a szobában egy percre tökéletes, megállott csend támadt. Miklós is mozdulatlanul ült és csöndesen nézett. De belül a lelke mélyén hangos ostorcsattanás csattant: *„Most!"*

Világosan érezte, hogy a fordulóponthoz érkeztek. Mindjárt megtud mindent... Ami eddig volt, az csak bevezetés.

Hanem ez a bevezetés..!

Nagy barna teste megremegett. Érezte hogy a vér egy heves lökéssel forrón sistereg szét az ereiben és aléltan szívárog vissza.

Úristen!

Mi jöhet itt!?

Azt zavarodottságában is, Dóra belépésének első pillanatától gyanította, hogy valami mellbeverő, valami egészen ünnepélyesen nagy rossz. De amit meghallott, arra mégsem készült.

Dóra most már sietve, lázasan kezdett beszélni és közben a dolgozóasztal melletti zugba mutatott:

— ...egy csomó összegyűrt papirost láttam ab-

ban a sarokban. Balgyanakodásomat ösmerve — mely nekem elég szívszorulásomra szolgált! — megértheti azon kívánságomat, hogy a kigyelmedet legutoljára foglalkoztató gondolatait rögtön megismerjem. Nem volt ebben meghigyje, semmi ízetlen kuktálkodás! De azért mégis jobb lett volna mint hóvalfedett vesszőszál várnom időknek fordulatját, semmint erre a vizsgálódásra adnom a lelkemet! A kigyelmed jóindulatja..! — pillantott fel utoljára, mintegy erőtgyüjtőn. Aztán sietve, sápadtan, egylökésre befejezte.

— Azért sírtam akkor engem-ölelő karjai közt, mert az Asszony királyné asszonyunknak íródott az a levél. Elolvastam, mindent tudok.

No most hát elérkezett a megvilágosodás. Lecsapott a villám. De az igazi villám sem üthetett volna ennél nagyobbat.

A toll kifordult Miklós kezéből.

— Hiszen... te nem tanultál olvasni! — rázta ki belőle egyszerre a rémület a hangját is, meg azt az egyetlen menekülő gondolatát is, melyben — talán! — még megkapaszkodhatott.

Dóra azonban csöndesen ingatta a fejét.

— Nem tudtam, jól mondja. Hanem valahogy nem is kezdettem én ezt rendjénlevőnek érezni! Kigyelmed akkora főrang! Országelső. S időnkben lassankint asszonyok közt is elhatalmaz már a tanulmányosság! Hát hogy így Miklós előmenetit is jobban ügyelhessem és mert harmadéve Margitát is leckére befogtam, mindig odaültem holmi öltögetésekkel, mikor gyermekek a prefektusukkal tanultak. Margita mellett ellestem a betűvetést, olvasást, — aztán Miklóstól is csak ragadt! Retorika... Astronomia... Geografia... Nem boszorkányság éppen! Letehetném az egzámént, kegyelmed! — jelent meg egy bús-kérkedő kis mosoly az ajkai körött. — Mikorra egész elkészülök: erre a legközelebb hazajöttére tartogattam a dolgot, meglepetésül...

No ha meglepetést akart szegény asszony, abban ugyan nem esett hiány.

Miklós mint aki megbénult.

Próbált volna felelni valamit, de éppenséggel nem jutott eszébe, hogy mit. Mit is kellene mondania..! „Ilyen" esetben..! Ilyen minden elképzelést felülmúlóan gonosz esetben, mikor kívül és belül minden recseg-ropog, — mikor mindjárt elönti majd az áradat, — mikor menthetetlenül és ezúttal örökre el fog sodródni attól a parttól, melyben az élete horgonyát valaha meg akarta akasztani.

Járt seregek előtt; ellenség előtt. Viselt számtalan lovagi duellumot s hordta olvasatlan sebforradásaikat a testén. Sohasem félt. Most, most először tapasztalta hogy a szívét megragadja valami szorongás. Hogy rémül. Fél föltekinteni is.

— „Mindent tudok!" — kongott a fülében.

Ráhunyta pilláit:

— Igen...

Aki azt a meggondolatlanul eldobott írást elolvashatta — elolvasta — az tudhat is jól mindent. És ebben a tudásában nagyobb szörnyűséget is bocsáthat reá, mint volna seb, halál! A lovagi halál; katonahalál. A minden méltóságából kivetkeztető: megszégyenítést... Kirekesztését abból a menedékből, melyet ő a veszedelmes útjakereszteződésénél igenis jól ismert föl abban a döntő pillanatban, de aztán hálátlanul, szinte téglánkint, napról-napra le is bontott. Meg nem becsült.

Most egyszerre értett megint mindent. Értette Dóra könnyeit; egész viselkedését. És most először látta önmagát is végig, teljesen világosan... A feleségétől való idegenkedésének valódi, legbelső okát... Szeszélyeskedését... Igaztalanságát; ahogy bajaira mindig mások hibáztatásával keresgéli a magyarázatot... És orvosságukat is mindig külső dolgokban... Nála merőben szokatlan és hozzá annyira nem méltó italozásokban... Tespedésben.

Látta cselekedeteit, azoknak belső szövevényeit, családjára való kihatásait s olyan megbocsáthatatlanoknak látta őket, hogy ettől az élete mélyéig ható tisztánlátástól egyszerre még a szorongása is elmúlt.

— „Egyház és világ szemében egyaránt főben-

járó bűn..." Igen: bűnhődni..! — zökkentek le a gondolatai, mint mikor zátonyra fut a csónak.

És fáradt lelke elbocsátotta az evezőt. Nem viaskodik tovább! A történtek után az ő számára ez az egy teendő marad. A vezeklés... Hogy állja összeszorított fogakkal, helytelen tetteinek összes következményeit...

Nem tagadott. Nem is vígasztalgatott. Csak nézett betegül, elgyötörten a feleségére és várta hogy nyíljék a végzetes zsilip: az ajka... Öntse el a vád; szemrehányás. A becsmérlés. Toszítsák mentől előbb az immár kikerülhetetlen vesztébe.

Értelmetlenül bámult mikor Dórát átnyúlni látta az asztalon. Abban a kábult állapotban mely leigázva tartotta, el sem képzelhette hogy mit akarhat. Csupán mikor az a keskeny kéz biztos tájékozódással meglelte az övét és — nem visszatetszőn, nem magakelletőn, nem asszonyi voltára emlékeztetőn, hanem ellenkezőleg szinte férfias-szilárdan — belekapcsolódott az ő kezébe, csak akkor rázkódtatta meg egy tetőtől talpig nyilaló, — egy gyönyörű, — egy majdnem elszörnyedéssel határos sejtelem.

Fölvetette rémült szemét s tekintete kérdően, lázasan ráégett a Dóra halvány arcára. Aztán le is siklott megint, mintha képtelen lenne elhinni azt, amit látott és tartósan elviselni azt, amit hinni sem mert...

Pedig mégis úgy volt. Mégis jól látott. Az asszony: mosolygott..!

Engesztelékenyen símogatott a hangja is:

— Nem élhettem házában tovább a lopott titokkal, mint valami tolvaj. Így. Most oztán mindent tud. De arra kérem kedves kigyelmedet, vegye elég megtorlatásnak a multkori haragját! Ne büntessen tételyezve avval, hogy túligen maga is bánkódjék! Mert ...kit édes kigyelmed abban a levélben megírt, csak próbáltatás Istentől, nempedig bűn. S ni, hogy meglátogatottságában nagyságod a csáboknak ellene állt, — szívében mindjárt énfelém fordult! Hiszen kinek

kigyelmed azon vallomását megadta, arról nem gyanít semmit is! A levelet a kigyelmed nagy-nagy iránt amvaló jósága nem hadta expediálni.

Igen, még jóságról beszélt a jóságos, hogy Miklós azt sem tudta, vajon álmában hall-e, vagy ébren.

Mégis, álom volt az inkább, ott az esős nyárdélutáni homályban, kéz a kézben, két komoly kék szem bentről kigyulladt lámpájának megvilágítása mellett! Itt magyarázatot nyert minden kétség; szebb színt — szép színt — minden esztelen szeszélyeskedés. Nem hogy bűn: egyenesen erény lett azokból a fonák tettekből, melyekkel a zaklatottlelkű ember hazajötte óta vádolta magát s melyeknek emléke olyan súllyal görnyesztette, hogy a fejét is alig bírta tőlük emelten tartani.

— Bűn..?

Dóra csak mosolygott és fogta szilárdan a kezét.

— Nézze, így értse kigyelmed, — mondta. — Ha madár száll fejemre és megérinti a hajamat: semmi..! El hagytam hogy szálljon. Ez a kísértés. Csupán ha engedem, hogy fészket rakjon fejem tetejére, ott ugyan megüljön, fiakat is költsön: ez a bűn. Aztán pedig — folytatta egy induló kis sóhajtással, melyet azonban legott elharapott — tulajdonlag hát mit is róna föl magának olyigen kigyelmed!? Férfi, aki országos állapota miatt távol kell éljen tőlünk. Asszonyát carnaliter cognoscere: nem képes. Nyugodalmának ily oltalmaztatására elégsége nincs... Vagyon ellenben bősége oly rettenetes magnificentiájú világi káprázatos dolgokban, hogy lépést lépvén varsába fogódhatik szegény lelke. De kigyelmed azoknak a bájolásoknak derekát is azért ugyan be nem adta! Könnyű ekecselésekkel, pákosztolásokkal — mellyek engem igazán fölöttébb alázhattak volna, hogy meglegyenek — a házassági hűséget ki nem csorbítgatta! Amitől időre megbódult, oly kies világi aranyos dicsőség, amit nem minden kétökrű gorjáni paraszt vihetne végbe! Királyi valóságos udvar, ahol asszony-tekintetekben is mindenféle állapotok a leg-

csudálatosabban vannak elrendelve, úgy, hogy jobb inkább nem is mondani, semmint valaki azt nem látta, elhinni ne akarná! Egy királyné.. ! — suttogta borzongó álmélkodással. — Valóságos koronás királyné, akin a kigyelmed szeme röviden fennakadt! Szép; mívelt és mindőnk felett való asszony! Engem csak megtisztelhet, hogy tőle azért mégis énfelém fordult, aki szürke vagyok és kicsiny. És... én köszönöm is igen a kigyelmed hozzám nagy lehajolását s valamennyire tudok, valameddig élek, majd igyekszem rá méltónak lenni.

Úgy hangzott ez mint valami imádság. És Miklós ugyanazt az egyre növekvőbb, egyre parancsolóbb kényszert érezte is, mint néhanapján való nagy áhítat-fellángolásai közben.

A lába megcsuklott.

Egyszerre ott térdelt a felesége előtt.

— Tán nem is az fontos amiket mondottál, hanem ahogyan mondtad! S hogy így megmutatkoztál, te Istennek csudáravaló szentje! — suttogott betegen a boldog felindulástól. — Ez volt amit kívántam s te eltaláltad! — vetette föl ittas elragadtatással a szemét. — Jöttél mint saját erődből minden gáncsomat elseprő; legkülönb; mint magadnál-fogva győztes és mostantól már örökös örökétig legyőzhetetlen! Másodszor mutatod meg jó utamat! Másodszor tartassz fenn, az üstökömnél fogva!

— Négy szép gyermekünk.. ! — derengett mélázó szemmel az asszony és ujjai anyásan rendezgették a Miklós verejtékes fürtjeit. Négy szép gyermekünk.. ! — ismételte csöndesen. — Nem bíróságot rendelt nekem mellettünk a Teremtő, hanem ha segíthetnék.. ! Elfogadja, szívem, a nyujtott kezemet? Meglássa, többre megyünk ketten! Ha összefogunk...

Nem lehetett hallani amit Miklós válaszolt. De nem is a szó volt itt most lényeges. Az az önkéntvaló mozdulat, amivel a megváltott ember maga vette kezébe a felesége sokszor megpanaszolt kezét. Ahogy felkeltek. Ahogy szolgát sem várva, meggyujtották a

mécsest az alkonyodó szobában, a Szent Család képe alatt. S ahogy a képről lesiklott, összetalálkozott a tekintetük. Reménység, fogadalom, hála: minden bennevolt ebben a tekintetben. Néma, de gyönyörű, de erős szövetség.

Miklós elragadtatása csak lassan bírt szavakba oldódni.

Fojtott hangon mondta:

— Milyen jó hogy mégis a jóság győzedelmeskedik! Nem pár libbenő fodor! Idegen mosoly tetszetős pirja idegen asszony arcán! Ügyeskedő jubilírek csillámló míve: néhány gyürű, kösöntyű..! Talán hogy nem is igazi, csupán kölcsönvett illat... Tarka illusio... Az, az irtóztató lett volna, ha úgy kellenék tapasztalnom hogy hiábavaló minden asszonyi derékséged, magam erős férfi-szabadkozása is: csak amazoknak van azért sorsunk alájaejtve..! Ezt te nem értheted. Én sem... kicsivel előbb. De most értem, hogy a mi privátus szerencsétlenségünkön messzi túl, ennek a tapasztalatnak szerezése lett volna legszörnyűbb. Rosszabb a megítélésednél is... In tali casu: valamennyi földön-lett, becsületes emberi dolgokban lelkem meg kellene hogy imbolyodjék.

— Igy... nem? — kérdett föl Dóra halkan.

— Nem. Igy nem. — válaszolt mohón a férfi.

S a szó végén mint zokogás, zendült meg a mélyről búgó hangja:

— Élni jó, de csak így jó élni. Rendelt közösségben; magunk becsülhetésében. És így, hogy az igazán érdemesnél lássuk a pálmát. Az Élet te vagy. Mégis hát jól tudtam! És be is jöttél ide ebbe a boldba, ami koporsó volt, mig te bele nem jöttél... a fénynyel. Engem megvilágosítani... A hathatósságoddal.

Nem folytatta. A szava elcsuklott. Megreszketett egész hatalmas teste. Aztán utoljára, mégis, átszakítóan, ellenállhatatlanul, felkiáltott:

— Mindent tudok most már! És Isten ne legyen Istenem, rám törvényt ne lássanak, pallossal torkonverjenek, fejem országúton úgy üttessék le, ha sok

szep kegyelmes beszédedet és jóságodat valaha elfelejteném!

— Ne.. !! — sikoltott az asszony s a keze felrándult, hogy betapassza az ura száját.

De elkésett a mozdulattal.

Erre szégyenkezőn és zavartan lebocsátotta a kezét.

— Igazis.. ! Mondhatja! Bízvást teheti, — bólintott. S az ajka lassan mosolyra húzódott. A szíve azonban még percek mulva is riadtan vert és a homályban szinte világított arcának sápadtsága

OSZK

XXXVIII.

A gorjáni kastély kapujához mestert kellett hívni. Annyit húzták-vonták mostanában az emelcsőt, hogy kikopott a sarokvasánál. Egyik vendégjárás a másikat érte. Hol vadászat címen, hol a bőséges családi név- és születésnapok ürügye alatt, majdmeg a ménesbe kerülő új „gyermek"-lovak — csikók — versenye végett járták a szomszédos kastélyokat a kengyelfutók: invitációval. Alig tért haza az első kibocsátású szolganép, a lovas „jargaló" máris felült, nehogy a másodszori hívás elmaradása végett elmaradjanak a látogatók is!

A vendégeket Dóra hívta. Három olaszországi szakácsot is fogadott hozzájuk, akik mind csupa fejedelmi udvarokban szolgálván, értettek a legfínomabb ízléshez és öreg ezüsttálakon olyan fortélyos ételeket küldöztek fel az asztalokra, hogy az úri nép szinte odalett csudálatában. Egyik pástétom például a gorjáni kastélyt ábrázolta. Sáncárkában folydogált a gyenge lemoniás ázalék s benne még élő aranyhalacskák firkoltak. A pástétomvár gyümölcsöskertjében zöldlombosan álldogáltak a fák és színes gyümölcsök függtek rajtuk, melyeken meg nem látszott a talmi. „*Ad vivum*" hatott az egész. Sőt a bástyák is ki voltak csinálva a tálon, a fennvirrasztó porkolábbal együtt. Más ételneműekből szarvasokat, őzeket alakított a konyhafőnök, de úgy, hogy megszólalásukat várhatta az ember. Görlicék a fákon rendesen üldögéltek. Ami pedig a mesterséges virágféléket illeti, azokhoz szinte vétkellett hozzáérni az ujj, lévén hogy kanálon, késen kívül, a villa még nem volt használatban. Egy nád-

mézzel égetett dióstorta bálazó urfiakat és kisasszonykákat ábrázolt, akik vídám lefejeztetésük előtt keringtek is egyet a tálon, valami beléjük rejtett ördöngős masina folytán.

De táncoltak az élő uraságok is, hölgyeikkel együtt, mert Dóra irányítása szerint azok most nem részegeskedésre és nem egyedül jöttek ... Legfőképp táncolt azonban maga a ház úrnője, aki igazi nagy dámák módja szerint tájékára sem ment a konyhának ilyenkor. Hagyta hogy minden mintegy önként teremjen elő. Ő meg csak azt nézte hogy lehető gráciával viselje azokat a szebbnél pompásabb főruhákat, melyek fölött reggeltől éjszakáig vásott a törökországi „varró-bulyák", — gyöngycsepegtetők, habarnicamívelők, skófium-hímzők, paszományvetők és gombkötők dereka. Nem egy e ruhák közül magában is megállt a padlón ha letették, olyan merev lett a kelméje a beledolgozott vontarany fonalaktól és gyöngyöktől.

Eredetileg a Garay lányocskák részére szövődtek ezek a pazar szövetek és a szorgos munkáshad is az ő kelengyéjükön szurkált eddig. De egy jeles napon az úrnő leállíttatta a szövőszékeket, bezárta a vásznasládákat, előguríttatta a féltett selyembálákat és saját szolgálatába fogta be a mívelőház népét.

Szeme olykor végigsiklott a nehezengyüjtött, kincsetérő anyagokon. Megrezdült mikor az olló beléjükszaladt, mintha ez testi fájdalmat okozott volna neki. Hanem aztán megint földerült és bátran, távolbanéző tekintettel intett:

— Vágjátok csak! Ebből egy hosszúfarkas szoknyát! Emez itt fűzős deréknak lesz jó. Ez a rece előkötőnek. Pártaövet egész ezüstből akarok! Köves boglárt, bársonyszegélyt, állatszőrit el ne sajnáljatok semmitől! Kesztyűt is ugyan igazítsatok, mind aranycsipkézetes hímzettet, mind pedig hattyúbőr fedelűt!

Legyezőt strucctollakból parancsolt és úgy, hogy a szárában fortélyos kis ezüsttükör is legyen, melyben meg lehessen vizsgálnia magát. Hajfonadékul gyöngyfüzéreket vett elő és olyan fürtösen tűzette fel kontyát

a fő-leánnyal, — úgy megrakta ékszerekkel a kebelét, fátyolbavont karjait, hogy Miklós csak száját tátotta azon a tündéri változáson, amin az ő csöndes, szürke asszonya átment.

Szerette volna ezt neki meg is mondani. Hanem Dóra mindig kitért az ilyen bizalmas beszélgetések elől. Pajkoskodott; szinte bujócskát játszott az urával. Vagy az legalább így látta. Távolról sem sejtette, hogy ennek a dévajkodásnak mélyén is milyen rendkivül komoly-valami rejlik! Az ő: kímélése...

Érzékenyen rezdülő asszonyösztöne megsúgta Dórának, hogy „nagy fölfedezése" után merőben elhibázott dolog volna részéről ugyanúgy viselkednie, mint ahogy viselkedett, mikor még nem tudta a titkot...

— A közeliség, magam-kelletése csak visszariasztathatná azt a most még mástól foglalt lölket! — gondolta.

Ezért kerülte lehetőleg még a kézfogást is; hogy a legcsekélyebb testi érintkezésre se kényszerítse az urát. Ezért tért ki minden bizalmas tanakodás elől. Ezért vetett idegen vendégeket kettejük közé, mert csak így nem kiáltott, hogy tulajdonképpen - - - nehéz harcot vív. Szórakoztatja a megszállottlelkű embert; elvonja figyelmét s engedi nőni a távolságot közte és a koronás vetélytársnő között. De mikor látta hogy Miklós kezd fáradni, hogy keze megint rátévedezik a poharazgatásra, — mikor úgy tűnt föl neki mintha az ura egyre csöndesebbé és révedezőbbé válnék, akkor egyszerre fordított a dolgon. Tapintatosan szétrebbentette a vendégseregletet. A tervbevett építkezés jó ürügyet szolgáltatott hozzá. Ő maga kezdte szorgalmazni és annyiféle fejtörőt komplikált a munkába, — szándékosan olyan járatlanságot tanusított, ami előbb-utóbb föl kellett hogy keltse Miklós becsvágyát és kedvét.

Nagy virtuskodással fogott a dologba.

Mikor azonban ez a lángolása is lehűlt, sőt Dóra úgy találta, hogy kezd megint elzsémbesedni, hamarosan neki is elmúlt a kedve... Azt javasolta hogy hagyják ott egyszerűen a rendetlenné bontakozott és

lármássá lett kastélyt s míg majd ott a munkálatok most már maguktól is befejeződnek, költözzenek ki az erdei mulatóvárukba — a nyári palotába — egetváltoztatni. Erre szerinte a kicsinyeknek volt égető szükségük...

Annál a nagy befolyásnál fogva, mellyel utolsó emlékezetes beszélgetésük óta Miklós fölött bírt s melynél fogva az minden tanácsára hallgatott: nem talált ellenállást. Kiköltöztek. A nyaralóban aztán a csöndre ügyelt föl. Mert hiszen ujabb ötlete és Miklós sikeresen fölkeltett kedve szerint, annak ott „kemény" munkán kellett dolgoznia..! Össze kellett állítania családjuk eredetét, történetét, hagyományait, hogy ezek az adatok az udvarhoz terjesztődjenek és ősi címerük a most felkapott szokás szerint legfelső megerősítést nyerhessen.

— Hallám rebesgetni, hogy némely nemrég-lett nemesek idealant: gyönge származásúnak mondják lenni kigyelmedet, kik ha elnémulnának, fiai miatt sem árt! — bólogatott az asszony komolyan.

És bizony még attól sem ijedt meg, hogy az ura méregbegurult:

— Ki merészlett ilyen valótlanságokat orcázni?!

— Hozzám Palizsnay Jánostól csördült a hír. — felelt nyugodtan.

— A vránai harcos johanniták perjel-jelöltjétől?

— Attól. Egy kommandőr lovagtestvérük ejté el előttem, mikor Zárán át jűtest és a budafelhévizi, esztergami rendházaikba menést, béverte egyszer ide hozzánk a tél vihara. Roppantul kifagyott, farkasok megkergették és jó fűszeres megforralt asszúbort nemigen bírá nyavalyás.

— Eljárt a szája! Mi? — villogott Miklós.

Ő meg rábiccentett:

— Igen a'! S oztán ilyet mondott.

Egy csöpp lelkifurdalást sem érzett, amiért így kiadott a vránai vándorló papon. Idegen volt az neki; ez a lepusztult, drága, vívódó ember pedig a párja. Hogy csak lelket tartson benne, még ő szította tevékeny haragját:

— Hezzá kigyelmed! Reszeljen tormát az orruk alá! Vágja eleibük a szín igazságot!

— Hát a varas-fakadékos mindenüket nekik . . !

Miklós nyomban dolognak dűlt. Ő meg hordta elé a sok sárgult kutyabőrt, miszit-maszatot és segített gondülte képpel válogatni.

Most sehol sem volt rajta olyan külső asszonyos dísz, mint amilyeneket a bálakon, Miklós szeme-legeltetésére viselt. Sőt még hogy más nemen van mint az ura, az sem igen látszott. Jólillő, de egyszerű és tompaszínű gyapjúköntösében úgy hatott, mint valami fiú. Mint egy ügyes, értelmes famulus. Értett hozzá hogy a gyermekeit is távoltartsa, bár titkon sóvárgott utánuk a lelke.

— Hanem hát, — pillantott befelé — értük van ez is, valamiképp az előlük elszabdalt ruhák! Ma így vagyon harcomnak törvénye végettük s Isten a tudója, szívemnek nehezebben . . !

Különösképp azonban épp a gyermekei könnyítették meg az érettük való küzdelmeit. Ezek a már apa nélkül fölcseperedett, nagyszemű, komoly, mindenre figyelő kis emberpalánták bámulatos szolidaritással kapcsolódtak bele abba a titokzatos kölcsönösségbe, mely az anyával együtt munkálja az egyvérből szakadt család közös érdekeit. Nem mentek atyjukhoz, csak ha ez gödreibe hullott szemeivel mintegy keresett utánuk és csupán addig maradtak, míg szórakozottan elkalandozni nem látták a tekintetét.

Ez egyébként elég gyakori eset volt.

Miklóst megint fűtötte az új munka . . .

Elsősorban megrajzoltatta a leveles-deákkal ősi címerüket.

De a rajz sehogysem tetszett neki.

— Csak hat szorban tekergőzik a képen göthös kígyó, hogy inkább földi gilisztának tudnád! Holott jussunk hétszer s szép kövéren tekergőznie és akkor is azért a feje balra forduljon, koronát viseljen, szájában pedig országalmát, keresztet is tartson! Mi dolog ez ugye, hogy kukacnak láttassék, ami kígyó és hogy sisakdíszről pajzs-alakkal ellátott struccszárnyat, —

fosztánytakaróból is a két struccszárnyainkat eliktattad, öcsém?! — patvarkodott.

S ujból íratta a képet.

Hanem az másodszor sem sikerült.

— No most meg süldisznó lett a kígyóbul! — rázogatta a fejét. S addig rázogatta, míg kivette a deák markából a rajzoló vesszőt.

— Csak meglátom magam!

Ez aztán tetszett neki.

Vitte Dórához szakértelemre.

Az asszony szeme nagyra tárult. Keble örömtől hintált. Legjobb kedve lett volna az ura nyakába szökni s úgy magasztalni meg érte, hogy lám, az ő okos fejével, mi mindenhez ért..!

Óvakodott azonban.

— Országalmát kerekebbre, feszületet állóbbra venném, — mondta.

És úgy lett.

Miklós az asztalhoz ült. Majd az immár kiharcolt tetszéstől büszkén, fogott ujabb munkába. A régi közszereplésű Garákat foglalta rendszerbe, attól az időtől, mikor azok még egyszerűen csak „Drusma nemzetségének" nevezték a családot és János comesen meg István fián — a „királyi kardforgatón" — keresztül, le, egész hozzája. Levezette a familia nádori, báni, keresztúri, Botos, Hosszúbácsi és bodrogmegyei ágait, sőt a velük keveredett asszonyági rokonságot is. Néha órákon keresztül turkált az ódon iratok közt, míg a dereka belefájdult a görnyedezésbe.

Egy ilyen alkalommal Dórának is odaintett:

— Hagyd! Járja az eszemet valami..!

Arra a beszélgetésükre célzott, mely multkor az ő felcsattanó bosszankodásával és azonnal munkábadűlésével félbeszakadt.

Töprengő tekintettel nézett maga elé:

— Úgy rémlik, — szólt — kétesztendő-formán lehet, hogy az Úr őfelsége helybenhagyta a régi vránai perjel: Bello-Montei Raymund lemondását és rendtagok egyező választására most frissen megerősíteni készül perjelségében ezt a Palizsnayt. Igazából mink

eddig keveset törődtünk vele odafönt. De ha már ő így bolygatja, mégis tudnom szeretném, hogy ökigyelme hát melly eredetű!? Nem értessz ebben valamit?

Közben Dóra is abbahagyta a lomolást. Széket vont elő és leült távolabb az urától. Mire lehelyezkedett, addigra össze is kereste az eszében, amiket Palizsnayról hallott.

— Azelőtt nem is igen emlegették mifelénk ezt a familiát — szólt egy számotadó hivatalnok komolyságával. — Szegény népség voltak s úgy hírlett hogy még a nemességükhöz is kétség fér. Csak most hirtelen vetődtek így föl, mióta János urat a perjelségre emlegetik. Horváthyék is azóta hallatnak maguk felül.

Miklós arcán érdeklődés villant.

— János, a horvát-dalmata bán? — kérdezte.

— Meg a testvérei, Pál zágrábi püspök és Ladislaus. — bólintott Dóra. — Bánca nembeliek, — tette hozzá. — Amúgy Hericartnak is hívják őket, nem lévén egész átal-magyarok.

— Hát mi közük nekik Palizsnayval?

— Az, hogy unokaöccsei.

— Ú-úgy!

Miklós elnémult. Néhány percig mérlegelni látszott az értesülést.

Aztán felvonta a vállát.

— Csakmégis jó eredésűeknek kell akkor lenniök! — mondta némi csalódottsággal a hangjában. — Mert mint értem, fölötte kényes rend ez a johannita. Réguláik kikötik, hogy elüljáróik csupán főnemzetű és törvényes szülöttek lehetnek és az őspróba dolgában vajmi szigorúak!

— Hiszen..! — biggyedt el egy kis mosoly a Dóra száján. — Ami őszerintük éppen az eredésüket illeti..!

Legyintett és elpirulva félrefordult:

— Engedem a füleknek..!

Miklós azonban nem hagyta annyiba.

Lesoványodott arcán megint megjelent az érdeklődés.

Minthogy Horváthy János személye így beleját-

szott most a nemzetsége sérelmébe — de már csak annál a megmagyarázhatatlan idegenkedésnél fogva is, melyet egy idő óta a bán iránt érzett — mindent hallani kívánt felőle. Hadd tudja, hogy milyen szemmel nézzen rá ezentúl! Felesége itt élt a gorjáni birtokon, ez a birtok elég közeli szomszéd volt a Horváthyakéval, így okvetetlenül kellett hogy az asszonynak értesülései legyenek, melyeket ő éppenséggel nem tartott lekicsinylendőknek az adott körülmények között.

— Beszélj! — intett Dórának. S ez látva érdeklődését, nem is húzódozott tovább.

— Úgy terjesztik a Horváthyak, hogy... királyi vér folydogál bennük.

— Királyi! — hökkent hátra Miklós. — Királyi..! — ismételte hüledezve. — S nó ugyan miféle!?

— Anjou.

— Tám megháborodtak!

Dóra könnyedén vállatvont, mint aki nem tehet erről.

— Csak azt beszéllem, kit ők beszéllenek! Hogy Horváthy János a gravinai hercegnek, a király rokonának... amolyan balkezes fia...

— Kakukfiók?

Az asszony főbólintással intett beleegyezést.

Majd hozzátette:

— ... és hogy Károly hercegnek féltestvére volna ezek aránt.

— Durazzoi Károlynak? A most készülő nápolyi királynak? Azkit az Úr őfölsége gyámolít trónja-foglalásában? Haddal? Pénzzel? — csaholt föl Miklós váratlanul.

— Neki. — hangzott a helybehagyás. — S így Horváthy János tulajdonképp szintúgy öccse-féléje volna a mi királyunknak őfelségének, mint a Durazzoi.

De mi ez..!

Dóra csudálkozva dűlt hátra a széken.

Ugyan mi olyan elordulnivaló lehetett ezen a neki annyiszor hallott dolgon... hogy megrendüljön bele

az egész palota! És: ni..! Vörös lett az ura ábrázata, mint a főtt rák.

Kissé már nyugtalankodva fejezte be a közlést:

— Nóhiszen-hiszen..! A jövendő vránai perjelről, Palizsnay Jánosról is kering egy efajta rege! Hasonló magas leszármazás, a királyi törzsről... Mondják: ezért is nem firtatná a rend nála a törvényességet, merthogy a nagynemzetű eredet, ha balkézről is, de igenjól megvolna. Aztán a fejedelmi úremberek fattyúit más mértékkel mérik, mint más csak köznemzetből álló emberek gyermekeit. Mit van ezen ilyen felakadni való!?

Miklós azonban talán meg sem hallotta a gyöngéd nyugtatást.

Kirugta maga alól a széket és öles léptekkel kezdett fel-alá járni a szobában.

Egyszerre megtorpant az álmélkodó asszony előtt.

Árkolt szemével sötéten rálobbant.

— Tudod te, hogy mely igen nevezetes hallomást szolgáltattál te most? — kérdezte. De nem mintha feleletet várna. Látszott, hogy önmagának beszél. A saját gondolatait rendezgeti.

— Mit jelent, mit jelent! — folytatta egyre jobban nekisötétedve. — Lúment ád afelől, hogy mért serénykedett olyigen Horváthy, mikor legutóbb a királyi tanácsban a Durazzoi herceg megsegítéséről tanakodtunk! Hogy mért szorgoztatott olyan feles zélussal pénzt meg katonát! Mért szívesült! A követ megválasztásakor is mért kivánt éppen ő a herceghöz származni! Hejj te énistenem! Értem már! Értem! Saját testvérét iktatná ez a nápolyi trónba, ha ugyan nem lenne koholt pretextus az egész! Ki tudja mire aránzik vele és hogy mire nem tör..! S az Úr őfelsége ezekben nem gyanít semmit is.

Megfordult a sarkán, hogy a sarkantyúja éleset pendült, egy zsámolyt a szoba sarkába repített az útjából, azzal rántotta is a kalamáris-ládát és asztalhoz penderített egy széket.

Zihált a sietségtől.

— Egy jó lovasembert ide nekem, tüstént!

De mégegyszer visszafordult.

— Kik fogódznak velük! — kérdezte dúltan. — Úgy gondolom : vannak-e cirákjaik?

Voltak. Ha sem országos hír, sem vagyon tekintetében nem is mérkőzhettek a büszke Laczkffyakkal, dúsgazdag Zudarokkal és velük, hatalmas Garákkal, számukban azonban nem esett hiány.

— ... melyek ránk írígyek s a kigyelmed nagyramenetelire: velük fogódzik az egész Bács-Baranya és valkómegyei kisnemesség. Armalisták, egytelkesek... — felelte Dóra bátortalanul.

— Mégcsak nem is földesúri prediálisok! Csak afféle úrbéresekből szabadult, rongy rühös bocskorosok alávalók! — szisszent rá Miklós megvetőleg. — Miben tudod kapcsolatjukat lenni?

— Hát... a mink itthoni, ahol lehet bosszantásunkban, meg a kigyelmed szidalmazásában...

No ez ugyan a köz és király szempontjából egyelőre nem ment éppen vétekszámba, de ami ma nem bűn, holnapra könnyen válhatik azzá! (Ki tudhatta volna ezt jobban mint Miklós.. ?)

Hagyott is minden további kérdezősködést. Kezének egy kérlelő intésével még a feleségét is elkínálta, hogy míg az odajár nyargaló-szolgát keríteni, megredigálja hát azt a királyához intézendő jelentést. Haladéktalanul!

Alig fogta meg azonban a kilincset az asszony s ő alig pillantott a szűz pergamenlapra, mikor megint, az előbbinél is mennykőcsapásszerűbben robbant ki belőle az indulat. Odavágta a pennát és úgy az asztal lapjára sujtott az öklével, hogy egyhelyből felugrott a tintásedény s a bodzalé szanaszét föcskölt.

— Essekura! Megállj! Mi ront az eszembe! — bődült. — Hiszen legutóbb a Mária királylány eljegyzésekor már igenis Urunk egészsége, élete felől puhatolódzott nálam lator Horváthy!?

Úgy beleizzadt, hogy patakokban indult meg rajta a víz.

Kikelten, rémülten ordított föl:

— Érted-e a függést! Hogy ez mit jelent!

Hát elsősorban is azt jelentette, hogy nem lesz itt levélirkálás, sem postáztatás! Ilyen örvény, — egy ilyen ördögi fondorlat lehetőségének feltárása senki idegenre nem bízható. A levelet elfoszthatják a küldönctől, az is elveszedelmezhetik az útban, — megkéshetik a titok, vagy idegen kézbe kerül.

— Nekem magamnak köll mennem! — döntött Miklós. — Éspedig ottan. Nem kockázhatunk.

Sem vesztegetnivaló idő nincs. Annyira nincs, hogy ládájába nyúlni sem ér rá a zaklatott ember, hétköznapi köntösét úti ruhával felcserélendő. Még a dolmányát is, melyet a hajlongó munkához kinyitott volt, mellégombolgatta a rángatózó ujjaival, siettében. Keresztülrántotta a torokhímet a nyakpánt kemény kihajtóján.

Történtett volna is ezzel, összekapkodni a legnélkülözhetetlenebb holmijait, ha Dóra ott nem áll az útjában. De ott állott. Szinte megvált lélekkel. Halottfehéren. Csak a szája volt színes, azonban kékszederjes az is, mint a vízbőlfogott tetemeké. Teste mozdulatlan, hogy a történő embernek félre kellett hárítania, ha elő akar kerülni az asztal mellől.

Égő türelmetlenségében — először a „nagy beszélgetés" óta — szinte meg is rázta egy kicsit:

— A király biztonságáról van szó! Nem érted? Mit nézel ilyen dermengve! Fölfedem csak a veszélyt, a segítőhadat letiltom, személy szerint adom meg lemondásomat és ottan tehozzád visszajövök!

— Soha. — tárult egy fáradt-nagyot az asszony megtört szeme. De a szája csukvamaradt. Nem szólt egy szót sem.

Megfordult, kitántorgott, végezni a ráosztott munkát: az ura felkészítését. A saját párjátmentő, családját védő művének temetését.

Jaj, mi lett ebből a százszorszent tervből..!

Kő, melyet maga dobott el, hogy gyönyörűen ívelő útjában bután visszaforduljon és kegyetlenül, az élet vak véletlenségével, épp őt magát üsse szíven. Ez lett a lélekgyógyító foglalkoztatásából, az ő becsületes

törekvéséből, mely olyan szépen indult, úgy a küszöbre ígérte már a sikert — urának megnyugvását, családjuk helyreállt békességét — hogy szinte lezártnak tekinthette sorsuknak azt az előbbeni, megpróbáló, gonosz fejezetét. S jaj most egyszerre kinyúlik valahonnan egy szörnyű, láthatatlan kéz és letenyerel a vérenszerzett műre: „Nincs tovább!" És teszi, hogy irtózatosan másvalami legyen a tervből, amit ő nem így akart, egész másképp akart, de aminek mégis így kellett lennie...

Érezte hogy nem folytathatja ellene a harcot. Érezte hogy az urát semmi erővel vissza nem tarthatja többé. Jaj annak most királyhűséget, ország-, emberéletmentést s minden gyönyörű indokot és magasztos kötelességet oldala mellé állít az életnek az a kerítő hatalma, melynek Isten próbatevő jusst engedett a gyarló emberi szívek fölött s mely nem is fogja ezt a jusst, sem pedig pompás zsákmányát a körmei közül kiengedni! Csupa jóval-széppel vakítja el, mert tudja hogy ezzel az áldozatával nem boldogulhatna másképp.

Nem tántorgott már. Ment, futott már ő is, mintha a végzetes megvilágosodás elől menekülne. Mintha lehetett volna az elől menekülni, amit az asszonynak... vérébe ír az ösztön!

Miklós szeges csizmája nyomában dübörgött. Rekedt hangja a lovászt kiáltotta. Inasát kiáltotta. Zihált. Keze ajtókat hányt be. Szava parancsokat osztott. Olyan lett tőlük az előbb még békésen álmodó hajlék, mintha véres kardot hordtak volna benne körül. Mintha tatárvész ütött volna át rajta.

Rohant ki ezzel, ki azzal. Egyik cseléd föl, a másik le a garádicson. Egymásbaakadtak. Egymást mégsem találták.

Az udvart elömölte a rőt fáklyafény. A szokatlan tűztől és izgatott nyüzsgéstől vonítani kezdtek az ebek, mintha lelket látnának. Az istállók felől panaszos nyerítés hallatszott.

— Hamar a tarisnyát!

Bizony egy kis útbanjáró pogácsával, égettborral

megrakni is alig ért rá szegény asszony. Miklós máris kitépte a kezéből. Vetette az istállófiunak. Az meg tovább, a lovásznak. Át a ló nyakán! Mellé a tőrt, buzogányt, mentét! Egybejáró sátorrészeket hátra! Hátra! Hogy szabad Istenegével ne takaródzzék az úr, ha az éjszaka valahol mezőn lepné és meg akarna naplani.

Dehogy akar! Dehogy nyugszik az most! Nem amíg le nem toppan a királyi palota kapujánál! Sarkantyúzza is hozzá a lovat. Jóéjszakát sem vehet aztán evégett a háznépétől, mert öleset ugrott vele a mén. Egyetlen elnyúlt szökéssel költözött át a vizes-árkon s rohant nyakaszakadtan, bele, a sötétbe. Patkói tompa bufogással verték a puha televény-földet.

Dóra lehunyt pillákkal hallgatta ezt a hangot.

S úgy rémlett neki, mintha síri rögök dobbangatnának egy lezárt koporsóra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

HETEDIK RÉSZ

ARANYKORONA: NEHÉZ KORONA

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XXXIX.

Félutat megnyargalta már Garay, mikor eszébeötlött hogy mért nézett rá olyan dermedten az asszony.

— Ó, ó, csirkényi agy..! — csóvált reá fejet. — Azt tudta ez, hogy a másik miatt megyek! Mintha bizony az ő sok szép maga-alkalmaztatásai után lehető volna ilyen hálátlanság, bár inkább halál is!

Azt azonban nagyon helyesnek találta, hogy el nem lágyult.

— ... *gallae dominae* ne akarjon azért lenni, mert az is rút dolog lenne : Fiastyúk szárnya alá bújnom! Neki sem volna hasznára, ha éppenséggel a kötője szalagján járnék! Hogy uralhatna aztán?!

Ugy vagy egy félnapot eltöprengett a kérdés fölött.

Akkor összeráncolta szemöldökét és kimondta gondolatban:

— Hát egy bizonyos! Egyben mind egyformák ezek, legjava is! Valamennyi férfit gátoló, magas röpüléséből csekély eszejárásához, magához lehúzó! Míg vele bibirkélsz, jó neki minden! Kedved tudakolja. De moccanj csak moccanást is a szoknyája mellől s nézd, mely industriával akarna nyaksörényednél fogva hozzá visszavonszani!

Egy kicsit elszontyolodott ezen a gondolaton. És nem is bánta, hogy ha egyszer ki kellett hogy pattanjon az a Horváthy féle ügy: ilyen hirtelen kerekedett a dolog és ilyen gyorsan ment a búcsúzkodás. Mert még utóbb a gyermekeit is ráuszította volna az a szegényke..! Ahogy pallérozta őket ezelőtt, ugyanúgy elnézte volna, hogy megcsimbeszkedjék, jöjjenek rá vá-

doló és könyörgő szemmel, lelkébe tördösni az ártatlan létezésük apró fulánkjait...

No ha visszatér — gondolta — rendet teremt majd ebben a kérdésben is. Szép, szép a háládatosság; de azért abban sem való szertelenkedni. Valahogy nem volt egészen jó, ahogy mostanig csinálta... Túligen kimutatta a lelkét... Köszönet fejében túlsokat megtűrt.

Lám, az ellen sem emelt bár egy hangot is, mikor nyilvánvaló lett, hogy Dóra az ő belső ügyeibe kontárkodott. Kutatott utána! Szobáját motozta, levelét kobozta! Meg sem mutatta neki, hogy nem „bene contentus"! Sőt még dicsőítette! Hagyta, hogy az orra alá pörköljön! Mintha nem már napokkal hamarébb és minden dajkálás nélkül, sajátmagától jött volna rá, hogy nem volna rendjén az a levél..!

Hát akkor mért vágta sarokba!?

Ugyan ki tanácsolta!? Ki késztette!?

Hogy ez neki mostanig eszébe sem jutott..!

Szinte méregbejött. Csupasz tenyérrel jót húzott a ló tomporára. Pedig az enélkül is vágtatott.

— Ebanyád..?

Hát persze hogy kicsinált céllal történt az egész „leleplezés..!" Őt a tört fazeka címén jobban házhozfogni..! Hogy szavat emelni se merhessen ezentúl..!

Ahogy a távolság nőtt és mentől tovább gondolkozott, annál megváltozottabb színben kezdte látni az otthoni dolgokat.

Az a vendégeskedés..! Az építkezés..! Mulatóvárba-vonulás..! Munkába komolyodás..!

Hiszen ezek mind előre kiszámított fortélyozások voltak?

— Nem érted, Garay? Oh, te tulok, aki hadtad magad szarvadnál befogatni s még ugyan buta hálapofákat is vágdostál hozzá!

Már érteni vélte a dolgot. S ahogy közeledett Visegrád felé, addigra... egész jól meg is értette. És pirult, amiért ilyen nevetségesen felült... És keményen elhatározta, hogy ezért a kis asszonyos alakoskodásért kioszt némi leckét... Akármilyen legszentebb céllal

történt legyen is! Az udvarnál végezve, nem tér mindjárt haza. Csak azért sem! Szétnéz előbb az úr-barátai közt. Hozzá hasonló, férfias-egyenes, okos emberek közt. Bizony megad egy-egy kellemes vizitát! Kalapot vet ennek is, annak is. Csap a nádorságának egy kis legénybúcsút, mielőtt visszatérne a gorjáni sásba, férfipályát legszebb ívelésében félbeszakítani, — örökre sártúró, — asszonnyal vesződő, gyermekek orrán csikólábat törülgető parasztnak lenni, amilyen soha semmiféle elődje nem volt...

— No de hát ezek további igyek! — suhintott kedvetlenül.

Fő most, hogy mentől előbb beérkezzék, szeretett királyának ezt az utolsó alattvalói szolgálatot igazán elkövesse...

— Ne adja Isten későn legyen! — mormolt. — Az Úrnak és hazának e kettős veszedelmét egészen távoztathassam!

Legutóbb váltott lova is pár órán belül kidűlt.

Fogadott helyette másikat s száguldott tovább. És Szent István havának egy sugaras reggelén beérkezett az aranypárában fürdő Visegrádra.

Csak bámult.

Éveken át lakta, mindennap látta. De soha-soha ilyen tündökletesnek, ilyen gyönyörűnek!

Mintha merő új lett volna az egész.

— —

XL.

Azon porosan a palotába sietett.

A király munkaszobájába irányították. Ott dolgozott Lajos, már napkelte óta. Odahozatta Le Guennel a reggelijét is, mely kevéske mézből, pár szem gyümölcsből és sajtból állt. Azonban még ebből a kevésből is alig fogyasztott. Egyre-másra mondta toll alá Apród Jánosnak azokat a címleteket, melyeket ez az anyag-osztályozó rekeszekbe kellett hogy rakjon, — míg a nádor elő nem toppant.

Akkor szabadságolta János tisztelendőt.

— Rövid órán folytatjuk! — intett felé.

És egy gyors, fürkésző, de legott lesikló tekintettel helyetmutatott Garaynak.

— Üljön le kigyelmetek s beszéljen tartózás nélkül. Mert ha ilyen tempestive jütt el házától, okkal lehetett az!

És hogy okkal-e . . ! !

Miklóst égette a szó.

Süvegét ősi illendőség szerint a királynak lábtól, földre téve, olyan sebesen adogatta elő nagy híreit, hogy rend szerint szűkszavú ember lévén, maga is elcsudálkozott a beszédessége fölött.

Közben egyre azt várta, hogy mikor teszi már közlése Lajosra is ugyanazt a felrobbanó hatást, amit őreá gyakorolt, mikor meghallotta!?

A király azonban nyugodtan ült és csak nézett valahova fel, a levegőbe. Sőt mikor ő az előadásának végére ért, szelíden még mintha el is mosolyodott volna...

— No lám! Oly igen securus benne kigyelmetek, hogy hellyem s leányaim helyén rossz vásárt csinálnának a Durazzoival. — szólt, de olyan hangsúlyozás nélkül, hogy nem lehetett megállapitani: kérdésnek,

vagy állításnak szánta-e, amit mondott. — Köszönjük hűségét s igaz jobbágyi ügyekezetét, — tette hozzá mindjárt. Bár ha előbb értjük hogy... csupán ezokon szakítja félbe igen reáférő egetváltoztatását, bizon megakadályozzuk!

— Uram, higyje meg fölséged hogy árultatás szándéka forog itt ebben a dologban! Ne hagyjuk röpüléséig tollasodni a veszedelmet, hanem míglen csak pihes, addig előzzük meg! — kapta föl a fejét Miklós, félreértve a király szavait s forró kérleléssel emelte rá búsbarna szemét. — Higyje meg Uram, hogy e titkon suttogó Horváthy-Palizsnayakkal már dolga rosszul vagyon!

Lajos azonban még erre a láz-tüzes intésre sem, — továbbra sem akart megrendülni, bár látva hívének esdő, féltő pillantását, elkomolyodott ő is.

Aztán halkan felsóhajtott és intett a kesztyűs kezével:

— Tudtam ezekről rég. — szólott. — Miokon volnék különben király, hanem hogy szemem s fülem legyen minden szolgáimra s ezeknek minden motussaikra?!

Ugyan mért növelt volna különben Horváthy Pálból zágrábi püspököt! És mért készült most Palizsnayt a perjelségben megerősíteni!

— Kellő idejében néha zabostarisznyát is a csintalan ló szája elé, palatinus! Akkor virgácsolásra sem kerül a sor! A frenetikus elme megcsöndesül és sem országaimat, sem majd szegény leányaimat korona birtokában infestálni nem fogja. Nem talán bevallott gyöngeség ez! Ez az országolás titka Miklós, kit bár kicsinben is ha kigyelmeitek utánam gyakorolgatnának, az édes nemzet bizon többre menne!

Értette már Garay az ura könnyenvevését! És tulajdonképpen úgy kellett volna, hogy örüljön. Hiszen elhárulva láthatta a veszedelmet a király drága személye felül!

Mégis... Mintha egy csepp üröm csöppent volna az örömébe. Valami... valami... csalódottság.

Szeretetének emberi gyöngeségében szebbnek ta-

lálta volna, ha ő hozhatja meg urának a bizonságot! Ha része lehetne abban, hogy ez tovább is háborítatlanul trónolhasson fölöttük! Ha egyszer ő is, a mezítelen kardján kívül is, hajthatott volna valami fényes hasznot..! Ha igazi, nagy, előbbrelendítő kerék lehet azon a roppant gépezeten, melynek „országos ügy" a neve...

Így tulajdonképpen hát mért is történtett olyan tüskön-bokron keresztül!? Mért hagyta oda házát! Nehezenszerzett nyugalmát! Hiábavaló mindez? Kárbament fáradság?

Bizony, úgy mutatkozott. Megelőztek. És éppen a király előzte meg..!

Haragudott magára az esztelen megbódulásáért.

Hát volt valaha szüksége másvalaki szemére ennek a csudálatos embernek?

Hogy nem gondolt ő erre előbb! Hát hogy is képzelte ő azt, hogy Anjou Lajosnak bárki is holmi hírecskékkel szolgálhasson!

Előbb tud ez mindent, mindenkinél! Sőt talán meg sem fogant még egy terv a Birodalom, vagy akár Europa legtávolabbi zugában, de az ő bőre azt már megérezte s ha nem tetszett neki: csöndben azonnal meg is tette az ellenhúzást diplomáciájának rejtett ostábláján.

Egyszerre nagyon törpének érezte magát Lajoshoz képest. Játszva nélkülözhetőnek. Porszemnyi csekélynek. Amilyenek ők mind az ő lángfejükkel, tüzes felbuzdulásaikkal, örökkön hadonászó kardjaikkal, de szűk látásukkal, — szembeállítva ezzel a legapróbb jelre is készen rezdülő, messzepillantó emberrel, akinek azért... a keze sem lassúbb, mint az övék. Mert hiszen most is alig neszelt meg valamit, ujja máris kötött rá egy finom csomót. És növekszik aranyhálója, melybe eddig is tíz kövér tartományt és két tengert: majdnem egy egész földrészt be bírt keríteni.

— Mink csak pártokat ütni s azokban mellett, vagy ellenállni tudunk; ő kormányozni! Mink legföljebb politikusok vagyunk, de ő status-férfi, — gondolta csodálattal teljes keserűséggel s lehorgasztotta a fejét.

Először érezte meg királyában a mégis-idegen vert, az övéknél gyorsabb hullámot vetőt és - - - szerencsésebbet. S kívánta, hogy bár kifeslődhetnének vastag oroszlánbőrükből ők is! Bár bocsáthatnák a lelkük, az agyuk rostjain keresztül ennek a pompás idegen vérnek új, izgékonyabb lüktetését! Vagy ha legalább tanulással elsajátíthatnák, amiket ez eredendőleg tud! Ha készakart ránevelődéssel hozzá hasonulhatnának!

Azonban úgy vélte, hogy ez lehetetlen. Az olthatatlan lángolást születésüktőlfogva hozzák ők is a fejükben. Kardjuk örökletesen hadonászó, látásuk anyákból fogantan szűkebb és idők követelményeit — maguk érdekeit — kevésbbé megérző ösztöneiket messzi, ráérős világrész szőtte a lelkükre: népsajátosságul. Kelet tempós, úri népe itt ezen a vén, kiravaszodott földrészen még nagyon gyakorlatlan. Folyton ütődő-verődő. Magát örökösen vérző. Gyermek . . . Fortélyozni nehézkes. Hasznotfejni élhetetlen . . .

Lemondásteljeset sóhajtott és fölpillantott.

No ha már így íratott meg felőlük, ő azon ugyan változtatni kevés!

De ha már ilyen póruljárt a nagydologgal — nagy céljával: a királymentéssel — ha egyszer Lajosnak az ő mindenhatóságában ilyen könnyen nélkülözhető, mért ne lendítene legalább hát azon az ő kisebbik céljján valamit?

Kérdésre fakadt.

— Vestrae regiae majestati . . . ha szómmal nem sérteném . . !

— Beszéljen csak édes kigyelmetek! — bólintott hevesen Lajos és e mozdulatával egyidejüleg sápadt arca is megélénkült. Mintha valami tikkadt várakozás, boldog remény : szinte mohóság ült volna ki a vonásaira.

Közelebb hajolt és fojtottan, bágyadozva, még hozzátette:

— Tudnátok bár, mely égőn kívánom, hogy sokat s mentől többen kérdezgetnétek, ti hivatott főrendek, a képzeleteim felől . . !

Fénylőn szikrázott egymásba a kétpár férfiszem. Kormánytars után epedő király és magát királyához emelni vágyó alattvaló gondolata kereszteződött ebben a titokzatos pillanatban. Nem tudták ugyan kifejezetten, de valami gyönyörűt, valami névtelen borzongást éreztek mind a ketten.

Garay érdeklődése azonban közben már félresiklott és nehézkesebb szelleme képtelen volt a kezdett útról visszatérni. Így az eshetőségektől terhes perc továbbrezdült, majd el is enyészett megint, a megfoghatatlanban.

A nádor szeméből kijózanult a szent révedezés.

Recsegően, nyűglődően szólott:

— Ha érhetnék valamit, Uram, e Horváthy— Palizsnayak eredetéről . . ! Ha mondaná felséged, hogy igaz-e a gravinai hercegtől, felséged atyjafiától lett származás!

— Vagy igen . .!

Lajosban mintha zökkent volna valami.

Elfordult, hogy amaz ne lássa meg arcán a csalódottság kifejezését.

Néhány pillanatig csöndbenmaradt.

Aztán már ismét az ő szokott szenvtelen hangján válaszolt:

— Ha balul lépésekkel — főleg mióta kereszténység lovagvilágunkkal, Deo gratias, ily szépen megemelkedék — eldicsekedni nem is szoktak a fejedelmi személyek, mindazonáltal a dolgot lehetőnek vélem.

Ő erkölcsiekben sem várt valami sok jót ettől az embertől, akit hajdanában ide Visegrádra foglyul hozott volt és — a többi durazzoi hercegekkel együtt — bensőleg maszlagosnak tartott szeretett Endre öccse meggyilkoltatásában, még azon túl is, mikor ezt éppen cinkostársa, a gaz Johanna által elérte végzete és Castello del Ovoban — alkalmasint mérgezésben — kimult. Fiát, a jelenlegi nápolyi trónkövetelőt ugyan udvarába hozatta, fejedelmileg föl is neveltette, elmúlt esztendőig horvát-dalmát bánjaként tartotta, hanem atyját sohasem bírta a bűnrészesség gyanuja alól felmenteni.

Hogyne tartotta volna hát képesnek, hogy idegen fészkekbe kakukfiakat plántáljon..!

Szegény Garaynak ez a válasz sem kedvezett. Pedig útközben már nagyon beleélte magát a gondolatba, hogy alantas eredetük kimutatásával leszállítja majd a lóról kicsinylőit. Igy a fejedelmi eredet fönnmaradt lehetősége elütötte az elégtételétől.

Egy idő óta mintha semmi sem akart volna sikerülni neki!

Nyomott hangulatban vett a királytól búcsút. Lemondását is elhalasztotta, bár Lajos egy pillanatig mintha kérdőleg nézett volna valamiért rá... Mintha a legutóbbi zaklatott és csaknem nyílt beszélgetésük után várt, — fürkészett volna valamit...

Neki azonban elég volt egynapra két ilyen kellemetlen ügy!

— Majd holnap! — gondolta, miközben fölehorgasztva lefele bandukolt a felső rendről.

*

— Még ma! — bólintott ugyanekkor Lajos, a kiábrándultságnak egy megujult sebével a szivén. — Nem temporizálhatok, — fűzte tovább. — Ezzel hiába próbálkozom ugyan! Meg-megmozdul bár sejtése, de megtapadni a szélesb gondolatokon nem tud. Nincsen igazi instinctussa hozzá. Sem neki, sem a többieknek...

Nehézkes lépteivel néhányszor végigjárta a dolgozó fülkét. Tűnődő tekintete távoli kedves képektől búcsúzott. Ifjúságától... Melyben fegyvertársa, bizalmasa volt ez a Garay. Rajongó híve és védelmezője...

Milyen tétovázás nélkül szidalmazta szemtől szembe „szemétzsák"-nak Carrara gőgös hercegét, mikor az egyszer nem kellő hódolattal beszélt az ő személyéről..! És mikor az ő dolga odalent délen rosszul állt, milyen vérigmenő áldozatkészséggel jegyezte el tizenegyesztendős kisfiát Lázár szerb kenéz leánykájával, hogy ha másképp nem lehet: ezen az áron segítsen neki a nyugtalan szomszédot pórázra fogni...

Igen, akkor még egészen övé volt ez a gyönyörű, nagydarab szív! Akkor még osztatlanul barátjának tekinthette Garayt és bízott is hozzá, hogy valamit farag belőle! Túlélőt... Szerzett hatalmát megtartó kormányzót. Akkor még villódzott valami ebben a drága barna koponyában! De aztán a biztató fény kialudt. Valami egyre jobban ránehezedő, nagy, fájdalmas komorság elfojtotta a bátorító tüzecskét...

Mi?

Világosan tudta. És nem gyűlölködött érte. Ha valaki, úgy ő legjobban megértette és lélekben fel is oldozta hajdani jóbarátját.

Ha elejtelek, nem „*azért*" történik, Miklós..! — sóhajtott föl.

S a nyitott ablakhoz lépett és kitekintett.

Az égen egyetlen bárányfelhőcske sem látszott. A díszkert ezernyi színt küldött felé.

Nem azt nézte.

A pázsiton, vidám zsivajjal, gyermekek játszottak. A gyermekei... Két kicsi, törékeny, kedves leány.

— Értük! — lehelte mélyen bentről és érezte, hogy ütődik mellének a szíve.

Megrabolt, szenvedélyes apasága maró könnyeket sajtolt a szemébe. Keze reszketve símogatta a levegőt. Karja sóváran ölelte az üres semmit.

Napról napra csak így örülhetett, titkon, az utódainak. S csak így gondoskodhatott róluk: tőlük távol, távol..! És csak így biztosíthatta híveinek, országainak is a jövendő békét; egyiket a másik által.

— Értetek, mindőtökért..! — sóhajtott megint és lassan elfordult. Felszárogatta a könnyeit. Egyenesre húzta megrokkant hátát. S leült az asztalhoz.

Visszakérette János főtisztelendőt.

— Folytassuk! — intett.

És a derék küküllei főesperes, mint annyiszor, megint elcsudálkozott azon a felhőtlen derün, azon az izzó cselekvési erőn, amivel ura a maga elé szabott munkát fogyasztotta...

— —

XLI.

Lajos még ugyanaznap délelőtt a koronabirtokok egész sorának elajándékozása felől íratott adományleveleket. A nevek helyét üresen hagyatta és mikor a közös munka délharangszóra végetért, s mialatt János főtisztelendő az „urak házában" ebédasztalhoz ült, sajátkezűleg vezette be az egyes neveket az új donációs levelekbe.

Nem voltak ezek valami rangos, nagynemzetes úremberek nevei! Az új jószágokkal nem a híres Pekryek kétszázharmincöt faluját és öt várát, —nem a Lossonczyak száz faluját és hét várát, — nem a Nekcseyek, Telegdyek hasonló gazdagságát, — a Laczkffyak hét vármegyére terjedő, — Széchyek, Zudarok, Bebekek és Garayak kiskirályságokkal fölérő dominiumait növelte, hanem szürke köznemesek apró telkeit. Sőt még csak nemesek sem voltak mindannyian akiket megajándékozott, akikkel járta-keltében valahol összetalálkozott, — de akikben a gyorsanvillanó ész sugarát vélte egy pillanatra fölfedezhetni. A nép legalsó rendjéből, a szabad királyi pórokból: udvarnokokból úrbéres népségből is bőven akadt közöttük. Ezeknek neveit kesztyűbe bujtatott, nehézkes jobbjával különjegyezte egy lapra és a megjegyzést a lajstrom alá:

„Manumittálandók, armalist impetrálunk nékiek, — mostantól udvarunkba feljüjjenek!"

Igen. Uj rendet akart nevelni a régi elfáradt, vagy zsírjában elnehezült förend helyén. Tudta, hogy gőgös kiskirályai majd keserűen veszik. De nem segíthetett rajtuk. Csak így... Hogy hatalmas ekenyommal, egygyel mélyebben szánt bele a magyar föld humusztestébe s annak pihent rétegeiből próbál néhány új kincset fölvetni: ha ugyan van. S ha nincs, ha itt sincs amire olyan szorongva vár, amire olyan égető szüksége volna - - -

Valamire mégis jó lesz az új rend. Még akkor is. Hálára indít a korona iránt egy új sereg alattvalót s ezzel a hálával megtámogathatja egy kicsit annak a kertben játszó két ártatlan gyermeknek ingatag trónszékét - - - mikorra ő már nem lesz. Hogy ha egyszer bölcs, arratermett tútorok nem állhatnak mellettük, legalább néhány meleg lelket találhassanak az oldalukon, az iszonyú bontakozás napjaiban.

Erre kellett az új főnemesi osztály.

És... ezenkívül is valami..!

Egy másik ötlet kapta meg.

Felvette ismét az íróvesszőt és gyorsan feljegyezte:

— «Városi polgárok fávoráért!!! Szabadalmak. Jóravaló utak. Vásártartások kedvezései...»

A meleg elfűtötte a fejét.

Új árkust vett elő és ugyanazzal a kezével, melylyel az előbb ajándékozott, odaírta egy külön lapra:

«Summás rendkívüli adót azonban rájuk! Itáliai háborúnkra nekünk legalább négyszáz ezüstmárkányi költséget egyenkint beküldjenek! Pompásnak-kellő külországi követjártatásainkat ők fizessék! Etc.»

Ő tudta, hogy mit jelentenek ezek a karcolatok; de ő jól tudta.

Mire elkészült, főtisztelendő János titkár is visszatért az ebédelésből. Azonban megengedte, hogy csak ejtődzzék tovább. Maga helyett hívassa a kincstárost.

Ennek aztán kezébenyomta az adományleveleket.

Zámbó a száját tátotta.

— Felség! — jajdult. — Tudja-e uram, hogy ez mit tesz?! A kincstár fele-kiürülését teszi!

Mintha meg sem hallotta volna az ellenvetést.

Szórakozottan felpillantott a munkaasztal mellől s legyintett egyet, kurtán:

— Valamelyik Frangepán úr nincs Visegrádon véletlenül?

De István ottvolt, éppen.

Erre megint intett:

— No, küldjék föl. Kigyelmetek pedig pénzverő bányavárosoknak fog írni. Meghadja először, hogy jólértő német és cseh aknászokat hozassonak és velük derék dologba fogjonak. Másodszor a Florenc-mintájú színarany márkánkat nemhogy rontsák, sőt inkább legtisztább finomságban megtartsák, hogy külföldnek ezután is példát mutassunk és annak kedve legyen pénzét «*ad bonitatem auri hungarici*» veretnie. A többi megvilágosítást megadom kigyelmednek estig, mire a kancellária az új adománylevelekkel elkészül.

A hüledező ember alig találta meg a kilincset az ajtón.

Odakint jól megkuhintotta a halántékát az öklével. Úgy fájt neki minden kiadott kincstári garas, mintha sajátjából adta volna! Mint a magáéhoz, ahoz is mindig csak szerezni törte az eszét. Ha nem is mindig a legegyenesebb, sőt néha egészen görbe utakon . . .

Ez az ember olthatatlan szerelmese volt a pénznek. Szinte vallásosan tisztelte és úgy kuporgatta, hogy néhány megmentett garasért képes lett volna talán vértanuhalált is halni.

Ezért tartotta Lajos.

XLII.

— *Salve dilectus affinis noster de Pierlon!*)*

Ez a köszöntés a király ajkáról hangzott el és egy javakorban levő, parázshúsig sovány, napbarnított, hajlottorrú, nyúlánk uraságot illetett. A férfiből már messziről elkelőség áradt. De nem olyan, amilyet kiszámított fogásokkal keríthet maga köré valaki! A jövevénynek lényéből áradt a méltóság; nyílt tekintetéből, büszke arcából, úrias tartásából.

Ezt a lovagot, ha az udvarnál megfordult — amit egyébként nagyon gyakran megtett — általában Frangepánnak nevezték, minthogy így is hívták a családját már vagy hétszáz esztendő óta. Egyedül Lajos szólította bizalmas együttléteikben „Pierlon"-nak, célozván vele a főúr hajdani, az övével közös francia eredetére, mely itt a távolban szinte már rokonságszámba ment köztük.

De a másokétól különböző megnevezésen kívül még egyéb rendkívüli dolgot is cselekedett ezzel a kedves vendégével a király.

Intett Oliviernek, aki — kendővégről, egy gyönyörű aranytálon — szegetlen fehér cipót emelt be az uraság elé.

— Lakozzék kemetek! — mondta és megvárta, míg a jövevény ott az ő színe előtt belevág a kenyérbe, megszegi és magához is vesz belőle egynéhány falatot.

*

*) Üdvöz légy, kedves Pierlon sógor!

A királynak ez a nyájassága és Frangepán Istvánnak a cipóból való falatozása furcsának tűnhetett volna fel valaki idegen előtt. A magyar udvarnál azonban tudták, hogy régi hagyományokban gyökerező ritus ismétlődik meg itt.

A tatárjárást követőleg IV. Béla magyar királynak a tengereken és Dalmáciában kellett bús vándorlással bujdokolnia. E szomorú peregrinálása közepett az akkor már Rómát, Velencét is meglakott Frangepán-család tagjai olyan hódolattal álltak a sorsüldözött uralkodó segítségére, amilyen csak a legfényesebb koronák viselőit illeti meg.

Hát Béla sem akart házigazdái mögött maradni úri nagykeblűségben és az első táplálására megszegett kenyérnél megesküdött, hogy ameddig egy cipó kenyere lesz, azt jótevőivel rokonilag megosztja s a családot Magyarország kiváltságos barátjának tekinti.

Meg is tartotta amit igért, s hozzá busásan, amúgy magyarkirályosan.

Ahogy hazakerült, az első otthonról elküldött cipó mellé lekanyarította az egész tengermelléket, az ajándékot pedig egy pompás címerrajzos okmányba borította, mely két oroszlánt ábrázolt. Két cipót tartottak a mellső lábaik közt.

Többet jelentett ez, mint egyszerű magyar nemességet és IV. Béla utódai szempontjából is többet holmi elhangzó mesénél. Ettől az időtől fogva ők is átvették a Frangepán-család mindenben való kedvezésének szokását s valahányszor az udvarnál egy közülük megjelent, a hagyományos cipó el nem maradhatott.

Most, hogy a jelenben ráeső részt István úr elfogyasztotta, Le Guen megint kendőbe fogta a tálcát és kiment, — Lajos éles szembefordulattal egyenesen feléje fordult.

— Modrus-vegliai gróf, kedves rokonunk!

— Szolgálatodra, felség.

— Kincstárunk kifogyóban, — szólt a király egyszerűen. — Kívántuk tudnunk, hogy mit tartassz erről.

A gróf mélyenfekvő és szúrótekintetű szeme meg-

rebbent. Fínomszabású sasorrának cimpája egy kis hólyagot vetett.

— Azt, király, — felelte az ő utánozhatatlan udvariasságával — hogy a dicső Magyar Birodalomnak, de csak felségednek illusztris állapota miatt is: ez lehetetlen. Lehetetlen pedig azért, mert még tudok élő Frangepánokat a világon lenni s valameddig ez így van, az ország ládája üresen nem maradhat.

Felkelt és keblére tett kézzel meghajolt.

— Fölség, — szólt ugyanazzal az egyszerűséggel mint előbb a király — ha kegyeskednék nekem megmondani, hogy háromszáz, — habár ötszázezer dupla aranyforintok *actu* elegek volnának-e? Míg ugyanis a hiány pótolva nincs, addig sem én, sem János testvérem nyugodtan nem alhatunk.

Lajos arca földerült s egy önkéntelen mozdulatot tett, melyet azonban félbeszakított. Visszavonta már-már odanyujtott kezét... Csak főbólintással jelezte, hogy köszöni.

— Ezek vagytok, igen, ilyenek vagytok ti Pierlonok! Szív, ész, bőkeblűség és tróntisztelet..!

Hanem azért az akkori mérték szerint hatalmas summát, melyen talán egy kisebbfajta fejedelemséget is lehetett volna kapni, nem fogadta el teljes egészében. Tízezer dupla aranyforintot — azt is csupán rövidlejáratú kölcsönként, tisztességes gyümölcsözésre — elegendőnek ítélt addig a pár napig, míg a bányavárosokkal és külkereskedelmi megbízottakkal való gyors megegyezés után a pénz új utakon a kincstárba megint visszaözönlik és az egyensúly helyreáll.

— Csakhogy ez a summa aztán már igazán nem szenyved haladékot! — fejezte be szavait kissé aggodalmasan. — Nem lesz ez baj, kedves hívünk?

— Debizony! — felelt István úr. — Röstellem is igen! Hanem — tette hozzá igazi franciás, - a merészséggel határos hódolattal — magadra vess Uram ezért! Mért olyan vendégbarát ország fölött uralkodsz, melyen akár esztendőkig is el lehetne utazgatni, egy pénz nélkül?

Ő ugyan sohasem dagasztotta itt a zsebét pénzzel! Ami kellett, azzal a felesége bajlódott.

— Hord valahány-ennyit a málhájában, csakhogy ő most Budán van, holmi ruhákat szabatni. Ha nyargalót küldök, reggelig megteszi az utat. Nem lesz nagy a késés?

Egy csöpp hetvenkedés sem volt abban, amit Frangepán István mondott. Tízezer dupla arany náluk asszony-tűpénz-számba ha ment. És ezt a fejedelmi vagyont ugyanolyan természetességgel ajánlhatta föl Lajosnak, mint ötszáz-egynéhány éve előtt az őse — Pierlon Jordan — a Tiberis nagy áradásakor a földönfutóvá lett Róma egész népének az élelmezést, mindaddig, míg a garázda folyó megint vissza nem vonult és a koldúsok ismét megtollasodtak. Ugyanazzal a hűséggel is tette, mellyel e század közepéig a Frangepánok velencei vazallus-voltukat a magyar alattvalók kötelmeivel mindig össze tudták egyeztetni s amivel a jádrai béke óta — mikor a Velencétől függésük megszűnt — a magyar Korona érdekeit máris szolgálták.

— *Vale dilectus affinis noster de Pierlon!**)

Soha gyorsabb kölcsönt mint Lajos, uralkodó még nem kötött.

De Pierlon-Frangepán Istvánnál előnyösebbet sem alattvaló!

A gyümölcsön kívül, amit majd a pénze hajt, egy kincset-érőt azonnal velevihetett: Nagy Lajos barátságban megerősödött szívét.

Büszkén és boldogan távozott a teremből.

---

*) Isten veled kedves Pierlon sógor!

XLIII.

Amire Lajos számított, az bekövetkezett. Az új adománylevelek híre már másnap kiszivárgott a kancelláriából. Harmadnapra pedig beállított az együttes Szécsy—Laczkffy—Zudar triász.

Egyik emelte az orrát, a másik függesztette.

— Uram . . ! — kezdte remegő hangon Zudar.

— Fölség! — izgult a szavába Laczkffy.

— Királyom! Királyom! — rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

Lajos azonban, mint aki nem látott és rosszul hallott.

Titokzatos arccal egy összesodort kutyabőrt vett elő és kibontotta a bántódott férfiak elé.

— Hogy tetszik uraim?

Az elégedetlenek kölletlen engedelmességgel pillantottak oda.

Hanem amelyik egyszer odanézett, az aztán nem is vonta vissza többé a tekintetét!

Egész megbabonázta az elétáruló látvány.

Ez a látvány pedig egy címer volt.

Hiszen: címer . . ! Azt a keresztes háborúk óta — mikor Európa mindenféle nemzetű harcosai az együvétartozás megjelölése végett az araboktól átvették — ismerték apáiktól eredetten, mind. Valamennyien bírtak is vele s ott függesztették a keleties rajzú ábrákat lovagtermeikben, temetési pajtáikban és a «keservek zászlaján», melyet a gyászmenet előtt szokás hordozni. Általában büszkélkedtek velük minden holmijukon, amin épp lehetett; de csak - - - önnal szürkén megírott, vagy kőbe, — ércbe karcolt formá-

ban! Ilyen színesre festett címert azonban, amilyet Lajos tartott elébük, ma láttak először és tátva maradt tőle a szájuk.

Lajos a szeme sarkából figyelte elképedésüket és alig bírt egy bús-irónikus mosolyt elfojtani.

Visszatette az asztalra a kutyabőrt s megint feladta az előbbi kérdést:

— Hogy tetszik?

Zudar rásandított Szécsyre, Szécsy meg Laczkffyra. Hogy hát: hogy tetszik..?!

Mindhármójok szeme égett. Arcukon a mohóság és a nagydolgot-hallás feszültsége.

Zavartan köhécseltek, Lajos pedig elfordult és egy székbe bocsátkozott.

Súllyal fogott a magyarázatba.

— Igen a'! Jól látnak édes kigyelmetek! Most származik ez hozzám *pro octavo mundi miraculo* Franciaországból, mely, mint tisztán értjük, a lovagi dolgok gáláns hona. Mindig kitanál valami újfélét s nó, igaza is van ebben! Mert ami nem fejlődik, az máris hanyatlott, jóuraim! Ezt ugye nem hadhatjuk! Hogy engedhetnők, hogy maholnap holmi alig-lett nemesek kifelé ugyanannyit mutathassonak, mint a régi dicső vér!? A nemesi állapotba sokféle kurta atyafiak is bejuthatnak. Hanem aki egy ilyen föstött úri cimert sajátjául nevezhet - - -?

Elhallgatott bár, de ezzel a csenddel csak még hatásosabban éreztette azt a nagy-valamit, ami toronymagasságba emelhet egy nemes férfit egy másik feje fölé.

Mikor aztán úgy ítélte, hogy azok hárman már eléggé átgondolhatták amit át akart velük gondoltatni: megint megszólalt:

— Én is azért az usust behoznom határozám és így a festett címereket elkezdjük.

Kifejtette: hogy s mint képzeli ezt. Adományozni, — azonban nem: osztogatni a jusst! Nem szószönboron. Nem akárki-fiának. Kiváltságos néhányaknak csupán. A legfőbbeknek. Legelőkelőbbeknek. Hogy a dolog közönségessé ne válhassék. A többi lemaradott

nemes érhesse el majd csak az országnak, királynak elkövetett valamilyen rendkívüli szolgálat árán a kegyet! Persze, szigorú birálat után!

— Akik a szükséges próbákat kiállották máris, azok ime - - -

Szünetet tartott és körülhordozta tekintetét.

— Kigyelmedre gondoltam Szécsy uram, Zudar uram, Laczkffy uram! — fejezte be közlését ünnepélyesen és kenetteljesen bólintott:

— Jó hogy királyuk akaratát mindig-tisztelő, holtig engedelmes szívüket ily szép egyességben, együtt jövének most épp bemutatni! Kegyelmünkben elfogadjuk s megengedjük, hogy mától fogván színesre festethetik nagyságaitok a szürke címereiket. Hanem, — emelte fel az ujját fontos óvásként — valamit ugyan el ne mulasszonak! Tisztán megmondjuk, hogy nagy főrend nemeseknek a színek igazi alkalmaztatásában is ki kell válniok!

Elmagyarázta hogy mennyire nem mindegy a használt tinkturák miféleségе! Hogy melyek a valódi heraldikai szinek.

— Kék a hűség, uraim! Bíbor: a nemes vér! Az arany: a vitézség. Ezüst a titoktartás. Zöld pedig a megtovábbi nagyramenés reménye, mely az olyan trón ellen soha bár csak gondolattal is föl nem támadó férfiaktól, mint kelmeitek, bizony el nem vétetik... Hát jól meglássák, nehogy leveles-deákok animálsága a kellő színeiket megmásítsa!

De most már kérdeznie sem kellett többé, hogy «hogy tetszik?»

A három oligarcha előbb csak pirult (ők tudták, hogy miért?) aztán sorba léptek elő. Megindultságtól könnyes szemmel, féltérdet hajtva köszönték meg királyuknak ezt a nagyszerű, őket a magasságok felső magaslatára emelő kitüntetést.

— Uram..! — kezdte remegő hangon Zudar.

— Fölség! — esett a szavába Laczkffy.

— Királyom! Királyom! — rázogatta ősz oroszlánfejét Szécsy is.

— Tudjuk, tudjuk! — intett nyájasan Lajos és a

legrózsásabb kedvében bocsátotta el a hálálkodó triászt.

Ismerte ő az ő örök gyermekeit! Tudta, hogy mitől gyógyul a sebük legbiztosabban; kit hogyan tehet boldoggá — kezes szolgájává — hogy azért ez a szolgálat tartós is maradjon, pénzbe se kerüljön, ott, ahol a javakkal úgyis csak tengerbe öntene vizet.

Nem bántotta, amiért port hintett az elbolondított urak szemébe. Inkább arra gondolt: hogy fel fog itt most lobbanni a becsvágy..!

És lezárólag intett:

— Jól van.

A fő-lármásak már csak örömet fognak lármázni. A többi meg majd arra les, hogy hol követhetne el hát valami olyan dicső dolgot, ami által ő is elnyerhesse az új kitüntetést, mely tulajdonképpen - - - nem is kitüntetés... Egyszerűen ő tette meg annak, hirtelen szükségből... Míg az elkápráztatott szemek rá nem józanodnak a valóságra, hogy a címerét akár engedély nélkül is színesre festetheti minden nemes. De addigra majdcsak kitalál ő valami más csillogó haszontalanságot, amivel a kiábrándultak elégedetlenségét elaltassa! És a hasznos vetélkedés megint megindul...

Összesodorta a festett címert — egyébként a saját vörös mezőben négy fehér pólyás, kék mezőben pedig aranyliliomos Anjou-címerét — és behajította egy limlomos fiókba. A célját már megtette. Az új-nemesek dolgát, a koronabirtokok szétajándékozását: nem fogja itt elkeseredetten zúgni senki! A kényes kérdés minden nappal évül: feledésbe merül. Ha meg mégis szótemelne végette valaki: ott a hatalmas Szécsy—Zudar—Laczkffy triász, az majd letorkolja.

OSZK

NYOLCADIK RÉSZ

KIRÁLYASSZONY JÁTÉKSZERE

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XLIV.

A királytól Garay egyenesen nádorszállására sietett.

Ideje volt hogy felüdüljön, hiszen az egész (hiábavaló módon!) sietős út alatt a ruha le nem került a testéről.

Legfőképp természetesen a fiát — kedvencét — vágyott látni. Gondolta: annak a vídám csevegésétől majd elmúlik a baljó kedve!

Visszasüvegelt a szentmiklósképű vén kapuállójának, azzal fogyasztgatta is fölfele a lépcsőfogakat.

Hanem ami egyszer rosszul indult, az folytatódni sem szokott jól!

A sebvágott képű palotáslegény, akinél Miklóska felül érdeklődött, csak kerek halszemeket meresztett rá.

— Az urfi? Hajj, hol van ilyenkor az urfi..!

Persze. Mindenütt inkább, mint otthon. Hogy ő nem gondolt erre! Ilyen szórakozottság! Bár az is igaz, hogy nem járt még idehaza, út alatt meg aztán éppen nem forgott a kezében írott időmutató. Most alig hogy rátekintett, mindjárt szemébe ötlött a vastag kék-piros, figyelmeztető húzás.

*

Hát csakugyan, Garay juniornak nevezetes napja volt. Már ugyan mióta az udvar végleg lebocsátkozott Visegrádon, meggyűlt a gondja-dolga! A királylányokkal való játszadozás mindinkább háttérbe szorult. Hamarosan egész közelről megtudta, hogy a szellemi tu-

dományokban való okuláson felül — amit az apja változatlanul szorgalmazott a mestereinél — tulajdonképpen mi is legyen az a lovagi iskolázás?!

Bizony, a végén még oktatójuk is került! (Nemhiába firtatta úgy annak idején ezt a kérdést!) Igaz ugyan, hogy nem «magister»-nek hívták az oktatót, hanem «kedves uram s bátyámnak», — ez azonban már mindegy. Fő hogy valóban tanított. Azaz: egyelőre csak készült rá, lévén ez a nevezetes nap a keze alá bocsátott urfiak első leckeórája a lovagi theoriából, egy takaros épületben, mindjárt az udvari istállókon túl, a Szent Istvánról elnevezett pagony közepén.

Jókor kellett kelniök az urfiaknak, hogy a megszabott óra előtt még kinyargalásszák lovaikon azt a nemkevésbbé szabott időt, melyet a gyakorlat megkíván s aztán tisztára leporolkozva, körbeülhessenek az iskolaterem faragott padszékein.

De összegyűltek már mind, mire az oktatójuk — Forgách Balázs úr a Hunt-Pázmán nemből — a szobába belépett.

Mitagadás, bizony szorultak is egy kicsit ettől a perctől! Úgy vélték, hogy valami orrig homlok és térdig orr, tudományos-bakafántos ember lesz a nevelőjük, amilyenekkel eddig a könyveik mellett találkoztak, ha ugyan találkoztak...

Azonban mindjárt első rátekintéssel elmúlt a szorongásuk.

Az úron nyoma sem látszott tar koponyának, szimatoló orrnak, púpos hátnak, haragosan rezgő szakállnak, vagy más ilyen riadalmas jelnek. Ellenkezőleg! Gyönyörű sugár férfi volt ez az úr. Aranybarnára lesült arcát selymes szőke fürtök övezték; holmi beszikkadt öreg szemek helyett pedig két topázszínű, vídám szemmel ragyogott bele a világba. Nem hogy vén volt, de úrnak is alig úr még! Inkább afféle apródkorból kiserdült süvölvény-legény, aki huszonegy esztendőnél többet aligha számlált.

No mindegy. Azért főpohárnokságra emlegették udvari körökben s a fiuk éppúgy megadták neki a reverenciát, mintha ráléphetett volna a szakállára. Hi-

szen: vesződni fog velük . . ! Az ifjúsága és nyájassága feletti öröm ezért csupán a szívek dolga kellett hogy maradjon.

Mialatt az urfiak így megtartották mesterük fölött az első szemlét: Forgách Balázs sem maradt azonban tétlenül. Kardját a márványpadozathoz tetszetősen odaütögetvén, kemény léptekkel végigment a termen. Ennek első harmadában — egy kiterjesztett-szárnyú, zsinóron lefüggő, kitömött bagoly alatt — terítővel szépen leborított asztal és karosszék várt. Azokhoz irányodott és leült.

Most meg ő nézett végig az illedelmesen állongó ifjakon.

Majd meg is szólalt:

— Nóbarátim . .!

Csak így: «barátim . . !»

Ez még inkább növelte a tetszést.

A sok fiu — jórészt egymással is alig ismeretségben — összepillantott. A bizalmas megszólítás mintha valahogy máris közelebb melegítette volna egymáshoz őket . . .

Örvendetes fészkelődéssel várták a folytatást, ami nem is maradt el. Mert Balázs úr lerakta az asztalra a kardot és eztmondta:

— Vegyetek helyet mind s valamiképp tík jól értitek, hogy én ki legyek, azonképp ösmertessétek meg most velem tík is magatokat.

Szép, ami a leülést illeti! Azzal nem is volt baj. A bemutatkozás azonban már egy kis zavart támasztott.

Ki kezdje? Padszélső? Sor-alsó? Frangepán Miklós talán, aki szinte akkora és szintolyan-korú mint a mester? Vagy a kis Vilmos hercegúrfi, — Hedvig királyleány mátkája, aki éppúgy fejedelmi sarjadék mint Zsigmond, de hozzá nemrégjött vendég is?

Hanem Balázs nem engedte kényelmetlenné feszülni a zavart.

Odaintett a lovagcsemetéknek:

— *«Una et eadem nobilitas,»* nevedékeny úri atyámfiai! Nemes és nemes közt különbség nincs.

Ezért kik a nemességben itt most egyesülve vattok, mind egyformák vattok s lovagok közt soha csak híre is ne legyen holmi rút praecedentia-kívánásnak!

Nem tudott még a fejek fölött gyülemlő új vetélkedésről és azért nyugodtan beszélhetett így. Sőt hogy az egyenlőség tekintetében mindjárt példát is adjon, kiszemelt egy zömök barna fiucskát. Frissenöltözött gyereknek látszott ugyan, hanem a keze-lába bizony... darabos. Egyébként kisszemű, haja mint a vasszög.

No, ez aligha kerülhetett ki a „*praenobiles*"-ek: az ősnemesek rendjéből!

De mert ittvolt, tehát nemes volt s így a többihez kinek mi köze!

Balázs felécsillantotta a harminckét fehér fogát.

— Ki vagy! Mely család s mely nevezet!

— Ozoray Fölpösfia Fülöp. — válaszolt a fiú. És ezzel el is akadt a hangja. Sem előnév, sem nemzetség.. Ami többek közt azt is bizonyította, hogy Forgách Balázsnak nemcsak szép, hanem jó is a szeme.. Egykori csizmadia-családból emelődött nemessé az Ozoray familia s így persze a fiucska is.

— Leülhetsz, — intett neki Balázs úr.

Aztán a többieknek:

— Most láttátok. Tik is hasonlókép!

Az úrfiak egymásután mutatkoztak be:

— Balassa Menyhért, Borsa-nembeli!

— Bölcsi Zudar István a Zovárd-nemből!

— Modrus-vegliai Frangepán Miklós gróf!

— Kanizsay István az Osli nemből!

— Szécsy Gál, felsőlindvai, a Balog nemből!

— Bessenyey Miki!

Ezt az egyet feltartóztatta Balázs.

Megcsóválta a fejét.

— Itten nem „*Miki*" többé senki, fiam! Lovag lovag közt vagyunk. Mindig egésznevedet mondd, ama másikat pedig felejtsd dajkádnál! Hány esztendős vagy?

— Hét, — pirult a hirtelennyurgult fiucska.

— Az más, — vígasztalta Balázs, jólelkűen. —

Akkor sose búsulj! Majd megmiklósodol, mire a Balassa korába nyőssz!

És meghagyta, hogy első csacskasága miatt ne merjen a gyerekre ragadvány-nevet akasztani senki! Egyáltalán: ne egymás rútolásában és kisebbítésében gyakorlódjanak az úrfiak, hanem inkább udvariasságban, egymás támogatásában.

— Az igazi lovag holtigvaló barátságokat köt — mondta. — S ezt is pedig mindjárt itt az oskolán kezdi. Megértettük?

Annyira meg és olyan élő érvényű lett a fogékony lelkekben Balázs úr szép intése, hogy a két hercegfi utolsónak hagyta magát a bemutatkozásnál. Tudták ugyan, hogy valamikor trón vár reájuk, de valahogy azt is megérezték, hogy itt ebben a körben most máskép számítódnak.

Néhány Bánffy, Alsáni, Kóroghy gyerek bemutatkozásával ez a dolog véget is ért. Ami ezentúl következett, az már komolyabb ügy volt.

Forgách tájékozódni akart, hogy tulajdonképpen milyen értelmiségű csapat is került a keze alá? Ezért sorba hívta fel az úrfiakat és kérdéseket adogatott nekik.

— Frangepán öcsém!

— Kedves uramnak holtig szolgálatjára!

(No ezen mindjárt meglátszott, hogy micsoda házból került és hogy nem ujonc!)

— Mit értessz az igazi lovagról?

Hát előadta a fiú, hogy az ilyen világ kincseért sem kívánna olyasmit, ami a becsülettel össze nem férő. Illetlen asszonyokkal való fertelmeskedés, — nyíri pajkos katonák közt szokott zenebonáskodás annak ugyan nem kell! Egy asszony — Szűz Mária — kedveért tiszteli az egész női felekezetet s oly tréfát, mely nem civilis, az ajkán ki nem bocsájtana. Amit fogad, azt betartja és reggeli misétől a jóéjszakáig, mind csak királyáért, nemzetéért buzog...

Különbül már el sem lehetett volna mondani.

Balázs megdícsérte a jeles urfit s azzal a másik

nagyobbhoz fordult. Ettől meg a rossz lovag ismérvét kívánta.

No, Balassa Menyhért is megfelelt:

— Hitvány lovag a tornánál paszományos-gyomrú ugyan, de puha és gyönge. Dárdát nem tör. Ha erősen ellene hajt valaki, hamar elejti fegyverét, mert fél nyavalyás, hogy nyeregből vetik! Lökése alatt ugyan nem rázkódik a ló! Nem is törekszik viadalra s ha mégis ütközés elől ki nem térhet, mindig épen hagyja el a porondot...

Hát Menyhértet is megdicsérte az úr. Sőt Zudar Istvánt is, bár ő valamit kifelejtett. Azonban nem baj. Ennyi hiba Szécsi Gállal is megtörtént, aki pedig a korosabbak közé tartózott és hozzá harmadik évét járta. Mégsem tudta, hogy mi az a «*martoriate carne*»..! Holott rendkívül fontos dolog volt az a háborúban és hozzá: magyar találmány..!

Ezért hát Balázs szétnézett valaki után, aki netalán tudja.

De az egy Garay Miklóskán kívül más nem fészkelődött.

— Te tudod?

A gyerek már fujta is:

— Tehénhúst öreg üstökben megpörköltetjük, ha ez meglett, besózatjuk, csontokról lehámozzuk, kemencékben szikkasszuk, porrá törjük s eltegyük. Valamikor sereggel járnánk, hogy ott más élés nem volna, a húsport katonáknak kiosszuk, melyek azt öreg üstökben megfőzik s mint legfrissebbet: igen kedvesen megeszik.

— Egésségükre! — biccentett vígan, a többi gyerek vidulására is Balázs. — Ez bizony jelesül hangzott. S ha így megtanuljátok mind, bandériumaitok ételése majd időtől, hellytől nem függ. Derék legény vagy, charissimus discipulus! S ugy-e, nádorfi? — fordította vissza a szót Miklósra.

Bár így közelebbről beszélve: beszélt a fiú arca, magától is..!

— No, úgy is illő, hogy többet tudj másoknál! Hát arra meg bírnál-e felelni, hogy milyen a jó ló?

Miklós csak egyet pislantott.

— ... vannak ebben tüzes berber paripák, fekete spanyolok, Portáról jött szerecseny fölovak s más sokneműk. Mégis, kedves deres-iramó magyar ló: az a legkülönb.

— Miért?

— Nemigen temérdek, középaránt való termetű, de szintolyan kitartó mint a lovasa, ha ugyan ... ilyen. Ez egyet sem kényes! Mikor ami van, azt eszi. Egykevéske zabtól is már nagyon szívesedik.

— Hogy hasznosítja hátán kívül is a lovát az okos lovasember?

— Vértjét annak leszedi s ha tiszta az idő: rajta alszik, ha meg esőre célozó idő van, vele takarja magát. Szállásra így nullo modo nem szorul, — felelt a fiú, de sem gyerekes túl-mohósággal, annálkevésbbé szégyelősen. Állta az oktatója tekintetét.

Balázson meglátszott, hogy egyre növekvő érdeklődéssel figyeli. Nem is ültette le a feleletei után. Az a komoly barna szem, az a táblás homlok arra ingerelte, hogy tovább forgassa a legénykét.

Ugyan min foghatná meg?!

Mostantól szinte dobpergésszerűleg hulltak a kérdései:

— Hogy hívják azt a nagyotpukkanó, ellenséget irtó szerszámot, azkit durranó porral tömnek és kit harmadéve a velencések divatba hoztak?

— *Falconus*. Ágyú, — felelt rögtön Miklós

— Mennyi a magyar várak száma?

— Százhetven s három.

— Hányféle a királyi pecsét?

— ... úgymint aranybulla, — kettős, — titkos, — bírói — és gyűrűs házi pecsét. Ki-ki az ő alkalmatossága szerint ...

Hát nehezen adja bőrét Garay junior!

De az ügyessége most már csak annálinkább tüzelte Balázst.

Ejnye . ? Nem fog ki rajta ez a gyerek ..?

Ő sem tágított! Tovább nyomozta!

— Mi az hogy „hites hely"?

— Papoknak s házoknak olyan működési, mellyben hit alatt a rájuk bízott fontos irományokat megőrzik.

Ennyi is elég lett volna; a fiú azonban még hozzátette:

— Tatárok s más efféle országdúló népség privátusok levelesládáit elfoszthatja. Az ilyesmi sohasem biztos otthon!

És legyintet utána egyet.

No megállj te kis Garay! Majd nem legyingetsz te mindjárt!

— Hát az a *Liber Regius,* micsoda?

— A királyi könyv, melybe a nevezetes állapodásokat, megintelen céhek dolgait, megintelen kegyelmezéseket, fiusítást, nemesedést s több efféléket igazán beírják.

No nem...

Hát még mindig nem..?

Balázs egész nekipirult.

Ha megmondhatná-e az ifjú lovag: hogy nevezik az ország báróinak testületét?

Megmondta. *„Barones totius regni."*

Tovább!

Mi a teljes címzésük e báró uraknak?

Megmondta: *„Spectabiles et magnifici".*

Nem elegendő!

— Mekkora a magyar hadsereg?

— Kétszázezer, ha minden bandérium felül.

— A megyei nemeseké hány zászlóalja belőle?

— Hetvenkettő.

— S mit tesz az hogy „zászlósúr"?

— Hogy valaki saját sereget tart és így ezt az ő maga zászlaja alatt rendelheti.

Hopp?

De most azért mindjárt lépre akad a szépszavú rigó..!

Forgách már a kétkönyökén könyökölt. Tenyerébe támasztotta az állát és úgy figyelt, feszülten.

Hogy a hosszú faggatásból mégishát az oktatóhoz

illő fölénnyel kerüljön ki, befejezőleg egy egész nagyos tételt szánt a fiúnak:

— Mi után jár a főurak katona-adási kötelme? Csak úgy szemre? Vagy rangja, címe szerint vetik ki rá?

Miklós hagyta a kérdést kifutni. Nyugodtan várt a helyén, de azért nem is késedelmeskedett a válasszal.

— *Onus inhaeret fundo!* A teher mindig a telekre nehezedik, — ejtette le a hangját.

Valóságos versenyfutás volt ez. Hanem valahára Balázs is megérte vele.

Felkelt a székéből és odajött a fiúhoz. Nézte. Elnézte.

— Honnan tudod te ezeket a dolgokat!? — szólalt meg halkan.

— Kit elfogtam nagyok beszédjükből, kit meg külön kérdeztem meg édesapámtól, — sütötte le bársonyos pilláit a fiú.

— Korodban nemigen érdekli az embert ilyesmi! Métázik, vagy prágányt játszik, vagy a jobbágykölykeket gyomrozza!

Miklós ezúttal nem felelt. Állhatatosan sütve tartotta a szemét. Pirosabb lett a dolmányánál.

De piros volt Forgách Balázs is!

Töprengve nézett körül.

Aztán egyszerre csak kivonta jobbját a nadrágzsebéből és a fiú elé tartotta, ugyanúgy, mint nemrégiben a visegrádi várkapitány.

— Hát Garay junior, — szólt a lelkesedés ifjúi melegével — nem deák vagy te: ember vagy te öcsém, máris! Amin átalvittelek, haladottak egzámenjének is megtette volna. De vesd a rákot a Szamosba s elemében úszik! Olyan fontolt elméről tettél tanuságot, mely kiiktatja a határt néhány esztendő különbözete közt. Mostantól fogva én is azért nem discipulusomnak, hanem famulusomnak tekintelek. Barátomnak, biza'! — tette hozzá. — S olly tetszésem van, hogy ezzel a barátsággal nem neked: nekem lesz okom egykorban hivalkodni!

A nagydolog meglett. A „mester" megszorította a ta-

nítványa kezét. Az urfiak meghatódva állták őket körül.

Irigységet érzett-e valaki?

Ha érzett, sem mutatta. Sőt éppen Zsigmond herceg követte elsőnek a példát és épp a kis csizmadianemesnek szorította meg a kezét. Vilmos pedig Kóroghyét.

— Holtig barátok leszünk!

— Lovagi kardomra esküszöm!

Csak mikor a szer-szolga kinyitotta a terem hátulsó ajtaját s ezzel nyilvánvaló lett, hogy az első leckeórának vége, akkor biggyesztette le kissé szájacskáját az ifjú császári sarj:

— Lette-helyében én szintúgy megválaszolok! Nagy dolog is . . !

Azonban senki sem ügyelt rá. A fiatal lelkekben még az előbb megélt szép jelenet emléke lángolt. Azonkívül az egyenlőséget is . . szószerint vették.

Ki hogy tehette, tolongott kifelé az ajtón.

Vilmos princnek a szomszédja lábára talált hágni. Fölszisszent ugyan, de mindjárt el is bizsolyodott. Világért sem haragudott volna!

Harag!

Lovagok közt! Barátok: majdnem testvérek közt! Ez most képtelenségnek tünt föl előtte.

XLV.

Hát ebben a tevékenységében nem akarta zavarni Garay a fiát, sem az oktatót az ő országos tekintélyével megvesztegetni. (Ahol kell, csak álljon meg a maga emberségéből a fiu!)

Hanem a kapunyitásnál már ott várta Miklóst és ekkor — parolát szorítván Forgách Balázzsal — jelentőségteljesen oda is intett neki:

— Látlak!

Egyéb sem hiányzott Miklósnak a bent történtek után, mint ez a váratlan apai megjelenés!

Fel a lóra!

A többiek hasonlóképpen. A paripákkal és szükséges holmikkal várakozó istállófiuk alig érkeztek az útból elugrálni.

Olyan mustrábaillő vágtázást mutattak be a fiuk, hogy mire a két úr is odaért az udvari bajszérűhöz, ők már javába rendet is álltak.

Kezdődött a harci ügyességben való tündöklés: a lovas gyakorlatozás.

Azaz hogy kezdődött volna, de — kutyakeservit! — hol a Senior!?

Forgách Balázs úr szép barna-rózsaszín arca egész szederjes lett a méregtől. (Csak most tűnt ki, hogy a kellemetes lovagi máz alatt mekkora nyers indulat is lakozik benne!)

— Megcsapatom a kutyát, hogy pokrócban viszik el, ha tüstént elő nem bujik! — ordított. És már a lova is vele toporzékolt.

Hát nem egészen ok nélkül mérgelődött. Ime ő, a kiváltságos főrend, ott tudott lenni idejében a helyén

és tette, amit rábíztak. Az a másik, az a pénzenfogadott közrendű szolga (a rühös alávaló, a senki!) az meg várat magára! Mintha fordított volna rendjük!

Pogány szitkozódással körbevágtázott nehányszor a téren, aztán visszarugtatott a vendége mellé.

— Megengedjen a lustos szájamért nagyságod — törülgette az izzadt homlokát — de ez a vége mindig, ha úri rend a hitvány vágánsokkal kezd! Nem is jó talán hogy ilyen vásáron-fogadott rongy professzionátus bajvívókhoz folyamodunk, mikor az úri fiaink tornáranevelése forog fenn! Emberek sepreje ők! Egy rang a mímusokkal, jokulátorokkal és más hitvány csepürágókkal.

— Kigyelmed, vagy egyéb elővaló főúr vajon állná-e, hogy rajtamenjenek, néha tízen is, a kis lurkók és porban ugyan meghengergessék? Karddal elpüfölje-ik? — volt mindössze Garay csöndes válasza. És olyan türelemmel várakozott tovább, amiből... otthon sem ártott volna neki egy kicsi!

Nyugalma meg is csendesítette a háborgó ifjút, hanem csak rövid időre. Mert mikor az urfiak is fészkelődni kezdtek, megint elrobbant a tűz.

— Ebtől származott, lette-helyén! Ördögök szánkázzonak a lelke hátán! Mégse jön? — hördült fel pukkanó-piros orcával. — Tán beivott valahol valami hasonszőrű varas-fakadékos kutyával s mink itt hiába is várjuk!

— Vagy felfogadta helyében bajtvívni valaki! — kockáztatta meg Frangepán Miklós szerény félhangon.

Többesztendős apród volt már és tudta, hogy előfordul néha az ilyesmi. Az urak nem okvetlenül kötelesek a személyes verekedésre. Ha történetesen úgy tartja kedvük: színeik és képük viseletében fogadott vívókkal vívatják meg a bajt. Persze nem holmi kezdőkkel állnak elő, hanem a Seniorok — mesterbajnokok — közt néznek szét. Ilyen pedig nem minden bokorban kerül és ha kerül, százfelé kellene hogy szakadjon.

— Valamit azért mégis kell csináljunk, így nem rosztogolhatunk, — készült Balázs kínjában már va-

lami cselekedetre fakadni, mikor a lovas-sor végén egyszerre felcsattant egy örvendező kiáltás:

— Imhol a Senior! Megjüve!

Jött?

Debizony inkább repült! Valóságos felhő lebeg körötte. Csak mikor megtop a térség közepén, látszik, hogy nem felhő az a felhő. Habos kék-fehér selyem: a lova rokolyája. Matracz-formán egyenesen kárpitozott, — farosan, kisasszonyosan ringó nyeregborítékáról leér a porondig. Elől a ló kebele-táján jókora címer. Bizonyosan nem a legényé, hanem Frangepán urfinak lehetett igaza! Bajszérűről penderedhetett elő a bajnok s úgy is szállt el onnan: fegyverzetben. Csúfot aligha vallott, mert három strucctoll is lengedez a bőrsisakján és kokárdák díszítik a *pelliciuma* kebelét. Diadalmi jelvény ez, mind! Ahány toll, annyi sikerült fordulat. Ahány szalagcsokor, annyi mesterdöfés. Legfőbb győzelmi jel azonban: ahogy Forgách úr elé toppan a Senior. Ahogy hátralebbenti a sisak-ellenzőt.

Nyoma sincs az arcán holmi megszeppenésnek. Az apró parasztszemek inkább pajkosan sunyorognak fel a haragos ifjúra, aki — csudálatosképpen — már egy csöppet sem haragos. Nem. De annál kíváncsibb! A tudásszomj majd kirágja az oldalát.

— A szérűről? — kérdi.

— Átal-egyenest.

— Messmicsoda ügy..?

— Öreg-rend pap úr vala egyik felfogadó gazdám, — köpte oldalt a szérű porát a legény. — Sértője azzal rútolta hogy olyan hasat eresztett, kit többé nem lehet beszívni. Vén úr, pap is, maga ki nem állhatott - - -

Balázs szeme villant.

— Hát a másik!

— Özvegy fehérnép, fiakból kipusztult, — magyarázta a bajnok és megint köpött. — Erről pedig azt mondta egyik szomszédja-fia, hogy *„lipántos."*

— Az meg már mi?

— Tudjafene uram! Hogy tudhatnám, mikor az asszonyék sem tudták!? De azért csak nem hadhattam ilyen csúfságban őköt?

No nem. Erre válasz sem kellett. Mikor: Egyház..! És egy védtelen hölgy..!

Balázs beleegyezést intett és átadta a kommandót. Ezúttal végleg ottmaradt Garay oldalán. Együtt nézték a zászlók megemelkedését.

A Senior hangja fölrivallt:

— Négyest igazodj!

A gyorsaság azonban nem elégítette ki. Az ő tudományából már hazúról is hozhattak, tőle is okultak az urfiak, hát többet követelt.

— Ujból, a keservét ennek a csigatalpon mászó, rösthasú világnak!

Bizony ő sem igen válogatta a szavait!

De így harc hevében..?

Elcsúszott. Jól volt.

Csak az nem volt jól, hogy a szitok sem használt. Háromszor ismételtek az urfiak, a bajnok mégis egyre pogányabb beszédre fakadt. Végezetül egész a sorok elé riszálódott a gyúrótábla-széles farú, kisasszonyrokolyájú lován s úgy kémlelte összeszürcsölt szemmel, hogy ugyan mi okozhatja a késést?

Egyszercsak a bikanyaka megfeszült. Ráüvöltött az egyik Bánffy uracsra, Drugethre, majd az ifjú Alsánira és rajtuk kívül is egy-kettőre. Kiállította őket a sorból.

— Mindjárt gondoltam..! — dörmögött Garay a bajussza alá.

— Magam is, — tódította Forgách és bosszankodva ráncolta a szőke szemöldökét. — Ejj, hogy én ezt odabent nem láttam! Hanem hát ki gondolhatta..!

Ment ettől fogva a gyakorlat, szépen.

A bajnok uj figurát parancsolt.

— Most ellenséget fognak színleni!! — enyhült meg a szőke lovag. — Nemhiába mindig mondom, hogy páratlan ügyes egy vitéz ez a mi Seniorunk!

Garayban volt annyi tapintat, hogy ne emlékezzék. Ráhagyta Forgáchra amit az „mindig mondott"... A fiát szemlélte, aki valamennyi gyermeke közül legjobban hasonlított hozzá, akiben legjobban érezte magát

apának. Ott vágtatott a fiú a verőfényes napsütésben, a pagony felé elkanyarodó fél-csapat előtt.

Hát ez ilyen vezetőhelyre került?

— De még odabent hallotta volna nagyságod! — bólintott az ifjú, mintha csak olvasott volna a gondolataiban. — Mi lesz ebből a gyermekből, ha megemberedik...

Elhallgattak.

Innen és túl kiáltás döremlett:

— *Sancti Reges adiuvate nos!*

Az urfiak a harci kiáltást gyakorolták; Lajos meghagyása szerint a szent magyar királyokhoz való könyörgést.

A kettévált csapat egymásnak rontott.

A nádor tűnődő szemmel figyelt kedvencének minden mozdulatára. Miklósnak mintha még az érlökése is azonos volna az övével. Ugyanúgy mozdult, ahogy ő mozdult volna hasonló esetben. Mintha valami láthatatlan, csudálatos fonál fűzné össze a kettejük izmait, ösztönét, gondolatait... Egy percnyi káprázatban szinte úgy tűnt fel neki, mintha a fia - - - ő lett volna, más testbe költözve, megújulva... Igen, még ment azoktól a zűrzavaros gyötrelmektől, melyek az ő férfiszívét már meglátogatták, irgalmatlan karmokkal megszaggatták, megvérezték. Még ment mindentől, ami... bűn. Garay Miklós, csak szűzen és tökéletesebben. Garay Miklós: az új! Akinek ő csupán élő jóslata, előrevetett árnyéka volt...

Jó meleget és melegen szétzsongó, jó fájdalmat érzett.

A Senior ébresztette fel révedezéséből.

Harsogva adta ki rendeletét:

— Ijjat, puzdrát elő, ha ennyire vagyunk!

De a nyilas ütközethez ujabb nézők is érkeztek.

Ahogy felpillantott, a kis királylányokat vette észre a térség túlnansó oldalán. Izotával és a hölgyeikkel jödögéltek a palotából. Tudta, hogy mostanig tanultak ők is. Deák beszédben, nyelvekben, lantverésben, táncban okultak. Mindig ilyentájban ért véget a leckéjük. Különösen csak az hatott, hogy ma nem ket-

ten a két testvér, hanem hárman karonkoztak. Egy Marenkánál valamivel korosabb lánykát fogtak közre. Gólyalábú, kacsaorrú, csúnya kis teremtés volt. Arca halvány és könnymaszatos a szeme körött. Sovány testéről feketített kendervászon ruha függött le, búsan. Fekete pártácska a fején is és azon térdig lebukó fekete fátyolkendő. Bágyadtan szorongatott egy darab kalácsot.

Nem emlékezett, hogy látta volna eddig.

— Ki ez a kis keserves? — fordult Balázshoz, már hogy éppen ne álljon ott olyan idegenül.

Megtudta, bár kezdetben alig érdekelte.

Toncsi — Bebekné, a királynéi fő palotáshölgy — hagyta hátra a kis Toanettát, minthogy nemrég elmúlt róla a fülsértő köhögés, de - - - örökre.

— ... az Asszony őfelsége meg mindjárt behozatta s úgy hírlik, hogy harmadik lányaként akarja neveltetni. Nagyszombatból jűtest fogadott volna ilyest az anyának, — egészítette ki szavait Balázs urfi és teljesen érthetőnek találta, hogy Garay megrendül. Elhalványodik. Bajuszát rágcsálja.

— Barátságban állhatott vele az elköltözött! — gondolta bölcsen.

És a körülményekhez illő sóhajtással tette hozzá:

— Bezzeg míg odamulatott nagyságod, mink itt az udvarnál megbontakoztunk!

— Hát más deficiálások is estenek?

A nádornak a hangja is erőltetetten csikorgott.

De ő már ebben sem talált semmi rendkívülit.

— No nem, nem egészen, — lógatta elszontyolodottan a fejét. — Hanem bizony a vén Urnő - - -

— Domina Jelizaveta?

— Az.

Széleset legyintett.

— Valahány ideje fekünni esék s azóta szeme is nem egyenesen jár. Úgy ominálom: odalesz hamar! Holott Nagyszombatban is még milyen vígan lakozott, táncolt, csak engem is szólogatott, magát ajálotta! Kigyelmed talán el sem hiheti, hogy lelke-válására készül!?

Garay bólintott, hogy nem. Pedig befelé úgy érezte hogy: igen...

Balázs Nagyszombatról beszélt! És azonkívül is valakiről... Erzsébetről...

Először hallott róla, mióta Gorjánból visszatért. De mióta a nevét először kiejteni hallotta és hogy ez a név úgy kiujította a nagyszombati út előzött, gyönyörű emlékeit: egyszerre mintha megnyomtak volna a lelkében valami fekete szivacsot. Olyan sötétlátás, olyan levertség öntötte el, hogy ebben a hangulatban lehetségesnek tartott ő mindent, ami szomorú.

Megrémült, hogy Balázs bele talál látni a gondolataiba és erőlködött, hogy kellő érdeklődést tanusítson az anyakirálynő állapota iránt, azonban éppenséggel semmi alkalmas kérdés nem jutott az eszébe.

Nagy szerencséje volt, hogy közben az urfiak is észrevették az új közönséget az alacsony palánkon túl és olyan zenebonát rögtönöztek, amiben szó sem lehetett a társalkodásról! Különben okvetlenül feltűnt volna a hallgatagsága.

Így a küzdőtér felé fordult és látszólag nagy figyelemmel szemlélte ő is a gyakorlatokat.

A bajnok éppen a lesvetésről tartott előadást. Abban szorgoztatta az ifjakat: hogy kell az ellenséget mentől félelmesebb kiáltozással megrohanni, nyilakat rálődösni s ha megfut (a bestye!) üldözőbe venni. Ha azonban helybenmaradna (a lator mindenit!) hogy kell ellenkezőleg színlelni a menekülőt, majd a puzdrát ütemesen csapkodva, az ötvenedik ütésnél vezényszó nélkül is hirtelen visszafordulni, ék-alakba toppanni és lőni.

Míg ez a zsivajgás tartott, összeszedhette magát s titkon örült, hogy a lecke befejeződött. Ezzel megmenekül a további társalgástól — gondolta — és viheti valahára a gyerekét.

*

De korán örült. Még mindig várnia kellett. Mert a Senior ugyan lecsörtetett a szoknyás paripáról, hanem annak ottvoltak még a sorból kiállított ifjak! Azokat sem hagyhatta elintézetlenül.

Úgy villogott rájuk, hogy majd felnyársalta őket a vasvilla-szemével.

— Micsoda készület legyen ez, nagynemzetű urfi? — mordult elsőnek Bánffyra. — Lóról le s hadd látnám!

Hát akadt mit nézni az urfin, ez tagadhatatlan. Alig bírt nagyszuszogva lekászolódni a paripa hátáról. Akkor is olyan merev-egyenesen jődögélt, mint valami lábrakelt cölöp. Bizony annak szíjjakra járó vasfűzőbe volt préselve a dereka és gyapottal kitömködve a kebele, hogy karcsúbbnak és mellesebbnek látsszék! Alsánié hasonlóképpen. Sőt mikor a bajnok végigsímította ennek a gyanúsan virító arcát: csupa vörös lett a pirosítótól a kesztyű . . !

— Hejj, a kínban fogantatott . . ! — hördült el nagy bajuszvonaglások közepett a Senior. — Hiszen ez üszely-börzsöny!? Hát hogy kerül ez katona-férfi képére, kisuram!? És kigyelmed ott, Drugeth urfi . . !

Ebből lett csak ménkő-mondás, hogy a lepocskondiázott és már legényszámba kamaszodott fiú a szemefehérjéig sápadt tőle. Elődeinek példájából sejtette, hogy ő sem kerülheti el a mosdatlanszájú ember kiömlő szókincsét. De ilyen rútolásra mégsem készült. És hozzá ott, a királylányok előtt . . !

Hanem rászolgált. Rá. Mert olyan rövid volt rajta az a dolmányka, hogy kétujjnyira ha kilátszott az öve alól és a lágyékából sem takart semmit. Feszes harisnyanadrágja oly szorosan tapadt, mint a második testbőr, hogy szinte még az erei is keresztül ütköztek a vékony szöveten.

— Dolmányzsebbe azt a keszkenőt! — hurított a bajnok, vásárjáró kóbor fattyú létére is elbotránkozva az öltözet szemérmetlenségén.

Eddigre azonban már odaugratott Balázs is és saját mentéjét vetette az urfinak, hogy azzal födje be hamar magát, míg a hölgyek el tudnak szaladni.

— Mért nem kezded fölvenni a szót a Seniortól! — nézte szigorú szemmel a mozdulatlan fiut. — Nem tudod-e, hogy a tanításban szintolyan hatalma van fölöttetek, mint nekem? Hát egy-kettőre azzal a parancscsal!

De az urfi nem készülődött. Állt gyámoltalanul.

Egyszerrecsak még az arcát is a kölcsön-mentébe fúrta.

Balázs nyilván elérthette, mert nem unszolta tovább. Csak annyit jegyzett meg, hogy ezentúl saját leckeórája alatt fogja mustra alá az urfiakat s az ilyen negédes nyalka kurtelli frátereket az ajtón kívül sem engedi.

— Ugyan honnan szedtétek e förtelmes divatot! — fordult szemrehányólag a Bánffy gyerek felé.

— Franczúz-országban láttuk az udvarnál, — vallott megtörten a fiu. — Merthogy együtt peregrináltattak minket a szülék ...

— S ez ragada rátok? Ennyi?

No, majd elbánik Balázs a gyalázatos idegen módival, csak rá kell azt bízni!

Alsáninál még a szorosan egymás rendjébe varrott sok cifra gombot is megcsaholta.

— Jó, ha egy tyúkmony főttéig be tudsz gombolkozni velük, azebadta! — dohogott. — Hát hogy akarnál ezzel kürtszóra ottan felserdülni, tábori tentoriumból készen kipattanni, ha nyom az ellenség?

Tizenkét gombnál többet senkinek sem engedélyezett mostantól.

— *Ad summum!* — jelezte. — S azt is jó ritkásan! Nézze meg az ember!

De Garay már nem sokat hallott ebből a perlekedésből. Ahogy a tornát lefujták, repült hozzá a fia. Miklósra nem tartozott ez a dolog. Illedelmesen volt öltözve, mint mindig.

Egy pillanat hosszán át egymás szemébe mélyedt a tekintetük és úgy nézték szótlanul egymást, aminél ékesszólóbb nem lehet semmi hangos beszéd.

Aztán gyorsan süveget vetettek és indultak: haza.

XLVI.

Otthon mind a ketten a mosdótálnak dűltek. Ideje volt hogy derekasan megtisztálkodjanak, egyik a hosszú út, másik meg a verekedés után.

Garay készült el előbb. A kéz és orcamosáson túlesett, még mielőtt a fia elé ment volna. Elvette a törülközőkendőt az inas válláról s mialatt a szép selymes szakállát, kajlán szoktatott magyaros bajuszát fésülte, szárogatta, illatosította, közben elgyönyörködött félszemmel nézegette Miklós serdülő testét. Hogy fejlődik az a tegnap még tejharmatos kis test..! Hogy emberednek a vállai, keblesednek a keblei..!

— Ennek ugyan nem kell tömőgyapot! — gondolta.

És most egész nyugodtnak, felhőtlenül elégedettnek érezte magát. Fia testéből a továbbfolytatódó Jövő zenéje zendült, mely igen, bizonyára szebb, teljesebb, sikerekben gazdagabb lesz, mint volt az ő élete.

— Rövid nap nemcsak mozgásában, insctinctusában, de érettségiben is hasonló lesz hozzám! Kész velem-egy rendű férfi — zsongott benne a büszke apai remény.

Kár, hogy a gyönyörködése nem sokáig tarthatott. Miklós is sietett. Éspedig annyira sietett, hogy az édesanyja átadott üzenetének és a kilátásba helyezett gorjáni sódarnak is csak egy átfutó mosollyal örült. Nos, Garay meg annak, hogy nem kérdezősködik az otthoni dolgok felől! Ez valahogy terhére esett volna most. Maga sem tudta volna megmondani, hogy miért. Nem is igen tűnődött rajta. A fiú gyors mozgását ügyelte, míg végül kérdésre fakadt:

— Hova-hova ilyen halálból!? Hiszen mára letetted a dolgod!?

Miklós azonban csak fúrta barna fejecskéjét a kikészített ingbe. És lám, nem is akármilyen viselős fajtájú, hanem habarnica-hímzésű, szirony-öltéssel kiöltött, gálára való holmi az az ing!

Csak mikor az ujjával és nyakbodrával sikerült megvívnia, ért rá felelni a gyerek:

— Aristoteles ám hátravan! *„De secretis secretorum"!* Azzal még ma végzenem köll, pedig most az udvarhoz köll menjek!

— Hová?

— Az udvarhoz.

Garay nagyot bámult.

Ugyan micsoda járata lehet az ő kis kamasz fiának a királyi udvarban! Főképp ilyenkor, mikor a fönséges gyermekek is sétálni vannak . . !

Szerette volna megkérdezni, de valahogy . . . mégsem kérdezte. Ehelyett öles léptekkel járni kezdte a szobát. Minthogy azonban Miklósnak ezalatt szerencsésen sikerült a majcz-öve csattját becsatolnia, így rövidesen megeredt a nyelve, kérdezetlenül is.

— Az Asszony őfölségéhez. A királynéhoz, — szólott.

És fontoskodó képpel bólogatott.

— Igen meghadta, hogy valamikor levelét tartanám, vagy hogy éppen személy szerint jönne meg kigyelmed: *recta*-mindjárt fussak hozzá a hírrel!

A ledöbbengető lépegetés egy pillanatra megszűnt. Garay kifele nézett az ablakon. Ujjai halkan, gyorsan doboltak a kifeszített lantornán.

Aztán megint elindult, loholva, körbe-körbe, mind szűkebb körökben és akkor mégis megkérdezte:

— Melyik királyné!?

Kérdése csak úgy odavetőleg hallatszott. De mintha rekedt lett volna a hangja.

No, nyilván meghurutolt útközben egy kicsit! Miklós egyáltalán nem aggódott ezért. Gyermeki rajongásában ledönthetetlennek, halhatatlannak hitte az apját.

Mármeg a bogláros gombjaival küszködve felelt:

— Hát a fiatalabbik.

— És... engem tudakolt?

— Igen a'! Mindennap felhívatott. Nagy kegyességében és mind nagy kegyelmességében tart! Aztmondja, hogy udvari belső familiáris és nevezetes ember lesz belőlem, mint kigyelmedből! Világra hasonlítok nagyságodhoz, ilyet mondott csak tegnap is és megcsókolt.

— Meg---?

Kérdezett volna már többet és mégtöbbet Garay! De mintha belülről egyszerre megrántották volna a hangpántlikáit. Elakadt a szava. Arca pedig vörös lett, mint a főtt rák. Majd iszapszínűre fakult.

Miklós semmit sem vett észre ezekből az apai elváltozásokból. Szép nemesi, pirossarkú sólyacipellőivel gyűlt meg éppen a dolga. Új volt a cipő. És a szíjja kemény. Nyujtogatni kellett, hogy összeérjen.

E művelkedése közepett dünnyögte:

— ... egykorban is fésűt kért a Christa asszonytól, hogy aztmondja: hozz csak fésűt Christám! Fésüljem meg már én ezt a fiut! Nézd mely fodros fürtű! Rémlik nekem, mintha palatinus uram büszke fejét fésülleném; csak kicsiben és szelídebben. Ez a fej még nem öklel! Hajlik és simul.

Valami csörrent a szobában.

Miklós kurtán felpillantott.

De csak az apja vetette a vállát az almáriumnak! Azon mozdult meg a fliaderes ékszerdoboz és attól lett a csörömpölés.

Hát talpraszökött s helyreráncigálván a hajladozástól felcsúszott dolmánykáját, tette hozzá a végzett munka vígságával, és immár szabadjáraengedve azt a boldogságot, melyet a felsorolt királynéi kitüntetések fölött érzett:

— De nemcsak engem fésült! Én is látám multiban fésülködni őfelségét! Bebocsájt a legbelső házába is! Földön volt a haja, olyan hosszú. Ilyenkor selyemkendőket terítenek a földre és arra esik a haj. Oztán három frájj kell bajlódjék vele, mert oly felesen sűrű, hogy kettő is nem bírhassa és olyan nehéz, hogy a fé-

sülőpalástot is lehúzza a válláról, kebeléről. De micsoda válluk van az ilyen királynéknak . .!

Elragadtatásában mindössze legyingetni tudott. Nem talált méltó kifejezést a barack-rózsaszín és elefántcsont-sárgaságnak ahoz a gyengéd színkeveréhez, amit érzékeltetni akart.

Garay azonban értett szó nélkül is és a hirtelen mélyre lehunyt pillái mögül is látott. Látott ápoltbőrű, gömbölyű vállakat, kerek nyakat, megpattanó, síkos, teli kebleket, hullámzó derekat... Látta, igen, egy gyötrelmesen gyönyörű perc hosszáig teljes leplezetlenségben látta mind azt az észvesztő kincset, amit egy véletlen folytán egyszer az életben már karjai közt is tarthatott, akkor... Nagyszombatból Visegrád felé...

Szinte megszédült, úgy telefutott sűrű vérével a feje. Hajlott orrának cimpái nehezen és öblös paripaszerű tágulásokkal szedték a levegőt. Jó hogy imént az almáriumnak hátrált, különben talán elrogytak volna vele a lábai. Így mégiscsak fennmaradt és mialatt ártatlan kínzója fölhevederezte a mentécskéjét: valahogy össze is szedelkőzött.

— Indulsz? — kérdezte tőle, az előbbinél is rekedtebb hangon.

— Hozzá! — vetette fel arcát olyan boldogan a fiú, hogy — mint odakint a bajszérűn — egy pillanatra megint sajátmagát érezte benne.

— Olyigen... szereted? — csordult ki halkan belőle az elfojthatatlan, forró, szenvedésteljes kérdés. És törtfényű szeme várakozással tapadt Miklósra.

A gyermek szinte világított.

— Lehet is nemszeretni . . ! — ingatta bölcsen a fejét. — Jól mondá egykorban kigyelmed, nem ember az! Földfeletti. Angyal. Vagy tündér. Vagy - - -

A többi benneszorult.

Egyszerre ott találta magát az apja karjai közt. A mellén. Dobogó szíve alatt.

De hogy dobogott az a hatalmas szív . .!

Már javában a palota felé vágtázott a gyerek és még akkor sem ocsudott föl egészen a bámulatából.

Nem szokta őt az apja... megölelni?

Annálinkább nem... megcsókolni?

S most meg is csókolta!

Életének második nagy meglepetése volt ez, az atyján keresztül. Megérkezésekor az a bősz rárivalás, ma meg... éspedig ha vesszük, pontosan ugyanazoknál a szavaknál - - -?

Vállat rántott és fölnevetett.

Ugyan mért töprenkedjék! Gyerek ő. Gyerek. Nem érheti fel ésszel a nagyokat. Hát még az ő apját..!

— Senki. Soha.

Megrázta fürtös fejét és gondtalanul tovább mosolygott.

———

OSZK

KILENCEDIK RÉSZ

MORS IMPERATOR

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XLVII.

Garay ezalatt ottmaradt állva, ahol a fiától elköszönt.

Mély barna szemeinek üregéből fénytelen tekintettel bámult maga elé. Csak a hirtelen behorpadt arcán villódzott valami gyors, váltakozó fénymozgás. Az hol megvilágosodott, hol elborult. Míg egyszerre ez a kergetősdi is megszűnt. Egy fogakat szorosan összepréselő, homlokot éles redőkbe ráncoló, szigorú és kemény kifejezésnél állapodott meg.

A nádor akkor kiegyenesítette roskadt gerincét. Kezei ökölbe csomósodtak. Kemény, erős és nagyraszabott lendülettel a levegőbe ütött:

— Nem!! — mondta ki, csattanó fennhangon. — Hát nem! — ismételte. — Már holnap megadom lemondásomat.

Katonás léptekkel az ablakhoz lépett, felrántotta, kivetette sarkig. A párkányra könyökölt és öklére támasztotta az állát. Keményen, dacosan, szinte kihívólag a palota felé fordult. Farkasszemet nézett vele. Azonban nem a királynéi, hanem a királyi dolgozószobákkal. Képzelete elé akarta idézni Lajost. A fölkent fejét. Azt a bizonyára most is serényen munka fölé hajló fejet. A király messzi elnéző, bölcs szemeit. De azokat sem úgy, nem abban az uralkodói fölényben, ahogy ma az ő régtudott hírecskéinek meghallgatása közben pillantott rá — mikor benne szinte irigységet támasztott — hanem amint ott a nagyszombati sátorban nézett. Tisztán-világosan olvasva az ő bűnködös gondolataiban és mégis megbocsátva! Bizodal-

mát, királyi barátságát tőle vissza nem vonva! Szelíd, apai jósággal.

Feszült agya elég éber volt ahoz, hogy engedelmeskedjék.

Az idézett kép kibontakozott a ködből és ő nézte, konok önbüntetéssel.

— „*Ludovicus Magnus*" — gondolta.

S mint aki láthatatlan ítélőszék előtt tesz vallomást — többet ennél: mintha valóban ottállna drága urának színe előtt — katonásan tisztelgő igen-t bólintott:

— Az vagy. Nagy vagy. Én pedig a te bár kicsiny, de tovább is hű jobbágyod. Tűnő gyarlóságomért engedj meg! Az sem lesz többé. Ne legyen!

Gondolata egy percre elakadt.

Majd emelt állal tovább folytatta:

— Vagyok tehozzád mint jég az gyémánthoz képest. De jéggel együtt tilos gerjedelmem is elmegy a tavaszra, meglásd! Életemre szólt az eskü. Tudom. Tudom és tartom. És azt ne hidd, hogy lappangó tüzet hamu helyett hóval takarok! Módját már megtaláltam. S ezentúl similiter fogom követni. Házamnál. Gorjánban. Családom közt.

Szigorúan ráintett: igen! Csak vissza hozzájuk! Becsületesen befejezni lelkének féligkész művét! Egész elaltatni a szenvedélyét! Nem késlekedni, még holmi látogatások cégére alatt sem! Nem, nem gondol többé arra a nőre — Erzsébetre — csak mint királynőjére! Akinek neve: „Illethetetlen szentség"! Akinek nincs is teste, annálkevésbé elefántcsontszínű vállai, síkos keble, földreterülő, buja, illatos nősténysörénye: lelke csupán! Mindnyájunk felett hűvös magaslatokban lebegő... Fogalom.

Ott belül valami mintha okoskodott volna... Megtagadott szíve fájdalmasan összehúzódott.

Felnyögött.

De:

— „Nem vagyok-e férfi?" — hordta le rögtön magát. És pillanatnyi gyengesége már el is múlt.

Sápadt diadallal intett Lajos ablaka felé:

— Lehetsz nagyobb nálunk a bölcseségben, de emberségben felér hozzád Garay Miklós!

Majd lezáróan, hangosan:

— Ez kész.

Becsapta az ablakot, sarkonfordult. Elkezdte a fiókjait kihúzgálni. Szemlét tartott a dolgai fölött, melyeket mindjárt másnap előreküld, hogy mikorra lemondását elintézve ő is hazaérkezik, semmi kedves holmiját ne nélkülözze. Soha többé ne kelljen visszatérnie ide, ahol neki lennie nemjó, szüntelen kísértés, lelkének és ártatlan családjának veszedelme s ahová most is egy egészen akaratán kívüli dolog vethette csak! Hát ezentúl ilyen érdekeinek ütköző legfelső érdek sem lesz. A kurta Gorjánnál fog végződni a világ határa, egy-egy kis rögtúró paraszti öröm lesz az öröme és megóvott tisztességének tudata a kárpótlás. A fényes pálya íve kettétört. Mit remélni, miért győzködni nincsen többé. De van a szívében egy lezárt koporsója, melyre minden nap friss emlékvirágokat hordhat.

— *Usque ad finem vitae!* — bólintott és folytatta a rakosgatást.

XLVIII.

Egész rakás lim-lom hevert már az asztalon. Éppen az inasáért akart kiáltani, mikor a legénye hívatlanul is bejött.

Enyhén meglepődve azon, hogy így megelőzték a szándékában, felvonta szemöldökét.

— Mit akarsz? — kérdezte.

De alig hagyta el ez a kérdés a száját, ugyanazon percben sajátságos rezgelődés támadt az agyában. Mintha nem volna egyszerű véletlen, hogy ez az ember most így a szándéka elé vágott... Mintha e látszólag jelentéktelen körülmény mögött valami igenis nagyjelentőségű esemény, sőt talán egész eseménysorozat rejlenék és hogy ez valahogy az ő előbbeni gondolataival lesz majd összefüggésben... Igen, mintha titokzatos fuvalat suhant volna a szobán keresztül s mintha ez a fuvalat és ez a pillanat neki... már ismerős lenne. Ahoz hasonlítana, mely őt a gorjáni menedék nyugalmából kivetette, lóhátára dobta, idáig kergette... Megint az az akaratát keresztező, „véletlen", mely azonban a leglogikusabb egységbe forrasztotta mindenkor az ő sorozatos véletlenségeit, úgy, hogy belőlük az életének olyan sarkalatos fordulatai álltak mindig elő, melyeket az előre legkörültekintőbb gondossággal kidolgozott tervek és legcéltudatosabb feléjük-törés mellett sem lehetett volna szilárdabban kiformálni...

De inkább csak egy, az ösztönein átvonuló távoli sejtés volt ez, mint szabályosan kialakított gondolat és alig egy rezdülésnyi ideig tartott. Aztán már ki is füstölgött a fejéből.

Várakozólag nézte az inasát.

A legény küldöncöt jelentett.

— Honnan?

— Az udvartól.

— Bocsásd be!

Maga is az ajtó felé indult. A feltáruló nyílás előtt azonban az egészséges érzékű embereknek a természetfölötti dolgoktól való heves idegenkedésével, hátrahőkölt.

A homályban egy fekete taláros, felvont csuklyás csontváz állt. Koponya-arca viasszínűen hatott, helyenkint ütődött, kéklilás foltokkal. Behullt szemgödreit mégmélyebb gyűrűk övezték, melyek közül a láptüzek zöldes foszforfényére emlékeztető derengéssel pislákolt elő holmi téveteg sugárzás. Orra nem volt, vagy ha volt is, alig valami. Karomszerű ujjait egymásba fontan ölébe kulcsolta. Sárga fogsora vicsorogva vigyorgott.

— Ki vagy?! — rivalt rá.

De mindjárt el is röstelte ostoba képzelődését. Felismerte a küszöbön álló jelenséget.

Nem tartózott az a természetfölötti dolgok világába. Egyszerűen csak beteg ember volt, aminőkkel a Lajos féle nagy hadjáratok után tömegesen, sőt a legfelső körökben is bőven lehetett találkozni. Hanemhát persze, józan világosság mellett! Nem ilyen váratlanul s főképp nem olyan temetkező töprengések közt, amilyenekkel ő éppen foglalkozott! Ezek: a megvesztegető homály, a saját enyészetes gondolatai és a szerencsétlenséget pedző ösztönei tehették, hogy egy percre valami természetfölötti tüneménynek nézhesse az udvarnak ezt a jámbor levelesdeákját, akivel különben már számtalanszor találkozott s aki most a nagyúr rivallásától láthatólag megszeppenve, aggodalmasan pislogott rá.

— Grácia kigyelmed! — mentegetőzött. — Nem saját vakmerőségemtől viseltetve jüvék! Az Asszony szegény küld, hogy tartozás nélkül hívjam! Domina Jelizaveta, — tette hozzá és alázatosan hajtotta meg hihetetlen vékony indán függő fejét.

— Nem is neked szólt haragom, inkábbcsak e soha békén nemnyughatásomnak. — tartott viszont ő is helyénvalónak egy kis dörmögő magyarázatot — ... meg hogy szolgám így ki s be szálldos hivatlanul az ajtómon s vélém, hogy talán a tiszteletet is már nem kezdi tekinteni. De ha így van - - -

Beljebb bátorította a deákot.

— Hát a vén Úrnő..! — bólintott engesztelődötten. — Nem mondá, mely ügyben?

— Csak annyit, hogy ha valamikor, úgy aut nunc, aut nunquam, kezérejárni ne terheltessék és Istenére, hitire kénszeríti, hogy ezt az üzenetét titok alá zárja.

— Hm... — gondolta erre. — Nyilván hagyakozni akar.

A délelőtt hallottak után nem talált ebben meglepőt.

Bizonyosság kedveért azonban mégis megkérdezte:

— Tán oda az Asszony?

Személyesen erről ugyan nem szerezhetett meggyőződést a deák, de a „nagy bemetelű dámával", azzal beszélt.

— ...s ő olly tetszésben vagyon, — egészítette ki szavait, — hogy erős lélek is nem mindig kedvezvén erőtelen testnek, ki kell abból őfelségének mennie hamarosan.

— No akkor pedig - - -

Csak intett:

— Jövök! Fussál amice, add bé a híremet!

Kardjáért kiáltott, süvegét parancsolta.

Mégis, amikor a küszöbre érkezett az atyafi, egy percig utána bámult. Maga sem tudta hogy azért, mert akármilyen igaz, hogy mindössze egy közönséges futár ment ott kifelé az ajtón, ránézve azért nemkevésbbé volt igaz az sem, hogy képében egy pillanatra, a Végzet szele érintette és... *Mors Imperator* jelent meg a szeme előtt.

XLIX.

Szaladt a deák. De sietett ő is. Átszelte a józan napfényben fürdő várudvart. Be a kapun, fel a felső rendre, balra a folyosón! Neki az első ajtónak, végig a termeken! Üresen tátongtak most azok. Pompára öltözött dámák nem suttogtak a sarkokban, mint rendesen. A pletykálkodás elnémult, szabás-varrás nem folyt, koboz nem zöngött, énekmondó inas nem históriázott. Még Akuljka, az anyakirályné kedvenc udvaribolond-asszonya sem mutatkozott, aki pedig az ő mulatságos őrületében — a pápa feleségének képzelvén magát — úgy szokott itt keresztülkasul járkálni, mintha legalábbis övé lenne minden.

Akuljka eltűnt. Eltűnt a második udvaribolond-asszony, Marfa is, — az infánsnő ezüstcsörgős ajándékmajma is. Az aranyhalacskák víz nélkül, döglötten hevertek az aquariumban és orrfacsaró bűzt terjengettek, a jó ürügyet talált cselédség nemtörődömsége folytán. Szomorú, elhanyagolt, kihalt volt itt minden. Csak a legbelső ajtón túl lehetett még valamiféle élet, mert az kinyílt Garay előtt, aki ezzel céljához is ért.

A hallottak után elkészült rá, hogy nem valami szívderítő kép fogadja majd. De arra, ami eléjetárult, igazán nem mert volna gondolni.

Megdöbbenésében szinte megkövült

Mi ez? Ki ez? — gondolta. — Ez lenne az a mindig nevetős, nemrégiben is olyan fürge, fiatalos, könnyűtáncos teremtés, akit ő a felejthetetlen nagyszombati éjszakán bálatnyitni látott? Ez, ez a töpörödött, sárga, kékgödrös szemű rémletes váz?

Sehogy sem akarta hinni.

Pedig mégis így volt. Ha másról nem, a beteg kezének négyujja csonkjáról — a Zách Felicián féle merénylet örök emlékéről — rá kellett hogy ismerjen Jelizavetára.

Hát ráismert és most egyszerre eszébejutottak azok a szőrmék, geleznák, meleg gyapjútakarók is, melyeket a szolgák akkor cipeltek fel az anyakirálynőhöz, mikor ő egy meleg tavaszi napon a fiacskáját az udvarnak bemutatni hozta. Megütődött bár akkor a látványon, de csak úgy a szeme fölszínén és sohasem járt végére a dolognak, hogy tulajdonképpen miért. Ezúttal már tudta és azt is, hogy az öreg hölgy egészsége jóval régebben megbontakozhatott. Valami titkon őrlő baj hozhatta ennyire...

Nagy, meleg szívét őszinte szánalom fogta el s egyben ugyanaz az idegenkedés, melyet ő, a pusztulással folyton farkasszemet néző katona, mindannyiszor érzett, mikor ágyból, átizzadt derekaljak közül vigyorgott felé a halál. Katonavolta oly mély gyökeret vert benne, hogy az elmúlás egyedül megfelelő és méltó módjának is csak azt tudta elismerni, ha az egypillanatban fellobbant élet ugyanilyen felséges egypillanat alatt huny ki egy nyíllal átlőtt, vagy karddal megontott szívből, — míg a romlásnak ezt a lassú, konok fajtáját lealázónak, felháborítónak, különösen-nagy megpróbáltatásnak tartotta.

Hogy az Istenből pattant lélek ne röpülhessen az első hívásnál szabadon az ő megalkotójához, egy hitvány báb miatt? — volt az eszejárása. — Ne menekülhessen, míg ez a nyűggé lett, undok báb valahol át nem rágódik? Míg egyetlen emberi vonás van ezen a börtön-testen s a fejben egy jóravaló gondolat? Míg minden, amit egy magára kényes teremtés az aprólékosságig vigyázattal tisztogat magán: fel nem oldódik egy végső, egyetemes förtelemben, melynek üldöző kínjai és égető szégyene elől hiába kúszik ágy egyik párkányától a másikig az elítélt? S ezt, ezt nevezik általában „természetes" halálnak?

Nem. Ő az elmúlásnak épp ezt a lassanfojtogató

módját tartotta erőszakosnak, a természettel ellenkezőnek, a születés magasztos egypillanatához képest. Sőt a lelket megalázónak is, mert hiszen sorsát az anyagi testtől teszi függővé és így mintegy csak másodrendű, amannak alárendelt szerepet engedélyez neki! Az ő szabad, büszke lelke ettől irtózott s hogy most mégis ilyenfajta küzdelem bontakozott elé és hozzá egy asszonyi: tehát nálánál gyöngébb és több kíméletre szoruló lényből, ez olyan hódolattal töltötte el, amilyet talán a leghősibb katonai teljesítmény sem lett volna képes belőle kiváltani. Valósággal megrendült, úgy hogy a saját bánatáról és összes balsejtelmeiről egycsapásra megfeledkezett. Azok többé nem voltak sehol. Csak ez az enyészetes ágy volt és rajta a rossz dolgok legnagyobbikával sujtott szenvedő, akihez közeledni is olyan elfogultan mert, hogy félszegségében majdnem felborított egy tégelyekkel és görebekkel megrakott asztalt.

— Ó! A curatiohoz való szerek! — kapott volna bűnbánólag a szétguruló edények után.

De egy hűvös érintésű kéz megakadályozta.

Felpillantott s a kéz folytatásában felismerte az anyakirályné belső hölgyét, a paripafejű Pukur Klárát. Eddig észre sem vette, hogy idebent tartózkodik, a szürke vénség úgy egybeszürkült a szoba szúrósillatú, nehéz párázatot lebegtető félhomályával.

— Hagyja kigyelmetek! Csak a szeplőkenőcs és a májfoltűző víz! — suttogta az öregasszony, az ő számára ugyanolyan érthetetlenül, amilyen érthetetlenül hatott elkeseredett, szinte haragos kézlegyingetése és gyors, élénk szemjátéka.

Semmit sem okosodott ki ezekből. Túlságosan józan napfényről lépett be ide és pillanatnyi sejtő borzongásai ellenére is túlságosan nyers, megbontatlan és teli élet volt ahoz, semhogy azonnal bele tudott volna illeszkedni egy haldokló-szoba legmisztikusabb légkörébe és szereplőinek azokba a végletekig való elfinomultságaiba, melyeket azok is csak egy különleges lelkiállapot folytán és csak a beteggel való fokozatos együtthanyatlással sajátíthattak magukévá.

Zavarában hát kérdő tekintetet emelt.

De még mielőtt Klára részletesebb magyarázatokat adhatott volna, a beteg megmozdult. Alkalmasint a zaj kelthette föl. Feszegetve nyitotta ki a szemét — melynek korábban telt golyója mintha állományában megapadt és meglepően visszahúzódott volna, tükrét pedig mintha valami vak-fényű, megszarúsodott, zöldpenészes lepedék tartaná belepve — s elkezdett azonnal a mennyezet egy pontjára nézni. Látszott, hogy megszólalni készül, de hogy ehhez neki is ki kell előbb emelkednie a titkoknak abból a felfoghatatlan világából, ami egy haldokló belső világa, — hogy viszont ő is — legalább némileg — beleilleszkedhessék a nyers-valóságos életnek abba a másik légkörébe, ahova félig távozott szellemét visszaidézik. Így nivellált ezentúl ez a búcsúzó lélek minden egészséges emberrel, akivel összekerült, míg e láthatólag erőszakos folyamatok zökkenései után elérkeznek majd azok a legcsudálatosabb órák, mikor eszejárása már mindenkiétől eltérőleg mozog, — egészséges és haldokló egymásnak idegen nyelven beszél, — két teljesen külön világ lakosa, melyek közt nincs, — többé a legaprányibb járópalló sincs. Ez a titokteli óra azonban Jelizaveta számára még nem ütött és ő rövidesen csakugyan megszólalt:

— Valaki járkált...

Majd csöpp kis arcán reszketeg remegéssel suhant át az öröm, mint kereső lámpavilágosság az álmodó tó tükrén:

— Á úgy..! Kemetek..!

— Hát megösmer, Serenissima?

A nyers-darab élet: Garay, megkönnyebbülten lépett az ágyhoz. A takarón heverő sárga kis kéz fölé hajolt és csókot lehelt... nem, azért a leghódolóbb szándéka mellett sem, mégsem arra az átengedett kézre, mely az ő elképzelésében már mintha valami enyészetes mézgával kellett volna hogy bevonva legyen, — hanem kissé afölött, a levegőbe.

— Hiszen akkor... — akarta volna kezdeni, de azzal a zsarnoki mozdulattal, ami az egészen nagyurak, az álomból ébredők és halálosbetegek külön sajátos-

sága, Jelizaveta — akiben e mindhárom kellék meg volt — egyszerűen elvágta a szavát.

— Nem az forog itt fönn, hogy én megismerem-e nagyságodat, hanem hogy nagyságod . . !

— Hogyne! — bizonygatta erre vígasztaló készséggel. — Azért még meg lehet ismerni!

Rögtön megbánta amit mondott. Úgy érezte, hogy az az ügyetlenül közbeszúrt *„azért"* és a *„még"*: elárulhatott mindent, amit pedig nincs az az eltökélt haldokló, aki szívesen hallhatna más szájáról.

Bosszankodott a medve-gyöngédkedése miatt és előre borsódzott egy várható kitöréstől, ez azonban váratlanul . . . egyáltalán nem következett be.

Jelizaveta nem hogy meg nem rémült, sőt ugy látszott, hogy meg is örült. Mintha egész különlegesen kedvezőnek találta volna Miklós válaszát s az a legpompásabban illenék be az ő valamilyenféle számításába.

Szája körül rejtélyes mosoly kezdett settengeni pillái pedig szinte huncutkodva hunyorogtak.

— . . . s mindezt, melyet itt tapasztal, azon panácea okozta, azkit egy remetétől ösmernék meg! — szólt túlhangos, elnyujtott és kissé éneklő orrhangon, mely az elkényeztetett gyermek dicsekvő kántálására emlékeztetett.

Miklós még mindig semmit sem fogott fel. Klára tekintetét iparkodott volna elkapni, de a matrona háttal állt felé, az asztalka rendbeszedésével bajlódott s így nem nyerhetett tőle felvilágosítást.

Hát megint a beteghez fordult és tanácstalanul nézett rá.

— Minémű panácea . .? — kérdezte habozva.

Megint az előbbi hamiskás mosoly.

Jelizaveta szemét változatlanul a mennyezet egy pontjára szögezve felelt, mialatt nyugtalan ujjai megállás nélkül a takaró rojtjait szaggatták:

— No s kit a remete megmondása szerint szerkesztek és most azóta „Királyné Vizének" hívunk! Mindjárt hogy vele éldegélnék, ottan erős váltózásomat

kezdém tapasztalni, minden tetemimben! Akarja ösmerni miként jét, fiam?

Persze hogy akarta! Abban bízott, hogy talán ezen az úton sikerül majd valamit kihámozni ebből a beszédből, mely semmi szilárd támaszpontot nem nyujtott neki eddig.

Ismét megerősítette hogy akarja, Jelizaveta pedig ugyanazon a kényeskedő és trombitáló orrhangon, mint az imént, csak mégtöbb fontoskodással, megparancsolta hölgyének, hogy a breviáriumát hozza elő. Ennek első levelére jegyezte — úgymond — a barát dictamenjét, akit ezelőtt soha nem látott, sem közlése óta, de aki kétségkívül az Ur küldötte lehetett.

— Egyre confususabb az ügy..! — gondolta Miklós és kérdésre felkészült arccal várta a matrona visszatértét. Mikor azonban ez a szobába lépett, Jelizaveta éppen kifelé fordult s így megint csak nem sikerült valami jelt leolvasni az arcáról. Megadólag nyúlt hát a breviárium után és föllevelezte az első oldalt.

— *„Végy edényen négyszer leeresztett és megtisztált égettbort, háromannyit. Rozmarint levelestől és virágostól, kétannyit. Felül zárd be jól s tartsd ötven órákig melegben. Aztán edényen bocsásd le. Abból hetenkint egyszer reggelente végy be egy drakmányit, avagy köntinget, orcádat és sérelmes tetemidet pedig mosd meg vele minden napon,“* — *mormolta.*

De ugyan ettől sem lett okosabb. A zavarosság nem hogy nem tisztult, hanem csak sűrűsbödött a fejében.

Már-már arra gondolt, hogy egyenes kérdést intéz Jelizavetához és ilymódon szabadul értetlenségétől, mikor a beteg, láthatólag növekvő izgalomban, magától is megszólalt:

— Hát e panáceának következésiből lettem ilyen szép és iffjú! S innen az üzenet, kit titok alá zárni rendellettem! Bízon, keveses idővel rá, hogy megújulásom híre kicsördült, megkérének kezem felől! Lakodalomra készülünk, fiam!

Elhallgatott, talán erőt gyüjtött a következő percre. Majd ellenállhatatlanul, élesen és olyan átszakító hangon, hogy a levegő még jó ideig vibrált tőle, felkiáltott:

— A lengyel... lengyel király..! Elmátkásított!

— Hogyan! Kázmér..? Hiszen az tíz éve deficiála és különben is testvére vala fölségednek?! Ki pedig actu lengyel király, az fölségednek ugyan vér szerint tulajdon fia?! — akarta mondani Miklós, de nem mondta mégsem. Egycsapásra értett meg mindent. És elsősorban azt, hogy itt annál is sokkalta rosszabbul állnak a dolgok, mint ő gondolta. Hiszen nem elég hogy életveszélyesen beteg az anyakirálynő, akit ő alattvalói és emberi szívének kétszeres melegével szánt, hanem már értelme is megzavarodott. A gyászos esemény bármely percben bekövetkezhetik.

Ez a körülmény sürgős cselekvésre ösztökélte.

— A király ért ebben valamit? — fordult azonnal az udvarhölgy felé, aki az ágy lábánál könnyeit szárogatta.

Tagadó választ kapott.

— Míg a *„nász"* — ezt a szót különösen kiemelte Klára — meg nem lesz, kigyelmeden kívül a Domina valamely így-úgy-okon mindenkit távolít, bár fiát s az orvost is... Engem is szigorú szem alatt tart! Ebből értheti, hogy mely nagy fő szorongattatásban vagyok..! A kigyelmed patrocinálása..!

Nem folytathatták. A beteg feléjük fordult és ha feszülten egypontra szögezett tekintetét nem is vonta vissza, de arcán nyugtalanság kezdett tükröződni.

— Mit suttogtok ott! — fakadt ki ingerülten.

A szegény hölgy, akin a keserves gyakorlat ugyancsak megérzett, a „mennyegzői ruhák" dolgát adta kész magyarázatul és Jelizaveta ezt el is fogadta. Miklóst azonban visszakövetelte.

— Hagyd őt nekünk! — ráncolta irigyen szemöldökét. — Hisz' tudod, hogy dolgunk van!

De tudta ezt már Miklós is. Átérezte azt a nagy felelősséget, amit ez a szomorú fordulat rótt reá, mely

felől az uralkodócsalád ime, még kellőképp tájékoztatva sincs! Megértette, hogy nincsen itt többé helye sajnálkozó elfogultságnak, eszközökben válogató kényességnek és semmiféle mellékszempontnak! Le kell gyűrnie idegenkedését s vállalnia azt az alakoskodó szerepet, mely ugyan éles ellentétben áll jellemével és érzelmeivel, de mely az adott körülmények közt leggyorsabban és legbiztosabban viheti a kivánt célhoz.

Mostantól kezdve ugyanúgy tett, mint Klára. Belehelyezkedett a beteg szánandó hóbortjába, valóságokként fogadta el képzelődéseit, sőt elő is mozdította azokat, annak a kényes feladatnak érdekében, melyet (ma még!) viselt hivatalában magára nézve kötelezőnek ítélt, s így okvetlenül meg is kellett hogy oldjon.

Igyekezett hangjának mentől meggyőzőbb fényt adni. „Felicitált" a felség bámulatos megszépüléséhez és fényesnek találta a „lengyel királlyal" kötendő frigyet. Azonban — tette hozzá — ha egyszer a Domina így fölékesítette őt bizalmával, amit nem hálálhat meg eléggé, azt szeretné most már, hogy olyan legyen az a lakzi, amilyennek hírét emlegessék mindenütt!

— Pedig - - -

Nem hallgatta el, hogy itt mintha egy kis bökkenőt látna ... Szerinte az ilyen esetekben s az őfelségéhez hasonló magas állapotban: nagyszabású ajándékozások illenének.

— ... fölséged meg nem tudom, ha rendelkezik-e még valami javak fölött, itt a fia-ura udvarában, ahol mind accomodatioja, mind pedig becsületi anélkül is kijárt! — igyekezett mentül előbb arra az útra fordulni, melynek végén bizonyos, őt lelkiismeretileg kötelező intézkedések létrehozhatók.

A vett nyom helyesnek bizonyult. Kiderült, hogy az anyakirálynénak a haszonbérben bírt koronajavakon kívül is, valóban jelentékeny értékei voltak, amiket ösztönszerű, öreg-óvatos gyanakodással dugdosott környezete elől, valamilyen — nem tudni miféle — kiszámíthatatlan szükség esetére. Sőt még írott jegy-

zék is létezett erről a rejtegetett vagyonról, melyet ez év Szent György havának hatodik napján, tehát akkortájban állított össze, mikor arra lehetett számítani, hogy a nagyszombati kirándulás után az udvar esetleg többször is változtatja majd helyét.

Miklós csak helyeselhette ezt a bölcs óvatosságot.

— Ilyképp semmi más nem is kell ide, hanem hogy fölséged a jegyzéket eléadassa, aztán valahány darabok után igazán beírjuk, hogy mit kinek szán, — javasolta. — Igy lesz illő fényű a lakodalom, melynél fölségedet sem szegénységben, sem fösvénységben nem marasztalhatja senki.

Ez a vélemény az öröm enyhületét lopta a beteg túlizgatott arcára. Azzal a bizalommal, amivel Garay iránt eredendőleg viseltetett, távol a legcsekélyebb gyanutól is, nyomban a leltárért küldte volna Klárát, ha ő közbe nem lép. Miklós azonban végiglátta most már teendőit és egycsapásra akart túlesni rajtuk.

— Nem elegendő! — szólt nyomatékkal. — Valaki ilyen ajándékozásra készül, ez igazlátók nélkül jól meg nem lehetne! Gyűrűs pecsét és tanuk kellenek ide, Asszonyom! Különben valamiféle mirigyes kincstartó dolgunkba még belekapcáskodhatnék!

— Nos, Jelizaveta kész volt már ebbe is belemenni, egyedül a titoktartás tekintetében kívánt megnyugtatást, nehogy — mint mondta — valaki illetéktelen fecsegő az idő előtt kipattanó tervet „megronthassa“...

— Parolát veszek mindenektől, de silentio! — zárta le röviden a vitát Miklós s mialatt Klára ezúttal csakugyan a leltárért indult, ő is felkelt és — nyitva hagyván minden ajtót a háta mögött, hogy a betegszobából jövő legkisebb zajt is meghallgassa — kevés időre elhagyta a szomorú fülkét. Valahogy úgy tűnt az most föl előtte, mint egy indulásra-kész kocsi... Melynek mintha ő lett volna a fellajtárja... És mintha nehány óra alatt nagy-nagy utat futott volna keresztül...

Nehezen lélegzett és keserű érzések szorongatták a torkát.

Nádorságának egész ideje alatt sem végzett kellemetlenebb munkát ennél!

Mért is nem múlhatott el ez az utolsó napja békességben . .!

*

Csendesen felnyitotta a legutolsó terem ajtaját is. Nehány nevet sorolt fel az udvarnagyokéi közül és „nyakaszakadtából" az urakért futtatta az egyik ajtónállót. Ott várta be jöttüket a küszöbön. Pár halk szóval megadta mindazt a felvilágosítást, melynek megszerzése neki annyi nehézségébe és önleküzdésébe került, aztán valamennyien bementek a haldoklóhoz, akihez időközben már hölgye is visszatért. Nemcsak a vagyonjegyzéket: a vén Hecemet, Jelizaveta második palotásasszonyát is magával hozta.

Nehány legrövidebb perc ha eltelt ezzel a jövés-menéssel. De a beteg szempontjából sokat jelentett ennyi is. Arcán nyoma sem volt többé az előbbi élénkségnek. Kissé nyitvahagyott szájjal és olyan kimerevülten feküdt az ágyon, hogy Garay egész jól halottnak is hihette volna, ha nyakán az erek nem rángatóznak olyan feltűnő hevesen és gyomor tájékán a takaró nem végez sajátságos oldalmozdulatokat, melyek szabálytalan lélegzetvételéből származtak. Így remélte, hogy még nem késő s az ágy fölé hajolva megkísérelte eszméletrehívni a kábult teremtést.

Amilyen mindenre neszelő volt azonban Jelizaveta eddig, a foglalkoztatás hiánya mostanig éppolyan aluszékonnyá és nehézkessé tette. A halkabb költögetésre meg sem mozdult. Csak amikor Miklós már kiáltozásra fogta a dolgot, akkor emelkedett ki — láthatólag erőszakosan, fokozatosan — megint abból a titokzatos másik világból, melybe szelleme időközben ismét alámerült.

Megkezdődött a rejtélyes nivellálódás.

Végre felnyitotta a Határozatlanba meresztett szemét s intett, hogy hall mindent és a cselekmény végbevitelét kívánia.

— Az inventárium..! — sugta, különösképpen azért a legkevésbbé sem zökkenve ki, agyréméből.

A nádor már nyujtotta is. Jobbjába pedig megmártott lúdtollat ragadott.

— Ne inkább én olvassam? — kérdezte lágyan, fiusan, mert belátta, hogy *„ilyen"* tekintetű szemekkel képtelenség lehet olvasni.

— Inkább..! — vertek egyet bizalmasan a nagybeteg pillái.

Erre hát gyorsan elvette Klárától a meggyujtott gyertyát s az asztalkára állította.

Mire a sárga permeteg-fényecske szétömlött, arca már megint szilárd volt és ajkai beszédre nyíltak:

— Merő-arany pokál! Kit ajándékoz vele Domina?

— Fiam Ludovicust. Lakodalmam estéjén igyék belőle.

Beíratott.

Az urak szomorú bizonyságot bólintottak. Zsebükből egymásután kerültek elő a keszkenők. A mozdulatlan csöndben rövid orrfúvások hallatszottak.

— Négy láda dupla aranypénz!

— Remetéknek, klastromoknak, hogy új életünkért imádkozzonak.

— Két láda kisebb ugyan aranypénz!

— Udvari tisztségviselőimnek.

— Három öregláda ezüstpénz!

— Hű cselédimnek. Amodaát más cselédim lesznek.

— Nyolc rend külön-különb királynéi pompára való, kintjáró s házi korona!

Nem jött felelet. Pedig Miklós már majdnem papirosra ejtette az ifjabb királyné nevének kezdőbetűjét.

Hát ismételten feltette a kérdést, melyre ezúttal válasz is jött, bár megint nem az, amire ő számított.

— Unokáimnak, — lehelte Jelizaveta s mintha erőlködő és töprengő vonások vonultak volna át az arcán. Mindez legott el is múlt s a fáradt test tovább pihent a gőzölgő párnák közt.

Nem volt idő tűnődni.

A nádor folytatta:

— Nyakbavető: öt rend ládikó!

— Királynék asszonyaimnak, melyekkel barátságot tartok.

— Felséged... első boldog nászából lett menyasszonyi cicomák, úgymint melyek a Piast hercegnők közt rendre öröklődnek: hajtű; hajszorító; kövesgyöngyös főruha!

Jelizaveta nagyobbik unokáját, Máriát nevezte meg.

Az urak orrukat fujták és bólogattak.

Ilyen és hasonló célokra szánatott még egy halom násfa, szászos-mívű, mellrefüggő kösöntyű, fülönfüggő, csatt, tű, hajnyomtató kopeta, ékköves kesztyű és pártaöv. A zománcos kupák, serlegek, bilikomok: országméltóság uraknak jutottak. Aranykannák, tálak, csészék: a bíborosnak. Feszületek, tálcák, karos gyertyatartók és koppantók: püspök uraknak. Más dolgok megint különféle templomoknak. Házöltözékek, szentes képek, keleti szőnyegek: apácazárdáknak. Főképp sokminden az óbudai klastromnak, melyet Jelizaveta maga alapított s melyben „esküvőjét" megtartani szándékozott.

Az urak bús-jelentőségteljes pillantásokat cseréltek, mint akik ezt az óhajtást különösenjól megjegyzik... Aztán beírták ezt is, azokkal a kastélyokkal, mulatóvárakkal, földekkel, falvakkal, hintókkal és paripákkal együtt, melyek mindegyike gazdára talált.

Jó is volt már a lajstrom végére érni!

A beteg ereje szemmelláthatólag hanyatlott. Hangja nem harsogott többé. Alig hogy lehelt. Merev tekintete egyre veszített fényéből s kissé felakadt szembogarával, mintha csudálkoznék valami benne belsőleg végbemenő eseményeken, melyekről nem tudhatott senki, rajta egymagán kívül.

Miklósnak elég volt egy pillantás erre az elálmélkodott arcra, ahoz, hogy mégjobban siessen. Gyorsan a beteg elé tartotta a lisztát, ernyedt kezébe gyámolította a tollat és saját tenyerét terjesztvén a papiros alá támasztékul, erős, rendelkező hangon mondta:

— Suscribálni, Asszony asszonyom!

Mennyi bajjal történt, azt csak a jelenlévők tudták. De meglett. A gyűrűs pecsét is szabványos helyére került és Miklós valahára most már ahoz is hozzájutott, hogy a patakokban ömlő, szemeit csípő izzadtságát letörülje.

— Igy, Serenissima! Elkészülénk.

Bár - - -?

A könnyebbült sóhajtása megszakadt. Eszébejutott, hogy bizony hátravan itt még valami, amit ő — Szent György lovagja — hasonlíthatatlanul fontosabbnak kellett hogy tartson mind azoknál a földi dolgoknál, melyek érdekében eddig fáradozott.

Sietve a zokogó asszonyokhoz fordult, — azok legott ki az ajtón, ő pedig vissza a beteghez.

— Felség! — szólt, ennek a legkeményebb feladatának súlya alatt szinte megremegve. — És most a legszentebbet is ne feledjük! A keresztény Hagyást, Domina . .!

Szívét összeszorította a részvét s aggodalom. De mintha váratanul segítséget: egy olyan ötletet kapott volna, mely merőben az ő lényén kívülről jött, egyszerre felderült.

— Felséged e nagy ünnepét az édes Egyház-anya tartása szerint is kedvessé kell avatnunk! Angyalok násza legyen felségedé! — mondta immár határozottan. — Jól tudja felségtek, hogy lakodalom előtt bűnöket megvallani és a Bárányt is venni szokás! Akarja-e ezt mind igazán elkövetnie? Akarja-e a szentségeket?

Jelizaveta mintha megrezdült volna egy kicsit. Minthogy azonban hívét és bizalmasát érezte szenvedőágya fölé hajolni, gyöngén elmosolyodott és gyermeteg bizalommal megbillentette keskeny állát:

— Igen. Örömest. Ha kemed idejét érkezettnek lenni tartja . . .

Annak, nagyon annak tartotta és aszerint intézkedett is. A házi kapellánus a hölgyek kíséretében rövidesen megérkezett. Körülhordozta bánatos pillantását a bánatos urakon.

Nem szólt, azok mégis elértették. Egymásután emelkedtek fel.

— Felicitáljonak kigyelmeitek a fölséges mátkának! — rendelkezett velük Garay, hogy a beteg jól meghallhassa.

Majd mélyről fakadón, az elérzékenyülésnek egy nagyon fiui ellágyulásával küzdve, súgva hozzátette:

— Halál mátkájának, Urunk, országunk anyjának, ki azmint megösmerném, in agone vagyon...

Több hang az ő torkán sem jött ki. Ajkait összepréselve, nyakát hosszan előrenyujtva, szinte lódulásszerűen hagyta el a szobát.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— „Követem az édes uraimot, ha mit vétettem volna ellenük, őkigyelmeik azokért nekem igazán megengedjenek... Másokat is követek, kicsintől fogva nagyokig... leginkábbis pedig az én három személy egy bizony Istenemet... Zách Felicián - - -" — zsongott még utánuk.

Garay gyorsan betette az ajtót.

Egy királyi személy gyarló földi szája a bűnvallomás alázatos igéit mormolta.

*

Odakint az urak némán csatlakoztak a nádor köré. Csak most érezték, hogy mennyire szívükhöz volt forrva ez a törékeny kis öreg asszony! Máris elfelejtették hibáit, fiatalkorának sok könnyelműségét s egyedül bőkezűségére, jótéteményeire, mindenkihez lebocsátkozó kedvességére emlékeztek. A halál közelléte megkezdte szépítő munkáját...

*

Csak a folyosó végénél, ahol különágazott az útjuk, szólalt meg kunok albírája, Sukur Pál uram, tűnődve rázogatván fehér aggastyán-fejét:

— . . . iszen . . ! Igazánvíve, mit is akarunk . . ! Test szerint mind odaleszünk, ő meg szegíny, hozzáillőbbkíppen nem is vígezhette volna! Amilyen víg vala mindenkoron, halál is ugyan lakodalom lesz neki!

Válasz nem jött.

A testamentariusok kezetszorítottak.

OSZK

L.

Miklós egyedül maradt.

Azazhogy: mégsem!

Zsebében ottrejtőzött a lepecsételt levél.

Az a fatális levél..!

Mit kezdjen mármost azzal?

Világos, hogy nem állhat vele odább. Nem az ő levele volt. És nem holmi magánügy. Az uralkodóházat közelről érintő, országos vonatkozásban is jelentékeny irat, melyhez éppen ezért sokaknak van jussuk. Elsősorban természetesen őfelségének, aki egyelőre még csak nem is tud anyja válságos állapotáról!

Mit tegyen?! Hogy közölje vele a történteket?!

Legegyszerűbb persze az lett volna, hogy azonnal kihallgatásra jelentkezzék és megadja a királynak a szükséges *„dilucidatiot"*.

De teheti ezt ő? Nekironthat urának ilyen hírrel egy alattvalója, ha százszor nádor is, mint ő *ma még!*

Mély királytisztelete tiltakozott.

A király is ember és a legnagyobb embernek is lehetnek gyönge pillanatai.

— Emberszívének gyöngeségénél tanu nem lehetek, — döntött. — A hírt egy közelebbálló, őfelségéhez rangban is közelibb személy kell, hogy közölje: Családtag.

László herceg — Opuliai László — nádorelődje járt a fejében. És megörült. A herceg nagybátyja is volt Lajosnak s hozzá szelíd, gyöngédtapintatú ember.

Már-már elindult, de megállt. Csalódottan rázogatta a fejét.

— No hol is az eszem! — dohogott.

Mert hiszen a hercegre nem számíthatott.

— Az most Prágát járja, a királyi gyermekek házassága-ügyinek végső eligazításában!

Erről a megoldásról hát hazajött. Más személyt meg nem talált alkalmasnak a szerepre. Nem elég közelállónak... egyvalakin kívül...

— A... felesége! — hőkölt hátra és a kurta lélegzetvétele olyan volt, mint egy hangtalan hördülés.

Néhány pillanatig tájékozatlanul hunyorgott, mint akit lesből vágtak fejbe. Érezte, hogy lesz az arca hamuszínű.

— Nem, nem! — emelte védekezőleg a kezét.

Ugyanakkor azonban tisztán-világosan tudta, hogy: „de igen!" Nincs kibujó. Nincs hátrálás. Meg kell tennie. Ez az, amit tennie *kell*. Erzsébet elé kell hogy járuljon, mert ez a kérdés megoldásának egyedül lehető és természetes módja, — mert a királyhoz legközelebbálló személy a királyné s mert ő mint ahogy bűnös szenvedéllyel nem: úgy a legbecsületesebb menekülő szándékával sem ékelődhetik a királyi házasok közé. Hacsak nem akar önző okok miatt kötelességet mulasztani... Hacsak nem érzi kevésnek magában a férfias erőt! Hacsak nem - - - *fél* attól az asszonytól és a saját fogadalma elégtelenségétől!

Oly összetört volt, mint akin terhelt társzekerek gázoltak keresztül. Mégis, erre a szóra hogy „félni", — fölvetette a büszke fejét:

— Olly Garay nem született!

És keményen a kőpadlóhoz koccantotta kardját. Már nem habozott. Indult.

— Távoztattam magamat a közeléből, mikor Uram java így rendellette és most pedig elébejárulok, mert közben így fordult az ugyanőfelsége java! — bólintott. — Nincsen-e kirakva a málhám? Aztán különben sem mehettem vala el anélkül, hogy egy puszta vizitáját is meg ne adjam! Vaj' hogyan is képzeltem hát én ezt..?

Haragosan ráncolta a szemöldökét.

No Garay Miklós, kiráztad a jobbik eszedet a fe-

jedből, a hosszú lóháti útban! Ideje hogy helyrebillenjen!

— Megyek! — buzdította magát. — Éppen hogy hazafordulok, köntöst újítani.

Mert úgy illő, hogy az ilyen udvari aktusokhoz legalább egy jóravaló köves kardot övezzen fel az ember! Rendes tollforgós süvegbe húzza a fejét, aranysarkantyút csatoljon a sarkára, amihez persze nem való a közönséges abaposztó nadrág, hanem egy tarbársony, legalábbis.

Végrehajtotta mind ezeket a szívérevett kötelmeit, olyan komolyan, ahogy mindenmás dolgát és olyan aprólékos körültekintéssel, hogy mire az öltözéssel elkészült, beletelt kétfertály óra. Másik meg a szakáll ujból kifésülésébe, bajusznak úri mód szerint kiviaszkolásába, kellő megalkalmaztatásába, gyűrűk rangos összeválogatásába, cobolyprémes palást redőinek eligazgatásába. Ő azonban nem tudott erről. Nem ért rá a klepsydrára nézegetni. Sem az nem jutott egyelőre az eszébe, hogy hiszen a királynál is, az anyakirálynénál is az előbbi ruhájában járt és a világ mégis egydarabban maradt... Mindezekre csak akkor szörnyedt rá, mikor már a palota kapujában állott.

— A testamentum..!

Bizony, a levetett dolmányban talált maradni a levél. A nagypecsétes. Nehezen-szerzett. Országos-fontos... Kerecsenforgó, az van, türkizes mentekötőlánc is van, illatos szakáll, ördög-pokol és mindenféle cifraság van, megvan, épp hogy a végrendelet nincs. Az nincs.

Most aztán tettenérte magát és riadtan, forró, — befelecsorduló megszégyenüléssel elpirult.

— Hiszen... előadhatom éppen a dolgot emlékezetemből is, a leköszönésemmel együtt!? — próbált volna még mentséget találni, de a gondolata elpattant. Mintha valami látatlanból kinyúló kéz hirtelen elszakított volna odabent egy túlfeszített húrt.

— Leköszönés...

Egyszerre megértette, hogy nem, ezt sem teheti. Nem mondhat le, bármennyire azt kívánnák is az ér-

dekei, hogy meneküljön. Az akarata megint léket kapott. Egy övénél hatalmasabb érdekbe ütközött. Ugyanabba, amibe a többi elhatározása. És ugyanolyan váratlanul, kivédhetetlenül.

— El kell halasztanom, — horgasztotta le a fejét. — Lehetetlen két ily ügyet egybefoglalni! Amaz első tisztán uralkodói familiáris dolog, emez pedig egy alattvaló személyes ügye!

Hogy hozakodhatnék elő vele a királyi ház nagy gyászának vigiliáján! Micsoda otrombaság lenne! És milyen kíméletlenség: itthagyni a királyt jobbkeze nélkül, anyja-vesztése és egy nádorválság kettős zavarában!

Téveteg pillantást vetett maga köré és botorkáló ujjaival meglazította a nyakravalóját.

Mi ez..! Mintha hurok lett volna a nyaka körött... És valaki mintha minduntalan rántana egyet rajta... Míg maholnap egész szorosra húzódik a zsinór. És ő eldől. Elhanyatlik. Bele az erkölcsi halálba. Posványba. Árulásba.

A falra meredt még, a művészi faragású zárókövekre, de már nem azokat látta. Sajátmagát egy percre: *«úgy..!»* Nagyon-főruhásan... A szakálla csupa illat... Mellén majd mogyorónyi gyémántok... Előtte-mögötte majd hajlonganak. Megméltóságolják... Belül azonban minden csupa hazugság. Csupa alakoskodás: rothadás. S ő, aki előtt mindenki hajlong, útálkozik a lelke fenekéig és csak émelyegni tud... Mint varas kutyát, irtózza az elbukott, becstelen énjét s kerüli a tiszta kis fia tekintetét. Nemhogy lovagi példájára mutathatna, hanem retteg belül, hogy aki a lelkéből szakadt lélek: valahogy olyanná ne legyen, amilyen ő...

Kiverte a veríték. Megrázkódott az iszonyattól s remegő kézzel tapogatta végig magát. És fellélegzett, hogy: nem..! Hálistennek: nem... Még nem *az*... Nem *«olyan»*. Még a régi... Ugyanaz a Garay Miklós, aki volt. Akit joggal illet meg a tisztelet-adás. Aki nem követett el semmi nagyobb rosszat. Semmi helyrehozhatatlant. És nem is fog! Idejében világosodott rá megint egy kelepcére! A veszedelemre, mely szüntelen

körötte ólálkodik. Sőt lám: benne magában is.. ! Hát majd elbánik vele! Összeszedi minden éberségét arra a rövid kis időre, amit még az udvarnál tölt. Mert hiszen józanabb szemmel nézve, mindössze ennyiről van szó... Pár rövid nap haladékról. Míg Jelizaveta bevégzi az ő szegény kis földi pályafutását és örök lakásába tér. Az udvar meg vissza a rendes kerékvágásába. Addig csak kiállja? És a gyásznapok alatt csak nem fog, — a királyné sem fog erőszakkal a karjaiba dűlni, mint valami Putifárné..?

— Milyen badarság! — gondolta. És már röstelte, hogy úgy megrezdült.

— Pár nap.. ! Ki sem bontatom a málháimat! — mormolt és loholt fölfelé a lépcsőn.

Lenyomta a kilincset, belépett az antekamerába és bejelenttette magát.

———

TIZEDIK RÉSZ

A HOLNAP KIRÁLYNŐJE

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LI.

A formaságoktól ugyan nem lehetett eltekinteni, de odabent már jóval a bejelentés előtt is erősen várták a palatinust, mióta Miklóska a „nagy hírt" meghozta.

Christa világoskék angyalszemei ördögi ártatlansággal ragyogtak a diadaltól.

— Nem megjóslám előre Asszonyomnak, mikor ollóm hegye este a padlóban megállt, hogy rövid nap meggyön a barna medve? Most csak oztán láncra őkigyelmét! Karikát az orrán keresztül! Mert ha egyszer úgy igazán beveszi magát a gorjáni barlangba, sonkolyos mézzel sem csaljuk többé elő! Akkor pedig majd kit táncoltatunk?

— Mmm..! Talán nem őkigyelme az egyedüli a férfi-renden!? — biggyesztette el érettgyümölcs-száját Erzsébet.

De nem volt őszinte. Lelke mélyén jól tudta, hogy neki sem mindegy: Garay, vagy egy másik. Miklóst különbnek ítélte valamennyi férfinél, akik fölött az unalom kétszeresen hosszú ideje alatt mustrát tartott. Különbnek tartotta már csak azért is, mivel nehezen megszerezhetőnek bizonyult és Lajos szívéhez is közelebb állott másoknál. Nagyobbat lehetett általa ütni a gyűlölve imádott emberen, cserébe azért a kegyetlen ütésért, amit meg az mért valamikor az ő felkínált szerelmére s asszonyi önbizalmára.

A gyermekek..?

Vállatvont.

A szárazfényű értelem világossága mellett többé nem értette, hogy mért is rémült el úgy a bohó fecse-

gésüktől, mikor utoljára találkoztak! És Garay is..! Mert tudta, hogy Miklóst ugyanaz az ostoba riadalom kergette el az udvartól, mely egy átfutó perc hosszáig neki is csontja velejéig fütyült. Ugyanaz az örökletesnek sejlő három szó, amivel valaha a kettejük játéka megkezdődött és amit aztán a kis Mária száján hallottak ujból felcsendülni, mikor a kicsinyek első ártatlan játékaikra indultak.

„Miklóst választom társul..!"

Bolondság! Bolond véletlenség! — állapította meg azóta a lehiggadt eszével. — Ha van hereditas, az nem szavakban van!

Nem volt annak a csacsogásnak semmi jelentősége! A gyermekféle csacsog, ő meg majd cselekszik. Igen, visszaadja a „Bálvány"-nak a kölcsönt! Kibolygatja tűrhetetlen önbizalmából! Leszállítja szobortalapzatáról, le, a zaklatott valóságba, ahol ő vergődik! Nem ejti ki kezéből holmi rémlátások miatt az eszközt!

Hogy célját elérten az eszközt egyszerűen suttbadobná, azt a világ legtermészetesebb dolgának találta. Érezze magát holtig megtisztelve az alattvaló, amiért királynője éppen őt szemelte ki, hogy vállán fellépve egy fejedelmi megtorlás pálmáját elvegye! — gondolta. — Csak nem is képzelhető, hogy a játszma végén - - -?

A puszta feltevést is ellegyintette.

Eligazította a hátára omló ezüstcsillagos fekete fátyol redőit, nesztelen párduclépteivel végigsietett a puha keleti szőnyegen, aranyozott hátasszékébe ült és intett Christának, hogy bocsássa elé a palatinust.

*

Egy gyors fürkésző tekintettel igyekezett tájékozódni, hogy ugyan melyik végéről is fogja meg ezt az ő élő eszközét!?

Rögtön észrevette Garay kimért szertartásosságát. Hát először is ezzel a merevséggel kellett hogy leszámoljon.

Felkelt, a nádor elé ment és családias szívélyességgel egyszerre mind a két kezét nyujtotta:

— Salve, kigyelmed! Rég, rég nélkülözzük! Nó, annál jobban örülök, hogy most meg recipiálhatom! Még rútolását is, lássa, engedem a füleknek! Pedig hejj, be reászolgálna . . !

Kis szünetet tartott és macska módjára félighunyt szemmel, mellyel mintha nem is oda, egész másvalahova nézne: leste oldalt a szavai hatását.

Miklós azonban csak meghajolt. Álla körött a nyakán, mintha megkövültek volna az izomszíjjai. Arca konok, visszaverő kifejezést öltött.

— El kelletik rontanom felséged örömét. Domina Jelizavetától jövék. — mondta olyan fagyosan, hogy Erzsébet alig állta meg nevetés nélkül: „Adod te majd még lejjebb is . . !"

Úgy tett, mintha észre sem vette volna a palatinus mogorvaságát. Az otthonosságnak egy utánozhatatlanul bájos és közvetlen mozdulatával helyet mutatott s ő maga is letelepedett. A kíváncsi tekintet színe alatt most meg lehető legnagyobb elnyílásával tartotta Miklóson parázsló fekete szemeit s azok legmélyéből nézte, állhatatosan.

— Anyánk? — kérdezte vontatott hangjában azzal a rendkívül kellemes, hullámos muzsikával, melyet csak az őt érdeklő férfi számára hallat a nő s mellyel mintha külön meglehelgetne, melengetne, megcsókolna előbb minden kiejtett szót. — Hát nagyságod tekintetességit béengettette? — folytatta lágyan. — Már az igaz! Kelmetek előtt az udvar valahány ajtaja s a mégoly hétpecsétes claustrum is kinyílik! De hagyján! — komolyodott vissza az évődésből. — Kigyelmed minémű kedvrontásról beszélt. Hadd hallom, mi légyen ez!?

Miklós a válltarsolyáért nyúlt. Félmozdulatnál azonban eszébejutott, hogy a levél otthonmaradt. És az is, hogy miért... Ettől az emléktől egyszerre észbekapott s megszégyenültségében szinte haragosan, csaholva kezdett beszélni:

— Azmint megösmerem: oda a vén Úrnő. Lehet

hogy talán alig-órái vannak hátra. Én is azért tőle a testamentumot kivevém s jüvék köteles jelentésemet megtennem. Felségtek jussa, tovább lument adni a királynak, melyet én alacsony állapotomnak csekély volta szerint illendőleg el nem követhetnék. Grácia kicsinségemnek, amiért e baljó hírrel így előrontok! — redőzte a homlokát, a bocsánatkérő szavak ellenére változatlan zordonan. — De oly tetszésem vagyon, hogy jobb csak egycsapásra fát levágnunk, mintsem apránkéd firiszelgessük! Így! — emelkedett fel a térdére feszített tenyerei segítségével. — A kellő világosítást megadám, köszönöm igen fölséged kegyelmes recipiálását s most szabadjon magamat hódoló sajnálatomban retrahálnom.

Felkelt és keményen összeverte sarkantyúit. Ezúttal fel is nézett, hogy elfoghassa azt a királynői jobbot, melyet a dolgavégzett alattvalónak majd kézcsókra nyujtanak. Utoljára ez életben ... Ő tudta, hogy utoljára. Úgy tudta... És nem is bánta már. Egyetlen vágya volt: mennil Menekülhetnil Egyedülmaradni a vonagló szívével.

De türelmeznie kellett kissé. Az a királynéi jobb késett. Erzsébet az arcát tartotta vele elfödve... igen okosan. Mert így hármas célt szolgálhatott. Elhitethette a gyászhír-hozóval hogy könnyezik, — elpalástolhatta hogy semmi sincs távolabb tőle ennél — ellenkezőleg, hogy kívánságainak egyik legjelentékenyebbje áll itt megvalósulás előtt — végezetül pedig időt nyert a gondolkozásra is, hogy vajon micsoda ürüggyel tarthatná vissza ezt a sürgős látogatóját, aki egy méghatalmasabb tervében kellett hogy eszközül szolgáljon?!

— Megvan!

Nagy áron ugyan, de megtalálta.

Elvonta szeme előtt a csipkés kendőcskéjét, lassan kibontakozott fátyolai közül és intett Miklósnak, hogy üljön a helyére, nem végzett vele. Közlendői lennének számára.

Kis idő multán annyira összeszedelközött, hogy meg is szólalhatott:

— Fölöttébb iszonlatók néha Istennek az ő próbáltatásai! Főként mikor ily hirtelen-véletlenséggel zúdulnak reánk! Megvallom, percig a kétségbeneséshez jártam közel. De igaza van nagyságod méltóságának! Nem jobb az ily hír: per partes. Jobb: egyszersmind! És a Teremtő ingyenvaló kegyelméből megbódulásomat ime leküzdém. Tovább kell gondoljak, palatinus! A királyra, — lehelte és tündöklő szemének legfenekéről egy delejes sugár egyenesen arcbatalálta Miklóst. — Ösmérem szegény anyánk mely szívós természetit! — folytatta. — Lehet hogy így is a dolog egyhamar meg nem lesz. Elhúzhatja soká! Nem hinném, hogy Lajos érdekének nagyobb szerezése lenne, oly hosszan fiui feje fölött lógatnunk a kardot!

Hangja elhalt. Arcán gyötrelmes vonások kergetőztek. Látszott, hogy küzd. Majd legyőzte vonakodását és eltökélten pillantott fel.

— Egyéb is van! — mondta. — Nagyságod rosszul választott a közvetítő személyében. Készenlétben kell hogy maradjon, mert lehet szükségem támod rá. Lehet hogy éppen kigyelmedre. Igen, azt gondolom, mégis csak kigyelmed lehet az, aki ha a sor reákerül, a hírt őfelségének megadja. Én - - - ?

Lemondólag és azúttal őszinte keserűséggel intett:

— Nagyságtok régi belső hiteles és tanácsos kedves emberünk s miért ne tudhatná . . ! Kizúgni úgysem fogja, hogy a király . . . *matrimonium*nak csak külső árnyékát követi velem, trónban keveses időkig egymás oldalán üldögélésekkel . . . De évek óta be sem nyit házamban. Én is . . . én sem . . . Mi nem . . . nem beszélhetünk egymás közt! Az uralkodói gondok . . ! — nevetett fel élesen.

Erőltetett nevetését azonban belefojtotta a szenvedő lelke legmélyéből kitörő zokogás.

Percekig csukladozott, míg folytatni bírta:

— Tudom, tudom . . ! Azért mégis égbenkiáltóan szomorú ez így! Egy drakmányi melegség nélkül . . ! Egyetlen bizodalmas emberlölke nélkül! Pompában, igaz. Koronás fővel, igaz. De mindig egyedül! Eggyes egyedül!

Miklóssal káprázva fordult a világ.

Mindenre felvérteződött, éppen erre nem. Erre a fejleményre: nem! Ez a mezítelen, vérző, kétségbevonhatatlanul őszinte panasz annak szájáról, aki — most érezte csak! — mennyivel több volt számára mint síkos kebel és buja nőstény-sörény, — olyan átszakító fájdalommal hasított át rajta, hogy szinte megállt tőle az érverése.

Torka összeszorult és kishijja, hogy sebzettoroszlán-kinjában fel nem üvöltött.

— Ha fölséged engedné hogy én... — szívárgott ki az ajkai közül, melyek cserepessé lettek a belső forróságtól, — de nem folytatta. Rémülten eszmélt, hogy mit készült ő itt most mondani..!

Tisztára felajánlkozás lett volna az. Alig-tett fogadalmának felrúgása és Lajos iránti hűségének hitvány, hitvány megszegése! Amikor ő jól felismerte Ludovicust „magnus"-t, aki őt barátságával megajándékozta! Amikor ő már becsületesen be is csomagolt! És mikor ő ha ék nem lehetett a királyi házasok között, éppenúgy bíró sem lehet köztük. Nincs jussa hozzá, és ha mindjárt belepusztul is a szánalomba azért, akit későnnyitó férfiszerelmének olyan megrázó szenvedélyességével szeretett, amilyennek soha képzeletével sem bírt, — akinek igazán tragikus sorsába ma nyert először betekintést, de: aki Urának megszentelt asszonya volt és nem az övé..!

— Nem, — vívódott hangtalanul. — *„Principiis obsta!"* A szánalom is elragadhat oda, valahová a mit sem tekintő bűn! A hűségesküt én királyomnak tettem és lelkemben jár azt megtartanom! Házas-titkaiba én nem penetrálhatok s nem is kívánom ezt tennem.

Akaratának szinte emberfeletti megfeszítésével keményítette meg magát. Ott belül vérzett minden. Háborgott, dulakodott minden érzés. De kívül nem engedte ezt megsejteni. Látszatra ő csak ült, illedelmesen és lefogyott, szép barna arcából, a pilláit övező mély kék gyűrűk közül, komoly tekintettel világított álmatlan, tág, kutyahűségű szeme.

Temetkezett és hallgatott.

Erzsébet azonban már sokkal messzebb ment, semhogy egy ilyen meddő elnémulásba beleegyezhetett volna. Ha egyszer rászánta magát, hogy megteszi ezt a rettenetes közlést, melyről előre tudta hogy a lelke fenekéig fel fogja kavarni s mely után valósággal csupaszon állt ott Garay előtt: ez nem történhetett ingyen. A dolgok közben a kölcsönhatás sajátságos viszonyába is kerültek egymással. Megszerezni Lajost — a boszszút — Miklós mint eszköz útján: igen..! De ugyanakkor most már mindenáron megszerezni Lajos által Miklóst — a férfit, akinek túlsok engedményt tett —: így hangzott a módosult, a kibővült törvény, melyben a két férfit nem lehetett többé különválasztani, — eszköz és cél közt világos határvonalat húzni. Ezek a határvonalak egybemosódtak s a két férfi ezentúl együttesen jelentette azt a nagy játszmát, melyet Erzsébet nem adhatott fel, az immár kétszeres megaláztatás csődje nélkül.

Könnyein keresztül ragyogtatta Miklós felé nagy, lidércfényes, örvénylő szemét.

— Nos, nos, mért nem fejezi bé nagyságod? — suttogta a sírástól tikkadtan.

De a fölébredt ember már talaján állt.

— Grácia, úrnő! — felelt gyász-konokul. — Vakmerésnek tetszhetnék.

— És kigyelmed képtelen volna ilyenre érettünk?

— Azaz hogy éppen fölségtekkel szemben!

Azt hogy „*szemben*", erősen kihangsúlyozta s nagy belső elégtételt érzett, hogy ezt meg bírta tenni. Föltételezte, hogy e figyelmeztetéssel el is van intézve a dolog, — a királyné nem tudakolja majd olyanvalami felől, amit az alattvaló ránézve sérelmesnek ítélt és távol állt nehézkes férfi-észjárásától a gyanu, hogy azzal a megnyomott egyszóval s a rákövetkező elzárkozásával, félig úgyis elárulta már, amit pedig hősileg el akart volna hallgatni.

De Erzsébet — bár megörült — nem érhette be ilyen félvallomással sem, melyről megérzett, hogy csak

ellenfele ügyetlenségének köszönhető. Neki nyílt szavakra volt szüksége, a kétségbeesett szenvedély ledobbanásával és félreérthetetlen felajánlkozásával ahoz, hogy megtépázott önbizalma megint lábraállhasson és keze biztosan, erősen tudjon: ütni! Egy titkon epedő szerelmessel semmit sem ért. Nem tűzhette harci zászlóként az ablakába. Nem kelthetett általa Lajosban gyanut. Nem ingathatta meg vele bálványszilárdságát és nem alázhatta le királyi büszkeségét oda, a porba, a porba, ahol látni akarta.

Mert más mód nem kínálkozott, saját szavának hálójában fogta meg a csökönyös férfit és együgyű gyermekszemeket nyitott rá.

— Velünk szemben? — játszotta a meglepődöttet. — Hát nagyságod valami ellenséges dolgot érez abban, ha engemet emésztő s egyaránt keserű állapotomban, honestis temporibus ac debitis horis, koronkéd megmeglátogatna? S miért? Ki, melyikőnk ellen gondolja véteni?

Csak most vette észre Miklós, hogy cseberből milyen másik vederbe esett!

De nem tágított.

— Önnönmagam és úri-illedelmes kötelmem-tudásom ellen, — mondta a tartózkodásnak olyan fájdalmas-makacs kifejezésével az arcán, melyről látszott, hogy nem futó vendégként, hanem maradandólag költözött oda.

Aztán felemelte a fejét.

— Ha fölséged rendelli, ám jó. Intimálom. Olly tetszésem van, hogy alattvaló csupán fölséged egyenes hivására jühet ide, in tali casu: engedelmességgel tartózik.

Ezzel az udvarias fordulattal bízvást be is érhette volna. De neki a saját aggódó lelkiismeretét is teljesen meg kellett győznie! S ezért egy lépéssel továbbment és ráncolt szemöldökkel, emlékeiben keresgélve, fennhangon gondolkozva, nagy-jámboran még hozzátette:

— ...s nó, mert ha jobban megvizsgálom, erre így egykorban maga a király szabadítta föl, hogy tör-

ténet szerint - - - szükség esetin - - - az ő jelen ottan nemlétiben - - -

— Szem alatt tartson? — csattant közbe egyszerre Erzsébet, olyan szilajan, hogy ő csak elhült és megrőkönyödve hátrált.

— Nem. Nem éppen... Csupán hogy fölséged javára vigyázzak s valamikor bátor déli vérének kockáztató veszedelmit érteném.., — hunyorgott biztonságát vesztve.

De Erzsébet oda sem hallgatott többé a magyarázatára, mely különben szerencsétlenebb volt, még az előbbi szavainál is. Felszökött, mint a sebzett párduc. Fénytelenné tompult, nagy, gyászékkő-szeme, fehérjével fölakadva dermedt a levegőbe.

Fogott, rögzített ott már valamit! Az elszólásból megérteni vélt sokmindent. Azt a kárbaveszett hívást ott, a nagyszombati úti-sátorban, ahol — igen! — éppen Lajostól lépett ki a nádor..! Ennek vérteződését a fiával... Minduntalan való talpraszökkenéseit, mikor pedig úgy látszott, mint most is, hogy mindjárt megpuhul és engedelmes eszközül fekszik oda a lábai elé! Azt a Gorjánba hazarohanást..!

Hát ez a magyarázat. Akarata Lajoséval ütközik össze, akinek magának nem kellett, nem kell, aki emlékezetes összecsapásuk óta sem, — egy lépéssel sem közeledett felé, de aki azért zsarnoki önzésében a saját szabadjára sem hajlandó őt engedni. Láthatatlanul kinyúlva mindenhatóságának palástja alól, egyszerűfölényesen a körmére ütött s éppen annak felügyeletére bízta, akit ő a jogos megtorlás eszközéül kiválasztott s akitől úgy kellett volna, hogy: féltse..!

Esztelen düh, rémület és kétségbeesés rázkódtatták meg.

— Ekkora fönnhéjjázás! — nyilalt fejébe a jólismert fájdalom. — Ilyen gőg..! Ilyen kaján megszégyenítés..!

De mit szóljon erről az emberről itt, akire úgy számított, annyi kegyet, fáradságot, időt tékozolt s aki ezalatt titokban, ime, épp az ő terve meghiusítására

merészelte magát adni eszközül, az ő megrontójának!? Annak a félelmesen erős, gyűlöletes hatalomnak, mely vasfalként mered mindenütt elé, akármerre forduljon vesztetté ingerlő tigrisketrecében, — akármelyik oldalon próbáljon is méltatlan sorsából kitörni?! Igen, mit szóljon erről a cinkosról!?

Legszívesebben arculütötte, összekarmolta és felrúgta volna a cudar cselédet és már hódító szándéka sem intette óvatosságra.

Szabadjára engedte tomboló haragját.

— Nincs szükségünk a vizitáira! — sikoltott. — Legalábbis, míg csak mások engedelmivel és szolgálatjában jüdögélne s ha százszorban uram és király az a másvalaki! Magunk is fejedelmi vér vagyunk s önmagunkért sem csekélyek a jobbágyi hódolatra! Végeztünk! — toppantott. — Kigyelmed visszavonulhat!

Be sem várta azonban, hogy a megsemmisített ember összeszedelközzék. Uszályát felkapva, elsőnek indult. Az ajtót hevesen becsapta a háta mögött.

Miklós hüdötten bámult utána.

— Hát mi... mi vagyok én..! — dadogta vonagló lélekkel.

S ahogy kifele tántorgott, mintha a szokottnál ő is keményebben találta volna elereszteni a kilincset...

De legott meg is bánta indulatosságát.

Élesvonalú, szép barna arcán szétenyhült az ő meleg, bánatos, jóindulatú mosolya.

— Szegény asszony! — sóhajtott. — Mely roppantságos szenvedés forgathatja ki így, ki oly angyallelkű, hogy Bebekné árvájához is, ugye, mindjárt magnanimitását mutatta s az én megéretlen kisfiamat száz kegyelmeiben részesíti... És nyomorúságát még nekem is többszörben tetéznem kellett!

Búsan lógatta a fejét.

— Hanem hát hogy magyarázhattam volna meg neki lelkemnek corrupt voltát s hogy mért igazán csak annak hagyása szerint szabad jünnöm, aki mindkettőnknek egyképpen urunk? — élhetetlenkedett.

Megállt töprengve, aztán egy lezáró mozdulattal,

ésetlenül, a szerelmes férfi bárgyú vakságával megállapította:

— ... márpedig tiszta menyét-lölke az én állapotomat egyedül semmiképpen meg nem értheti! Nem tudhatja, hogy ártatlanul felidézett jelen-ottlétemmel, bárány színe alatt, micsoda döhödött éhfarkast bocsájtana közelébe.. ! Micsoda szentekhez méltatlan indulatok fonadékába foglalhatnám, bár titkon is és képzeletemnek óhatatlanságában hogyan perzselgethetném királynői fennkölt palástját!

Agyongyötört feje fáradtan a mellére hanyatlott.

— Jobb hogy így csak urával egyenlő fejedelmi rangjának vélt sérelmiben sértődött, semmint az én érzelmemnek igaz valóságától, azt kitalálva! És nekem is jobb így.

Arra gondolt, hogy a fogadalmát megtartotta. Nem lett áruló. Becsületes rendek köszönését nyugodtan elfogadhatja. Oktathatja saját példájából a fiát az igaz férfi, a királya iránt hű lovag erényeire.

Megtörülte izzadó üstökét s tántorgó léptei valamivel szilárdabbak lettek.

— Immár quiete ki is rakhatom a málhám! — jutott az eszébe. — A lelkemet s családomat fenyegető veszedelem elmúlt. A történtek után ő nem fog hívatni, én pedig bizon nem jövök rendes parancs nélkül! Megváltunk, önszántunkból.

Keserű elégedettséggel intett és kardját hóna alá kanyarintva, lefelé loholt a lépcsőn. Elsikló szemmel búcsúztatott minden követ. Ezeket nem látja többé, bárha ittmarad is.. !

A fehér márvány lilás-kékes szivárványtündöklésben verte vissza az ablakon behatoló fénysugarakat. Az Itáliából hozatott ritka növények, mint tükörben, látszottak meg benne. Az ő alakja is, ahogy elnyujtott nyakkal megy, szinte fut...

Bántódottan fordult el ettől a képtől és dacosan szegte fel az állát.

De egy kicsit, egy percre: mégis megrezdült.

Szemben vele zárókőben végződött a boltív fal-

bordázata. A zárókő egy kurtaszarvú, sertésfülű ördögpofát ábrázolt. Hunyori szemei titokzatosan féligcsukva voltak. Két vastag ajka szétfutott és hosszan kifüggesztette hegyes nyelvét.

— Mi az..! — dörmögött.

Mert mintha vihogott: mintha őt, az ő erős fogadkozását és őszinte örökre-búcsúzkodását figurázta volna az az ördögpofa..!

LII.

Ha az a sok átok, amit Christa a palatinus fejére rakott, mind megfogta volna, talán egy szál haja sem marad árva fején.

Neki igazán sok bajt okozott.

Erzsébet úgy rontott be hozzá, mint egy fúria.

Eleinte csak habzott, tajtékzott, rángatózott, — később dühöngött és a fejéhez vágott mindent, ami a kezeügyébe került; majd pedig elfogta a sírógörcs.

Lett lótás-futás! Előkerült a vizesruha, repülősó. Nagyobb forgalmat csináltak, mint amodaát a haldoklónál. A melegített téglák is sorrajöttek, mert még a hideg is kirázta a királynét. Didergett, vacogott és úgy megmerevedett az álla, hogy egy vékony késpengét sem lehetett volna a fogsorai közé beszorítani.

Mikor nagynehezen fölmelegedett, akkor az ő nagyskálájú készlete szerint, megint más végletbe csapott. Gyönge s ernyedt lett, mint egy kisbaba és halálosan szomorú.

— Hiába minden! — mondta Christának, könnyek közt, melyek szakadatlanul csorogtak szeméből, bárha nem is látszott sírni s melyek beburkolt tehetetlenségében hátrafolytak fülei mögé, nyakába s egész átitatták dús-illatos haját. — Hiába! — ismételte. — Nekem semmi sem sikerül. Nem tudok szíveket igazán megvonni.

Csüggedt sötétlátásában most már biztosra vette, hogy Garaynál is rosszhelyt keresgélt. Azt sem valamiféle tilalom tartotta távol tőle, hanem hogy nem szerette úgy, amint kellett volna! Nem elég forrón! Nem

mindenek fölött és mindenek előtt! Mert akkor bezzeg ő lett volna szemében az első cél, amin kezdi, amiért gyönyörű őrültségekre, ha kell: akár becstelenségre is képes a férfi! Mindent felborogat, mindenen keresztülgázol, mivel... nem élhet nélküle!

Mintha bizony először hallott dolog lenne a világon, hogy egy szerelmes ember feleséget, gyermeket dob magától, palánkot ugrik, hitet szeg, esküt tör, vagyont, rangot, vallást elrúg, gyilkol: hogy csak elérje azt az egyvalakit, aki több előtte az egész teremtett Universumnál!

Nem. Bőven tudott ilyen esetekről; de ezek egyike sem volt az... ő esete. Érette nem lehetett ilyen nagy, lelkes tetteket művelni! Csak hitvány rongyokért; nyomorú, taksás városi némberekért: szabadlányokért, akiket jogában áll akárkinek a nyilvános táncterekről pár dénárért elhurcolni. Azokért: igen! Azoknak még az a megbélyegző sárga szalag is elfelejtődik a homlokukon! Címer, méltóság födi be a bélyeget s két hű, kitartó kar védelmezi egészvilág ellen, örökre, a cégérest, aki a hozott áldozatokon csak nevetni tud!

Nos, ezesetben ő hajolna! Ő gyakorolna leereszkedést s milyet..! De megtarthatja a kegyét! Nem kell! Nincs aki igazán számottartson a magas ajándékaira...

— Mit is akarok!? — ömlöttek egyre a könnyei. — Negyven esztendőmet átallépém, maholnap az is megszűnik, azmi asszonnyá teszi az asszont, megvénültem Christa, megvénültem! Hadhatnám bízvást királynéi fennkölt trónusomat, fő míveltségemet, tiszta, szeretnitudó lölkemet: egy kurta fitossal és huszonkét esztendővel, utcalányaként is többremennék!

A szegény hölgy rémülten tiltakozott. Már akkor a fejéhezvágott cipőt is szívesebben vette, mint ezt a baljóslatú, ezt a legveszedelmesebb fordulatot, ami ellen legnehezebben, sőt maradandó érvénnyel nem is lehetett küzdeni.

Erzsébet most is elsöpörte a tiltakozást. Indulatának egy felcsattanó, vad rohamában a saját testébe

mart és gyűlölettől megveszekedetten szaggatta a körmeivel, mint aki hirtelen megőrült.

— Meghalni sem elég! — jajdult. — Ezt, ezt, ezt a hűtlen dögtestet előbb széthasgatni, minden izinkjében külön! Száz halált kell halnom, hogy egészen meghalhassak és megbüntethessen, azmi bennem magamban is csak ellenem támadt!

Fekete kétségbeesés reszkettette meg ujból.

Majd bágyadtan, félholtan, gyermeteg esdeklással nyöszörgött:

— Hogy történt ez velem, Christám! Mondd! Én föl sem fogtam. Mikor ereszkedék meg így ez az átkozott hús!? Mikor lett ez a temérdekség csipőben, kebelben!? Úgy megszoktam fiatalnak lennem s jaj, hogy elpazaroltam: senkiért . . !

Vergődése valami kacagásfélében végződött, mire ettől az inkább-hördüléstől egy kis híg nedvesség locscsant ki a száján.

Fölémelyedett és órákon át csak jégmogyorók nyeletésével lehetett úgy-ahogy enyhíteni a gyötrelmes ingert, mely ide s tova dobálta s mely ellen nem látszott tartós segítség.

— Azaz hogy lenne egyvalami! — préselte szép ajkait az elfehéredésig a megkínzott udvarhölgy.

Ha ő most fülénél ragadhatja azt az „akasztófakerék címerű, horogra, karóbavaló" kemény, száraz embert — szép kényelmes napjainak megrontóját: Garayt — és idehurcolhatja Canossát járni ehez az ágyhoz — másik kínzójához — s leborultathatja előtte megtörten, ezer bűnbánattal, visszakéredző szerelemmel . . ! Ez: igen!

Hitte is, hogy nyélbeüthetné a dolgot, ügyes asszonyi fortélyozással innen oda cikázva, híreket váltva, titkon szítva a parazsat: ha a körülmények ellene nem esküsznek. De azok ellene esküdtek.

Az udvarnál hírefutott, hogy papot láttak menni az anyakirálynőhöz és hogy a pap az utolsó útravalót vitte. Aligha nagy ok nélkül . . ! Sőt a káplán egyáltalán nem is tagadta ezt az okot. Őt senki sem kötelezte titokra. Aki hozzá fordult, annak csak búsan ingatta

a fejét s szívére kötötte, hogy a megváló lélek üdvösségeért könyörögjön.

Míg egyszer aztán valahogy Lajos füléig is elhatolt a suttogás...

Behívatta az udvari papot s az közvetítő nélkül is megmondott neki mindent.

A királyt lesujtotta a hír. Azonnal anyjához indult. Már nem kellett tartania attól, hogy felizgatja! Azok a merően egypontra szögezett szemek nem láttak többé. A válságát vívó szellem elmerült a Titkok mélységes tavában, melyből nem bírt többé a mindennapi dolgok fölszínére felbukkanni. A test még élt. Valamilyen lélek is kellett hogy lakozzék benne. De ezt a földfeletti rejtelmeknek oly sűrű köde vette már körül, hogy az innenső világ emberei számára bizonyossággal semmi sem volt többé róla megtudható. Megszünt a nivellálódás minden lehetősége. Járhatott-kelhetett a szobában akárki és Lajos is elüldögélhetett a karosszékben oldalt: a haldoklót mindez nem serdítette fel. Míg végül Karácsony havának huszonkilencedik napján... az a szomorú „lakodalom" is meglett. Jelizaveta átálmodta magát az ő „uj országába". Egy reggel környezete azon vette észre, hogy mozdulatlanul áll a keble. Nem lélegzik. Lehet hogy már órák óta halott volt.

Az apácák csendben föllibbentek a térdeplőkről, mint könnyűszárnyú fekete madarak. Tömjénezett szenteltgyertyákat gyujtottak és Pukur Klára, a vén Heczem segítségével hozzáfogott a halottat mosni, öltöztetni. Azt a főruhát hozták elő, melyet a boldogult nászruhájául szánt. De nem bírtak a tehetetlen testtel. Az időközben teljesen kihült, megkövült és tagjai szilárdan ellenálltak minden hajlításnak.

A két főasszony tanácstalanul nézett össze. Életükben először végeztek ilyen dolgot s most nem tudták, hogy mitévők legyenek.

Végül a vizestálakat elhordó frájj jött segítségükre.

Odasugta könnyes szájjal:

— Az köntöst megnyittani hátul! De nem ám vágni: tépni! És varrni, tűzni sem szabad! Csak kötni.

Lábakra pedig fehér harisnyát, hogy tiszta lábbal lábaljon át Örök Hazába, az szegény . . !

Szavait elbuggyanta a könny. A két dáma is sírvafakadt. Elaggottságukban kétszeres súllyal nehezedett rájuk ez a keserves tisztségük, melyből a saját sorsuk jóslatát olvasták ki. Rémülettel vegyes fájdalommal végezték a dolgot. A sajátságos csöndbe, mely semmi más csönddel nem volt összehasonlítható, idegeket borzolóan recsegett bele a halottiruha selyemanyagának repedése. A levegő suhogással, suttogással, kurta, tompa kis zörejekkel telt meg. Ebben a különös, megállt csöndben a legkisebb nesz is külön, elhatárolt hanggal hallatszott. Míg valahára aztán minden elkészült.

Heczem remegő kézzel bontott meg egy selyem leplet és leborította vele a testet, állig.

Akkor futárt küldtek a kápolnájában imádkozó királyért.

Jött mindjárt. És ezúttal megadhatta szeretett anyjának azt a csókot, amit az olyan keserűen követelt tőle s amit „akkor még" meg kellett hogy tagadjon a haldoklótól . . . az életben már halott. Most lehetett! Tehette. Jelizavetának nem árthatott többé poklas fiának — Jób királynak — engesztelő, dédelgető csókja.

*

Nem sejtette — azt hitte hogy a tisztelettel visszavonuló apácák után egyedül maradt — a jelenetnek azonban mégis tanuja volt.

Csak mikor az ágyról felemelkedett, vette észre a gyertyák nyujtottlángú fényében a feleségét.

A házasok hosszú ideje múlt, hogy nem is találkoztak. Lajost készületlenül érte és nyomorult egyedüliségében úgy megrázkódtatta ez a találkozás, hogy egy pillanatra szinte megfeledkezett magáról. Már-már indult a forrónszeretett, drága, elhagyatott asszony felé, akinek szenvedő sápadtsága rögtön szemébe tűnt s akivel egyedül temethette volna be érző szívének frissen-

szakadt sebét s — igen! — már Erzsébet is rebbent, boldogan, mindent elfelejtő, megbocsátó, készséges szerelemmel, mikor a férfi egyszercsak érthetetlenül megint megtorpant s az ő tagjaiba is beledermedt a megkezdett mozdulat.

— Úgy, úgy! — bólintott lélegzetvesztetten. — Bezzeg ne is tegyen fölséged egy kicsi lépést! Hiszen még tudnék neki örülnöm! De látszik, épp ez az akadály! Ahoz hogy kegyetlen kőszíve minémű kedvességre lágyuljon, így kell előbb fekünnie az embernek! A hidegágyon!

Lajos sápadt arca mégjobban elszürkült. Lassúnagyot nyíltak a pillái s mellét horpadtan hagyta egy kiszálló, mélységes sóhaj.

— „Ne ítélj, hogy ne ítéltessél!" — szólalt meg csöndesen és fáradt léptekkel elhagyta a szobát.

—

LIII.

Erzsébet egyedül maradt.

Kiállt rohamaiban megnyúlt arccal s az újabb érthetetlen, szégyenletes kudarc fejbeverésétől káprázó aggyal bámult a távozó után. Nagy szemei olyan merevek voltak, mint két üveggomb, melyekből valami idegenszerű, természetellenes fénnyel derengett ki nyugtalan és tétova tekintete.

— „Ne ítélj, ne ítélj!“ — mormolt szédülten s azon erőlködött, hogy valahogyan mégis összeszedje a gondolatait. — Politika, törvények hozása s ama titkon csak külön elrekesztve megtött fogadalom után ma hát az evángélium a soros . . ?

Ébredezőleg emelgette szemöldökeit.

— „Ne ítélj, ne ítélj!“ — intett élénkebben. — De haj, az Írás egyebet is mond ám! Azt hogy: „Jaj a botránkoztatónak!“ És följebb azt is: Férjfiak együtt lakjonak értelmes módon feleségekkel!“ Ezekkel azért hogy állunk Ludovicus, te „Magnus“?! Asszonyodnak elrombolt életével? Ennyi bántás után is megint felajálott s lám ilyen órában is el-visszadobott szerelmével . . ?

Nem folytatta tovább. Erőszakkal tépte ki magát keserű gondolataiból. Tudta, hogy hol van. Halottasszobában. És hogy egy régi, nagy akarata teljesedett be itt . . ! Hagyja leszüreteletlenül? Engedje az elégtételnek ezt a megfizető, nagy percét, amire olyan régen várt? Megérdemelné-e a sikert, ha egyik tervét feláldozná a másiknak? Ha a diadal pillanatát átsiránkozná?

— Obó, csak sorrend! Most ez itt a soros! — vil-

logott s egyszerre elszántan, mozdulataiban valami beteges, lázas sietséggel felkapott egy ezüst gyertyatartót és odalépett az ágy mellé.

Engesztelhetetlen nagy szemei keményen szegeződtek a halottra.

— Megígérém, hogy viszontlátom s imé, hogy mondásomat beváltom! — intett. — Imé, hogy nem nőlhetnek fák az égig! Imé hogy fiatalabbnak kell engedje a jusst a vénebb!

Pillantott egyet és feszülten várt. Nem tudta hogy mire. Pedig arra várt, hogy a dolgok megszokott módja szerint választ kapjon. Valahol mélyen belül lehetetlennek tartotta, hogy ez többé be ne következhessék. Jelizaveta külső testi megjelenése — akármilyen nagy változásokon ment is keresztül — annyira egybe volt már forrva benne életjelenségeinek emlékeivel, hogy egyelőre még sehogy sem bírta azoktól különválasztani s ilyen valami merőben új, tehetetlen tömegként elfogadni. Annak idején kis gyermekének holttestét sem leplezték fel előtte, kíméletből. Ma látott először halottat.

A gyertya lobogott, — ő figyelt. S lassacskán ő is rádöbbent hogy: mire. Kezdődő idegenkedéssel vette tudomásul, hogy értelme jól érti bár a „bitorló" öregasszony halálát, de emlékezete és érzékei ezt valahogy mégsem hiszik s ő képtelen a halottat halottnak tekinteni. *Az ő számára gyűlölt anyósa még mindig élt!!* Sőt annyira élt, hogy ő egy pillanatra elhátrált az ágytól, mert úgy érezte, hogy Jelizaveta mindjárt fölveti szemeit.

Hogy ez nem történt meg, sajátságos zavarba hozta és egy új, soha át nem gondolt titok leheletével illette meg képzelődésekre fogékony agyát. A Lajos viselkedése fölött való kesergés után most egyelőre a bosszú diadaltülése is háttérbeszorult s ez a mélységes, delejes Titok s annak kifürkészése lett a legsürgetőbb.

— Ne tudná megtenni? — akadozott a lélegzete. — Mikor pedig minden része rendesen megvan? Ez hát a Halál?

Kérdezte, holott beteg lelke már javában benne is

úszkált a bűvöletében. S amitől az előbb még félt: már akarta. Próbát akart, hogy döbbenetes bizonytalanságaitól megszabaduljon.

Visszaosont az ágy mellé s a padló legkisebb recsecsenéseitől is borzadozva, de leküzdhetetlen kíváncsisággal — egy nekivaló, hajmeresztően kockázatos játék izgalmával küszált idegeiben — ő maga szólalt meg:

— Kell-e börzsöny? Így felettébb fakó ám fölséged s akárki megláthassa!

Halkan felsikoltott és rémülten fogai közé kapta egyik ujját. Jól érezte, hogy szentségtöréssel határos: valóságos Istenkísértés amit művel s hogy menten szörnyethalna, ha igazán válasz érkeznék, azonban nem bírta a kérdést föl nem tenni. Valami rejtelmes kényszer hatása alatt állt. Ez az erő lökte, hajszolta és azt sugalmazta belül, hogy ha valamire, erre csak jelt ád a hiu teremtés.. ?

Figyelt és semmi nesz.

De ő már ezt a némaságot sem bírta többé kellő bizonyítékként elfogadni. Beteg képzelete tovább ragadta s egyszerre úgy tűnt föl előtte, mintha anyósának hallgatagsága alatt csak holmi negédes furfang rejlenék..! Hagyja, hogy kötődjék vele... Ahogy azonban megelégeli, majd hirtelen felkuncog, vagy megszidja, kiutasítja őt!

Túl kellett esnie tudatának és érzékeinek ezen a kínos összeütközésén s ha máskép nem megy: fúlánkos csúfolódásokkal kidühíteni a fekvő testből, a bizonyosságot.

Egymásután adogatta fel ingerlő kérdéseit:

— Mi lesz a bálakkal, Domina? Meg a féltett köntössei..! A politika országul szövéseit kézből bocsájtja-e? Jól meglássa, hogy ha csak így hallgat: halottnak hiszik ám s koporsóba tömik s eltemetik s a polcra én ülök helyébe!

Szeme kidülledt a feszült figyelemtől. De erre sem jött tiltakozás. És most már el kellett hinnie, hogy akit ilyen végső eszközökkel is hiába faggat, az igazán semmi hozzáintézett kérdésre nem válaszolhat ezentúl.

Igazán halott. Igazán az a kiszolgáltatott, tehetetlen tárgy, akinek előbb képtelen volt őt elfogadni.

— Akár meg is üthetném! — nyargalt át rajta egy új, iszonyattal teljes, kéjes inger, melytől jobban megrémült, mint magától attól a titokzatos testtől, aki külsőleg ember volt és mégsem volt az. A sugalmazó hangban: kettévált lelkének második személyére ismert... A rejtett Gonoszra... A hatalmában alig állóra, mely már számtalan esetben fölékerült.

Csak nem lesz megint így?!

Csak nem fogja valóban elkövettetni vele a rémtettet, melytől undorodott?

— Mi ez! Frenetikuselméjű lettem? Megőrülök? — simította végig verejtékező homlokát. — Mi ez! — ismételte. Nem rendes ember gondolatai ezek!

És lecsukta szenvedő szemét. Mert bentről, mélyről, mélyről, most egyszerre egy újabb, kemény, támadó hangot hallott:

— Nem rendes emberé, nem is! Hanem a gyilkosé! Ki napról-napra ölnie tudott: mit tartózkodik egy puszta ütéstől?! Sem több, sem kevesebb nem lesz vele az égbenkiáltó bűn!

Megtántorodott, majdnem elájult. Tudta, hogy ezúttal az eltemetett jobbik énje beszél, bíráskodik s hogy ő ezt a kínos feleselést a saját erejéből meg nem akadályozhatja.

Valóban, a vádoló hang folytatta tovább:

— Nó, diadal..! S nó: bosszú..! Most hát hajsz, hajsz: előre! Mert nem csak úgy véletlenül lett ám itt ez a nagy titok! Ez a halott! Ez a halál! Ezt te míveltéd, a mindennapos akarásoddal, kívánságaiddal s lappangva lelket-mérgezéseddel! Hulladék ez itt! De ami több volt ennél, azt a többet — megfoghatatlant — te rémísztetted ki belőle!

— Uramnak nagyobb bírhatásáért! Gyermekeim fölött szabad anyálkodásomért és koromnak, állapotomnak jogos jussaiért! S igen: hajsz! S igen: bosszú! S igen, igen, — ma, — végül: a diadal! — rivalt fel, kelt pártjára váratlanul a belső démon: immár maga is diadalmasan.

Mert egyszerre — mindjárt első szavaira — fekete patakokként kezdtek felfakadozni a lélek minden zugában a szörnyű emlékek. Mária, Hedvig nyomorult, szűzi kicsi leányteste két idegen figyermekkel összezárva... Mellőhelyeztetve a két undok, bűzös bakkölyöknek, akiket ő később sem akart, ma meg éppen gyülölt! S ismét és ismét azok az anyaszívet felháborító, kockázatos éjszakák..! Mikor ez a gerjedelmes vénasszony csak vihogni tudott felettük és pákosz szája ízlelte, kívánta, meg is irigyelte a szegény, tiprásra odalökött liliomok sorsát..! S jaj azok a szégyeletes háttérben-kullogások, mialatt ez a cudar boszorkányfej: bók ide s kegy oda..! Azok a selyemsuhogtatások síp-zene hangjainál, mialatt iffjú Erzsébet egyedül ült a sutton..! Kinevettetések s minők..! S jaj mindig éppen a legszenvedőbb óráiban: *„Királyi parancs..!"* Emelni és vonszolni a zúzott testét, melyet ingyen öregített el a kínlódás, míg ez a banya itt, gyermeklóként rugódozhatott s pálinkázott az asztal alul és frisseségétől bőrében nem férhetett..! Gorelykától megivott aggyal ez kormányozhatott is — a tudatlan! — míg iffjú Erzsébet tanultan sem, rákészülten sem, csak oda sem bűzölhetett soha az országos dolgokhoz, melyekre pedig fejére szentelt korona és hitvesi eskü egyaránt hatalmazták.

Megrázkódott a rettenetes emlékektől. Anyósához ugyan nem ért, de most már azt is jogosnak — százszor jogosnak! — ítélte volna, ha az előbb igazán megüti. Megüti: összeveri!

— Gyilkos?

Akik belekergették, azok felelnek érte! Más módot nem hagytak neki ezen kívül, hogy az észvesztő rejtelmek fonadékából, vérlázító mellőzöttségéből, örökös elrúgatásaiból felszabadulhasson, — amitpedig el kellett érnie s ma íme: el is ért!

Lehetett itt egy vén ember léte vagy nemlétén felakadni?

Lesujtott:

— Nem! S teszik is azmit tettem, mióta fennáll a földi

És kell is tegyék!

— Ha Káin el nem emészti vala Ábelt, ugyan milyen volna ma a világ?

Nem-közönséges műveltségének tárházából Romulusz és Rémusz példája is előkerült.

— Ha atyjafiak élete nem omlik, vajon maga ama híres, mindjárt mindent csak tiltó, de rövidültnek visszaadni bezzeg semmit sem tudó catholica Egyház is hogyan uraskodhatnék Rómából.. ?

Hát hol van nagy cél, magas érdek, mely életekbe nem került? Vagy talán az ő tíz-országul szóló királynői hatalma és királyi gyermekeinek jövendő dolga holmi hullott füge?

— Ohó..!

Ki tudja, hány ember fejébe ültet majd ő még sötétséget ezekért a nagy célokért, mint ezt más uralkodók és királynék is teszik, akik a csőcselék törvényeinek fölötte állnak..! Mert majd szüksége lesz rá! Mert emelkedik valahol egy fej, ami az ő terveire árnyékot vet; ragyogásának, királynői kedvének útjában áll; hatalmával szembevicsorodik, vagy gúzsbakötözésére titkos fonalakat sző..! Azokat ő akkor mind ki kell hogy irtsa! Szemrebbenet nélkül! Igazi fejedelmi méltósággal! Ha kell, térdig gázolva is a vérben, melynek tallércsöppjeit számlálgassa más! Az orrukat földönhuszkodók. Kalmárok. Alattvalók. Arravalók. De nem aki fölfelé tekint, mert följebb — többre — parancsolásra, tündöklésre született!

Megszűnt minden kétsége. Elérkezett oda, ahol a halott igazán halott volt és nem több egy építő téglánál, melyből talán a Jövő emelkedik. Tégla a diadalkapuban, amin keresztül ő — a fiatalabb, a jogos — most ime kilép a szabadságba s valahára magábalélegzi azt a levegőt, amit eddig más elfogva tartott előle: a hatalomét, — az első beteljesült célét.

Körben megforgatta, suhogva lesuhintotta a kioltott gyertyát.

Engesztelhetetlen szeme fellobogott.

— Végeztünk. Azmi kellett: betölt. S immáron te

polcról leszállt Senki, Piast Erzsébet: én téged elbocsájtalak.

Oda sem nézett a halottra többé. Nem érdekelte. Messze-messze pillantott s valami olyan tündöklést érzett égni az arcán, hogy jobbnak vélte, ha a fátyolát leereszti. Senki se olvashassa le róla, hogy ebből a szobából milyen útra indul..! Mi az, amit lát..! Mert akire fénye most reáesnék, vagy lángot fogna, vagy menten belevakulna.

Emelt fejjel lépett ki az ajtón.

Akikkel szembekerült, messze kitértek előle. Volt benne valami megmagyarázhatatlan. Valami több, más mint eddig. Valami félelmes; végzetes.

Nyugtalan ingerelt-vad szemével rájukpillantott s kimondta magának:

— Ha kell, talán éppen te... és te..! Ti mind..! S az egész ország! Ma lettem igazán királynő. Ma vettem fel a koronát. Megemlegetitek!

LIV.

Jelizavetának szép varrottas keszkenőt adtak a kezébe, fejébevonták egyik házi-koronáját, bebalzsamozott tetemeit skófiumos skarlátpalástba takarták s levitték a visegrádi templomba, közszemlére. Az oltároknál délig szakadatlanul hangzottak érte az engesztelő szentmisék, délután pedig az egymást váltó szerzetespapok és apácák zsolozsmái. A tömeg négyes sorokba osztva járta körül a nyitott koporsót. A rend fenntartására egy tized udvari miles őrködött.

Igy tartott ez napokon keresztül, mialatt az előkészületek lázasan folytak az udvarnál úgy, mint az egész birodalomban.

A kancellária megötszöröztе a levelesdeákok létszámát, akiknek a temetőre hívogató leveleket kellett megírniuk. A szomorújelentések egyrészét gyászöltözetű nyargalószolgák hordták szét, Visegrádban és Budán azonban — a két királyi székhelyen — a megbízott udvari gazdák és algazdák személyesen vitték ki a hírt az arra érdemes főrendeknek. A megyei ispánok parancsot kaptak, hogy megyei képviselőket bocsássanak alá s melléjük tíz-tíz jónemzetű kísérőt. A szász városoknál — a nagy távolság s költség miatt — beérték hat-hat előrenden való delegálttal is. A visegrádi naszádosok a gyászdereglyét festették, a címervetők az Anjou-Piast címereket másolták, százszámra. A gyertyamártók a faggyút forralták, öntötték a temetői gyertyákhoz, olyan hihetetlen mennyiségben, hogy a Rév-utca bejárata eltorlaszolódott s a rengeteg holmit négyökrös szekerekkel kellett aztán elvontatni s utcák szerint lerakatni. A zászlómesterek ezalatt a

temetői zászlókat írták meg feketére, kellő címereket alkalmazván rájuk, valamint az elhunyt nevét, összes méltóságát és elhalálozásának idejét.

Míg ezek történtek, Lajos parancsot adott, hogy hozzanak ki neki Budáról egy jókezű s szemű képíról is, aki szeretett anyjának arcmását számára megörökítse.

— Csak úgy raptim jegyezze föl — mondta búsan — s majd otthon házánál annyi hasonlatossággal írja le, hogy legyen valami representatioja ábrázatának, azkiről később köveken is jobban kifaragtathassuk, semmint a sietős bold-koporsón.

Ez a «bold»-koporsó adta a legtöbb dolgot az emberséges budai kőszegőknek. Mert azt kőből kellett kivágni, mégpedig úgy, hogy rajta a két uralkodócsaláddal oldalágról atyafiságos nemzetségek címerei is jól feltalálhatók legyenek és az elhunyt képmásféléje a fedőn.

Valahára csak megtörtént. A sok címer is elkészült, a rengeteg fegyver, zászló: meg volt aranyozva, versekkel megírva, fáklyák kiöntve, szevendékek kanóccal, olajjal ellátva, lovak fekete rokolyái kihímezve, újan. És Budáról is megjött a hír, hogy immáron ott is kész az illendő fejedelmi parádé. Buda népe — mint ezt különben a város szabályzatai előírták — egybegyűlt, hogy adott jelre a parton a királyi holttestnek elébeinduljon.

A szertartások országul szóló nagy harangbongások közt megkezdődtek. A fafaragásos időleges koporsót beszentelték, lezárták s az országnagyok, érsekek, püspökök, külországi követek, papok és szerzetesek pompás kíséretével, leszállították a Dunán horgonyozó gyászdereglyéhez. Maga a királyi család az előkelőségekkel együtt szintén naszádokra ült s a néptől hemzsegő partok közt, szüntelen zászlólengetés, dobpergés, harangveretés és zsolozsmázás közepett leutazott a holttesttel Óbudáig.

A temetkező zárdában is készenvárt már minden. Templomának falait, kövezetét — minthogy az elhunyt öreg-rend asszonyság volt — bakacsinba von-

ták. A homlokzaton — de szétszórtan is mindenütt — ott ékeskedtek az egyesített Anjou-Piast címerek. A ravatal párkányain félfontos viaszgyertyák hintettek fényt. Közönkint vagy harminc darab teljesfontos lobogott, hunyorgott, erős, nehéz égésillatot terjengetve. A sályom két oldalán két fekete-gyontáros trónszék várakozott egymással szemben a királyi «keservesekre»: Lajosra s a királynéra, — az apácák pedig a körülfolyosón. Arra ügyeltek, hogy a torony gyilokfolyosóján mikor jelzi a két őrtálló novicia a naszádok leérkezését. Akkor elindultak bakacsinvonatú templomi keresztzászlók alatt, főnökasszonyukkal élükön.

A találkozás a kolostor kapuja előtt történt.

A harangok mellbeverően zsongtak.

A keserves menetet ketten nyitották: Garay nádor s az országbíró. Mind a kettő bakacsinrokolyás főlovon ült. Lovaiknak csak a szemükfehérje forgott fel a hosszú fekete lepel szemréseiből. A temetőzászlót Miklós hordozta jobbjában, a címeres gyászpajzsot az országbíró: bal karján. Jobbkezében egy fekete kopját fogott, melynek kicsiny, címeres zászlócska lipegett a hegyén.

Kis köz után Szent György lovagok következtek. Sisakrostélyuk komoran lebocsátva. A tolltokban fekete strucctollak. Majd a főpapság hullámzott elő. Küldöttségek; követségek. Kántorok, akik a gyászhimnuszt énekelgették bús-langy temetkezői hangon:

«Deus creator omnium
Ploique rectos vestiens
Diem decore lumine
Nocem sopora gratia...»

Csendes méhzümmögéssel tovahaladtak ők is. Mögöttük ingott-rengett a fekete selyemkötélzeten hintáló, felül Anjou-koronás, csavart oszlopaiban struccforgós gyászkocsi. De csak üresen gördült, mert tizenketten főrendek, már a klastromkapunál Szentmihály lovára emelték s kézen hozták a halott országanyát. A koporsó két oldalán száz-száz feketecsuklyás,

fekete birkagyapjas süvegű, szövendéket hordozó udvari vitéz szorongott, az oldalain minduntalan bedűléssel fenyegető, eleven embersövény között. Az ő tisztségük volt a koporsóról ölszámra lehulló, ékkövekkel hímzett selyembársony terítő széleit felváltva, emelten tartani.

Utánuk jött az uralkodó család. Elől a főkeserves: Lajos. A temetésre — illendőségből és kegyeletből — szokottnál is jobban megeresztette s elrendezetlenül hagyta szakállát és itt-ott meghasgatott, egészen durva kelmejü, egyszer ványolt posztógunyát vett fel. Fejét be nem borította. Koronáját a kis Garay Miklós vitte utána, selyemvánkoson. Csak lábujjhegyen mert lépkedni a komoly, szép gyermek, nehogy fontos hivatalában valami zavart támasszon, az előttehaladó apródurfiaknak sarkukra gázoljon, akik meg őfelsége merőben új, gyászposztó palástját emelték. Lajoson kívül hosszúfarkas ruhát viselt azonban a királynő, de még a két kislány is, akik semmit sem értettek ebből az egész roppant fekete kavarodásból, kivéve, hogy anyai parancs szerint számolniuk kellett a lépéseiket s minden tizediknél bólintani egyet a nép felé és laposan tartott kézfedelükkel inteni neki. Marenkának jobbra, Bubának balra.

A gyászoló család után egyes ember következett. A lengyel nép locumtenense. Szép kövér úr volt, most azonban mégis felettébb bánatos, lévén hogy ő egyszemélyében az egész vérbeli, gyászoló lengyel nemzetet jelentette. Őt a tíz hódolt tartomány követsége kísérte, majd a királyi tanácsbeliek s a többi köteles nép.

A harang egyre zsongott, a dobok tompán dübörögtek a gyászposztó alatt, az embersereglet pedig köhécselt a felvert hatalmas porban s itt-ott agodalmasan kémlelt az ég felé. Vakítóan, túligen-fehér oromzatú, nagyon kereken lentlógó hasú szürke felhők borították a mennyboltozatot, amiből egy tudományosképű vén szagittárius jeget jövendölt.

— Mán pedig itt egy szemje esső nem sok, még annyi sem fog hullani! — vetette vissza neki egy pat-

tanásosképű székálló legény kihívólag s erősen döntötte a mellét, hogy csak a környezet jól lássa és elhallja.

Meg is hallották. Elsőnek persze a szagittárius.

— Tán te vagy az ecsém, aki időt istállóbul megkiáltani szokodl? — kérdezte megvetőleg. — Mert nemalhatásimban gyakor hallom az efféle i-á-jósolgatást...

— De akkor bezzeg jól alutt kend idesapám, valamikor az értő elmét osztogatták fentről!

— Tefattyú - - - ?

— Magam el — tartott ki a legény s jóleső diadallal játszotta ki a figyelmező népnek:

— Nem gondolja talán ides-kemetek, hogy Lajos király anyja-koporsóját jéggel veretné meg a Teremtő?

No, ez szép volt s jól volt s még a sérelmezett is belenyugodott.

— Abiza..! Mond a kölök valamit! Urunk kedvéért aligha el nem kerüljük!

Megbékéltek s figyeltek tovább. A menet eleje ezalatt elérte a templomot.

Az országbíró fohászkodott egyet:

— No most Uramisten..!

Mert fontos ténykedésre készült és rajtaérezte a rengeteg ember szemét. De meg lehetett elégedve. Nagyonszép szökemlést tett a lovával s a fekete kopja — mint illendő — borzongató csördüléssel tört a templom kőfalába. Ottmaradt állva, beletörve, búsan.

Ezúttal Garayra került a sor, aki előre indult. Neki meg a temetőzászlót kellett előre bevinnie a templomba, a gyászsályom fejéhez. Ott alatta megállt és úgy várta be a koporsót.

— *Libera me Do-ómine..!* — búgott fel a fagyott csöndben a szertartást végző nagypap hangja.

A koporsót újból beszentelték, majd végleges «bold»-ja felé indultak vele. Szólásmondás szerint három singnyi elég lett volna abból koldúsnak és dúsnak. Minthogy azonban a méltóság Istenadta s

ezért azt kisebbíteni bűn: tehát méltóságát megillető jó mély sírba eresztették a királyi tetemet. A kőszegők a készentartott habarékkal mindjárt elé is táblázták a jelkövet s ezzel Jelizaveta csakugyan megtért «új birodalmába» ... A keserves család hazafelé tartott a palotába, az apácák pedig visszacsukták a zárdakaput. Kicsit talán sürgősen is nógatták kifelé a bámész népet, de ezt nem lehetett rossznéven venni tőlük, részint a szertartás végeztével mindjárt megeredő zivatar miatt, másrészt meg mert tudvalévő, hogy a sok alkalmatlankodás után most végre jutalom vár a derék sórorokra. A királyi keservek meg szokták ajándékozni azt a rendet, mely egy-egy halott kedvesük tetemét befogadta. Kíváncsiak voltak az ajándékaikra, szegények.

Érdekeltek ezek azonban rajtuk kívül másvalakit is!

Alig tért haza Erzsébet, legott kifuttatta Christát.

— Megtudd s jól meghalljad lányom, hogy menynyit dónált a király!

— Összes temetői gyászpompákat, mind egyben! — tért vissza lihegve az udvarhölgy. — Úgymint az terítőbéli köves bársonypalástot, följebb a hintót, valahány főlovakat matériástul, annak felette szőnyegfélében minden keleti s drága szőnyegfélét, gyászdereglyét, kísérő naszádokat s valami csak a nagydolognál érintésre is került.

— Ugyanbiza'! S az is valami?

Erzsébet szeme villant egyet.

Megnyalta kicsattanó száját.

— Kincstartómmal ide s rögtön!

Bebek Gyurkának aztán azt mondta:

— Sollicitáljon felőle kigyelmetek, hogy óbudai sórorok kéztől írva Csepelt és Kosszigetet mindjárt megkapnák. Annak felette konyhaszámadásink birodalmába tartozó Munkácsból valami három évre tellő hasított oldalszalonnákat, szerémi dézsmánkból annyi negély borokat, ahányan apácákban vadnak s komárombéli járandóságjainkból három esztendőn át való vizákat meg halnéműt! Ezenkívül is ötszáz fertót jó

ezüstökben s ezt mind nekik rögtön igazán megmondják.

— De Domina . . ! — szörnyűködött a tárnok. — Nem lesz ez fölös ekicsit?! A Felség őfelsége sem donált ennyit, pedig neki vér s hús szerint szülő anyja vala az boldogult!

— Hagyján! Akarom! — toppantott Erzsébet s szép kevély fejét hátravetve, tette utána:

— Amérthogy nekünk nem vala anyánk a Domina, kétoly-nagyot tartunk e napra, mint maga az úr! És most : kegyelmünkkel . . !

Bebek nem okoskodott többé. Megérintette asszonya tekintetében az a különös-valami, ami attól fogva lett sajátja, mikor a halottasszobából kijött . . .

— Még ilyen tündöklő hatalmasat s igazán királynéit . . ! — csóválgatta a fejét, tetszéssel. És úgy loholt eleget tenni a parancsnak, hogy kardja a lába közé akadt s ő majdnem elterült.

LV.

Erzsébet roppant emelkedett hangulatban tért vissza a temetésről. Azon a nagyotlátó reményen kívül, melyet a szívében hordott, a mai nap még egy rendkívüli élménnyel kedveskedett neki. A szertartás alatt — mely az ő szívét éppenséggel nem szorongatta össze a fájdalom vasmarkaival, sőt figyelmét is szabadjára engedte — módja nyílt «hűtlen» urát Garayval egymásmellett láthatnia s őket összehasonlítani. Először történt ez! És az összehasonlításból - - - Lajos került ki vesztesként.

Erzsébetet szinte gyönyörűséggel töltötte el a megállapítás — amire legutóbbi rövid, izgatott összecsapásuk nem hagyott neki időt és lelkierőt — hogy mennyire s milyen előnytelenül változott meg a «Bálvány»..! Arca hamuszínű, furcsán mozgástalan és a lépései döcögő nehézkesek, szinte esetlenek lettek. Egyáltalán nem hatott annak a hódító férfiúnak, akinek ő a magány óráiban kiszínezgette! Sőt hibbanó járásával még valami különösen méltóságteljesnek sem lehetett őt mondani. Ezzel szemben a nádor igazi asszonyszívet döglesztő jelenség volt. Karcsú, mint a surján-fenyő és olajbarna, mint a napon aranyozódott gyümölcs. Élesmetszésű, szenvedélyes természetre valló arcából lázasan fénylettek elő tág, fojtottlángú szemei, melyekben valami ki nem fejezhető bánat, valami mély tragikum kísértett.

— Hátha mindezek mégis csak miattam volnának így? — nyilalt bele Erzsébetbe az öröm. — Hátha száraz nagy keménységivel mégis egy igazi, nagy belső megzendülést takargatna, kit érettem vív titkon s csak

elrekesztve, de bizony mégis szerelmetesen és hathatóssága ellen hiába küzdvén?!

Haragja rég elfoszlott; kétsége bágyadt és bizalma erősödött. Most a kiadott nagy kitörések s önmaguktól elhamvadt izgalmak után megint olyan állapotba jutott, melyet környezete «jó korszakának» szokott nevezni s remélte hogy így van, megdorgálta magát «rossz korszakának» csüggedéseiért és amiért legutóbb szilaj dühében olyan solemnitas nélkül, sőt jó hogy nem ebrúdon bocsájtotta alá ezt a fejedelmi embert, akinél különb bosszúeszközt pedig álmában sem találhatott volna. Ma azonban ez sem ejtette kétségbe. Hiszen egyedül rajta állt a kettejük közt történt szakadást helyrecsomózni, és a duzzogó medvét aranybarna mackóbundájánál fogva környezetébe visszahúzkodni..! Nem mondta-e neki Miklós, hogy csak parancsra jöhet ugyan, de arra bejön? Hát majd parancsol neki és majd hívatja! Vajon miért királyné ő különben és miért asszony, ha annyit sem tudna, hogy neméppen óhajtott eszközökkel néha nagyonis óhajtott célok érhetők el?

— Várjunk, mindenre sor kerül! — vetett egy jelentős pillantást Christára, ki szegény feje most ismét boldog napjait élte: a - - - legközelebbi tombolásig. Addig azonban lesz egy kis nyugta és üsse kő ma a holnapot!

A dáma együtt vidult tervezgető úrnőjével és segített neki, hogy Bebek uram távoztával a „halottszagú" temetői pompából kibontakozzék.

*

Temetés után az „úri udvar" a hivatalos gyász szertartásos mozgástalanságába merevült. De az övék annál lüktetőbb tevékenységet fejtett ki!

Erzsébet azon kezdte, hogy legelőször is képzett míveseket hozatott s kirakatta, átalakíttatta és saját használatába vette anyósának árvánmaradt lakosztá-

lyát, mely főbb helyen feküdt, mint az övé s melyhez összekötő átjárót készíttetett a kőszegőkkel. Hanem addig is, míg ez megtörtént, szemlét tartott az ó-udvar hölgyei fölött. Sokakat egyszerűen elbocsáttatott közűlük, így természetesen a vén Pukur Klárát, akire régen vásott a foga. Másokat viszont megvesztegető ajándékokkal és szívélyességgel magához édesgetett, aszerint hogy kit hogyan remélt felhasználhatni. A hölgyek legvénjét örök szabadságra küldte — persze Heczem főasszonyt is — hanem azért ügyelt rá, hogy a matronák ne hiányozzanak teljességgel az udvartartásából, melynek tisztes jellegét okvetlenül fenn kellett tartania. Újból szervezte egész környezetét, hogy mikorra a „keserves év" letelik, csillogó bűvkörben és teljes királynéi méltósággal léphessen elő.

Ennek a célnak más oldalról is nekilátott.

Elsősorban Lajos szűkebb társaságán, azon a hatalmas Zudar-Laczkffy-Szécsi-triászon akart léket ütni, mely férjének uralkodása óta szilárd-egységesen állt a „Bálvány" és gyűlölt anyósa körül s úgy látszott, mintha őt csak holmi képletes hatalomnak: afféle lélegző fejedelmi kelléknek tekintené.

— Az hiteles kedves tanácsos favorizáltaknak szintoly pompás módos, magaviselő, fődeák és régi nemzet úrembereket szegzünk majd ellenük s jól meglássák, hogy a mink szolgálatunkban szolgálni sem hátrábbvaló, mint Úr uramében! — mondta lassankint immár elvállhatatlan hölgyének.

Christa sugárzott. Tüstént serdült, árkusokért, írószerekért lohajtott s nekifogtak tervezgetni. Megmérlegeltek minden számbajöhető nevet. Serpenyőbe raktak minden főúri vagyont. S aki nem mutatkozott háztól fogva elég tehetősnek egy elkövetkezendő, hajmeresztő költségű versenyfutáshoz, azt a legkérlelhetetlenebbül kivetették a rostából, ha mégúgy verte is fejével az eget, egyéni kiválóság és eddig tanusított szolgálatok tekintetében.

Így is derekas választék maradt. Persze első helyütt — ha kénytelenségből egyelőre háttérben is — a palatinus, az ő roppant kiterjedt atyafiságával és

baráti körével: Treutelekkel, Kóroghyakkal, garai Bánffyakkal, Maróthyakkal és thomajnembeli Lossonczyakkal. De rajtuk kívül is a Bebekek, Szentgyörgyiek, Liszkayak: igazi nyerőkockáknak voltak tekinthetők, s amellett nem is látszott túlnehéz munkának a megkaparintásuk. A híres triász folyvást előtérben szereplésével ezeknek az uraknak szinte napról napra csorba esett a hiúságukon. Aligha szalajtják el az alkalmat, hogy az elszürkülés helyett — ami az előbbeni dinasztiák árnyékában kérlelhetetlenül rájukborult volna — másmódon valahogy napfényre törjenek és ott csillogjanak.

— Jóéjszakát comes uraim, katona-főrend uraim! Béalkonyul tekigyelmeiteknek s holdjuk is fogyóban! Elvonatjuk a hajnalnótát és azt nézzék, hogy fű megujulván, micsoda új világ támod majd itten köröttünk! — nevettek fel Erzsébet szép ajkai.

Christa vele kacagott, ujongott.

— Ugyan hogy is mehettek ilyen nagyra? — redőzte később a homlokát s a hegyes kis egérfogaival tűnődőleg rágcsálta az íróvessző végét.

— Megmondom! — igyekezett munkatársát politikai készültségébe beavatni Erzsébet. — Nápolyi hadjárattal emelkedének meg ők! Az úr pengék szerint osztogatta nekik gráciáját. Mink bezzeg másmi szerint..!

Összenéztek és pajkosan nevettek. Az úrasszony látta, hogy nincs itt több magyarázatra szükség. Szerencsésebb volt munkatársának megválasztásában, mint Lajos. Minden pompásan indult, csak még a Garay hadnak az új együttesben való, kirívó túlsúlyát kellett egy kissé elleplezni, korántsem Lajos, hanem az ország miatt. Mert Lajost bár rágná mentől inkább a kétség és gyanítana sokkal többet is a való igazságnál! De a nép, az ő buta magyar elfogultságában, nem szereti a visszavonást férj és feleség között, annálkevésbbé a tiszta erkölcsbe vágó látszatokat. Ezt jól tudta a két szoknyás diplomata s éppen azért úgy kellett rendezniük az ügyeket, hogy a Miklóssal való kesztyűdobást senki se értse meg, az egy királyon kívül.

A két szépasszony hosszasan tanakodott. Már-már úgy látszott, hogy nem fognak zöldágra vergődni, mikor Christa egyszercsak felkapta szőkefürtös fejét.

— Megvan! Az Alsániak! S legközelébb is Bálint pispek úr!

— A pécsi!

— Bizon! Cum longo naso érti, hogy a bíborosi kalap annak idején nem az ő fejére tevődött! Mondják, az sincs éppen ínyére, hogy őfelsége úgy egybereszté most a Horváthyakkal, a durazzoi herceg környezetében. Nem s nem állhatja ezeket a faggyasszagú bakhorvátokat! Így beszélli s még ugyan titok alá se valami nagyon rekeszti az opinioját. Ejj Uramisten, ha mink úgy egy második bíborosságot szerezhetnőnk neki..!

Erzsébet csupa sóvárgás volt. De a fejét irígyen rázta:

— Ezt más mint a király, el nem követhetné.

— S mért ne, Asszonyom!

— Mert hogy Róma nőfélékkel szóba nem áll! Azoknak csak gúzsbankötöztetéseket s jámbor kenteket tud, nem pedig méltó tanakodásokat, ha esküdt férjember van az oldalukon! S nekem van.

Felkacagott, az epéjéből.

— Aj, hozzá milyen esküdt..! S milyen istenesen férjem..!

— Felséged azért mégis odaígérhetné fene papnak azt a bíborkalapot! Ugyan mire való Garay?

— S hát mire!?

— Egyebekben arra is, hogy eljárassuk vele Urunknál a pécsi pispek ügyét!

— Te, mit szólassz, te asszony..!

Erzsébet felpattant. Pillái izgatottan verdestek.

Valóban, a terv egyre kivihetőbb és tetszetősebb formát öltött. Ez: igen! Ez már: igen! Ez már komoly húzás volna a politika ostábláján..! A királlyal szereztetni meg az országnak — Alsáninak — egy második bíborosságot, az értejáró élet-halál lekötelezettséget azonban a szép selymes kis királynéi kötényzsebbe dugni..!

— ... hogy ne a mi körmünk kopjék!

Erzsébet meg volt fogva. Több. El volt ragadtatva. Annyival is inkább, mert így a főjátszma mellett egy másik mellékesen is bonyolíthatott nehány fonalnyit.

— Te Christa! Secure tudod, hogy vetélytársak ezek?

— Kicsodák?

— Nó, Alsáni meg a Horváthyak!

— Legörömöstebb torkonveretnék egymást pallossal, hogy fejük leváljék torjáról! Egyebet sem tudnak, mint hogy így s amúgy kellene a másikat nyársaltatni..!

— Akkor mink majd összeugratjuk őket! Lesz legalább a sok unalomban egy kis mulatságunk!

Az új udvar s a Horváthy-Alsáni családok sorsa ezzel végleg el is dűlt. Nem maradt más hátra, mint szépen bevárni, míg pécsi püspök uram legközelebb egyet fordul Velencéből.

Nem sokáig váratott.

Akkor Erzsébet magához hívatta és elzárkozott vele. Mit így ért neki, mit sem, azt senki sem tudta meg a két dámán, meg persze Bálint úron kívül. De neki épp elég jó oka volt arra, hogy hallgasson...

Megint új adománylevelek repültek szét az országra. Kiáradtak a különféle kinevezések, kegyek s amit Erzsébet akart, az valóra vált. A megadományozott főemberek kezdtek beseregleni, körécsoportosulni s benne olyanvalakit látni, aki nemcsupán néhány üres bókra, hanem igazi alattvalói hódolatra is méltó. Tehető... Nyujtani képes személy... Hatalom..! A királynéi antekamera — mely régente hetek-havakszám üresen tátongott — most mindjobban megtelt. Az audienciáért esengők folyvást szaporodtak s aki csak egyszer is élvezte iffjú Erzsébet kegyelmes recipiálását, az fel nem foghatta, hogy ugyan hogyan is élhetett eddig olyan távol ettől az udvartól..! Megrészegedett a királyné tüneményes, érett szépségétől, míveltségétől, sziporkázó elmésségétől, pezsdítően csípősgúnyoros nyelvecskéjétől s nemhogy ömaga megint visszatért, de atyafiságát és baráti körét is vele hozta.

Hadd sütkérezzenek azok is szegények, egy kicsit, abban az éltető fényben, melyet ott a „*másik*“ udvarnál (immáron így nevezték) a dölyfös katona-főurak elfogva tartanak előlük!

Hintó hintó után robogott elő és jaj, csak hogy: világért mögötte ne maradjon „amazokénak“ . . ! A fellajtárok szebbnél becsesebb szerecsen, — deres tatár, almáskék, bokros és gömbölyegnyakú fölovakat táncoltattak fékemlejüknél fogva az udvaron s ha híre csördült, hogy „amodaát“ az úriudvarbeliek ma fölöskezes vezetékparipákkal érkeztek be, biztosra vehetted, hogy holnapra a királynéi kapu környéke pedig valóságos ménessé alakul! Treutel úr öt lovad-magával sereglett. Bánffy csatlósai nyolc táltost visítoztattak, sőt Liszkay úréi még ezen is felül. És micsoda hanyattvágó pompájú főruhákban jöttek az urak . . ! Némelyik olyan élhetetlenné vált, hogy az inasainak kellett nyeregből kiemelniök, mert úgy agyon volt sujtásozva, hímezve, gyöngyözve, boglározva, ékkövezve a vontarany-ezüst köntös, hogy húzott a terhe lefelé, mint a páncéling. Ha Maróthy ma három rokonságát hozta udvarlásra, Kóroghy holnap valóságos kis bandérium élén begyelt s mindez a lázas mozgalom a „királynéi gyász enyhítése“, — tehát bosszantóan a legtörvényesebb külszín alatt zajlott . . !

Erzsébet virult, Christa kecses kezecskéi pedig úgy megteltek drága ajándékgyűrűkkel, hogy ujjait is alig hajlíthatta már tőlük.

Sebaj!

Lerakott annyit-amennyit és bogozta tovább serényen az aranyhálót.

— Ne múlassa felségtek híveinknek meghadni, hogy ha amazokkal negédeznek is, egymás közt azért a legjobb egyességet viseljék! — mondta fontoskodva. — Semmi visszavonást, semmi orcázást meg ne engedjen lelkem közöttük, mert csak így fejhetjük igazán hasznukat! Így ronthatjuk meg a híres triász szarvát!

Erzsébet volt olyan bölcs, hogy meg ne vessen semmi tanácsot, amit gyümölcsözőnek ítélt. Parancsolt és engedelmeskedett. Kitüntetett és elejtett. Vala-

hára, valahára: uralkodott hát..! Sőt mégvalami történt vele! Valami nagyszerű... Közvetlenül, testileg is érezhető... Amit többé nem is remélt pedig..! Rettenetes főfájásai és látás-zavarai úgy elritkultak, hogy egyetlen esetet kivéve, nem is mutatkoztak.

Ez az egy eset az udvari kápolnában történt, az Úr 1381.-ik évében, Boldogasszony havának huszonkilencedik napján, azaz pontosan Jelizaveta halálának első hófordulatán. A királyi és királynéi térdeplőszékek egymással átellenben voltak felállítva. Kint jégcsapok függtek az ereszen s megtörték, megsokszorozva hintették be tündéri szivárványfényüket a Máriaüvegből való, ólomkarikás templomablakon. Ekkor esett, hogy a házastársak tekintete valahogy kereszteződött és Erzsébetnek úgy tetszett, mintha Lajosé még a külső szivárványos tündöklésnél is kékebb sugarakat hintett volna... Szelíd, tiszta, mély, kifürkészhetetlen volt az a pillantás, mint a jégburok alatt álmodó tengerszem tükre s ettől a fájdalom valahogy egyszerre elöntötte a fejét. De kisírta magát otthon, a tarka cécó másnap előrül kezdődött, a főfájás pedig észrevétlenül elmúlt.

—

LVI.

A további napok hasonló, sőt még fokozottabb tevékenységben teltek. Egyéb dolgai között Erzsébet módjátejtette annak is, hogy Jelizaveta végrendeletével foglalkozzék. Jól tudta, hogy anyósa neki ugyan semmit sem hagyott, de azt is, hogy gyermekei sokat örököltek. Bevasalta minden jussukat a kincstáron. Begyüjtötte a hagyatékot a saját palotájába s egy esős napot rászentelve, asztalokra rakatta szét Christával a sok holmit és szemlét tartott fölöttük. Elrévült arccal, meg-megreszkető kézzel turkált a zizegő gyöngyök között. Azonban erőtvett mohóságán és lassan elfordult a kísértő drágaságoktól. Ujjainak kapásra kész rándulásai az asztal lapján dobolásban vezetődtek le.

— Nem értessz abban valamit — szólalt meg egyszerre — hogy ki légyen az a Mojses-hitű férfiú, azkit Zámbó Miklós házizsidajaként tart?

Christát készületlenül érte a furcsa tudakolódás. A gyöngyök pergetése közt ő is valami sajátságos, zsongó-bizsergő, delejes állapotba esett.

— Azt véli felséged, kivel titkos kalmárkodást űz? — eszmélt, kéjesen megborzongva.

— ... melyről azért mindenki tud s melyről a hasznot őkelme derekasan le szokja fölözni! — biccentett Erzsébet és gondolatokba mélyülten ráncolta homlokát.

Christa nem szolgálhatott azonnal felvilágosítással. De nem is váratott soká. Mire a klepsydra fertályórányit távolodott, már nemcsak hogy a nevét tudta a kérdezett embernek, hanem küszöb elé állította ő magát is.

— Jehuda ben Báruch, úrnő! Bebocsássam?

Egy intés s a bokáigérő csuklyás gallérba burkolt kis zsidó besurrant a legfelségesebb ajtón. Hogy mi történt közte és Erzsébet közt, annak titka megint a négyfal közt maradt, éppúgy, mint az Alsánival való értekezésé. Egy azonban bizonyos. Hogy ettől a tanakodástól fogva, napokon keresztül — mihelyt az alkony leszállt — két markos serviens, a sűrűn lefátyolozott udvarhölgy kíséretében, nagy vasveretű ládákat szállított le a felső rendről. Az emberek a kerten át vették útjukat s lassú hibbangatások közepett tűntek el a növekvő sötétben.

Az asztalok kirakóvására letisztult, az almáriumokba nehány ordítóan jellegzetes Piast-ékszeren kívül semmi sem került, de annál több dupla aranypénz a királyné személyi kincstárába..!

— Értel már? — csücsörítette virágtölcsér száját Erzsébet.

— Azmi legfontosabb..! — lehelte Christa őszinte bámulattal. — Így oztán majd igazán tarthatjuk a versenyt! Csak szív s fő magauralás kelletett hozzá, mely nékem ennyi drágaságok közt — biza' kimondom — hiányozott volna. Hanem hát illik is, hogy felséged mindenben főbb legyen, lelkem!

Erzsébeten látszott, hogy jól esett neki a bók, mellyel kezdő kormánykodásának adóztak. Ám ahogy az előbb az ékkövek pergetésénél nem, — úgy most sem állapodott meg a puszta gyönyörködésnél.

Felkelt s az almáriumhoz sietett, melybe a megmaradt értékeket rakta.

A főruhán — Jelizaveta hagyományos Piast-házi esküvőruháján — megálltak tapogatózó ujjai.

Elővonta a pazar kelme egyik szélét és szűkrezsugorodott szemmel, hosszan elnézte.

— Marenkának legálta, tudod..! — suttogta fojtottan.

— ... hogy ebben ülné meg igazi nászát Zsigmond markolábbal, — egészítette ki szavait Christa gyanutlanul. De mindjárt ijedten el is hallgatott.

Erzsébet vadul lerántotta a szegről a ruhát és a földre dobta.

Feketén villámló szemmel lobbant hölgyére.

— Hinnéd! — rivalt. — Mint hitte ő, a zsarnok! Hitte minden rövideszű, hogy hagyom az anyajussomba kontárkodást, végig! Felébresztelek, balga álmodók!

Dehogy is felejtette el ő azt a másik fogadalmát, amit Lajosnak tett a nagyszombati kopuláció emlékezetes éjjelén, mikor először az anyát alázta meg benne az a szívtelen ember..! Csak a beteljesítés sorrendjét várta.

Mostanra elérkezett az idő.

— Kiirtom én ezt is! — csikorodtak meg a fogai, valami lenyelt, döbbenetes szótól. — El kell e sehonnani kölyköt az udvartól takaríttanunk! — tette hozzá hangosan. — Hanem hát hogy tégyem s mit kellessék kezdenem, Uramteremtőm!? Adj már valami tanácsot!

Izgatottan kezdett fel-alá robogni, miközben felakadozó szemmel meredt maga elé. Észre sem vette, hogy az óvatos Christa adósa maradt a válasszal. Csak járt-kelt le fel, mint egy nyugtalan szellem, míg egyszerre a homlokára csapott és szinte felsikoltott:

— Megvan ez is!

Oly hevesen kapta karjaiba kedvencét, hogy szegény asszonynak derekába fúródtak a fűzője vaslapjai.

— Ellelém már! Nyomon járunk! — kiáltozta s szenvedelmesen mellévonta Christát a heverőre.

Kifejtette előtte gondolatát.

— Lengyelben a kormányzói szék megürült. Ezt tudod...

Nos, ő ebbe a székbe szemelte ki útált vőjelöltjét, akinek gyermek létére is hatalmasan lobogó becsvágyát régen kiismerte és akit elég vakmerőnek tartott ahoz, hogy kellő biztatás mellett a horgot bekapja.

— Odaküldöm az eblelkü kanyóját, ama másik hitván nemzet közé, amely immediáta minden fölöttest megún s gyűlölségessé teszen! Hadd játssza el becsületét a király előtt is!

—... vagy ami egy emelettel ennél is több: hagyja

ott a fogát, mint majdnem őfelsége, a Boldogult, meg utána Opuliai László herceg, meg mindenek, akik eddig még az ottani kormányzóságba belényalintottak! — mondta ki Christa meglepő pontosan asszonyának előbb elhallgatott szavait.

Erzsébet elismerő és fénylő pillantást vetett rá. Ez aztán megint nekivaló játszma volt! S ezúttal már igazi politikai: országul való diplomáciai cselekedet és nem csak holmi szűkkapcájú belügy! Német nép és lengyel nemzet..! Nagynál nagyobb aranyháló bogozása..! Fejedelmi cselszövény..! Királynéi ármány: uralkodás..!

Hogy ennek a tervnek megvalósítása is Lajoson fordult, mint az Alsáni Bálint bíboroskalapjáé, az mostani bizakodó hangulatában nem aggasztotta. Nem lesz-e ott titkos összekötő tisztnek Garay a két udvar között? Mindkét helyen egyaránt bennfentes és képes személyként? Nagy dolog is beugratni a buta-becsületes, nehézkes magyar medvét, akinek sejtése sincs a fondorlatokhoz..! Amint megérik az ügy, magához-hívatja és ország-érdek színnel úgy lépreviszi, hogy nem is álmodja őkigyelmel Zsigmond serdülelten kora miatt sem izgult. Gyermekkirályok, gyermekbíborosok gyakoriak voltak ebben az időben. Minden a fiú fellépésétől függött s attól, hogy ő az intrika kerekét előbb megindítsa, mintsem a jó nyaktörő poziciót valaki mással betöltenék.

A nála szokásos türelmetlenséggel holnapot sem ismert. Ma, most rögtön akart dologhoz látni és azonnal Zsigmondért küldte Christát.

— Megyek s hozom! — hevült asszonyával a szőkeség és olyan szelesen penderedett ki, hogy majdnem az egymásnak szembesétáló s alabárdjaikat éppen keresztező ajtónállóknak rontott.

A két csontrasült barnabőrű ember — közel-apró-szemű és kiálló pofacsontú mindkettő — felakadt szemöldökkel bámult a rózsaszín förgeteg után. Jó vitézek voltak, királyhűek, okosak és ravaszak. Értették egymás eszejárását.

— Kucu ne! Nene! — förmedt el az öregebbik. — Ájjsza meg már, kicsi Énok!

Ahogy beszélt, a szavakat jól megénekelte, mondat közepén kétszer is meghintáltatta s csak úgy ejtette le a hangsúlyt a végén. Székely legény volt, szintúgy mint a másik, aki most nemkülönben feléje fordult.

— Mia? — érdeklődött és a szúrós fekete közelszemei villogtak.

— Véllem, hogy szűk az ideje ennek...

— Ennek bezzeg szűk!

— Szágúd istenesen!

— Mett ez osztán szágúd!

— S mivégre vaj!?

— Tudja a súly, Mike bátya!

— Méges..! Valamit csak gondolál, Küsénok?!

A gyerekebb arcú vállat rántott. Megindult rakni a maga háromlépését. Csupán mikor megint alabárdot kereszteztek, felelt:

— Gondolám, hogy kolontos ekicsit az iffjú asszonyság...

— S hátosztán!

— Hogy rác az egyik odabelül, lengyelbélinek nézem eme másikat ejszen! Gonosz keverék!

— S hátosztán!

Ismét háttal lépkedtek, sarkonperdültek, szembeközeledtek, alabárdjaikat kereszteztek. Így vallott tovább Énok, kötelmének teljesítése közepett lévén.

— Vásnak ezek valamiben! Üdő óta igen firkolnak! Csoda öl ha látom!

— Tán nem, ugyanbiza?

— Debiza.

Hallgattak vagy két fordulatnyit, hangtalanul cseszték össze a két pengét, csak a fekete bogárszemük kapaszkodott össze s villogott a sovány, szíjjas arcukban.

A harmadik fordulónál megint az öregebb szólamlott.

— Nem a királynak ártanak ezek, keedves?!

— Mett annak!

— Ahajt tennünk kéne ellene valamit!

— S mit!

— Tán hogy jelentsük az úri portán!

— Kivetnek onnan münket igende, ha ilyennel gyövünk!

— 'sz nem es állítunk bé a hírrel, suvadj meg!

A vén katona kisercintett a válla fölött és rakta tovább a lépéseit, gondűlte ábrázattal.

Újabb idők teltek.

Akkor elmordult:

— Amodaát én.

— S eeccakás?

— S eeccakás. Franczúz királyi Olivért üsmerem.

— Ked bé s ű ki! S hezzászólhatna..!

— Vaj igen. Hezzá.

— Tudjon erről a szokotálásról! Hű cseléd. Ű gondja a többi.

— Övé bezzeg!

Az alabárdok utoljára kereszteződtek. A folyosó homályos vége felől jött az őrségváltás.

— Horvátok! Szőke marhák rágnák el a hajukat! — dörmögött Mike egy utolsót, nagy útálattal. — Disznószüvette ebnépe ezek es..! Szem alatt tartsd őköt es hóttodnapjáig, kicsi Énok!

— Mett oztán szemmel! S münk es mind esszetartunk, apám!

— Esszel

Most elnémultak. A váltás megtörtént. Öreg Mike Mózsi jó urának királyszállása felé indult, őrizni őt minden veszedelemtől, ha kell ésszel, ha kell szívvel, de ha kell: a bőre árán is! Amúgy földig le székelyesen, Örök Várta módjára. A Kicsijézus majd csak megsegíti.

TIZENEGYEDIK RÉSZ

KIGYÓ LAPPANG A FŰBEN

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LVII.

Erzsébetnek nem sikerült olyan gyorsan készrekalapálni a tervét, mint ahogy remélte. Hiába kerestette Zsigmond úrfit a tanulóházban, vívócsarnokban, kápolnában, — hasztalan futott tíz cseléd tízfele, hasztalan hívták, kiáltozták: a gyerek nem mutatkozott. Senki sem tudott róla egy szeplős cseh fiún, az inasán kívül. De abból is harapófogóval kellett minden szót kihúzni s akkor sem mondott többet, mint hogy mindjárt a reggeli leckék után nyergelt a kisurának és váltáspatkót, szögeket rakott az iszákjába: parancs szerint, ugyanúgy, mint ezt a Drugeth, Bánffy és Alsáni úrfiak szolgái is tették. Nagynehezen még annyit toldott hozzá, hogy a Drugeth iffiúrhoz követ érkezett minap Pozsonyból. Azzal súgtak-búgtak a gyermekek, mire a postáltató legény megint lóraült és elvágtatott, amerről jött.

— Pozsonyba!

Már Forgách Balázs is ott izgult a türelmetlenségében toporgó udvarhölgy mellett.

A „Pozsony" szóra csak elsötétült. Mérgelődve ráncolta a szemöldökét:

— No, a többit akkor már tudom..!

— Mit!

— Bajos ezt így úrasszonyoknak..! Nemigen civilis...

— Ugyanugyan s jaj no..!

Egy minden engedelemnél beszédesebb, gúnyoros pillantás megmagyarázta, hogy Christa felől mondhat Balázs úr, ami éppen jól esik neki! Nem holmi balgatag vidéki asszonyocskával van szemközt, hanem

nyitotteszű, látott-hallott székvárosi hölggyel, akit szintolyan számba vehet, mint egy jómagaforrnájú legényt.

Balázs hát nem is kertelt tovább. Közreadta amit gondolt, hogy:

— Ha Pozsonynak ment, akkor az bizon az „asszonyoknak házokba" ment!

— Hova?

— S nó, ahol a hajdútáncos menyecskék céhfélében összeállva, mind egyben laknak!

— Puttának?

— Úhümm..

Christa Balázs oldalán iparkodott volt fel a palotába. De erre a felvilágosításra egyszerre meglassabbodtak a léptei. Tejeshamvas arca lángoló pirosra gyult, kék angyalszemében kis sárga aranycirmocskák keletkeztek s megnyílt nedves ajkai közt látni lehetett rezdülő nyelvecskéje hegyét.

— Nem... nem is tudtam,.. hogy ilyen is légyen! — felelt izgalomtól szakadozottan — Soha hallottam erről, hogy effajta asszonyleányok - - -

— Közösl lakjonak?

— Igen.

Balázs a füléig vonta fel a vállait. Már az ő arca is piros volt. Az ő szeme is furcsa fényben égett.

Kicsit elrekedt hangon folytatta:

— Nem is öreg nálunk a szokás! Hét év előtt még nem esmertük. Külső míveltebb országokkali váltakozásinkból jött az usus. Prágából vették a posonyiak, hét esztendeje.

Csak mint mondta, eleintén nemigen boldogultak vele. Pozsonyi iffjúuraimékat és férjuraimékat rövid pórázon tartották az ő kurtamíveltségű asszonyaik. A jámbor vidéki nemes is, ha véletlenül Pozsonyba vetődött, restelte hogy első fecske legyen. Így a hajlék hamarosan bezáródott s nem is remélhetett volna belőle egy fikarcnyi hasznot sem a megalkotója, ha eszébe nem jut egy jó megoldás: Budáról és Visegrádról főrangú urakat invitálni az újranyitás ünnepélyére s így a magas példával rontani meg az idegenkedés

jegét! Jól számított a huncfut gazda, mikor arra vélekedett, hogy a főember az ő gőgös, semmivel nemtörődő, unatkozó életmódja mellett könnyebben lesz becsalogatható, mint a butaszemérmes vidéki nemes, vagy városi polgár: amíg ugyan ilyen..! Míg fel nem bátorodik...

— Magam is kaptam egy meghívót, — szaladt ki Balázs száján és félrefordult. Nem akarta, hogy felébredt pillantása találkozzék az asszony tekintetével. Több szégyen lakozott benne, mint amabban.

De Christa vele együtt fordult és csak annál szívósabban tartotta a pillantását.

— Beszéllünk még... erről! Ha nem lesz ilyen sietős az ügyünk! Mert fertelmes dolog légyen bár, igaz, de... merő miraculum mundi! S a mívelt világi életben mindenekről értést kell vegyünk és nem mindjárt feljebb indíttanunk az orrot!

Most persze nem lehetett. A királyné várt. A nagyobb érdek... Okos elmével azt kellett előbb kiszolgálni. Ezért Christa azt tanácsolta, hogy serdüljön lóra tüstént a fiatal úr, eredjen a szökevények után és hozza vissza Zsigmond úrfit, okvetlenül.

— Magának megsúgom, — bólintott jelentőségteljesen — hogy erőst királynéi szolgálat ez, ami maholnap fontosabb lehet még, mint a másik! Ehez alkalmaztasd magad Balázs uram s míg odajársz... nó, meg ne feledkezzék rólam szépkigyelmed, öcsém!

Lehetett is ezt a kékpántlikás torkú, kecsesen forgolódó, hízelgő kismacskát, — ezt a tágszemű, mindentígérő, bűvöletes tekintetet elfelejteni! Kész szövetség volt abban s a két fiatal úgy csillant egymásra, mintha ma látná először igazán egymást...

*

Kétszeres minőségben és kétszeres sietséggel nyergeltetett az úrfi és igazán nem rajta múlott, hogy a szökevényeket út alatt le nem foghatta. Időben túlságosan megelőzték. Már csak a hírüket szemelget-

hette fel, ahol meg-megállt lovat váltani. No de aztán annál jelesebb híreket..! Főleg a pozsonyi városkapu előtt, ahol legutolsó váltáslova egyszerűen torja alá hajtogatta mind a négy lábát s kiadta tajtékos páráját.

Mit csináljon ily akadályoztatások közepett az ember!?

Vesztegelnie kellett Balázsnak, míg új lova került s ezenközben értesült a fiuk ottviselt dolgairól.

Azok bizony fenyőgallyakkal lomboztatott utcákon vonultak végig, török síp és duda kiáltozása s az elébük kisereglett illetlen asszonyok közt, akiknek télvíz idején is alig leplezett orcátalanságára Isten őrözz, hogy fel is tekintsen jámbor halandó! Talán az úrfiaknak kölcsönözték a leplüket, lévén hogy azok meg arcukon is lárvát hordtak. Fodros, spanyol-olasz mód szerint valót! De Balázs eme titkolódzás ellenére is rágyanított a hercegi neveltjére, minthogy a három jövevény főúrfi közül egy — hír szerint — babérkoszorúval övezte a hajadonhomlokát s ez a fej szőke volt, mint a leggyönyörűbb arany...

— Hát ez ő! Ezt keresem én uram! — fordult fel a közben megnyergelt új lovára Balázs úrfi s kicsit kevélyen tette utána: — Beszéllenénk meg talán járásomat, mert efféle sepredékhelyekre mink ott az udvarnál kénteleníttetve nem vagyunk!

Christára gondolt, aki fő-fő asszony és elmosolyodott, mialatt a tiszt a várfal felé intett.

— Többire sáncok környékit és markotányosságot kedvelik az ilyen s ilyen bestyék! Hát iffjú Hermes uram, csak amerre bástyát meg sáncot látsz! A ház majd magától ötlik...

Fejét csóválva tette utána:

— Oztán ha történet szerint atyafi-gyermek az illető, egy-két kuhintás nem ártana annak! Mert karonkozva menni nem átallott azokkal a szemvilág nélkül valókkal, a kis bujnyik! Oh az uram oly nyájas kellemmel éringeté őket, hogy azt tudtad volna: Penelopék, vagy római Lucrétiák talán..!

Elkészült útbaigazításával a tiszt. És lehet hogy nem is volt mindig tiszt. Deákos embernek látszott és humanista szellem érzett a beszédéből. De szép hasonlatai kárbavesztek. Balázs mindent köszönt, kalapot vetett és már sarkantyút adott a lovának.

Irány: a sáncárka hát..! A markotányos sor!

Roppantul, igen-igen sietett...

Azért mégis... fordult egyet az égen a nap, mire negyedmagával visszatért. Alkalmasint nagyon gondosan körülnézett... No, csak hogy egészen hű tájékoztatással szolgálhasson annak a kíváncsi, pántlikástorkú kismacskának..!

OSZK

LVIII.

Christa azon szépíttetlenül számolt be asszonyának Zsigmond eltűnéséről s annak körülményeiről, ahogy neki beszámolt Balázs.

Erzsébet egész odalett a felháborodástól. Fejedelmi megközelíthetetlenségében és érintetlenségében fel sem tudott fogni ily romlott elvetemültséget s hozzá egy alig felserdült fiúnál!

És ehez az ocsmány kis latorhoz akarták hozzákötni az ő liliomtiszta Marenkáját..!

Ugyanazzal az émelyettel küzdött, mint a kopuláció éjjelén. De még mikor az nagynehezen el is csillapult, sem bírt ételfélére nézni. Egész nap éhen volt s egy kicsit valahogy mintha Christától is megcsömörödött volna.

Özvegy Ragovicsné..! Lengyel főúr és csehnémet bárókisasszony szülötte... Szerb alvajda egykori felesége... Vajon kicsoda azonban *egyéb*képpen ez az asszony, akit ő úgy eláraszt kegyelmeivel s aki olyan egykedvűen bírt neki beszélni azokról... a förtelmekről, melyeket bizonyára Forgách Balázzsal, ezzel az idegen férfivel is előbb jó alaposan megtanakodtak?!

Meghökkenve ismerte be, hogy tulajdonképpen alig tud valamit felőle, az őspróbákat derekasan kiállt származásán kívül. De üde ajkain át most mintha a mocsár gőze csapta volna meg egy pillanatra... Ösztöne felsajdult. Megsejtett valamit annak a másik léleknek mélyén. Valami fekete, rothadt homályt... Romlottságot... amit nem bírt szabatos elgondolásba

önteni, amiről azonban érezte, hogy neki merőben idegen és végzetes.

Sejtő megihletettsége nem tartott soká, hanem azért kedvetlen maradt egész nap és kárpótlásul az életébe újabban betolakodó rejtelmekért, jól meggyötörte a mit sem gyanító asszonyt, hogy másnap csak annál szenvedélyesebben fogadja vissza kegyeibe. Hiába, nem tudott már nélküle élni; az egyetlen bizalmas lélek nélkül, aki előtt neki sem kellett színeskednie! Amennyire taszította, valami ugyanolyan mértékben vonzotta, érdekelte is ebben a különvilágból szakadt teremtésben, aki egyébként kétségtelenül hűséges szolgálója volt.

Most már könnyelmű fecsegését sem találta olyan visszataszítónak, mint minap. Csak a közvetlen természetességet értelmezte ki beszédéből s haragja — mint legtöbb belső összeütközésénél — inkább a saját személye ellen fordult. Önmagát korholta elmaradott, ostoba teremtésnek, aki képtelen a kor felszabadultabb szellemével lépést tartani és úgy elbotránkozik minden csekélységen, mint valami zárdaszűz!

— S nó, még ha százszor bustya életet élt volna is! Nincs-e benne igaza? — tüzelte engedékenységét. — Nem okosabban tenném-e én is így, ha bírnám?!

Kitudja, ki volt az a néhai Ragovics..! Kitudja, hogy mielőtt a koporsóba bujt, micsoda kegyetlen ütést mért ennek a szegény asszonynak a szívére, amitől az így megkérgesült, hogy jó és rossz egyformán lepereg róla s ezt a fásult szívet már ki bírja rekeszteni minden dolgából, — megvetett testének feledéstkereső játékaiból..?!

Már inkább szánta a „megölt lelkű", boldogtalan asszonyt s megremegett a rémülettől, hogy hasonló sokat ne kelljen átszenvednie és valahogy oda ne jusson, ahová az!

— Nem, lehetetlen! — utasította el rögtön az ijesztő gondolatot. — Elbukni, sárban lezülleni én azért mégsem tudnék! Bíborban... Hermelinben...

Fejét rázta:

— Nem! Ezt én sohasem. Mellyre én készülök

Garay urammal, az csak kicsiny ekecselés! Játék; és Lajos előtti hamis látszatoknak szerezése, amiért többszörbeni szerelmes ajálkozásaim után is oly kegyetlenül eldobott! Ez csak jogos megtoroltatás, nem több. Semmi rossz...

Fellélegzett s ahogy Christára tekintett, egyszerre eszébevillant, hogy ezt sem hagyja tovább ezen a borzasztóságos úton, ilyen gazdátlanul! Bebek uram özvegyi árvaságba került... Nincs csak a temérdek szerencsi vagyona, meg az az egy kis lánya, akit ő vett gondja alá... Jónál egyebet sohasem hallott felőle a szegény Toncsitól... Ez az ember éppen Christának való lenne! És lesz is..! Mert ő ezt a házasságot — ahogy Bebekéknél a keserves év letelik — nyélbeüti! Ne kallódjék itt ez az ártatlan! Ne huszkodja tovább a porban férfigázolt szívét! Ez még fiatal. Talán beforr a sebe...

Szemét könny, a lelkét nagy meleg testvéri jóság öntötte el.

— Jer' ide lányom, szerelmes asszonyom s jól meglásd, ki vagyok én ahoz, valaki velem kedveset cselekszik! — nevette a fájdalmas könnyein keresztül.

És mindkét hamvas arcán megcsókolta az álmélkodó teremtést.

— Húzol hozzám, ugye!?

— Ohh..! — dorombolt a puha sárga macska. — Soha elállok oldalad mellől! S ha valaki bár ujjal illetne is--- olyat cselükedném kedvesemért, melyet országul emlegetnének! 'sz felséged oly anyajóságos és felettébb igen kegyelmes: ki sem lehet azt beszélni kopasz szóval!

— Gonosz; így tartják. S lehet. — darvadozott Erzsébet szelíd búsongással.

Majd sóhajosan tette hozzá:

— De ki gyöngédkedéssel és törődéssel jő az asszonyra, bár leggonoszabbra is, az ezt egészben megvötte s akár szentté is javíthatja. Teheti vele, amit akar. A mi lölkeinkbe, lányom, szeretet a belejáró kulcs! Jó asszonyt te a melegbentartottak közt keresd, kik becsüket hihetik s biztonságukat tudhatják.

A rossz, az mind az elhagyatottakból kerül, kiket nem itéllettek fontosaknak, vagy nem első rendben...

Ezen eltűnődtek egy ideig. Most valahogy a mindig lázasan tevékeny dámának sem volt sürgős. Töprengve bámult a kandalló tüzébe és hagyta, hogy az asszonya babrálja kényeztető ujjaival a haját.

Egyszerre csudálkozva érezte, hogy az ő mindig száraz szeme is eltelik könnyekkel... Ami régesrég nem történt, valahogy ő is Ragovicsra gondolt... A parancsolószemű férjre... Aki gyermeklánykából tette asszonnyá s aki azt az elvet vallotta, hogy nőnek a férfiszívben a szeretet gyöngédségét még csak megneszelnie sem szabad..! Így tartotta mindaddig, míg hirtelen valami szörnyű, ismeretlen betegség tört rá s megbénította a szigorúszájú, nagy, komoly embert, hogy moccanást sem mozdulhatott helyéből. Akkor talán már vágyott volna a megengedésre, az asszony meleg odaadására, de: elkésett. A legapróbb ártatlan kedvteléseit is mindig leperzselő nagy szigorban, öntözetlen keménységben, az ő gyermeklelkének virágoskertje addigra elpusztult. Nem tudott többé piros bimbókat, legfeljebb fanyar kötelesség-vackort teremni. Nem tudott többé szeretni, legfeljebb amire nevelték: engedelmeskedni és - - - színlelni. Azt is önvédelemből: szüntelen rettegésből. Az élet harcos, gyakorlati oldala lett a belső törvénye, mert úgy tapasztalta, hogy ki-ki magára és magáért... S az a legfontosabb, hogy másvalakire ne szoruljunk... És azóta gyüjt... Aranynéműt, meg gyönyöröket... Vagyont és férficsókot. Önzőn... Ameddig a vére kedvét leli benne... Aztán az egész lélektelennek kitanult férfigépezetet könyörtelenül elrúgni...

De ha még idejekorán egy ilyen kedveskedő kéz nyúlt volna felé..!? Mikor még hajlékony volt a lelke..!?

Oh, minden másképp fordulhatott volna! Akkor ő ma ugyanolyan jó lehetne, amilyen elvadult, önző és rossz! Ezzel az egyetlen símogató kézzel találkozott, amióta él... Az sem baj, hogy néha cipőket vágdos a fejéhez! Az asszony ösztöne az ingerült hangulat

cselekedete mögött is megérzi a szeretetet, ragaszkodást! S ő ezt a kezet már szeretni fogja akkor is, ha többé semmi ajándékot sem adna. És segíteni fogja a cudar férfiakat megrontó minden munkájában. Ezért a mai ellágyult símogatásért... Most lett igazi szövetség a szövetségük!

Megcsókolta a királyné kis körme hegyét és fölkelt.

Erzsébet is kijózanult. Nagyot nyujtózkodott.

— No, hagyján! — mondta. — Elég a tétlenkedésből!

Végiggondolta a Zsigmonddal való teendőit. Úgy döntött, hogy semmi neheztelést sem éreztet a kis fertelmessel. Szökését úgy nem veszi tudomásul, mintha soha hírét sem hallotta volna Pozsonynak. Sőt holmi dorgálások helyett nagyonis nyájas lesz a fiúhoz, hogy a legteljesebb bizalmat ébressze benne maga iránt.

— Csak már jelentenék!

Ütött valahára ez az óra is és őt egy pillanatra szinte megdöbbentette az elévezetett gyermekifjú rendkívüli szépsége. Nem éppen régen látta, de Zsigmond azóta is még mintha szépült, formásodott volna. Szemében a felébredt szenvedélyek tüze izzott. Szája majd kicsordult. Nyakán, tapadós harisnyanadrágba bujtatott lábszárain váltakozva villództak át a pompás, acélos izmai. Mindezekhez járult fénylő és oly értelmes pillantása, hogy ő ajánlatosnak vélte azonnal félbeszakítani a dühhel vegyes gyönyörködését, nehogy a hitvány kis kölyök még beleolvasson a gondolataiba..!

Leganyálkodóbb nyájasságával fordult hozzá:

— Fiamuram szemlátomást telyesedik! Felicitálunk ehez s magunknak is, mert nemcsekély terveim vadnak véled, úgy tudd! Üljön le fönségtek s szenteljen egy kis figyelmet nekünk!

Röviden dologra tért. Emlékeztette Zsigmondot, hogy boldogult császári atyja, utószülött létére is, uralkodónak nevelte, ugyanúgy az ő „kedvelt császárnéi testvéröccse". Liesl s mindhármójuk szándéka szelle-

mében valónak találta volna, ha a fiú a politika terén máris némi tapasztalatokat gyüjt.

— Nem szeretném káros elvesztegetését fönséged tanulásra való legjobb ifjúságának! — rázta a fejét s egy szerencsés fordulattal előhozta a lengyel kormányzóság dolgát.

— Nyilván vagyon fenségtek előtt, hogy Urunk a Mária leányunkkal ebbe lengyel trónba szánta fenségteket! *Propter multas rationes:* jónak lenne gondoljuk, de meg szépecskén megérettnek is itíllem fiamuramat ahoz, hogy országtokba előbb is kelleténél kierigy, e sok tanulságot nyujtó fő méltóságot elfoglald s magadat a dicső nagy nemzettel előre megszíveltessed. Hát így gondoskodom én éjt-napot fenségedről, szerelmes fiamuram! Ragyogásban és hatalomban akarom látnom, melyre ki volna alkalmatosabb fenségednél, ki oly okos eszejárású, kellemekben bővelkedő és dali, hogy csak mesékben hallani tán efféle táltosgyermekekről! Én biza' nem nyugszom bele, hogy így véka alatt tartogassuk, — fejezte be ügyes hálóvetését, melynek eredményével tökéletesen meg is lehetett elégedve.

A hiú gyermek horogba kapott. Villogó tekintettel nézett fel rá s nem győzött hálákodni.

— Ha felséged, méltóságos anyám, képében viselné szegény igyemet — egészítette ki szavait gáláns mozdulattal — bezzeg nagy kedvemet tenné és siker is el nem maradna, tudom!

Nos, ebben a kérdésben már nem voltak egy véleményen.

Erzsébet szinte elrémült. Tiltólag emelte fel a kezét:

— Ég őrözz, markoláb! Sőt az Úrnak még sejtése se legyen abban, hogy tanácsom ebbe dologba belejátszott! Majd ha fenséged is egyszer trónba jut, tapasztaltan fogja tapasztalni, hogy semmit sem őriz féltékenyebben a királyféle ember, mint szabad cselekvését!

Ő úgy gondolta, hogy az egész ötletet, de nagyonis az úrfinak személyesen kell Lajos elé terjesztenie,

mert ezzel a politikabeli észjárásnak máris igenszép bizonyítékát adhatná!

— Egyébképen csak az igaz igyet Isten megsegíti! — bólogatott, a tanakodást lezáróan. Zsigmond pedig végleg meggyőzötten csókolta meg a leendő mama ujjavégeit s nem mulasztotta el közben a leglovagiasabb módon megjegyezni, hogy ezek a kecses kis kacsók messzi szégyenben marasztalják az olimpusi tündelevények nyomorúságos kezét... Magában még ennél is messzebb ment. Megállapította, hogy jövendő anyósa százszor ingerlőbb az ő füstösképű, fejletlen kis menyasszonyánál, — sőt a búcsúzás alkalmával — Pozsonnyal kapcsolatban — olyas dolgokra is gondolt, amikről ha Erzsébet tud, a szabadabb felfogásban tett előhaladása mellett is, talán sóbálvánnyá kövült volna, vagy pedig saját feldícsért kezével veri ki hajlékából a gyalázatos kis kölyköt.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LIX.

Jobban kieszelni haditervet, mint ahogy ez volt, nem is lehetett volna. Erzsébet mégis kudarcot vallott. Megint beleütközött abba az áthatolhatatlan vasfalba, mely mindig elébe meredt, valahányszor fondorlatának egy-egy nyilát a suba alól Lajos felé akarta kilőni.

A király — ha kitűnő keggyel fogadta is vejét, szintén meglepődve azon a bámulatos gyorsan bontakozó értelmességen és férfias fellépésen, melyet az alig tizennégy éves gyermek tanusított — de a kívánságát végeredményében elhárította.

— Kicsit hagyj te még csak engem a javadra gondolnom és cselükennem, fiamuram! — mondta szelíd gúnnyal. — Most pedig térj vissza királyné őkegyelmességéhez, köszöntsed őt nevünkkel és securáld őfelségét, hogy a figyelmem rajtad van, úgyis...

Zsigmond majd hanyatt esett. Jól emlékezetébe vésődtek Erzsébet intései s már-már nyelve hegyén volt a tagadás, hogy a királyné az egész ügyről semmit sem tud, Lajos kék szemei azonban olyan áthatoló pillantással álltak rajta s szavaiban — ahogy őt Erzsébethez *visszaküldte* — olyan tökéletes bizonyosság csendült, hogy nem mert hazudni.

— Tud ez mindent! — suhintott elkeseredetten a tamariskus pálcikájával, mikor a rosszulsikerült audiencia után kifelé loholt. És mérgében úgy haladt el az ajtónállók mellett, hogy a könyökeivel jót döfjön rajtuk.

A két alabárdos összevillant, feketén.

— Mind gyün s mind dohog s mind lökdölődik! — vakkant a vénebb.

A másiknak fehérhólyagosat tágult a barna orrcimpája.

— A Kicsijézus ne sajnálja..! De megkujakolom én ezt egy östefelé, ha dől es a világ, Mózsi apám!

— Ne mondd kétszer, keedves!

— Mett én eccer is sokallom!

Székely legények őrizték a királyt mostanában.

OSZK
ORSZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

UJ IDŐK

SZERKESZTI

HERCZEG FERENC

A magyar úricsaládok képes irodalmi hetilapja

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16